

T.C.
SIİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÜTOPYALARDAKİ UMUT TEMASI İLE DİSTOPYALARDAKİ KORKU
TEMASININ MUKAYESELİ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhayat KÖKSAL

Danışman: Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL

SIİRT-2024

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL danışmanlığında, Nurhayat KÖKSAL tarafından hazırlanan bu çalışma 26/04/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Danışmanı) :	Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL	İmza:
Jüri.Üyesi	: Dr. Öğr. Üyesi Ensar YILMAZ	İmza:
Jüri.Üyesi	: Doç. Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU	İmza:

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. ÜTOPYA KAVRAMI	5
1.1. ÜTOPYANIN TANIMI, KAVRAMI VE ÇERÇEVESİ	5
1.2. DÜNYA EDEBİYATINDA ÜTOPYA.....	10
1.3. TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA	18
1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecinde Ütopya	18
1.3.2. Serveti Fünun Topluluğunda Ütopya	24
1.3.3. Cumhuriyet Sonrası Türk Edebiyatında Ütopya	32
1.4. TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPIK SÖYLEMLERE DAİR BAZI İNCELEMELER	33
İKİNCİ BÖLÜM.....	46
2. UMUT KAVRAMI	46
2.1. UMUT KAVRAMININ TANIMI VE ÇERÇEVESİ.....	46
2.2. HAYAT-I MUHAYYEL, SERBEST İNSANLAR ÜLKESİNDE, ANKARA, YALNIZIZ VE RAZİYE ROMANLARINDA ÜTOPIK SÖYLEMLER VE UMUT TEMASI.....	48
2.2.1. Hayat-ı Muhayyel Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi	48
2.2.2. Serbest İnsanlar Ülkesinde Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi	53
2.2.3. Ankara Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi	63
2.2.4. Yalnızız Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi.....	67
2.2.5. Raziye Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	80
3. DİSTOPYA KAVRAMI	80
3.1. DİSTOPYA TANIMI, KAVRAMI VE ÇERÇEVESİ.....	80
3.2. DÜNYA EDEBİYATINDA DİSTOPİK SÖYLEMLERE DAİR BAZI İNCELEMELER	86
3.3. TÜRK EDEBİYATINDA DİSTOPYA.....	97

3.4. GÜNÜMÜZ TOPLUMU VE DİSTOPYA	103
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	108
4. KORKU KAVRAMI	108
4.1. KORKU VE KORKU KÜLTÜRÜ	108
4.1.1. Korku Kavramı.....	108
4.1.2. Korkunun Nedenleri ve Türleri	109
4.1.3. Korku Kültürü Kavramı	111
4.1.4. Korku Kültürünün Ortaya Çıkış Nedenleri	112
4.1.5. Korku Kültürü ve Özellikleri	113
4.2. GÖKDELEN, GECE, Y, SON ADA VE ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ ROMANLARININ DİSTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	116
4.2.1. Gökdelenlerin Gölgesinde Bir Kent Tasarımı.....	116
4.2.2. Bilge Karasu'nun Kara Gecesi.....	127
4.2.3. Erkeksiz Bir Dünya: Y	136
4.2.4. Zulmün ve Direnişin Öyküsü: Son Ada	142
4.2.5. Çöplüğün Generali Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi	148
4.3. GÖKDELEN, GECE, Y, SON ADA VE ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ ROMANLARINDA DİSTOPİK UNSURLAR VE KORKU KAVRAMI	157
4.3.1. Aile Kavramı	157
4.3.2. Kadın	159
4.3.3. Panoptikon.....	160
4.3.4. İdeoloji Aygıtı Olarak Medya	161
4.3.5. İdeoloji Aygıtı Olarak Teknoloji.....	165
4.3.6. Kontrol Mekanizması	168
4.3.7. Casusluk	172
4.3.8. Gizli Düşmanlar	172
4.3.9. Kişi İsimleri.....	173
4.3.10. Halkı Aydınlatan İnsanlar	174
4.3.11. Kimlik Kaybı ve Tek Tiplilik.....	176
4.3.12. İletişim.....	180
4.3.13. Geçmiş ve Gelecek.....	182

4.3.14. Eşitlik Kavramı	184
4.3.15. Gerçeğe K�r Olan İnsanlar.....	189
4.3.16. Korku Kavramı.....	191
4.3.17. Kontrol Mekanizmasının Yaşadığı Korku Durumu	198
4.3.18. Kontrol Mekanizmalarının İnsanları Korkutmak İçin Kullandığı Yöntemler	200
4.3.19. Distopik Türlerin Sonu.....	204
SONUÇ	207
KAYNAKÇA.....	210

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜTOPYALARDAKİ UMUT TEMASI İLE DİSTOPYALARDAKİ KORKU
TEMASININ MUKAYESELİ İNCELENMESİ

Nurhayat KÖKSAL

2024/Sayfa: 228

İnsanoğlu çağlar boyunca mutlu olabileceği bir dünya hayali kurmuş. Bu özlem de bireyleri ütopya kavramına götürmüştür. Bu toplumsal kurgularda bireylerin hayatlarında yer alabilecek her türlü olumsuzluk yok edilmiş, sosyal hayat belli bir düzen üzerine inşa edilmiştir. Adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramların yer aldığı bu büyülü dünya 19. yüzyıl sonrasında yaşanan olumsuzluklar ile distopyalara doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Ütopyalarda yer alan umut kavramı yerini zamanla distopyalardaki korku kavramına bırakmıştır.

“Ütopyalarda Umut Teması ile Distopyalarda Korku Temasının Mukayeseli İncelenmesi” başlıklı bu çalışmada; öncelikle ütopya kavramı, tanımı ve çerçevesi incelemeye çalışılmış, Türk edebiyatında ve dünya edebiyatında ütopya türüne yer verilmiştir. Son olarak distopik bağlamda bazı söylemlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ütopyalarda umut teması ele alınmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara*, Hüseyin Cahit Yalçın “Hayatı Muhayyel”, Ahmet Ağaoğlu *Serbest İnsanlar Ülkesinde*, Melih Cevdet Anday *Raziye*, Peyami Safa’nın *Yalnızız* adlı eserlerde ütöpik söylemler ve umut teması incelenmiştir. Üçüncü bölümde distopya kavramı, tanımı ve çerçevesine yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise korku kavramı ele alınmış ve distopik bağlamda Cem Akas’ın *Y* romanı, Zülfü Livaneli *Son Ada*, Oya Baydar *Çöplüğün Generali*, Bilge Karasu *Gece*, Tahsin Yücel’in *Gökdelen* romanlarında distopik unsurlar ve korku kavramı incelenmiştir. Bu tezin amacı, ütopya ve distopya kavramlarını incelemek, ütopyalarda yer alan umut teması ile distopyalardaki korku kavramının mukayeseli incelemesini yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Antiütopya, Umut ve Korku Temaları.

ABSTRACT**MASTER’S DEGREE THESIS****A COMPARATIVE STUDY OF THE THEME OF HOPE IN UTOPIA AND THE
THEME OF FEAR IN DYSTOPIA****NURHAYAT KÖKSAL****2024 / Page : 228**

Throughout the ages, human beings have dreamed of a world where they could be happy. This craving has led individuals to the concept of utopia. In these social fictions, all kinds of negativities that could fall within the lives of individuals have been cleared off and social life is built on a certain order. This magical World , which includes concepts such as justice, equality and freedom, has subsisted a transformation towards dystopias with the negativities experienced after the 19th century. The concept of hope in utopias has been replaced by the concept of fear in dystopias time in time.

In this study titled Comparative Examination of the Theme of Hope in Utopias and the Theme of Fear in Dystopias; First of all, the concept of utopia, its definition and framework were tried to be examined, and the genre of utopia was included in Turkish literature and world literature. Finally, some discourses are included in the dystopian context. In the second part, the theme of hope in utopias is handled. Utopian discourses and the theme of hope were analysed in Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Ankara, Hüseyin Cahit Yalçın's "Life is Muhayyel", Ahmet Ağaoğlu's Land of Free People, Melih Cevdet Anday Raziye, Peyami Safa's Yalnızız. In the third section, the concept, definition and framework of dystopia are gave place. In the fourth and last part of the study, the concept of fear was discussed and in the dystopian context, dystopian elements and the concept of fear were examined in Cem Akas's novel Y, Zülfü Livaneli's Son Ada, Oya Baydar's General of Garbage, Bilge Karasu Gece, and Tahsin Yücel's Gökdelen novels. The aim of this thesis is to examine the concepts of utopia and dystopia, and to make a comparative examination of the theme of hope in utopias and the concept of fear in dystopias.

Key Words: Utopia, Dystopia, Antiutopia, Themes of Hope and Fear.

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, beni daima destekleyen, her türlü sorularımı sabır ve incelikle yanıtlayan değerli tecrübeleriyle yolumu aydınlatan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ulaş Bingöl'e teşekkür ve hürmeti bir borç bilirim. Ulaş Bingöl benim hayattaki en büyük şansımdır. Sadece bilgisi ile değil bitmeyen çalışma azmi, duruşu, kitaplara olan sevgisi ile de yolumu aydınlatan bir ışık olmuştur. Kullandığı her kelimenin hayatıma kattıklarını asla unutmayacağım. Dilerim herkesin yolu çalışmayı, üretmeyi bir yaşam felsefesi haline getirmiş, sizi hep daha ileriye taşıyan, bakmayı değil görmeyi öğreten böyle bir akademisyen ile kesişir. Yüksek lisans sürecimi en verimli şekilde geçirmemi sağlayan Prof. Dr. Hüseyin Yaşar'a, tezin düzeltmelerinde bana yardımcı olan ve değerli fikirleri ile yolumu aydınlatan Doç. Dr. Mustafa Yiğitoğlu'na ve Dr. Öğretim Üyesi Enser Yılmaz'a çok teşekkür ederim. Ayrıca master eğitimi süresince her aşamada bilgi ve tecrübesini esirgemeyen Üniversite Enstitü Sektererimiz Tarih Bilim Uzmanı Abdurrezzak Çelik'e şükranlarımı sunarım.

Bana kattıklarını asla unutamayacağım Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde dört yıllık eğitim hayatım boyunca bana kazandırdıkları için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum. Ve son olarak yaşamımın her anında yanımda olan, yaptığım işlerde desteklerini hep arkamda hissettiğim, pek çok şeyi borçlu olduğum Canım Anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan bu yana hayatta kalmak için başka insanların varlığına gerek duymuştur. Bu ihtiyaç durumu ise beraberinde toplum denen yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir aradaki bu yaşam ise iletişim, adalet, sorumluluk, ihtiyaçlar, sağlık, eğitim, güvenlik gibi ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu topluluklar siyasî, adlî, askerî, idarî gibi kimi kurumların varlığı ile bir devlet halini almıştır. Farklı toplumlarda da farklı yönetim biçimleri görülmektedir. Bu yönetim biçimlerinden biri olan totaliter rejim distopik türlerin var olma nedenlerinden biridir. Bu yönetim biçiminde hak ve özgürlükler tamamen askıya alınmıştır. Totaliter rejimlerde farklılıklara saygı duyulmaz sadece bireylere değil düşüncelere dahi kelepçe vurulmak istenir. Farklı düşünceler sevilmediği gibi hemen susturulur da. Bu kimi zaman işkence yoluyla kimi zaman ise şiddetin boyutu artırarak yapılmaktadır. Distopik türler halkın kendi iradesini elleriyle totaliter bir rejime sunması sonucu gelecekte yaşayacakları olumsuzluklar bakımından uarmaktadır. Bunu da korku kavramı ile yapmaktadır.

Gelecekle ilgili uyarılarda bulunan distopik türlerin çoğunun günümüzde olan çoğu gelişmeyi tahmin etmesi bu türe ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Günümüzde yaşanan depremler, savaşlar, salgın hastalıklar, işsizlik, baskıcı yönetimler her geçen gün distopyaları haklı çıkarmaktadır. Bu nedenle distopyalara karanlık bir geleceğin kurgusu demek yanlış olmayacaktır. Var olan toplumsal düzenden rahatsız olan birey, daha iyi, daha yaşanabilir bir toplum hayali kurarak umut etmektedir. Umut kavramı insanlık tarihi boyunca her birey tarafından farklı biçimlerde açıklanmış ve bu kavrama dair çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. İnsanoğlu çıkmaza düştüğünde içinde bulunduğu süreçten ancak umut ederek ve hayal kurarak kurtulabilmektedir. Bu durum da bizi ütopya edebiyatına götürür. Ütopya gerçekleşmeyecek kadar güzel olan bir toplumdur.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü ütopya kavramına ayrılmıştır. Bu bölümde ütopya kavramı, tanımı ve çerçevesi ele alınmış, ütopya kavramını açıklamak için tarihsel bir çerçeve çizilmiş ve dünya edebiyatında ütopya kavramına değinilmiştir. Çalışmanın devamında “Türk Edebiyatında Ütopya” üç başlık altında incelenmiştir. Bunlar “Osmanlı Devletinin Yıkılış Sürecinde Ütopya, Servet Fünun Döneminde Ütopya ve Cumhuriyet Sonrası Türk Edebiyatında Ütopya”dır. Ayrıca bu bölümde “Türk

Edebiyatında Ütopik Söylemlere Dair Bazı İncelemeler” başlığı altında Namık Kemal *Rüya*, Ziya Paşa *Rüya*, İsmail Gaspıralı *Darürrahat Müslümanları* ve *Kadınlar Ülkesi*, Hüseyin Cahit Yalçın *Hayatı Muhayyel*, İsmail Hakkı Kılıçzade *Pek Uyanık Bir Uyku*, Ahmet Ağaoğlu *Serbest İnsanlar Ülkesinde*, Memduh Şevket Esendal *Yurda Dönüş* ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara* gibi isimlerin ütopik tarzda verilmiş eserleri incelenmiştir. Ütopyaların tarihsel ve toplumsal yapısında yer alan unsurlara değinilmiş, incelenen metinler üzerinden söylem farklılıkları irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü umut temasına ayrılmıştır. Bu bölümde umut teması, kavramı ve çerçevesi ele alınmıştır. Devamında Hüseyin Cahit Yalçın *Hayatı Muhayyel*, Ahmet Ağaoğlu *Serbest İnsanlar Ülkesinde*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara*, Peyami Safa *Yalnızız*, Melih Cevdet Anday *Raziye* adlı eserler ütopik söylemler ve umut teması bağlamında incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü distopya kavramına ayrılmıştır. Distopyanın tanımı, kavramı ve çerçevesi üzerine durulmuş devamında “Dünya Edebiyatında Distopya, Türk Edebiyatında Distopya ve Türk Edebiyatında Distopik Söylemler” şeklinde başlıklandırılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü ise distopyalardaki korku kavramına ayrılmıştır. Burada korku kavramı, nedeni, türleri, ortaya çıkışı ve özellikleri farklı başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar “Korku Kavramı, Korkunun Nedenleri ve Türleri, Korku Kültürü Kavramı, Korku Kültürünün Ortaya Çıkışı ve Nedenleri, Korku Kültürü ve Özellikleri” olarak sıralanmıştır. Devamında ise Cem Akas’ın *Y romanı*, Zülfü Livaneli *Son Ada*, Oya Baydar *Çöplüğün Generali*, Tahsin Yücel’in *Gökdelen* adlı eserler distopya bağlamında incelenmiştir. Bir alt başlıkta ise belirtilen romanlarda distopik unsurlar ve korku kavramı ele alınmış, bu eserlerden örnekler verilmiştir. Bu başlıklar sırasıyla şu şekildedir: “Aile Kavramı, Distopyalarda Kadın, Panopticon, İdeoloji Aygıtı Olarak Medya, İdeoloji Aygıtı Olarak Teknoloji, Kontrol Mekanizması, Casusluk, Gizli Düşmanlar, Kişi İsimleri, Halkı Aydınlatan Kişiler, Kimlik Kaybı ve Tektiplilik, İletişim, Geçmiş ve Gelecek, Eşitlik Kavramı, Gerçeğe Kör Olan İnsanlar, Korku Kavramı, Kontrol Mekanizmasının Yaşadığı Korku Durumu, Kontrol Mekanizmasının İnsanları Korkutmak için kullandığı Araçlar, Distopik Türlerin Sonu” başlıklarından oluşmaktadır.

Bu çalışmada amaç; belirlenen ütöpik türleri ütöpik söylemler ve umut teması bağlamında incelemektir. Yine aynı şekilde belirlenen distöpik türleri distopya ve korku teması bağlamında incelenmek amaçlanmıştır. Distopya bağlamında incelenecek eserler: Bilge Karasu *Gece*, Cem Akaş'ın *Y* romanı, Zülfü Livaneli *Son Ada*, Oya Baydar *Çöplüğün Generali*, Tahsin Yücel'in *Gökdele*n romanlarıdır. Ütopya bağlamında incelenecek eserler ise; Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ankara*, Hüseyin Cahit Yalçın "Hayat-ı Muhayyel", Ahmet Ağaoğlu *Serbest İnsanlar Ülkesinde*, Melih Cevdet Anday *Raziye*, Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı eserlerdir.

Çalışmada bu eserlerin neden seçildiğine kısaca değinecek olursak; ilk olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Hayat-ı Muhayyel" incelenen ilk ütöpik türdür. Hüseyin Cahit Yalçın, Jön Türk döneminin en birikimli edebiyat simalarından biri olmasının yanı sıra, önemli bir gazeteci, çevirmen, eğitimci ve aktif bir siyaset insanıdır. "Hayat-ı Muhayyel" benim ve senin kavramlarının olmadığı, herkesin kardeş gibi yaşadığı bir toplum arayışını ifade eden bir toplum teörinin etkisi ile yazılmış bir eserdir. Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı eseri incelenen bir başka ütöpik eserdir. Kökleri I. Meşrutiyet'in özgürlükçü düşüncelerinde yatan devrimci ütopyaların gelişimi Cumhuriyet Döneminde de gelişerek devam etmektedir. Kuşkusuz bu eserlerin başında da *Serbest İnsanlar Ülkesinde* gelmektedir. Eserin edebi kurgusu basit, üslubu yalındır fakat halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan ve fazlasıyla da başaran didaktik bir eserdir. Amacı halkı aydınlatmaktır. Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan bir diğer eser ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* adlı eseridir. Yakup Kadri ütopyasında Türkiye'yi üç dönemden oluşan bir kurgu içerisinde anlatmaktadır. Ülkenin toplumsal yapısı da üç kahramanın hayatı ile verilmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanından sonra ele alınabilecek bir diğer eser ise Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı romanıdır. Roman ilk olarak Yeni İstanbul adlı bir gazetede bölümler halinde yayımlanmış ardından ise 1951 yılında 343 sayfa şeklinde yayımlanmıştır. İlk baskısında bulunan "Prolog" adlı bölüm ise daha sonra yazarın kendi isteği ile kaldırılmıştır. Melih Cevdet Anday tarafından 1975 yılında yayımlanan *Raziye* adlı roman rahatsızlık duyulan çevreden kaçış ve hayaldeki yaşam düzeni hayali ile incelenen bir diğer ütöpik eserdir. Örneğin eserde rahatsız olunan durumlar, ülkenin yönetim şekli açıkça ifade edilmemektedir. Bunun yanı sıra var olan düzene çözüm olarak sunulan geleceğe yönelik bir tasarı da yer almamaktadır. Buna rağmen rahatsız olunan bir çevreden mutluluğun var

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÜTOPYA KAVRAMI

1.1. ÜTOPYANIN TANIMI, KAVRAMI VE ÇERÇEVESİ

İnsan, varolduğu ilk günden başlayarak ölümüne kadar devam eden bir mücadelenin içerisinde bulur kendini. Toplumun belirlediği kurallar, ahlak yasaları, dini emirler sonra ise yasalar ile toplum içerisinde var olmaya devam eder. Bu düzen içerisinde farklı ve aykırı olanlar dışlanır ve toplum dışına itilir. Bu da savaşların ve düşmanlığın ortaya çıkmasına neden olur. Sonrasında ortaya çıkan savaşlar, toplumda korkuya, huzurun bozulmasına var olan düzenin tehdit edilmesine yol açar. Yaşadıkları toplumda mutlu olmayan kişiler düzene karşı bir tavır sergiler. Bu da bireyleri daha adil, huzur veren bir toplum arayışına sürükler. Ülkede yaşanan kargaşa, huzursuzluk, adaletsizlikler bireyi yalnızlığa, ruhsal olarak boşluğa ve bunun sonucunda da hayallere, ütöpik toplum tasarılarına yöneltir. Bu ütöpik düşüncelerle başlarda gerçekleşmesi imkansız, yeni, bilinmezliklerle dolu bir toplum tasarısı ortaya koymaya çalışılsa da bu düşünceler umut ve iyimserlik üzerine kuruludur (Sevinç, 2004: 124).

Ütopya kavramı ilk olarak İngiliz başbakanı, hukukçu ve filozof olan Thomas More tarafından ortaya atılmıştır. Rönesans dönemi hümanist yazarlardan olarak adlandırılan Thomas More bu kavramı 1516 yılında Latince yazdığı, "*De optimo rei publicae statu deque nova insula Utopia, libellus uere aureus, necninus salutaris quam festiuus*" adlı eserinde kullanmaktadır. Bir adada geçen bu eserde elli dört şehir yer almaktadır. Bu adada yaşayan insanlar eşittir. Özel mülkiyetin olmadığı bu adada evlerin büyüklüğü ve insanların kıyafetlerinde de tek tiplilik bulunmaktadır. Yöneticileri adil bir seçimle iş başına gelen ideal bir toplum önerisinde bulunmaktadır. Ayrıca yazar bu eserinde belli bir toplumdan bahsetmek ve o toplumun yaşamını anlatmak yerine hayali bir toplum oluşturmuştur. İnsanların eşit olduğu, tüm toplumun aynı refah düzeyinde olduğu, insanların huzur içerisinde ve adil bir şekilde yaşadığı bir dünya mümkün müdür? Thomas More bunu 1516 yılında yazdığı eserinde gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu eser o dönem için görülmemiş bir örnektir. Ayrıca kurgu olarak oluşturulan bu ülke çoğu kişinin erişmek istediği ve hayallerini süsleyen bir toplumdur. Thomas More eserinin sonunda ise "*Utopia'nın mutluluk toplumundaki birçok şeyi kendi kentlerimiz için de*

ummaktan çok dileyeceğimi itiraf ve kabul etmek zorundayım” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade ile de böyle bir ülkenin sadece kurguda olabileceği anlaşılmaktadır. Aslında ütopya kelimesi ile aynı anlamda olan bir kelimenin Thomas More’dan çok önce kullanıldığı da bilinmektedir. Antik Çağ döneminde yazılan metinlerde görülen Aitiope kelimesi de “mutlu ülkenin insanları” anlamına gelmektedir. Bu kavramın Thomas More’un eserinde ise hayali bir toplum tasarısı için kullanıldığı görülmektedir (Kayhan, 2018: 12).

“Ütopya sözcüğü (utopia) etimolojik olarak Eski Yunancaya dayanır. Sözcük olumsuzluk bildiren “ou” ve yer anlamına gelen “topos” sözcüğünün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Utopia sözcüğünün aslı olan “outopos” literatürde “eutopos” şeklinde kullanılır. “Outopos”un önündeki “ou” ekinin Eski Yunanca da “iyi” anlamına gelen “eu” ön ekiyle de ilişkisi vardır. Sözcüğe bu açıdan bakıldığında “Outopos”un olmayan hayali yer anlamına geldiği anlaşılmaktadır” (Omay, 2009: 2).

Türk Romanları adlı kapsamlı eserinde Sadık Usta ise ütopya kelimesini şu şekilde açıklamaktadır:

“Eski Yunanca’dan basit bir kelime oyunuyla türetilen bu kavram, yani U-topia, aslında “yok-ülke”, “düş-ülke”, “hayali ülke” anlamına gelir. Topos Yunanca’da yer veya mekân demektir; “u” öntakısı ise bitiştiği kelimeye olumsuzluk manası verir. Fransızca’da bu yöntem kelimelerin başına “a” öneki eklenerek yapılır. A-sosyal, a-politik gibi... Farsça’da ise “na” öneki, önüne geldiği kelimeleri olumsuzlaştırır. Bu kural dilimize de geçmiş: Na-mert (mert olmayan), na-azad (özgür olmayan), na-çar (çaresiz), na-çizane (önemsiz bir şey), na-dide (seçkin, eşi az bulunur), na-dan (cahil) vb...” (Usta, 2022: 22).

Ütopya bir isim olarak ise şu şekilde oluşmuştur: *“Bir ad olan Utopos’tan ülke adı üretmek için de Yunanca ve Latince’deki ia soneki alması gerekiyordu ki yazar da öyle yapmış; “Utopos”, “Utopia” olmuş. Böylece ortaya “yok-ülke”, “bilinmeyen ülke”, “hayali ülke” çıkmış (Usta, 2022: 22).*

Krishan Kumar da ütopya kavramıyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Thomas More yalnızca iki Yunan kelimesinin (eutopos: ‘iyi yer’, outopos: ‘hiçbir yer’) tipik nükteli bir birleştirilmesiyle ‘ütopya’ kelimesini icat etmedi, şeyin kendisini de icat etti. Bu yeni şeyin bir kısmı yeni bir edebi form ya da janr; diğer, daha önemli kısmı ise, insani ve toplumsal dönüşümün olanaklarına yönelik yeni ve geniş kapsamlı bir anlayıştı.” (Kumar, 2006: 46)*

Köken olarak Yunancaya dayanan ütopya teriminin sınırlandırılmayacak kadar farklı anlamlar içerdiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu ütopya kavramını “gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı ya da düşünce” olarak tanımlamaktadır. (Akalin, 2011: 2457) Timuçin Afşar’ın tanımıyla ütopya: “gerçekle ilgisi olmayan siyasal ve toplumsal düzen tasarımı, ülküsel yaşam düzeni ve gerçekleşmesi imkânsız görülen tasarımlar(dır).” (Afşar, 1994: 244) Ahmet Cevizci’nin ütopya tanımı ise şu şekildedir: “ideal ya da yetkin toplum; ideal bir toplum düzeni ya da yönetim biçimi ortaya koyan tasarımlardır.” (Cevizci, 1994: 244)

Sekan Uzun, Baki Güçlü ve Sarp Erk Ulaş’ın birlikte yayımladıkları *Felsefe Sözlüğü* adlı eserde ise ütopya şu şekilde tanımlanmaktadır: “Salt düşüncede de olsa içinde yaşayanlara eşitlikçi, doğru, hak tanır yetkin bir düzen içerisinde kötülüklerden arındırılmış mutlu bir yaşam sürmeyi vaad eden kurgusal ve ülküsel kusursuz toplum tasarısı: düşükle ya da düşüklüdür.” (Güçlü, Ulaş, Uzun, 2003: 1507) Amerikalı bilim insanı Lyman Tower Sargent ise “oldukça ayrıntılı bir şekilde betimlenen ve normalde zaman ve mekânda yer alan var olmayan toplum” ifadeleri ile tanımlamıştır.” (Sargent, 1994: 9) Ütopya terimini sosyolojik açıdan tanımlayan Gordon Marshall ise: “Kusursuz bir toplumu ya da ideal bir devleti ifade eden hayali bir kurgudur.” ifadesini kullanır. (Marshall, 1999: 780)

Ütopya olması istenen, hayal edilen ve erişilmeye çalışılan ideal toplum hayali olarak “insanların daha iyi ve güzel bir yaşama özleminin ürünüdür.” (Küçükcoşkun, 2006: 1) Bu bakımdan ele alındığında ütopya kavramını Nilnur Tandoğmuş’un ifadesi ile özetlemek daha doğru olacaktır: “ütopyanın içkin olarak taşıdığı anlamı; insanlığın refahı, güvenliği ve mutluluğu için idealize edilmiş iyi toplumsal düzen olarak özetlemek doğru olacaktır.” (Tandoğmuş, 2013: 18-19) Ütopya gerçeğine erişmenin asla mümkün olmayacağı bir hayal ülkesidir. “Ütopya düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir. Yeryüzünde süregiden koşullardan insan insan bilinci ve emeği ile yaratılmış erinç toplumunun düşüncede kurulmasıdır.” (Bezel, 1984: 7) Krishan Kumar ise; “mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak” olarak ütopyayı tanımlamaktadır. Başta düşler ülkesi olarak adlandırılan ütopya zamanla gerçekleşmesi asla mümkün olmayan tüm hayalleri kapsayacak nitelikte bir anlam kazanmış (Hançerlioğlu, 1985: 117) ve ütopya kelimesi,

“gerçeği olmama anlamında aşağılayıcı bir vurguyla” ifade edilir olmuştur. (Marshall, 1999: 780)

Ütopya, asla erişilemeyeceği bilinmesine rağmen gerçekleşmesi arzulanan ideal bir toplum kurgusudur. Bir diğer anlamı ise belli bir grubun hayal ettikleri şekilde toplum düzenini değiştirme amacı güden öğretilerdir. (Vural, 2011: 15) Ütopyaların amacı toplumda gördükleri sorunları ve eksiklikleri çözmek değil yeni ve ideal bir toplum oluşturmak istemektedirler. Bu amaçla da eski toplum düzeninin tamamen yıkılmadan yeni ve ideal toplumun kurulamayacağını belirtirler. İdeal olan, hayali kurulan topluma ancak devrim yaparak ulaşılabileceği da belirtilir.

Marksist felsefecilerden Ernest Bloch “yaşamımız ve kültürümüzde tüm gelecek hatta geçmiş tasavvurlarımızı yöneten ve kaçınamayacağımız bir ütopyacılık eğilim olduğunu vurgular.” (Aktaran Jameson, Boch, 2009: 18) Boch’a göre “ütopyacılık, aynı anda her yerde bulunan öngörücü bilinçtir.” (Tandaçgüneş, 2013: 19) Ülkemizde en çok okunan kitaplardan biri olan Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı distopik kurgunun yazarı George Orwell; “insanın hayal gücünde bastırılması mümkün olmayan bir adaletli toplum düşünün tüm çağlar boyunca varlığını sürdürdüğünü” söyler. (Aktaran Kumar, Orwell, 2006: 14)

Fransız yazarlardan Gaston Bachelard, eseri *Mekânın Poetikası*’nda hayal gücüyle ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: “Hayal gücü, sergilediği capcanlı eylemlerle bizi geçmişten de gerçeklikten de koparıp alır. Kapılarını geleceğe açar.” (Bachelard, 2013: 27) Hayal gücü bireyi içinde bulunduğu gerçeklikten söküp alan kimi zaman da farklı diyarlara götürmeyi başaran uçan bir halı gibidir. Hayal gücünün estetik kaygı ile vücut bulmuş hali ise sanatı oluşturmaktadır. “Leonardo Da Vinci’nin Mona Lisa’sı, Vincent Van Gogh’un Yıldızlı Gece’si, Picasso’nun Guernica’sı, Mimar Sinan’ın Selimiye Camisi, William Shakespeare’in Romao ve Juliet’i, Mevlana’nın Mesnevi’si sanatçının hayallerinin estetik yargıya dönüşerek dışa vurumudur.” (Sağlam, 2022: 21) Kuşkusuz ki hayal gücü insanlarda da sanatçılarda da aynı sonucu ortaya çıkarmaz. Mutlu ve huzurlu bir yaşam süren bir sanatçı ile baskı, kaygı ve korku altında yaşamakta olan bir sanatçının verdiği eserler asla aynı olmayacaktır.

Ütopya, var olan gerçeğin yerine oluşturulan bir düşünce, ideoloji, cennet tasarılarıdır (Özgenç, 2012: 186). Ütopyalar bireyleri nasıl daha iyi, daha huzurlu yaşayabileceklerini sorgulayan düşsel tasarımlardır (Düzgün, 2011: 320). Geniş anlamda zihinsel tasarı olarak oluşturulmuş, olması istenen ideal toplum hayalidir. Dar anlamda ise belirli bir grubun çıkarları doğrultusunda mevcut düzeni değiştirmek amacıyla olan yaptırımlar olarak tanımlanmaktadır (Vural, 2011: 112). Sosyoloji sözlüğüne göre ise *“kusursuz ya da ideal olarak kabul edilen gerçek ya da hayal ürünü toplum, yer, devlet”* olarak ifade edilen ütopya, bilimsel anlamda hayalde oluşturulan kusursuz bir toplum ifade edilmektedir (Hürmeriç, (2012: 98).

Sosyolojinin kurucularından olan K. Mannheim’e göre var olan düzeni tamamen ortadan kaldırma eğilimindeki düşünce sistemidir. Amerikalı sosyolog L. Mumford’a göre ise, *“ya mevcut zorluklardan ve boşuna uğraşlardan kurtulma arayışı ya da gelecekteki kurtuluş şartlarını sağlayan, yeniden kurma girişimidir.”* İngiliz sözlükbilimci A. S. Hornby’e göre ütopya, *“düşlerde var olan toplumsal ya da siyasal sistem”*dir. Nail Bezel’e göre, *“düşte ve düşüncede kurulmuş, eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzenine ütopya adı verilir”* (Sevinç, 2004: 17) Bir başka ifade ile var olan şartlardan hoşnut olmayan bireyin içerisinde bulunduğu zamanı tasarladığı hayal ile değiştirmektir (Arslan, 2006: 102-103)

Tüm bu tanımlar bizi şu ifadeye götürmektedir: Ütopya her daim hayali kurulan fakat asla erişilemeyecek bir toplum tasviridir. İnsan doğası gereği hep daha iyisini isteyen, arzulayan, hedefleyen, çoğu zamanda gerçek hayatta asla ulaşamayacağı isteklerini hayalleri yoluyla oluşturmaya çalışan bir varlıktır. Ütopyaları belli bir tarihte başlatmak çok zordur zira o insanlıkla var olmuş bir kavramdır. Çünkü insanoğlu doğası gereği seven, arzulayan, hayal eden, hep daha uzakta olana, hep daha iyiye özlem duyan ve arzuları olan bir varlıktır. Hayalleri sayesinde hem geçmişin acılarından hem de içinde bulunduğu dünyadan kurtulmakta ve umut etmektedir. (Sağlam, 2022: 21)

1.2. DÜNYA EDEBİYATINDA ÜTOPYA

İnsanoğlu geçmişten günümüze her daim var olan koşullardan daha iyisine özlem duymuştur. Bu nedenle de insanlık tarihi boyunca ideal olan bir toplum ya da ideal olan bir ülke nasıl olmalıdır gibi sorular üzerinden her daim durulmuştur. Herkesin mutlu olduğu, huzur içinde yaşadığı bir dünya hayali ütopya kavramı ile açıklanmış ve ilk olarak da Platon'un *Devlet* adlı eseri ile vücut bulmuştur. Ütopyların tainir hale gelmesi ise Rönesans dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde çok fazla örneği verilen ütopyalar yüzyıllar boyu insanların hayallerindeki o ulaşılmaz dünyanın karşılığı olmuştur. Ütopik türler incelendiğinde içinde bulundukları ülkenin, dönemin özelliklerini yansıtmakta bunun yanı sıra içlerinde kendilerinden önceki süreçlerde yaşanmış olaylara dair etkileri de barındırmaktadır (Sekman, 2017: 2).

İnsanlarda bulunan merak, özlem, hayal kurma, huzur gibi kavramların vücut bulduğu ve ortaya konduğu yapıtlar ütopyalardır. İnsanlar genelde içinde bulundukları karanlık süreçlerden hayal kurarak uzaklaşmaktadırlar. Hayalleri ile gidemedikleri diyarlarda dolaşmakta ve elde etmenin mümkün olmadığı durumları elde etme olanağı bulmaktadırlar. İnsanlar sadece zor anlarında değil mutlu zamanlarında da hayal kurmakta ve içinde bulunduğu süreçten her daim daha iyisini arzulamaktadırlar. Bu da zaman zaman ütopyaları kendimize bir liman olarak görmemize neden olmuş, hayal kurma evresinde de ütopyalar ortaya çıkmıştır (Düzgün, 2011: 7).

Ütopya teriminin taşıdığı anlamları sınırlandırmak mümkün değildir. Lyman Tower Sargent ütopyayı şu şekilde açıklamaktadır: “*Utopianism (ütopyacılık); “eutopia or positive utopia” (eutopya ya da pozitif ütopya); “dystopia or negative utopia” (distopya ya da negatif ütopya), “utopian satire” (ütopik hiciv), “antiutopia” (antiütopya) ve “critical utopia” (eleştirel ütopya).*” (Sargent, 1994: 25) Sargent’e göre eleştirel ütopya: “*yazarın, çağdaş bir okuyucunun, günümüz toplum düzeninden daha iyi olarak görmesini istediği, ancak tasvir edilen toplumun da çetin, meşakatlisorunlarının olduğunun ve bu durumun da bir anlamda ütopya türüne eleştirel ve şüpheli yaklaşması gerektiğinin bilincinde olmasını arzuladığı, oldukça ayrıntılı bir biçimde betimlenen ve genellikle zaman ve mekân içerisine yerleştirilen hayali bir topluma işaret eder.*” (Akt Atasoy, 1138; Sargent, 1994: 9)

Ütopyalar için sınırlar yoktur. Nasıl hayal gücün bir ırkla ya da bir milletle sınırlandırılmıyorsa, ütopya edebiyatı için de herhangi bir başlangıç tarihinden ya da ait olduğu bir millettten bahsedilememektedir. Krishan Kumar'da ütopyaları belli bir zamandan başlatmanın yanlışlığından bahsetmektedir.

“Altın Çağ, İdeal Şehir, Cokaygne Ülkesi, cennet, binyıl, manastırcı ideal... Bu fikirlerin ve hayallerin hiçbir şekilde henüz kaybolmamış olan gücünü göz önüne aldığımızda ütopycıanlayışın zaman tanımazlığını ve evrenselliğini Orwell ile birlikte kabul etmek zorunda kalmaz mıyız? Neredeyse arketip olan bu formlartarafından beslenmesiyle, ütopyanın kendisi kendisinin de bir arketip, insan zihninin düş görmek gibi doğal bir eğilimi olduğunu söylemez mi bu anlayış.” (Kumar 2006: 39).

Krishan Kumar'ın da ifade ettiği gibi ütopyaların başlangıcında kesin tarihler belirtmek, ütopyayı oluşturan unsurları kesin çizgiler içerisinde ifade etmek mümkün değildir. Halil Sağlam ütöpik türlerin ve ütöpik söylemlerin varlığını Antik Çağ'a kadar gittiğini ifade etmektedir. Antik Çağ her medeniyetin hayalini kurduğu ve erişmek istediği bir ütopyadır. Antik Çağda bireyler arasında herhangi bir ayırım yoktur, tüm bireyler eşit şartlarda huzur içerisinde yaşamaktadırlar. Antik Çağ tüm dünyanın özlemini duyduğu ve hayallerinde yaşattığı bir ütopyadır. Bu özlemi dile getiren pek çok eserde bulunmaktadır. *“Hint uygarlığına ait Mahabharata'daki Krita Yuga, Çin kültüründeki Tao'cu Erdem çağı, ve Eski Ahit'teki Aden ile Helenistik dönemde yazılan Homeros'un Odysseia'sı ve Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserleri bunlara örnek olarak gösterilebilir.”* (Kurtıylmaz, 2020: 31)

Ütopya ilk dönemlerinde mitolojik bir kurgu olarak değerlendirilmiş sonraki süreçlerde ise siyaset, din, felsefe gibi alanlarda da yer almayı başarmıştır. *“Platon'un Timaios ve Kritias diyaloglarında Eski Mısırlı rahiplerin Solon'a anlattıkları efsanevi Atlantis bahçeleri, ormanları ve zenginlikleriyle tanrısal mutluluk ülkesidir. Bununla beraber, Euhemerus'un Kutsal Söylenceleri'ndeki Pachaea adasında tanrısal özü bozulmamış dış dünyadan yalıtılmış biçimde yaşayan bir insan ırkının mutluluk dolu hayatları anlatılır.”* (Ateşli, 2016: 12)

Sargent mitleri ilk ütöpik tür olarak kabul eder. Ona göre mitte hem geçmiş hem de geleceği gören birer rüyadır. Bu ütöpik metinlerde yer alan ortak yanları ise şöyle sıralamaktadır: *“basitlik, birlik, güvenlik, ölümsüzlük veya kolay ölüm, Tanrı veya*

tanrılarla birlik, emeksiz bolluk ve homo sapiens ile diğer hayvanlar arasında düşmanlık olmaması(dır).” (Sargen, 1994: 10)

Sadık Usta’nın *Ütopya ve Masalbilim (Binbir Gece)* kitabında Farabi’in yılında yazılan *El Medinetü’l Fazıla* adlı eseri ve İbn-i Haldun’un *Mukaddime* adlı eseri ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu eserler ütöpik bir tür olarak kabul edilmese de içeriğindeki benzerliklerden dolayı ütöpik türler barındırdıkları söylenebilir. Her iki eserde de İslam toplumlarının sorgulandığı görölmektedir. Bunların yanı sıra orijinal adı *Pança-Tantra (Beş İlke)* olan fabl tarzında yazılan Kelile Dimne adlı eserde ütöpik bir tür olmamasına rağmen içeriğinde ütöpik türler barındırdığı görölür. Orijinal metni Beydaba tarafından yazıya geçirilen bu eserde umut, özlem ve arayış gibi temalar olduğu görölmektedir. Yine aynı şekilde Prens Şehrazat’ın hükümdara anlattığı hikâyelerden oluşan *Binbir Gece Masalları* adlı eserde Şehrazad’ın kaderinden kurtulmak için verdiği mücadele, eserde yer alan umut, özlem ve arayış gibi ütöpik unsurların olduğu görölmektedir. (Kayhan, 2018: 13-16)

Ütopya kavramının uzun bir geçmişı olduğu ve Thomas More’dan çok eskilere dayandığı görölmektedir. Bu kavramın çok önceki dönemlerde Yunan, Çin, Roma, Sümer, Mısır gibi birçok uygarlık farklı anlamlar için de olsa bu kavramı kullanmıştır. Sümerliler bu kavramı herkesin eşit olduğu, kimsenin korku nedir bilmediği bir ütöpik bir toplum tasarısında bulunurken, Mısırlılar da tüm insanların eşit olduğu, eşit şartlarda yaşadığı bir toplum tasarısında bulunmuşlardır. Köklü bir geçmişe sahip olan bu kavram günümüze gelene kadar birçok aşamadan geçmiş ve değişime uğramıştır. Ütopya kavramının ortaya atılmasından önce farklı ideal toplumlar olduğu söylenmektedir. Bunlardan biri olan Cockayne Diyarı, toplumda sınırsız bir özgürlük bulunmaktadır. Her şeyin bol olduğu, tembellik, savurganlık ve taşkınlıklar diyarı olarak bilinmektedir. Yine ideal bir toplum olarak nitelendirilen Atlantis Kıtası’nın kayıp olduğu söylenmektedir. Çok gelişmiş olan bu adada birçok bilgenin yaşamış olduğu bilinmektedir (Çetintaş, 2018: 22-24 ve 27-29).

Ütopyanın başlangıç zamanı, Antik Çağda yaşamış olan Homeros’a kadar dayandırılmaktadır. Hayatı hakkında çok az bilgi olan Homeros’un İzmir’de doğmuş olabileceğine yönelik görüşler vardır. Homeros’un ütopyasında mutlu insanların adasına ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu adada savaş yapılmamakta ve halk yokluk

çekmemektedir. Herhangi bir sorunun yaşanmadığı bu ada birçok ütopya tarafından örnek alınmıştır. Birçok araştırmacıya göre ise ütopya Platon'un *Devlet* adlı eseri ile başlamıştır (Sevinç, 2004: 21).

Platon, dünyada üniversite düzeyinde kurumlardan biri olan akademinin kurucusudur. Düşünce tarihinde çığır açan biri olan Platon Felsefe alanındaki pek çok tartışmanında temellerini atmış bir isimdir. Düşüncelerinin kaynağı hocası Sokrates'tir. Onunla yaptığı sohbetler geliştirici ve besleyici niteliktedir. Hocasının idamı ile düşünceleri derinden sarsılan düşünür hocası ile aynı şeyi destekler ve donanımsız kişilerin başa gelmesinden şikayetçidir. Bir ülke için en ideal yönetim şeklinin ne olduğu sorusu onun hayat gayesi olur. Bu durum *Devlet* adlı eserinde de çözümlenmeye çalışılmaktadır (Kaya, 1941: 7).

Ütopya alanında yapılan çalışmaların temelini Platon'un *Devlet* adlı eseri oluşturmaktadır. Kitap Sokrates karakteri ve diğerlerinin karşılıklı konuşması, soru ve cevaplar ile ilerlemektedir. Hocası Sokrates'in ideal devlet tasarısından yola çıkarak oluşturduğu eserinde ideal bir devletin nasıl olacağını anlatmaktadır. Bu devlette sınıfların olduğu görülür. İnsanlar sınıflara ayrılmıştır. Bunlar, işçiler, bekçiler ve yöneticilerdir. İşçi sınıfındakiler çalışarak devletin temel ihtiyaçlarını giderir. Bekçiler sınıfında bulunan kişiler ise ülke güvenliğinden sorumludurlar. Yöneticiler sınıfı ise devleti yönetmekten sorumludurlar. Bu toplumda her sınıfın sahip olması gereken nitelikler vardır. İşçiler sınıfındakilerin sahip olması gereken nitelik kanaatkar olmaktır. Bekçilerin niteliği cesaret iken yöneticilerin niteliği ise bilgeliktir. Eserde eğitim, özel mülkiyet, aile ve kadın, siyasi rejimlere değinilmektedir.

Ütopik türlerin başlangıç metni olarak görülen Platon'un *Devlet* adlı eserinden sonra uzun bir zaman eser verilmemiştir. Bunda Orta Çağ insanının düşsel olandan ziyade gerçek olana önem vermesi etkilidir. Platon'un *Devlet* adlı eserinden sonra Thomas More *Devlet* adlı eserin kurgusunu daha da geliştirerek *Ütopya (Utopia)* adlı eserini yazmıştır.

Rönesans dönemi hümanist yazarlardan olarak adlandırılan Thomas More ütopya kavramını 1516 yılında Latince yazdığı, "*De optimo rei publicae statu deque nova insula Utopia, libellus uere aureus, necninus salutaris quam festiuus*" adlı eserinde kullanmaktadır. Thomas More, 1478'de Londra'da doğar. Babası dönemin önemli yargıçlarıdandır. Oxford Üniversitesi'ne gider. Hukuk eğitimi alır. Ülkesine hizmet

etmek için farklı görevlerde bulunur. Haksızlık karşısında dik duran yapısından dolayı kralın tepkisini çekse de önemli görevlere getirilir. Lordlar Kamarası'nda başkanlık görevi yapar.. Burada krala bağlılık yemini etmek istemez ve hastalığını bahane ederek görevini bırakır. Fakat tutuklanarak idam edilir. Thomas More *Ütopya* adlı eserini yazdığında dönem İngiltere'si krallık ile yönetilmektedir. Yönetim sınıfında bulunan kişiler halka uzaktır. Sadece kendi çıkarını düşünen yöneticiler yüzünden halk perişan haldedir. Halk hayatta kalabilmek için dilencilik yapmaktadır. Yaşadığı toplumda gördüklerinden etkilenen More, *Ütopya* adlı eserinde kusursuz bir toplum oluşturmaya çalışmaktadır (Sevinç, 2004: 54).

Bir adada geçen bu eserde elli dört şehir yer almaktadır. Bu adada yaşayan insanlar eşittir. Özel mülkiyetin olmadığı bu adada evlerin büyüklüğü ve insanların kıyafetlerinde de tek tiplilik bulunmaktadır. Ada halkı aynı dili konuşur, yasalar önüne eşittir. Özel mülkiyet yoktur bunu düşüncede dahi yok etmek için kişiler on yılda bir ev değiştirir. Paranın bulunmadığı bu devlette altın ve gümüş en basit işlerde kullanılarak bu madenlerin değersiz bir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Yöneticileri adil bir seçimle iş başına gelen ideal bir toplum önerisinde bulunmaktadır. Ayrıca bu eserde belli bir toplumdan ve o toplumun yaşamını anlatmak yerine hayali bir toplum oluşturmuştur. İnsanların eşit olduğu, tüm toplumun aynı refah düzeyinde yaşadığı, adaletin ve insanların huzur içerisinde yaşadığı bir dünya mümkün müdür? Thomas More bunu 1516 yılında yazdığı eserinde gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu eser o dönem için görülmemiş bir örnektir. Ayrıca kurgu olarak oluşturulan bu ülke çoğu kişinin erişmek istediği ve hayallerini süsleyen bir toplumdur. Thomas More eserinin sonunda ise “*Utopia'nın mutluluk toplumundaki birçok şeyi kendi kentlerimiz için de ummaktan çok dileyeceğimi itiraf ve kabul etmek zorundayım*” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade ile de böyle bir ülkenin sadece kurguda olabileceği anlaşılmaktadır. Aslında ütopya kelimesi ile aynı anlamda olan bir kelimenin Thomas More'dan çok önce kullanıldığı da bilinmektedir. Antik Çağ döneminde yazılan metinlerde görülen Aitiope kelimesi de “mutlu ülkenin insanları” anlamına gelmektedir. Bu kavramın Thomas More'un eserinde ise hayali bir toplum tasarısı için kullanıldığı görülmektedir (Kayhan, 2018: 12). Yazar bu eseri ile vatan haini ilan edilir ve idam cezasına çarptırılır.

Thomas More'un *Ütopya*'sından sonra ele alınacak bir diğer eser ise Francis Bacon'un 1624 yılında kaleme aldığı *Yeni Atlantis (The New Atlantis)* adlı eserdir.

Francis Bacon 1561 yılında Londra’da Kraliçe 1. Elizabeth’in adalet bakanı olan Nicholas adlı kişinin oğludur. Soylu bir aileden gelen Bacon, bilimin insanları aydınlatmasına önem verir. Skolastik düşünceyi reddeder. Orta Çağ’ın karanlık düşünce anlayışına karşı doğruya varmanın birden çok yolu olduğunu savunur. Rönesans aynı zamanda matbaa, barut, pusula gibi önemli araçların bulunması ile toplumda bazı değişimler yaratmıştır. Bacon bu icatların yeryüzüne dair bakış açısını değiştirdiğini düşünür. Matbaa ile kitap sadece varlıklı olan kişilerin erişebileceği bir nesne olmaktan çıkmıştır. Halkın da bilgiye ulaşmasını sağlamıştır. Bacon bilime yeni bir açıdan bakmak gerektiğini savunmuş ve Orta Çağ karanlık zihniyeti ile savaşmıştır. Siyasetten çekildiği bir dönem oluşturduğu eseri *Yeni Atlantis*’te bilimin gelişmesinin yaşama sağladığı katkıları ele almıştır (Topdemir, 2011: 104).

Romanda Pasifik Okyanusu’nda kaybolan bir Avrupa gemisinin mürettebatı tarafından bulunan bir ada anlatılmaktadır. Bu adada yaşayan Bensalem adlı halk ile bu halkın gelenek ve göreneklerine değinilmektedir. Bensalem halkı ahlaklı, karakterli ve dürüst olarak tanımlanmaktadır. *Yeni Atlantis* sadece sıradan bir yaşam tasviri değil aynı zamanda bilginin ne kadar önemli bir unsur olduğunu anlatan bir eserdir. “Yeni bir düşünce dünyası” kurmayı amaçlayan Bacon düşüncesini hayata geçiremeden vefat eder. Oluşturulan ütöpik eserden bir diğeri ise Tommaso Campanella’nın 1643 yılında oluşturduğu *Güneş Ülkesi*’dir.

1568 yılında İtalya’da dünyaya gelen Campanella, Dominiken tarikatında Comppanella adını alır. Onun yaşadığı sürece bakılacak olursa Avrupa Katolik dünyası ayrılmaya başlamış ve modern dünyayı hazırlayan birçok gelişme yaşanmıştır. Kilisenin katı kurallarına, elde ettiği varlığa, derebeylik düzeninin yaşattığı adaletsizliklere karşı çeşitli tarikatlar önderliğinde ayaklanmaların yaşandığı görülmektedir. 1600’lü yıllarda güney İtalya İspanya sömürgesi halini alır. Özellikle Calabria bölgesi, din adamlarının elinde her geçen gün yoksulluğa mahkum olur. Akademilerin kapatıldığı bu süreçte serbest düşüncenin sadece manastırda olduğu görülür. Yurdunu esaretten kurtarmak için bir ayaklanma düzenler ve bunu *Pietro Giannone Napoli Tarihi* eserinde dile getirir. Yakalanması ile yirmi yedi yıllık bir hapis ve işkence hayatı başlar. O süreçte *Güneş Ülkesi* adlı eserini yazar. Hayatının son dönemlerini Paris’te bir manastırda geçirir.

Güneş Ülkesi, gerçekleşmesini hayal ettiği bir devlet tasarısıdır. Eserde ülkenin eğitimi, yaşam tarzı, yönetim biçimi, bilim savaşlar, din adamları, dini inançları gibi pek çok konuya değinilmektedir. Fakat eser tamamlanamamıştır. Bu kurguda mülkiyet kavramı yoktur. Ülke yönetiminde Başrahip Hoh bulunur. Başrahabin Güç, Sevgi ve Akıl adında yardımcıları vardır. Bunlardan Güç, savaş ve barışla ilgili işlerden sorumludur. Akıl, bilim insanların eğitimi kurumlarının idaresinden sorumludur. Sevgi ise üremeden sorumludur. Bu ülkede gurur, kibir, yoksulluk zenginlik gibi kavramlar yer almaz herkes kardeştir. Campanella yeni bir altın çağı ortaya çıkacağına bunu da ancak *Güneş Ülkesi* gibi bir devlet ile gerçekleştirebileceğine inanmaktadır.

Ütopyalar var olan toplumsal düzenin eleştirisi üzerinden oluşturulmaktadır. Bu sorunlar da ileride gerçekleşeceğine inanılan toplum tasarıları ile giderilmeye çalışılmıştır. Ütopyalarda açlık, savaşlar, afetler, adaletsizlikler yer almaz. Bu kurgularda toplumda bir düzen oluşturulmuştur. Bireyler belirlenen kurrallar doğrultusunda huzur içerisinde yaşamaktadırlar. Ele alınan ütöpik kurgulara bakıldığında bazı benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Farklılıkların nedeni yazarların düşünce dünyaları, yaşadıkları toplumsal sorunlar, her toplumun yaşadığı sorunlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Benzerlik gösteren bazı konular, mülkiyet kavramı, ülkeyi alim insanların yönetmesi, paranın kullanılmaması ve altın gümüş gibi madenlere değer verilmemesi, ülkeyle ilgili kararların birlikte alınması, evlilik anlayışıdır. Ütopyalarda farklılaşan konulara incelen metinler üzerinden örnek verilecek olursa, Platon'un *Devlet* adlı eserinde demokrasiye inanır, eğitime önem verir, kadınlar seçim hakkına sahiptir. More'un *Ütopya* adlı eserinde ise, demokrasiye inanılmaz, seviyenin ortadan kalkmasını ister, kadınlar seçim hakkına sahiptir, belirsizlik yoktur. Campanella ise *Güneş Ülkesi*'nde halk içinde sınıflandırmanın yanı sıra belirsizlikler de vardır.

Ütopyalarda ada kullanılan bir unsurdur. Dış dünya ile herhangi bir bağı olmayan bu ada toplumların dıştan gelebilecek her etkene kapalı olduğunu göstermek için kullanılmaktadır. Toplumu dıştan gelebilecek her türlü kötülükten uzak tutulmak amaçlanmaktadır. Ütopyalarda kullanılan güneş kavramı ise ısı kaynağı olmasının yanı sıra bereket sembolüdür.

Hem ütopyaların hem de distopyaların amacı toplumun içinde bulunduğu bazı durumlara ayna tutmaktır. Ütopya toplumda görülen ve istenmeyen durumlara ayna

tutarak bu sorunların olmadığı bir dünya tasarlar. Bu konuda Thomas More'un Utopia adlı eseri örnek verilecek olursa eser, herkesin eşit olduğu, mülkiyet ya da para gibi kavramların bulunmadığı bir adada geçmektedir. Herkesin huzur içerisinde yaşamakta olduğu bu ada aslında yazarın yaşadığı toplumda gördüklerinin tam tersini oluşturmaktadır. 1478 doğumlu olan Thomas More VIII. Henry döneminde yaşamıştır. Aykırı davranışları, zekâsı ile tüm dikkatleri üzerine çeken More yanlış bulduğu şeyleri dile getirmekten asla çekinmemiş ve çoğu zaman krala dahi ters düşmüş, kralın kilisei başı olamayacağını söylediği için de ölüm cezasına çarptırılmıştır. Thomas More'un bu adada oluşturduğu kurgu aslında yazarın yaşadığı dönemin ayrıntılı bir analizini oluşturmaktadır. Ütopyalar aslında sadece ideal bir toplum düzeni sunmakla yetinmemekte bunun yanı sıra okurun sorgulamasını ve eleştirel düşünmesini sağlamaktadır (Basmacı, 2013: 46).

Ütopyalarda bilim ve teknoloji sorun teşkil eden bir unsur olarak görülmemektedir. Bu nedenle toplumsal eleştirilerde bulunulurken teknolojiye yer verilmemektedir. Çünkü bilim toplumun hizmetinde olan bir unsur olarak görülmektedir (Akkoyun, 2016: 30). Fakat Sanayi devrimi ile teknolojinin tüm dünyanın daha iyi, daha huzurlu bir yer olacağı söylenmesine rağmen üretimi elinde bulunduran sınıfın işçi sınıfını daha da ezdiği görülmüştür. Ayrıca yaşanan dünya savaşları ile de ütopyalarda kurgulanan toplum düzenine asla ulaşamayacağı anlaşılmış ve ütopyalara ulan inanç azalmıştır. Artan teknoloji, teknoloji ile birlikte doğaya ve insana verilen zararlar, dünya savaşları, atılan atom bombaları ile gerçekler ile hayaller arasındaki tutarsızlıkların farkına varılmış ve ütopyaların sunduğu umudun yerini distopyaların sunduğu korku, kaygı ve karamsarlık almıştır. (Tong, 2004: 5-6) Bireylerde görülen bu korku ve karamsarlık duyguları da distopya türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ütopya türünün başlangıcının Batı kaynaklı olduğu için verilen örnekler de yine Batı kaynaklarına dayanmaktadır. Fakat Sadık Usta'nın da ifade ettiği gibi ütopya sadece Avrupalılara has bir yazı türü değildir. Her toplumun kendine has oluşturduğu, kurguladığı bir ütopya geleneği bulunmaktadır. Ütopyaların ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelendikten sonra bu konu üzerinde de durulacaktır.

Ütopik kurgular özünde anlatıcının çağına yönelik eleştirisini barındırmakta ve yazarın dünyayı algılayış biçimi çerçevesinde bir çıkış yolu sunmaktadır. İyimser bir

tavırla kaleme alınan bu anlatılar, bireyi kusursuz bir dünyanın varlığına inandırır. Bundan ötürü, umudun bilinmeyen bir zaman ve mekân içerisinde arandığı bir düzlem yaratırlar. Eşit bir toplum hayali ile dünyadaki cenneti tasvir eden yapılar ütopyaı tanımlarken, totaliter yapının insan özgürlüğünü tutsak eden yapısını yansıtan eserler ise distopya veya karşı ütopya şeklinde tanımlanır.

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA

1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecinde Ütopya

Batılı tarzda sayılabilecek olan ilk Türk ütopyaları Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde görülmektedir. Bu dönemde yazılan ütopik türlerin bir kısmı sosyal bir kısmı ise bireysel temalı olduğu görülür. Bu farklılıkların oluşmasında toplumun içine bulunduğu şartlar ve yazarın kişisel özellikleri de etkilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı ütopyalar dönemidir. Osmanlı'nın en büyük toprak kaybı da son yüzyılda olmuştur. Kaybedilen savaşlar, askeri başarısızlıklar, devletin içten ve dıştan maruz kaldığı baskılar, dış politikada yetersiz kalan devlet adamları, toprak kayıpları, borçlanmalar, yönetimde görülen çürümüşlükler, halkın her geçen gün yoksullaşması, maaşını aylarca alamayan askerler ve memurlar bu dönemde görülür. Yaşanan bu olumsuz süreçler Osmanlı'nın kaderini belirlemiştir. 1789'da yaşanan Fransız Devrimi sadece Avrupa'yı değil Osmanlı coğrafyasında da toplumu derinden etkiler. Fransız Devrimi'nin beraberinde getirdiği özgürlük ve eşitlik kavramları Osmanlı topraklarında da karşılığını bulur. Etki alanı geniş olan ve farklı toplulukları bünyesinde barındırmayı başaran Osmanlı 1700'lü yılların sonlarından itibaren girdiği her savaşta yenilgiler almaya başlar. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na kadar dik durabilmesinin nedeni ise emperyalist güçlerin Osmanlı'yı kendi aralarında paylaşamamalarıdır.

Ülkenin içinde bulunduğu karanlık süreç, sürekli yaşanan toprak kayıpları, Avrupa'nın gözünde ölü olarak nitelendirilen devlet, toplumun aydın kesimini harekete geçirir. Başlarda sorunun askeri alanda olduğu düşünülür ve askeri alanda yapılacak yenilikler ile sorun giderilmeye çalışılır. Bu nedenle Sultan III. Selim tahta çıkınca ilk olarak orduyu yenilemek, Fransız ve Alman subaylar getirmek ister. Fakat sadece askeri alanda yapılan yenilikler yeterli olmaz. Kısa bir zaman sonra Sırpların isyanı ile çaresiz kalan III. Selim, Rumeli'de ayaklanan yeniçerilere birçok tavizler verse de tahttan

indirilip yerine IV. Murat başa getirilir. Fakat o da Alemdar Mustafa Paşa eliyle tahttan indirilip yerine II. Mahmut getirilmiştir.

II. Mahmut, bilim, kültür, sanat, eğitim gibi birçok alana önem verir. 7 Ekim 1808’de meclise topladığı ayanlar ile Sened-i İttifak’ı imzalar. Böylece ilk kez ayanlar haklarını güvence altına alırlar ve merkeze boyun eğmeleri sağlanır. Devlet dairelerinde çalışanlara kılık kıyafet, posta idaresi, nüfus ve pasaport belgesi, nüfus sayımı gibi yenilikler getirirken yeniçeri birliklerini ve tımar sistemini kaldırır. II. Mahmut, yurtdışına öğrenci gönderir, Batılı eserleri çevirtir, Takvimi Vekayi adlı gazetenin yayımlanmasını sağlar. 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı’nı ilan eder ve hangi dine mensup olursa olsun herkesin can ve mal güvenliğini garanti altına alır. Genç Osmanlılar padişahın yetkilerini sınırlamak, siyasi özgürlüğün yanı sıra ülkenin ekonomik olarak da iyi bir konumda olmasını isterler. Bu süreçte Osmanlı ekonomi bakımından Avrupa’nın büyük devletlerine bağımlı hale gelir. İç ve dış güçlerin kışkırtmaları sonucu yıllarca bir arada yaşayan insanlar birbirine düşman olurlar. Yabancıların etki alanları sadece ekonomi ile sınırlı kalmamış eğitim alanına kadar uzanmıştır. Askeri okullar, Harbiye ve Tıbbiye okullarında okutulan eserlerin çoğu çeviri eserleridir. İstanbul Tıbbiyesi’ni ziyaret etmek için gelen MacFarlane, okulun kitaplığını incelediğinde şaşkınlığını gizleyemez.

“Çoktan beri bu kadar düpedüz materyalist görüşler içeren kitaplardan luşan başka bir koleksiyon görmedim... Genç bir Türk oturmuş, dinsizliğin el kitabı olan System de la Nature’ü (Baron d’Holbach’ın ünlü eseri) okuyordu; bir başka öğrenci Diderot’nun Jacques le Fataliste’si ile Le compere Mathieu’dan parçalar okuyarak marifetlerini gösteriyordu... Raflarda Cobanis’nin Rapports du physique et du moral de l’homme adlı eseri öze çarpacak bir yere konmuştu” (Berkes, 2009: 232).

İlk girişimlerinden sonra geri plana çekilen Genç Osmanlılar halkı daha fazla aydınlatmak gerektiğini fark eder ve eğitim, edebiyat gibi alanlara yönelirler. Fakat çoğu yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Güney Sırplarının bağımsızlık mücadelesi verdiği süreçte yaşanan krizden yararlanarak tekrar ülkeye dönerler. 1879’da silahlanıp sokağa çıkan medreseli öğrencilere birçok grup katılarak destekler. Bunun üzerine yönetimi azleden padişah Mithat Paşa’yı sadrazamlığa getirir. Fakat halk ile arasında güçlü bir dayanak oluşturamayan Genç Osmanlılar’ın başarısı daimi olamamış Abdülhamittahta çıkar çıkmaz yenilikten yana olan ne kadar devlet adamı varsa uzaklaştırmış ve meclisi

süresiz tatil etmiştir. Meclisin tekrar açılması 32 yıl sonra olmuş, böylece İstibdat dönemi başlamıştır.

Genç Osmanlılar siyasi yeniliklerin yanı sıra ekonomik ve toplumsal alanda yapılacak yeniliklere de ihtiyaç olduğunu anlarlar. Çoğu yurtdışında da yaşamış ve o kültürün etkilerini eserlerinde de yansıtmıştır. Bu eserlerden en fazla dikkat çekenler ise siyasi ütopyalardır.

Peki, Türk toplumu ütopya yazını ile ne zaman tanışmıştır? Sadık Usta'ya göre Türk toplumu 19. yüzyılın ortalarında ütopya kavramı olarak henüz bilmemektedir. Fakat fantastik unsurlar taşıyan eserlere aşinadırlar. Buna örnek olarak da şu eserleri vermektedir:

“Dede Korkut Hikayeleri, Binbir Gece Masalları, Farabi'nin Faziletli Devlet'i, Mazdakların eşitlikçi ilkeleri, Karmatilerin ve sonra Hürremilerin toplumcu girişimleri, Babai İsyanları'nda dile gelen düşünceler, Orhun Yazıtları, Battal Gazi Destanları, toplumsal hikaye, masal ve söylenceler; Mevlana'nın ütopik şiirleri, Yunus Emre'nin eşitlikçi vurguları, Alevilerin Rıza Şerhi ve diğer ütopik tasarıları, Nizam-ül Mülk'ün Siyasetname adlı eseri ütopik düşünceni İslam ve Doğu geleneğinde, özellikle de Anadolu'da etkin olduğunu göstermektedir” (Usta, 2022: 70).

Batı ile ilk etkileşim çeviriler üzerinden gerçekleşmiştir. Fransız aydınlardan olan Fenelon'un *Telemach* adlı ütopik eser, dilimize çevrilen ve birkaç defa baskısı yapılan ilk ütopik eser olmuştur. Bunun yanı sıra Racine, Victor Hugo, La Fontaine, Voltaire, Aleksandre Dumas Pere, Jonathan Swift, Daniel Defoe, Alphonse de Lamartine, Alexandre Dumas, François Rene de Chateaubriand gibi yazarların eserleri yayımlanmıştır. Şinasi, Racine Andromaque ve Ester, Lamartine *Meditations* adlı eserin bazı bölümleri Teorik anlamda ilk çalışma 19. yüzyıl sonlarında görülür. Osmanlı aydını ütopya kavramını habname, vakıaname, hayal, muhayyel gibi ifadeler ile adlandırmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında bu yazı türüne örnek olarak *Hayatı Muhayyel* adlı eser yazılır. Ütopya kavramı ise 20. yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlanır. Türk aydınları fantastik edebiyat türünde birçok örnekler verseler de roman türünü henüz bilmemektedirler. 19. yüzyılda yeni fikirler ile Batı edebiyatından birçok çeviriler yapılır.

Geleceğe dair tasarıları rüya olarak kurgulamak, geçmişe dayanan bir geleneği oluşturmaktadır. Bu nedenle Osmanlı devletinin ilk siyasi ütopyaları rüyalardır. Bu siyasi rüyalar genellikle toplumların karanlık bir sürece girdiği zamanlarda görülmektedir. Türkler'e ait ütopik türlerin siyasi rüyalar şeklinde yazılması daha çok siyasi baskıların

yoğunlaştığı dönemlerde görülmektedir. Söz konusu ütöpik türleri yazan kişilerin ise kendi dönemlerinde siyasi rolleri olmuş bireyler olduğu görülmektedir. Bu örnekler edebiyatımızda ilk olduğu için her türde olduğu gibi burada da acemilikler bulunmaktadır. Ayrıca eserleri oluşturan yazarların siyasi görüşü, hayata bakış açısı da birbirinden farklıdır. Bu nedenle eserleri farklı bakış açıları ile ele almışlardır. Fakat hepsini birleştigi ortak tema eşitlik, özgürlük, demokratik ve bağımsız bir yönetim anlayışdır.

Bu rüyalardan ilki ise Ziya Paşa'nın yazdığı *Rüya*'dır. Bu eser hem Osmanlı döneminde yazılan ilk roman hem de ilk ütöpik tür olma özelliğine sahiptir. Eserinde hem yaşanan sorunları dile getirmekte hem de bu sorunlara çareler sunmaktadır. Lodra'da Hampton Court bahçesinde uyuyup kalan yazar Sulatan Abdülaziz ile karşılaşmakta ve ona devletin gidişatı ile ilgili gördüğü yanlışları dile getirmektedir. Özellikle devlet yönetimindeki kişilerin savurganlıkları, liyakatsiz kişileri işe almaları, maaş sahiplerine haklarının verilmemesi, hak etmeyen kişilerin önemli konumlara gelmeleri değindiği konular arasındadır. Ülkenin esarete kurtulmasının Ali Paşa'nın görevden alınmasına bağlı olduğunu söyler. Ona göre ülke eğitiminde yenilikler yapılmalı, özellikle yönetimde olan sınıfın israf yapmasına engel olunmalı, Meclisi Mebusan açılmalı ve Kanuni Esasi ilan edilmelidir. Sonunda ise istekleri padişah tarafından kabul edilir ve eser mutlu biter. Edebiyatın hemen her türünde eseri bulunan Namık Kemal de bu türde bir eser vermiştir.

Vatan, hürriyet gibi kavramları bize miras olarak bırakan Namık Kemal'in de *Rüya* adlı bir eseri yer almaktadır. Yazar, *Rüya*'da baskıcı yönetimlerin olumsuz yanları, toplumda yaşanan çürüme hürriyet konuşturularak dile getirilmektedir. Namık Kemal, eserini Boğaziçine yakın bir bağ evinde kurgular. Hürriyet bir bulutun içerisinde çok güzel bir kız şeklinde görünür. Onun ortaya çıkması ile tüm dünya rengarenk bir yer halini alır. Hürriyet doğa üzerinde öyle bir etki eder ki tüm doğa canlanır. Hürriyet, halkın bilinçlenmesi için onlara bazı öğütler vermekte ve çareler sunmaktadır. Eserin sonunda ülke hayal edildiği gibi kusursuz bir hal alarak son bulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ele alınan ütöpik türlerin içerisinde bulundukları siyasi ve sosyal süreçten etkilendikleri görülmektedir. Bu nedenle bu dönem ütopyaları meşrutiyet odaklıdır. Bu kurgular aydınların cumhuriyet düşlerini fizlizlendirir. Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini yaşamak zorunda kalan aydınlar, bu

eserler ile hem içinde bulundukları karanlık süreçten kurtulma olanağı bulmuş hem de ülkenin kurtuluşu için çözüm önerileri sunmuştur.

Ütopya türünde en seçkin örneklerden biri olarak İsmail Gaspıralı'nın *Darürrahat Müslümanları* adlı eseri kabul edilmektedir. Bu eser Türk ütopyalarında öncü olma özelliğini taşımaktadır. Gaspıralı, siyasi ve düşünsel alanda gelişmemize katkı sunacak aydınların lideri konumundadır. *Darürrahat Müslümanları* adlı eseri ilk olarak 1887'de Tercüman gazetesinde yayımlanırken 1906 yılında da kitap olarak yayımlanmıştır. Eserde Taşkentli Molla Abbas larak adlandırılan bir karakterin Avrupa ve Afrika'ya yaptığı gezileri anlatmaktadır. Bunlar: “*Frengistan Mektupları, Darürrahat Müslümanları, Sudan Mektupları, Kadınlar Ülkesi*” adlı eserlerdir. Molla Abbas'ın İspanya'ya gezisini konu alan bölüme *Darürrahat Müslümanları* olarak adlandırmıştır. Darürrahat ülkesi başlarda bataklık, kötü kokuların olduğu bir yerdir. Buraya yerleşen insanlar hastalıklar ile mücadele vermiştir. Ardından ülkede bulunan bataklıklar kurutulur ve temizlenir böylece hastalıkların da son bulduğu görülür. Ülkede sürekli yeni şeylerin icat edilmesini sağlayan enstitüler bulunur. Demiryolu, kablosuz telefonlar, elektrikli arabalar, otomatik kuluçka makineleri ve halkı gözetim altında tutan bir sistem bulunmaktadır. Foucault'nun da dediği gibi “*Ütopyalar gerçek yeri olmayan mevkilerdir. Bunlar, toplumun gerçek mekanıyla doğrudan ya da tersine donmuş genel bir analogi ilişkisi sürdüren mevkilerdir. Bu, ya mükmmelleşmiş toplumdur ya da toplumun tersidir; fakat her halükarda, bu ütopyalar özünde, esas olarak gerçek dışı olan mekanlardır*” (Foucault, 2014): 291). İsmail Gaspıralı da Namık Kemal ve Ziya Paşa'da olduğu gibi siyasi ve sosyal eleştirilerde bulunur.

İsmail Gaspıralı'nın kadınları ele aldığı bir diğer eseri ise *Kadınlar Ülkesi*'dir. Molla Abbas adlı karakter bu defa beraberindeki birkaç kişi ile Cezayir'den Afrika'ya doğru gitmektedir. Çölde yollarını kaybedince barbar kadınların ellerine düşer ve sadece kadınlardan oluşan bir ülkeyi daha yakından tanıma olanağı bulurlar. Kadınların yaşadığı ikinci sınıf muamelesi, toplumun kadına bakışı özellikle Müslüman ülkelerde kadın kavramı eleştirilerek ele alınmaktadır

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde oluşturulan bir diğer eser ise Filibeli Ahmet Hilmi'nin masal hikaye karışımı olan *Amak'ı Hayal* adlı eseridir. Eserde 1910 yılında yazılmıştır, Raci adlı karakterin hayali seyahatleri anlatılmaktadır. 1911 yılında

Ali Kemal tarafından yazılan *Fetret* ise Osmanlı döneminin bir başka ütöpik eseridir. *Fetret* adlı romanda Ali Kemal'in yabancı eşinden olan oğlunun adıdır.

Ütopya edebiyatı temelde ideal bir mekana kavuşma özleminden doğar. Tanzimat sanatçıları arasında bu ideal mekan Osmanlı sınırları içerisinde kalır. Türkçü ideolojiyi savunan sanatçılar için ideal mekan Kızılelma'nın olduğu yerdedir. Servet-i Fünun topluluğu için ise ideal mekan sanatçının iç dünyasında tasarladığı alemdir. Halide Edip Adıvar'ın 1912 yılında yazdığı *Yeni Turan* bu türün önemli eserleri arasındadır. Romanda ütöpik unsurlar ikinci bölümünden itibaren başlar. Eserde Yeni Turan Partisi yönetime gelir. Bu yeni yönetimin öznesi Türk unsurudur. Azalan ülke nüfusunu artırmak amaçlanır. Kadınlar her alanda aktif olarak yer almaktadır.

Ütopyalarda Ziya Gökalp ile bütünleşen Kızılelma metaforu milliyetçi pek çok yazar tarafından kullanılmıştır. Kızılelma bir ülküdür. Mekanın şartlarına göre değişikliğe uğrayan Kızılelma bazen Batı'da bazen de Doğu'dadır. Ziya Gökalp bu ülküsü ile bütün Türkler'in bir araya gelerek kuracakları Turan ülkesinin hayalini kurmaktadır. Bu dönemde Kızılelma hayali kuran diğer isimler ise Aka Gündüz Muhterem Katil adlı piyesi ile, Ömer Seyfettin ise Kızılelma Nerede? adlı hikayesi ile Turan ülkesinin hayalini kurarlar. Eserde Kanuni Sultan Süleyman'ın Kızılelma Nerede? sorusu cevaplandırılmaya çalışılır. Daha sonraki süreçte ise, “*Ragıp Şevki Yeşim, Hüseyin Nihal Atsız, Yahya Kemal, Niyazi Yıldırım, Dilaver Cebeci, Mim Kemal Öke ve Halil Delice gibi yazar ve şairler Kızılelma metaforunu kullanarak ütöpik şiirler ve hikaye edici metinler kaleme almışlardır*” (Sağlam, 2022: 45).

Osmanlı'nın son döneminde yaşanan toprak kayıpları, ekonomi olarak bağımsızlığın kaybeilmesi, askeri alanda verilen başarısızlıklar, yönetim alanına görülen bozulmalar, işinin ehli kişilerin iyi yerlere gelemeyişi halkın her geçen gün daha da yoksullaşması, aylarca maaşını alamayan ordu mensuplarının çaresizliği gibi sorunlar eserlerde de işlenmiştir. 1789'da yaşanan Fransız Devrimi'nin beraberinde getirdikleri düşünceler Osmanlı'yı da etkilemiştir. Ütopya alanında ilk örneklerin bu dönemde verildiği görülmektedir. Bu dönemde yazılan ütöpik türlerin ise bir kızmı sosyal bir kısmı bireysel temalıdır. Avrupa ile ilk etkileşim çeviriler yoluyla gerçekleşmiştir.

İlk Türk ütopyalarında geleceğe dair tasarılar rüya olarak kurgulanmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin ilk siyasi ütopyaları rüyalarlardır. Verilen bu eserlerde bireysel

farklılıklar görülür. Bunda ise yazarın siyasi görüşü, olayları yorumlayışındaki farklılıklar etkili olabilmektedir. Fakat ütopya türünde eser veren yazrların çoğunun birleştiği nokta ise eşitlik, özgürlük, demokratik ve bağımsız bir yönetim anlayışıdır. Ziya Paşa, Namık Kemal, İsmail Gaspıralı, Filibeli Ahmet Hilmi, Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin gibi isimler utopya alanında eser vermiş isimlerdir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ele alınan ütöpic türlerin içerisinde bulundukları siyasi ve sosyal süreçten etkilendikleri görölmektedir. Bu nedenle bu dönem ütopyaları meşrutiyet odaklıdır. Bu kurgular aydınların cumhuriyet düşlerini fizlizlendirir. Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini yaşamak zorunda kalan aydınlar, bu eserler ile hem içinde bulundukları karanlık süreçten kurtulma olanağı bulmuş hem de ülkenin kurtuluşu için çözüm önerileri sunmuştur. İdeal bir mekana kavuşma hayali kuran Tanzimat sanatçıları Osmanlı'nın sınırları içerisinde kalmışlardır.

1.3.2. Serveti Fünun Topluluğunda Ütopya

Osmanlı Devletinin yıkılış süreci ve İstibdat Devri'nin politikaları eserlerde de farklı şekilde yansımıştır. Tanzimat Edebiyatı ve Milli Edebiyat sanatçıları bir yandan içinde bulunulan süreci eleştirirken bir yandan da ülkenin kurtarılabilmesi için çareler sunmuşlardır. Serveti Fünun ve Fecri Ati sanatçıları ise kendilerini dünyaya tamamen kapatarak yeni bir yer arayışına girmişlerdir. Öyle ki bu durum da ütopyanın temel felsefesini oluşturmuştur. Yani ütopya boğucu, karanlık bir mekandan mutlu olunan bir mekana kavuşmak için zihinde verilen bir mücadeledir. Sanatçıların sürekli düşündükleri kaçış psikolojisi ile kaleme aldığı eserler de yeni bir türün doğmasını sağlamıştır. Bu dönem sanatçıları yaşadıkları olumsuz olaylardan ve sorunlardan ütopyalar sayesinde başka alemlere kaçabilmişlerdir. *“Serveti Fünun topluluğu döneminde “Yeşil Yurt”, “Ömrü Muhayyel”, Fecri Ati topluluğu döneminde ise “O Belde” adlı eserler kaçış edebiyatının birer örneğini oluşturmaktadır. Bu dönemde sanatçıların ülkeyi terk etme isteklerinin temelinde ise baskıcı yönetimin varlığı olduğu görölmektedir”* (Sağlam, 2022:46).

2. Abdülhamit 1876 yılında Osmanlı Rus Savaşı'nı neden olarak göstererek Kanuni Esasi'yi yürürlükten kaldırmış ve ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir. Bu dönemde devletin iyiliği için diyerek tüm yetkiler 2. Abdülhamit'te toplanmış, sansür basına da getirilmiş, devlete karşı olarak bilinen olan bütün şair ve yazarlar hapis cezası almış ya

da sürgüne gönderilmiştir. Ülkede yaşanan bu baskıdan dolayı ise çoğu aydın yurt dışına kaçmayı çare bulmuştur. Fakat ütöpik türlerin sadece ülkenin içinde bulunduğu baskıdan dolayı oluştuğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım olmaz. Sanatçıların kişisel mizaçları, yaşadıkları, özlemleri, geleceğe yönelik hayalleri de bu türde eserler verilmesinde etkili olmuştur.

Farklı kişiliklere sahip olan Serveti Fünun aydınları ortak bir düşünce etrafında birleşmişlerdir. Yaşadıkları dönemde devletin üzerlerinde hissettikleri baskısı, düşüncelerini rahatça dile getirememenin verdiği bezginliğin verdiği karamsarlık, içe kapanıklık oluşturdıkları eserlerde de kendini göstermiştir. Gerçeklerden hayale kaçış, toplumdan uzaklaşarak kendi içine dönme arzusu yazılan eserlerde görülen konulardandır. Yaşanan gerçeklerden kaçmak için atılan somut adımlardan biri de “Yeşil yurt” projesidir. Bu proje hakkında aydınların hatıralarına rastlamak mümkündür fakat bu hatıralar derlenip bir kitap haline getirilmediği için Servet-i Fünûn topluluğunun ütopyası sınırlı bilgilerden ibaret kalmıştır.

Bu dönemde Tevfik Fikret ve arkadaşlarının ütopyası Yeni Zelanda’dır. Genç aydınlar aradıkları her şeyi hayallerinde yaşattıkları bu yerde bulunabileceğine inanmaktadırlar. Yeni Zelanda projesi bazı imkansızlıklardan dolayı gerçekleşmeyince ise yeni hayal mekanları Manisa’nın Sarıçam olur. Yeni Zelanda ve Yeşil Yurt projeleri ilk olarak ise Tevfik Fikret’in Hüseyin Cahit ile birlikte Dr. Esad Paşa’yı ziyarete gittikleri bir gün dile getirilir. Genç yazarlar ülkenin içinde bulunan karanlıktan ve rejimin artarak devam eden baskısından ancak kaçarak kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Serveti Fünun sanatçıları ülkenin içinde bulunduğu süreçten padişahı sorumlu tutmakta rejimin değişmesi ile her şeyin hallolacağına inanmaktadırlar. Yeşil Yurt düşüncesinin temelinde de bu baskı yönetiminin etkileri bulunmaktadır. Mehmet Rauf, “Yeşil Yurt” adlı makalesinde bu hayalle ilgili şunları söylemektedir:

“Serveti Fünuncuların müşterek vasıfları, İstibdat idaresine karşı kanlı, yırtıcı bir husumetti. Bu husumet Saray’a karşı başlamışken yavaş yavaş bu idareye tevekkül ve tahammül ve onu tagdiye ve idame eden memleket hayatına da şirayet etmişti. Hergün menfur tecelliyatına şahit olduğumuz Saray şanaetleri bizi zehirliyor, artık burada yaşamağı tahammül edilemeyecek bir işkence haline getiriyordu” (Rauf, 1927: 6)

Dil alanında çalışmalar yapmasına rağmen edebiyatla ilgilenmeyen fakat topluluğun çalışmalarını destekleyen Hüseyin Kazım Kadri de hatıralarında dönemin şartlarını, bu sürecin sanatçılar üzerindeki etkisini şu ifadeler ile dile getirmektedir:

“(...) Vatanın Afak-ı siyasiyesi karardıkça bizim de gözlerimiz dönüyor ve beynimizin içinde şiddetli fırtınalar esiyordu. Her şeyden nevmid idik. Fakat biz teşebbüslerimizi o nisbette tezyid edemiyorduk. Memlekette bir ihtilal hareketinin başına geçecek bir kimse yoktu. Zahiren muhalif görünenler de bu yüzden bir külah kapmak emelinde idiler. Ortalık casuslarla dolmuş, bütün ümit kapıları kapanmış ve bu elim vaziyette yaşamak imkanı kalmamıştı. (...) Yanıp tutuşuyorduk. Fakat ne yapacağımızı da bilemiyorduk. Nihayet, yine Fikret bir çare buldu: Bu memlekette hicret etmek!” (Kadri, 1991: 60-61).

Halid Ziya Uşaklıgil de *Kırk Yıl* adlı hatıra kitabında bu dönemde sanatçıların yaşadığı çıkmazların yanı sıra Hüseyin Kazım’ın hatıralarında ifade ettiği gibi kaçma fikrini Tevfik Fikret’in başlattığını ifade eder:

“Hakikatlerin teşkil ettiği muhitte barınamayan, onların müfrit hassasiyetine çırpındığı elemeleri nefesine sindirmek kuvvetini bulamayan Fikret, nihayet buradan kurtulabilmek çaresini muhal bir hayalde bulunca, aynile kederlerini sekrin mugfil neşveleri içinde boğanlara mahsus bir kendi kendini aldatışla adeta bahtiyar oldu. Nazarında onu inciten, kudurtan ne varsa sanki bir efsunla silinmiş göründü; İstanbul ve onun içinde, arkasında, ötesinde ne kadar meavi ve levsiyat bulunduruyorsa bunlar hep bir nisyan bulutunun altına saklanmış oldu; artık onun rü’yet ufkunda yalnız bir hayal sahası, bir saadet köşesi vardı; ve orada muradına göre bir alem icad edecekti: Yeşil Yurd!...” (Kadri, 1989: 55)

Hüseyin Cahit Yalçın da bir makalesinde bu konu ile ilgili şunları söyler:

“(...) O zamanlar, genç ve idealist ruhlar arasında en tükenmez, en tatlı sohbet mevzuu istibdat devrinin zulümleri idi. Kazım’ın Haydarpaşa’daki konağında, bizler için hazırlanmış kabarık yatakları ihmal ederek, sabahlara kadar, göz kırpmadan, Abdülhamid zülmüne karşı konuşmalarımızın hararetini hala hatırlıyorum. Bir ateş parçası gibi, o selis ifadesiyle, etrafındakileri coşturan o coşkun Hüseyin Kazım şimdi nerede! Yavaş yavaş, bu nazari tazallümler, dertleşmeler maddi bir tasavvur etrafında tebellür etmeğe başlamıştı. Memleketi terketip Nouvelle Zelanda adasına hicret edecektir” (Yalçın, 1934: 11)

Birgün Tevfik Fikret ile Hüseyin Cahit Yalçın Dr. Esat Paşa’yı ziyarete giderler. Sohbet lkenin baskıcı yönetiminden açılınca çare olarak ülkeden kaçmaya karar verirler. Başlangıçta bir fikirdir ve nereye, nasıl gidecekleri konusunda bilgi toplama görevi Tevfik Fikret tarafından Mehmet Rauf’a verilmiştir. Mehmet Rauf, kaptan bir akadaşından İngiltere’den birçok insanın Yeni Zelanda denen yere göç ettiklerini öğrenir.

Yeni Zelanda hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olan sanatçılar bura gitmenin uygun olacağına karar verirler.

Hüseyin Cahit Yalçın, gidecekleri Yeni Zelanda hakkında düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: “(...) *Buraya herkes refikasile birlikte gelecekti. Bir sosyalist cemaati Halide yaşayacaktık. Aramıza mülkiyet prensibi değil uhuvvet prensibi hüküm sürecekti. Birbirlerimize karşı hakikaten bu kardeşlik hissini kalbimizde duyuyorduk*” (Yalçın, 1934: 11).

Yeni Zelanda’ya gitmek için para biriktirmeye başlayan sanatçıların maddi imkanlarını Esat Paşa sağlayacak, hatta keşif için Yeni Zelanda’ya gidilecek ve edinilen bilgiler ile bu fikir hemen hayata geçirilecektir. Bu fikre Tevfik Fikret ile Hüseyin Cahit Yalçın kendini en fazla kaptıranlardır. Hatta ne zaman gidileceği konusunda fikir ayrılığına bile düşerler. Yeni Zelanda projesine mali olarak destek vermek için Dr. Esat Paşa çiftliğini satmak istese de satamaz. Bu da topluluğun hayalini suya düşürür. Yeni Zelanda fikirlerinin gerçekleşmeyeceği kesinleşince Hüseyin Kazım Kadri ortaya yeni fikir atar. Kendisinin Manisa’nın Sarıçam’da yer alan arazisine bir köşk yaptırıp orada hayallerini gerçekleştirme fikrini sunar.

“(...) *Yol parası bulamamak bizim hayallerimizi kopardı. İstanbul’a mihlandık. Fakat Hüseyin Kazım bir türlü buna tevekkül gösteremiyordu. O Neuville- Zelende teşebbüsünü daha küçük bir nisbette, daha hakikate yakın bir şekilde ihya etmek imkanını bir gün buldu. Magnisa yakınlarında Sarıçam isminde bir köy vardı. Orada küçük bir tepe; etekleri çam korusu. Tepenin üstünde küçük bir köşk yaptırılabilirdi. Köyde bol arazisi vardı. Biz orada, bütün maddi ihtiyaçlarımızı asgari bir hale indirmiş, İstanbul’un o murdar istibdat muhitinden ve izaçlarından uzak, kitaplarımız arasında, kardeş üç aile halinde yaşayacaktık. Buraya Fikret, Kazım ve ben gidip yerleşecektik.*” (Yalçın, 1935: 123)

Tevfik Fikret bu yeni fikir ile yatıp kalkmaya başlar. Yapacakları köşkün planını dahi çizer. Gitmek istedikleri yeri gidip görme konusunda Hüseyin Cahit görevlendirilir. Hüseyin Cahit uğraşlarına rağmen şehir dışına çıkmak için gerekli izni alamaz ve kaçak yollardan İzmir’e gider. Gerçekleşmesi için her şeyi hazır olan bu hayalde Hüseyin Kazım Kadri ve Tevfik Fikret arasında yaşan bir sorundan dolayı olumsuz sonuçlanır.

Kaçış edebiyatı ruhları hapsedilen sanatçıların yeni bir mekana kavuşma özleminden gelmektedir. Mekanı terk etme arzusu zaman zaman bireyin içinde alevlenen bir duygu durumudur. Tevfik Fikret’in zamanın ve mekanın sınırlarını aşarak kendine

yeni bir yurt edinme arzusu “Ömrü Muhayyel” ve “Yeşil Yurt” adlı şiirlerinde daha belirgindir. Tevfik Fikret’in Ömr-ü Muhayyel şiirinde de hayal ettiği ülkeye yönelik ipuçları bulmak mümkündür. Bağımsız ruhuna yakıştıranayan bu hayattan sadece kaçarak kurtulabileceklerini düşünen Tevfik Fikret, yaşananlardan rejimi sorunlu tutar. Kuşlar kadar özgür olma arzusunun bir belgesidir Ömr-i Muhayyel.

“Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde
Bir kuşçağzın ömr-i baharisi kadar hoş;
Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde, yeşil, boş
Göllerde, o safiyet-i vecd-âver içinde
Bir dalgacığın ömrü kadar zail ü muğfel
Bir ömr-i muhayyel!” (Fikret, 2005).

Tabiatın verdiği huzura kendisini bırakmak isteyen şair, burada kalmak ve dinlenmek istemektedir. Şiirin ütöpik yönü de yaşanan her şeyi geride bırakarak bir kuşun ömrü gibi yaşanabilecek güzel şeylere doğru yol alma arzusunda belirir. Fakat bu kuşlara özgü olan hayatı yaşamasının mümkün olmaması durumu da ütopyaı oluşturmaktadır (Gariper, 2008: 42). Hayatı boyunca özgürlüğü savunan şair, Ömr-i Muhayyel adlı şiiri ile özgürlüğün şiirini yazmıştır.

“Yalnız ikimiz, bir de o: ma’bûde-i şi’rim;
Yalnız ikimiz, bir de onun zıll-ı cenâhı;
Hâkîlere bahş eyleyerek hâk-i siyâhı
Dûşunda beyaz bir bulutun göklere âzim
Her sahn-ı hakikatten uzak, herkese meçhûl;
Bir savfet-i ma’sûmenin âğûş-i terinde,
Bir leyle-i aşkın müteenni seherinde
Yalnız ikimiz sayd-ı hayâlât ile meşgul
Savtmdaki eş'ar-ı pür-aheng ile mâlî,
Şi’rimdeki elhân-ı muhabbetle nağam-saz,
Ah istiyorum, göklere âmâde-i pervâz
Bir lâne-i âvârede bir ömr-i hayâli...
Bir ömr-i hayâli... Hani gülbünler içinde
Bir kuşçağzın ömr-i bahârîsi kadar hoş;

Bir ömr-i hayâli...Hani göllerde yeşil, boş
Göllerde, o safiyet-i vecd-âver içinde
Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü hâli
Bir ömr-i hayalî!" (Fikret, 2005).

Siirin tamamında şair kendine ait bir alem yaratmaya çalışır. Doğup büyüdüğü vatanda olmasına rağmen kendini hep gurbette gören, yabancı hisseden şair, kaçmak ve başka ülkelere sığınmak ister. Ütopyalarda para, mal, mülk ya da değerli olarak görülen her şey önemsizdir. Çünkü bunlara ihtiyaçları yoktur. *"Fikret, öncelikle parayı yadsımıştır, sonra kendisine önerilen toplumsal konumları, ülke dışında, örneğin Fransa'da yaşama olanaklarını, bakanlıkları, ödülleri, geleneksel toplumun, özellikle de potansiyel suçlu gördüğü devletin hiçbir önerisine evet demek istemediği için hep hayır demiştir. Kaçmak, onun en çok yeğlediği tavır olmuştur"* (Teber, 2002: 44).

Ütopyalarda aile kavramı işlenir ve ailenin toplum hayatının temeli olduğu vurgulanır. Tevfik Fikret, tabiat içerisinde bir yuva hayal eder. Kalabalıklardan hoşlanmayan bir mizaca sahip olan Tevfik Fikret, kimsenin ulaşamayacağı sadece sevdikleriyle birlikte olacağı bir hayat düşlemektedir. *"Fikret'in ütöpik eğilimli şiirlerinde üzerinde önemle durduğu bir bezek, eş ya da aile kavramıdır. Yaşamında da bu kavrama büyük önem veren şair, kurmak istediği mutluluk ülkesinde hiçbir zaman yalnız kalmak istemez. Çok sevilen bir eş mutlaka yanındadır. Bu birliktelik genellikle kuşlara ve kuş yuvasına (Âşiyân-ı Dil, Ömr-i Muhayyel, Ne İsterim?) benzetilir"* (Öztürk, 1992: 90). Şairin ütöpik hayallerini dile getirdiği bu şiirde tabiat, uçma hayali, bütün baskılarda, rejimlerden, otoritelerden kaçma isteği ağır basmaktadır. Baskının, kötülüklerin olmadığı ve kimsenin bilmediği bir yer hayal etmektedir. Eşitlikten ve özgürlükten yana olan şair, özgürlüğün bir kişinin insiyatiline bırakılmasına karşıdır. İnsanların öldüğü hiçbir davayı kabul etmez. Ütöpik kurgularda görülen sınırlarına bir saldırı olmadan bir savaş vermeme düşüncesi Tevfik Fikret'in düşünce sisteminde de yer almaktadır. *"İnsanca yaşamayı özler, cennet gibi bir dünya hayal eder. İnsanoğlunun bir gün şu yeryüzünü mutlaka yaşanır bir hale getireceğine inanır"* (Kadir, 2014: xxii).

Yeşil Yurt

"Bahara benzetilir bir yeşil saadettir
Gülümseyen ovanın vech-i pür-gubarında;

Köyün uyur gibi, müştagra-k-i sükunettir
Bütün hayatı ufak bir çayın kenarında

Uzak, yakın bütün afaka neşr eder safvet
Tabiatın o samimi tevekkül-i safı;
Şu yanında bir meşe- dalgın, vakur, pür- şefkat
Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrafı

Bu köyde her gece birkaç dakika meks ederim
Oluphayalime pev-rev seyahat eylerken
Duhur-ı muzlimenin sine-i melalinde;

Ve bir dakikacık olsun sükut edip kederim
Yavaş yavaş duyarım, bir inilti halinde.
Kaval sadaları tar-i alil-i şî'rimden.” (Fikret, 2005)

Hüseyin Cahit Yalçın'ın kaleme aldığı *Hayatı Muhayyel* öyküsü de kaçma düşüncesi ile yazılmış bir ütopya örneğidir. Hürriyet özlemi hikayenin temelini oluşturmaktadır. Bu özlem siyesi ütopiyaların vazgeçilmez konusudur. Hüseyin Cahit Yalçın ve arkadaşlarının ülkeyi terk etmek isteklerinin altında yatan neden de hürriyet özlemidir. *Hayatı Muhayyel*'de olay bir adada geçer. İnsanların huzurlu bir şekilde yaşadığı bu adada kadınlar da söz sahibidir. Öyküde hürriyet teması ele alınmaktadır.

Halid Ziya Uşaklıgil *Kırk Yıl* adlı hatıra kitabında Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Hayatı Muhayyel* adlı eserinde topluluğun kurmaya çalıştığı fikri ele alması ile ilgili şunları söyler:

“Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Hayatı Muhayyel* kitabı edebiyat cihanında daima hazretini muhafaza edecek olan yeşil yurt herkesce bilinen bir huyla yuvasıdır. O zaman yaşayabilmek için mevcudiyetini mutlaka bir ümide bağlamak ihtiyacında olan ve nihayet bütün manasıyla bir şair olan Fikret için bu hulyanın adeta maddiyet. Fi'liyet kesbetmiş bir hakikat kuvvetini almasına hiç şaşırılmamıştı; ben kendi kendime, acaba onu oyalamak, hayalinde açılan ümid dünyasını söndürecek bir hakikat nefesi üfürmüş olmamak için mi mümaşat ediyorlar diye düşünür ve nihayet müşfik bir dostluk demek olan bu igfali ma'zur, hatta makbul bulurdum. Nihayet

anlaşıldı ki onun sekri havasının intişarı iaresine girerek onlar da sarhoş olmuşlardır” (Uşaklıgil, 1936:: 55-56).

Ahmet Haşim’in de başka bir diyara kavuşma hayali de ütöpik bir olguyu oluşturmaktadır. “O Belde” “Yollar” şiirlerinde kendisine ütöpik bir dünya oluşturmuş ve mutluluğu orada bulmuştur. *“Haşim’e tesir eden Batı sembolistleri görünen alemin ötesinde görünmeyen bir alem mevcudiyetine inanıyorlar ve ona karşı iştıyak duyuyorlardır.”* (Kaplan, 1969: 129) Ahmet Haşim bu tesir ile sürekli başka bir alemin arayışındadır. Dolayısı ile onun ütopyası da kendine özgüdür. Öyle ki Mehmet Kaplan da onunla ilgili olarak *“Piyale şairinin hemen bütün eserlerine, varlığı ancak tahlil yoluyla sezebilen, ulaşılması imkansız bir başka alem fikri hakimdir”* der (Kaplan, 1969: 127). Serveti Fünun ve Fecri Ati topluluklarının ütopyaları bireyseldir.

Osmanlı’nın yıkılış süreci ve İstibdat Devri’nin politikaları eserlerde de farklı şekillerde yansımıştır. Tanzimat Edebiyatı ve Milli Edebiyat sanatçıları bir yandan yaşanan süreci eleştirirken bir yandan da ülkenin kurtarılabilmesi için çareler sunmuşlardır. Serveti Fünun ve Fecri Ati sanatçıları ise kendilerini dünyaya tamamen kapatarak yeni bir yer arayışına girmişlerdir. Öyle ki bu durum ütopyanın temel felsefesini oluşturmuştur. Bu kaçış psikolojisi ile ele alınan eserler ile yeni bir türün doğmasını sağlamıştır. Sanatçılar yaşadıkları sorunlardan ve karanlık süreçten ütopyalar yardımı ile kaçmayı başarmışlardır.

Bu dönemde 2. Abdülhamit 1876 yılında Osmanlı Rus Savaşı’nı bahane ederek Kanuni Esası’yi yürürlükten kaldırır, sıkıyönetim ilan eder ve tüm yatkileri kendi bünyesinde toplar. Bu dönemde Tevfik Fikret ve arkadaşlarının ütopyaları Yeni Zelanda’dır. Genç aydınlar aradıkları her şeyi hayallerinde yaşattıkları bu yerde bulabileceklerine inanırlar. Bazı sorunlardan dolayı gerçekleşmeyinde ise Manisa’nın Sarıçamıyeni hayal merkezi olur. Tevfik Fikret’in Ömrü Muhayyel ve Yeşil Yurt adlı şiirlerinde kendine yeni bir yurt edinme arzusu görülmektedir.

Özgürce yazamayan, eyleme geçemeyen, eleştiride bulunamayan, konuşamayan bu grup içe dönük, gerçeklerden uzaklaşmış ve daha bireysel olan bir edebiyata yönelirler. Kendi aralarında bu süreçte ne yapacaklarını düşünürlerken ortaya çıkan Yeni Zelanda’ya kaçma fikri onlara bir umut olur. Aralarında Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Rauf, Halid Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Kazım Kadri gibi isimlerin bulunduğu bu

grup nereye, hangi olanaklar ile gidileceği konusunda kararsızdılar. Prof. R. Rahim Tarım'ın yazdığı “Serveti Fünun Edebi Topluluğunun Yeşil Yurt Özlemi” adlı makalesinde yer aldığına göre bu planlama işi Tevfik Fikret tarafından Mehmet Rauf'a verilmiştir. Mehmet Rauf'un araştırmalar sonucu Yeni Zelanda adlı bir yer olduğunu öğrenen grup çalışmalara başlar. Böylece Serveti Fünun sanatçıları ülkeden kaçmanın planlarını yapar. Fakat ekonomik olarak yeterli olanaklara sahip olmayan sanatçılar çaresiz bu hayallerinden vazgeçerler. Manisa'nın Sarıçam'a yerleşme hayalleri kurarlar. Hüseyin Kazım Kadri'nin burada olan arsasına birlikte bir ev yapıp burada yaşamayı düşseler de bu hayalleri de gerçek olamaz. Bu şekilde Manisa'nın Sarıçam hayali de başarısızlıkla sonuçlanır ve kapanır. Daha sonra Tevfik Fikret İstanbul Sarıyer'de Aşçıyan adını verdiği bir köşkte yaşamaya başlar. Dünyadan kendini soyutlayan yazar burada edebi alanda üretime devam eder. Sis şirini de burada yazar.

1.3.3. Cumhuriyet Sonrası Türk Edebiyatında Ütopya

İstiklal Savaşı'nı kazanıp bağımsız bir devletin kurulmasından sonra yazar ve şairlerin ütopyaları Batılılaşma izleğinde yoğunlaşmıştır. Bağımsızlaşma ile birlikte ütopyaların sayılarında da artış gözlenmiştir. Reform hareketlerine destek verecek nitelikte eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki ise Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest İnsanlar Ülkesinde alı eseridir. Romanda fabrikaların, tiyaro salonlarının eğitim kurumlarının teknoloji olarak gelişmişliğin olduğu özgür bir ülke hayali kurulmaktadır. Yazar özgürlüğün mümkün olduğu mükemmel bir ülke sunmaktadır.

Ütopik olarak değerlendirilebilecek bir diğer eser ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1934'te yayımlanan *Ankara* adlı eseridir. Romanın ilk bölümünde realist betimlemeler ve değerlendirmeler, ikinci bölümünde politik eleştiriler, üçüncü bölümünde de ütopik düşünceler yer almaktadır. İşgal yıllarında büyük yıkımlar yaşayan Ankara Cumhuriyet sonasında da büyük kentsel bir dönüşüm yaşamıştır. Romanda Selma Hanım geleneksel değerleri ile batılılaşma arasında çatışan Anadolu insanının katetmesi gereken toplumsal ve siyasal düzene işaret etmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu eseri ile 1937-1943 arasındaki Ankara panoramasını anlatmaktadır.

Cumhuriyet dönemi Türk ütopyaları bu çalışmanın sınırlarını aşacak niteliktedir. Genel anlamda bu dönem ütopyalarının cumhuriyet ilkelerini ve batılılaşmayı telkin eden eserler olduğu söylenebilir.

“Feride Tek’in Pervaneler (1924), Enver Behnan Şabolyo’nun Anadolu Fatihi Alpaslan (1925), Necmettin Halil Onan’ın İşleyen Yarası Kolejli Nereye? (1935), Cahit Burhan Markoya’nın Köy Hekimi (1932), Raif Necdet Kestelli’nin Semavi İhtiras (1932), Etem İzzet Benice’nin On Yılın Romanı (1933), Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Bir Sürgün (1937), Mahmut Şevket Esendal’ın Yurda Dönüş (1940), Kemsl Bilbaşar Dezin Çağırışı (1941), Halikarnas Balıkcısı’nın Aganta Burina Burinata (1945), Peyami Sefa’nın Yalnızız (1951), Şevket Süreyya Aydemir’in Toprak Uyanırsa: Emeksiz Köy Öğretmeninin Hatıraları (1963), Hilmi Yavuz’un Taormina (1990), Buket Uzuner’in Kumral Ada-Mavi Tuna (1997), İlhan Mimaroglu’nun Yokistan Tasarısı (1997), Reşat Nuri Karakuyu’nun Ütopya Mistik Masal Dünyası (1998), Latife Tekin’in Unutma Bahçesi (2004) adlı eserleri ütopya türünün birer örnekleridir.” (Sağlam, 2022, 50)

Bu dönem ütöpik türleri oluşturulurken yönetimde bulunan kişilerle ters düşmemeye özen gösterilir. Batılı anlamda ütopyalar ile 19. yüzyılda tanışan Türk aydınları 21. yüzyılın başından itibaren ise kurgularında teknolojik kavramlarla ilgili olarak gelişmiştir.

1.4. TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPIK SÖYLEMLERE DAİR BAZI İNCELEMELER

Ziya Paşa (1829-1880) Tanzimat dönemi bürokrat, şair, yazar ve çevirmendir. Ziya Paşa’nın 1869 yılında Londra’da yazdığı *Rüya* adlı eseri ütöpik bir kurgudur ve dört bölümden oluşmaktadır. 1869 yılında yazılan bu eser ilk olarak Hürriyet gazetesinde yayımlanır. Yazar bu eserinde memleketin başına gelen tüm sorunlardan Ali Paşa’yı sorumlu turmaktadır. Bu nedenle eser Ali Paşa’ya söylenmek istenenlerin metin haline getirilmiş şeklidir. Yazar, hem döneminin sorunlarına dikkat çeker hem de bu sorunlara çözümler sunar.

Olay Londra’da bir cuma günü aldığı gazeteleri okuması ile başlar. Keder dolu haberleri okudukça morali bozulur ve Hampshire adı verilen parkta gider. Burada Osmanlı Devleti’nin bu üzücü duruma nasıl düştüğünü düşünmeye başlar. Sultan Abdülaziz Han tahta ilk çıktığında devletine ve milletine hâkim, tüm cihanın kendisine saygı duyduğu biri olduğunu şimdi ise tüm bunların yok olduğunu düşünür. Tüm bu düşünceleri padişaha da dile getirmeyi düşünürken uyuyup kalır ve kendini önce Boğaz’ın sularında sonra da Beşiktaş padişah sarayının içerisinde bulur kendini. Padişahın huzuruna çıkar. Padişah, kendisine verilen göreve karşın Avrupa’ya gitmesinden dolayı kırıgındır. Kendisini savunmaya başlar Avrupa’ya gitmiş olsa da

devleti için çalıştığını anlatır. Ardından padişaha anlatmak istediklerini dile getirmeye başlar. Vekillerin sorumlu oldukları bir millet meclisi olsa istedikleri gibi sorumsuz davranamayacaklarını ve devleti zarara sokamayacaklarını belirterek faydaları anlatır. Düşüncelerinin doğruluğunu ispatlamak için diğer devletlerden de örnekler verir. Toplumumuzun kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu idrak edecek yapıda olmadığını çünkü ağır vergiler ve yapılan adaletsizlikler altında ezilen halk mantıklı düşünecek halde değildir. Bu nedenle de halk olan biten her şeyi padişahıtan bilmektedir.

Avrupalılar ülkemizi canı çıkmış bir ceset olarak nitelendirmektedir. Osmanlı Devletinin bu perişan ve çaresiz halinin devam etmesini ve ortadan kalkmasını istemektedir. Balkanlarda yaşayan Osmanlı yurttaşları Avrupalı casuslar tarafından bilinçli kışkırtılmakta, sürekli beyni yıkanan bu kişiler Osmanlı'ya karşı derin bir düşmanlık beslemektedir.

Ali Paşa'nın sadrazamlık yaptığı süreçte, devlet israf batağına sürüklenmiş, belli donanımına sahip olmayan kişiler önemli görevlere getirilmiş, belli kişiler zengin edilmiş, Avrupa'dan borç alınmış, halk ağır vergiler altında ezilmiş ve halkın devlete olan güveni sarsılmıştır. Yazar, Ali Paşa'nın görevine son verilmesini, onun yerine bu görevi hak edecek ve işinin ehli birinin getirilmesini ister. Padişah onun konuşmalarına hak verir ve Sadrazam Ali Paşa'nın Kıbrı'a sürülmesini emreder ve bu haberi vermesi için de Ziya Paşa'yı görevlendirir. Padişahın huzurundan ayrılan Ziya Paşa Saadet yalısına gider ve paşayı bulur. Kısa bir konuşma ardından paşanın devlete verdiği zararları sıralamaya başlar. Hazineyi çevresindekileri zengin etmek için yağmalamış, halkı ağır vergiler altında ezmiş, ehliyetsiz kişileri memuriyet görevlerine getirmiş, askerlikten anlamayan kişilerin ise asker olmalarına neden olmuştur. Sürekli Avrupa'dan borç istemiş, maaş sahiplerine ve ordu mensuplarına aylardır maaşlarını verememiş ve ailelerin perişan olmalarına neden olmuştur. Padişahın mührü istediğini ve Kıbrıs Mutasarrıfı olarak görevine devam edeceğini belirterek paşayı bir vapura bindirir ve yolcu eder. Yazara göre sonunda kötülükler, adaletsizlikler son bulmuştur. Sadrazam Ali Paşa'nın gidişi, padişahın bazı yanlışları görmesi ve düzeltmesi ile her şey güzelleşir ve zulüm son bulur. Ziya Paşa'nın ne kadar samimi bir değerbilir olduğu anlaşılır. Bir kanepenin üzerinde uyuyup kaldığını fark eden Ziya Paşa gördüklerinin bir rüya olduğunu, Londra'daki park görevlilerinin sözünden anlar.

Namık Kemal (1840-1888) miras bıraktığı hürriyet, eşitlik, vatan kavramları ile anılmaya devam edilen önemli düşünürlerdendir. Ziya Paşa ile birlikte toplumda görülen olumsuzlukları rüya şeklinde dile getiren bir başka ifade ile ütopya türünün temelini atan kişilerdendir. Namık Kemal'in *Rüya* adlı eseri "23 Nisan 1872 Yılında Görülmüş Bir Rüyadır" başlığı ile yayımlanır.

Namık Kemal, bir akşamüstü Boğaziçi'nde denize bakan bir bağ köşkünde pencere kenarında dışarıyı izlerken birden içini bir hüznün kaplar. Gözlerini denizden ayırmadan izlemeye başlar. Kendi kendine sorgulamalar yaparken güneş birden ortadan kaybolur ve ortalıkta ateş kıvılcığından başka bir şey kalmaz. Yazar beynindeki sorularla cebelleşirken olduğu yere uyuyup kalır. Kendini yemyeşil bir ovada bulur. Tepede renkten renge giren bir bulut belirir ve bu buluttan doğaya renk yağmaya başlar. Bu tabiatüstü güzellikleri izlerken ağaçlardan, dağlardan, taşlardan, çiçeklerden nur akmaya, renk yağmaya başlar. Bu bulutun ortasında büyüleyici güzelliğe sahip bir kız belirir. Yazar doğan bu güzelliğin rüyalarını süsleyen Hürriyet olduğunu anlar. Ortaya çıkar çıkmaz her yeri aydınlatmıştır. Hürriyet, sesini cemaate duyuracak kadar yaklaşıp bir tepenin üzerine çıkar ve bir nara atar. Herkes sesin geldiği yöne kulak kesilince konuşmaya başlar. Hürriyet, gaflet uykusundan bir türlü uyanmayan esaret zincirindeki halka seslenir, gerçeği görmeleri için onlara bir konuşma yapar.

Halk bu gaflet uykusundan uyanmaz ise çok geç olacaktır. Öyle bir zaman gelecek ki gönül çalışma meydanına çıkmak istese de vücut bunu yapamayacak, gözler açılmak istese de göremeyecek, beyin gerçekleri araştırmak istese de anlayamayacak bu nedenle acele etmek gerekmektedir. Çünkü Batı her anlamda gelişmeye devam ederken biz toplum olarak gaflet uykusundan artık uyanmamız gerekmektedir. Yazar Osmanlı halkının batıdan çok geride kaldığını güneşin bile artık batıdan doğduğunu vurgular. Bilim ve teknolojinin sonuçlarına dikkat çeker. Bilim ve teknolojinin merkezi olarak da Batıyı görür. Hürriyet insanları yeterince aydınlandığını düşünerek onlara on yıl gibi kısa bir zaman diliminde hayalini kurdukları topluma kavuşacaklarının müjdesini verir. Halkı aydınlatmak için yaptığı konuşması bitinde bulutlara sarılarak ortadan kaybolur. Geride yaşanır bir ülke ve bir bayrak bırakır. Bayrak dalgalandıkça yeryüzüne oluşan kamburlar yok olur. Ovaları, şehirleri, denizleri ile benzersiz bir ülke halini alır.

Ülke öyle güzel, öyle medeni bir hal alır ki resmen eskiye dair her şey yok olup gider. Rengârenk, tertemiz şehirler kurulmuş, denizde, havada, karada yararlanılabilecek birçok araç ortaya çıkmıştır. Korunaklı köyler ve saraylardan süslü, kalelerden sağlam evleri ile ülke yaşanabilir bir hal almıştır. Ülkede zihin olarak bile eşitlik olduğu görülür. Her mahalleye kütüpheneler kurulmuş, belli bir yaşın üzerindeki kişiler için bile buralara öğretmenler görevlendirilmiştir. Herkes refah bir hale gelmiş, ülkede biçare ve fakir olan kimse kalmamıştır. Ülkede olan yasalar kısıtlayıcı değil geliştirici ve özgürleştiricidir. Eşitlik ve adalet öyle bir hal almıştır ki artık herkes kendi âleminde padişah kadar hür ve değerlidir. Ülke halkı o kadar ahlaklı bir hale gelir ki ne yargıca ne de kanuna gerek duyulur. Ülkede herkes birbirinin hakkını ve hukukunu korur. Adaletsizlik kavram olarak bile kalmamıştır. Farklılıklara ve farklı düşüncelere saygı duyulmakta, farklı fikirler ile toplum için faydalı eserler ortaya çıkmaktadır. Bir basma tezgâhı da yeme içme gibi temel ihtiyaçlar arasında görülmektedir. İnsanlar vatan için gerekirse canlarını vermeye o kadar hazırdır ki fakat kurbana ihtiyaç yoktur. Kıskançlık, düşmanlık, israf, sen ben kavgaları yoktur. Bilim, okumak, üretmek temel gayedir. Tüm hekes eşitlenmiştir. Her evde ailelerin her türlü ihtiyaçlarını ve zevklerini temin etmek için okul, kütüphane, müze, atölye, mesire gibi tesislerin tamamı mevcut hale getirilir. Yazar, bu rüyadan o kadar mutlu uyanır ki tekrar gözlerini kapayıp rüya âlemine dönmek ister fakat başarılı olamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957), Jön Türklerin en donanımlılarından olmasının yanı sıra iyi bir çevirmen, gazeteci ve siyaset insanıdır. Türk toplumunun her alanda çağdaş medeniyetler düzeyine gelmesini istemekte, kurulacak adil bir anayasal düzen ile herkesin özgür bir şekilde yaşaması gerektiğini düşünmektedir. Yazılarında etkisinde olduğu sosyalizmin bir gereği olarak eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi kavramlara yer verir. *Hayatı Muhayyel* o dönemin yeniliçi aydınlarının kurduğu ortak bir hayaldir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın ütopyası 1898 yılında yazılmış yirmi sayfadan oluşan bir hikayedir. Servet-i Fünuncuların Yeni Zelanda'ya gitme hayalleri her ne kadar gerçekleşmemiş olsa da bu hayal eserlerde dile getirilerek ölümsüzleştirilmiştir.

Hikâye “*Bu şimdiki âlemlerden pek uzaklara gitmiştik; geçmiş ile aramızda sonsuz fırtınalarla savaştan büyük denizler vardı*” cümleleri ile başlamaktadır (Yalçın, 1897:4). Öykü karakterleri yaşadıkları diyarı ve içinde bulundukları tarihi geride bırakırlar. Fakat bu yenilik o tarihi değiştirerek ya da yeniden şekillendirerek değil yeni bir coğrafya bulup oraya yerleşmeleri ile olmuştur. Yazar, yepyeni bir toplum ve ülke

hayali kurmaktadır. Geçmiş ile aralarına büyük denizler girmiş, geçmiş ile tüm bağlarını koparmıştır. Bu topraklar bereketli gelmiş kalplerini, hislerini bile yenilemiştir. Öykü mekânı karaya uzak, sağlam kayalar ile denizden ayrılan her türlü tehlikeye karşı güvenli bir adadan oluşur. Ada halkı tüm ihtiyaçlarını adanın doğal koşullarından karşılar. Birlikte çalışıp huzur içerisinde yaşarlar. Öyküde aile yaşamına çok önem verilir. Her aile benzer şekillerde yapılmış evlerde yaşamaktadır. Ada halkının tek gayesi birlikte huzur içerisinde yaşamak olduğu için ihtiyaçlarını mümkün olduğu kadar azaltıp sade bir hayatla yaşamaya devam etmektedir.

Ada halkı birlikte zaman geçirebilmek için köyün ortasına bir bina yapar ve bütün aileler sabah akşam bu sofranın etrafında buluşurlar. Yemek yendikten sonra da birlikte yapılan kahveler içilir, sohbetler edilir, sorun varsa konuşulur, piyano çalınır şiirler dinlenmektedir. Herkesin uykusu gelip evlere dağılana kadar burada vakit geçirirler. Huzur içerisinde devam eden bu hayatta herkes kendisine yapabileceği bir iş bulmuştur. Bu ada halkı da ihtiyaçlarının büyük bölümünü kendileri karşılamakta ve paraya ihtiyaç duymamaktadır. Bu sayede zamanlarının büyük bölümünü sevdikleri işleri yaparak geçirmektedirler. Öyküden anlaşıldığı kadarıyla karakterler adaya ilk geldiklerinde yanlarında çocuk yer almamaktadır. Posta gecesini olarak adlandırdıkları gecelerde sohbetler edilmez okumalar yapılır. Ayrıca haftada bir gün de tatilleri bulunmaktadır. Tatil günlerinde de günlük hayatlarında olduğu gibi birlikte hareket etmeyi tercih etmektedirler. Karakterler bu adaya geldiklerinde yanlarında çocukları yoktur. Buraya yerleştikten sonra adanın ilk çocuğu doğar ve hemen ada kayıtlarına adı Âdem olarak yazılır. Ada halkı Âdem adı ile bir nevi insanlığın tekrar başlamasını sağlamak ister gibidir. Adada okul bulunmamaktadır. Bunun yerine hem çocukların hem de yetişkinlerin istedikleri eğitimi almalarını sağlayan kütüphaneler vardır. Çocuklar dersleri bittikten sonra da ailelerine yardım etmektedirler. Adada içerisinde yaşayan halk gibi gelişmekte ve değişmektedir. Adada kamusal yaşama dair verilen bilgiler sadece bunlardan ibarettir. Adada eğitim nasıl yapılmaktadır? Kadın ve erkeğin rolleri ne şekilde belirlenmiştir? Devlet yönetimi nasıldır? Özel mülkiyet var mıdır? gibi soruların cevapları bulunmamaktadır.

İsmail Hakkı Kılıçzade (1872-1960), fikir ve siyaset adamıdır. İsmail Hakkı Kılıçzade tarafından oluşturulan *Pek Uyanık Bir Uyku* adlı ütopya on sayfadır. Eser önce dönemin önemli aydınlarından olan Dr. Abdullah Cevdet'in (1869-1932) yönetiminde

yayımlanmıştır. Ahmet Cevdet, Osmanlı Devleti'nin son yılları ile cumhuriyetin kuruluş yıllarında yaşamış şair, düşünür, doktor, siyasetçi ve tercümandır. Batıcılık akımının önde gelen isimlerindendir. Felsefi düşüncelerin topluma ancak siyaset kullanılarak aktarılabileceğine inanmış ve çeşitli siyasi hareketlerin içerisinde yer almıştır. İsmail Kılıçzade Hakkı, pozitivist düşünceleri ile tanınır. İsmail Kılıçzade Hakkı ve Dr. Abdullah Cevdet, baskıcı yönetimlere ve dini bağınazlığa karşıdır. Her ikisi de halkı aydınlatmayı kendilerine ilke edinmiş ve edebi çalışmaları ile bunu yapmaya çalışmışlardır. Yazar, eserinde radikal önerilerde bulunmuştur.

Rüyasında biri Celal Nuri Bey'e verilmek üzere bir mektup bırakır. Fakat adresini bilmediği için İctihad'ın aracılığı ile müracaat eder. Yazar, önerilerini maddeler halinde verir.

Bütün şehzadeler ve veliahtlar, talim ve terbiyesine dikkat edilerek ordu ve donanmaya dâhil edilecek ve herkes mahkemeler huzurunda eşit olacak. Saraya kapatılmadan gerçek bir idareci olmaları sağlanmak istenmiştir. Bunun yanı sıra mahkemelerde herkes eşit olacak ve böylece en temel sorun olan liyakat sorunu çözülecektir. Tahta çıkacak padişah hanedandan biri ile evlenecek ve resmi bir eşi olacak ve Topkapı Sarayı'nda yaşayacak. Padişahın malları denetim altına alınacak böylece sosyal devlet anlayışının temeli atılacaktır. Padişah hazinesinde yer alan tarihi eşya ve mücevherler padişah müzesine tahsis edilecek diğerleri satılarak okulların yapımında ve öğretmen öğretmenler için kullanılacak. Ayrıca ihtiyar şehzadelere ve prenseslere maaş verilecektir. Böylece padişahın mülkiyetine müdahale edilmekte ve bir sınır konulmaktadır. Padişahın evliliği, oturacağı yer hatta emekliliği dahi düşünülmüş ve önerilerde bulunulmuştur.

İkinci maddede ülke savunması, yaşanan yangınlar ile ilgili önlemler, spor, eğitim sistemi ve farklı milletlerin birlikte yaşamasına yönelik öneriler sunulur. Ülkede yaşanan yangınlara karşı taş evler inşa edilecek, tulumbacıların kolay geçmesi için yollar genişletilecek itfaiye araçları artırılabilecektir. Yurt savunması bir gaye olarak kabul edilir ve her hanede seferberlik için gerekli olan maddelerin bulundurulması şart koşulur. Bunun yanı sıra her mahalleye yetişkinler için mektepler açılıp atış eğitimi verilecektir. Herhangi bir cinsiyet ayrımı yapmadan herkesin at yetiştirmek, ata binmek yüzmek, güreşmek gibi eğitimlere katılması zorunlu koşulmuştur. Üçüncü maddede yerli üretimin gelişmesi için

kumaş fabrikaları kurulacak, herkesin buradan giyinmesi zorunlu yapılır ayrıca kılık kıyafete yönelik bazı değişiklikler yapılır. Dördüncü madde ezilen ve toplum dışında bırakılan kadınlara yönelik kadınlar için sunulan uyarılardan oluşmaktadır. Beşinci madde yine kadınların eğitimi ve kimi zaman hayatlarını bir azaba dönüştüren görücü usulü evlilik ile ilgilidir.

Diğer maddelerin çoğu dini ticaret olarak kullanan kişiler ve batıl inançlar ile ilgilidir. Tekke ve zaviyeler kapatılacak. Şeyh ve ailesinin bedava gelir kapısı olarak gördükleri bu paralar maarif bütçesine aktarılacak. İlim sahibi şeyhlere mektepte muallimlik yapma karşılığında bir aire ve maaş verilecek. İnsanların duygularıyla oynayıp para kazanan şeyhler cezalandırılacak. Mevcut medreseler yerine daha modern kurumlar yapılacaktır ve yüksek ve teknik ilimler bulunacaktır. Sarık sarmak ve cüppe giymek sadece ulemalara mahsus olacaktır. Sarık ve cüppe bir fazilet alameti sayılacak maddesi ile kılık kıyafette getirilmek istenen yenilik vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra ülkeyi bilim alanında da güçlendirmek amaçlanmaktadır. Evliyalara adak adamak yasaklanacak ve bu bağışlar Müdafaa-i Milliye Cemiyeti kasalarına gidecek. Sakat ve muhtaç kişiler yapabileceği işlere yönlendirilip iskân edilecek. Böylece hem ortalıkta miskinlik ve dilencilik olmayacak hem de batıl inançlar yok edilecektir.

Bunların yanı sıra cuma günleri milleti aydınlatma cemiyeti risaleler dağıtacak, belediyeler yeme içme ile ilgili maddelerde temizliğe dikkat edecek, Hürriyet ve İtilaf ve İttihat ve Terakki ve diğer mevcut cemiyetler hükümet işi ile uğraşmayacak. İnsanlara mesut olmak için çalışıp namusu ile kazanması, tasarruf etmesi gerektiği ve vatanın menfaati için harcamalar yapması gerektiği anlatılacak. Kuran ve hadisleri Türkçe'ye çevrilecek anlaşılması sağlanacak. Orduda temizliğe önem verilecek, disiplin sağlanacak ve her şeyde bir düzen olacak. Özellikle mezhepler arasında süren çatışmalara son verilmesi için çalışılacaktır. Dilci ve edebiyatçıların yardımı ile bir Osmanlıca sözlük hazırlanacak. Osmanlıca öğrenmek isteyen kimse bir başka dil ya da esere ihtiyaç duymayacak. Osmanlıca'nın kendine özgü gramer yapısını anlatan bir eser oluşturulmak istenmiştir. Osmanlılar yollarını, köprülerini, demiryollarını ve karayollarını kendileri yapacak ve devletten bir beklenti içerisinde olmayacak. Kentin ihtiyaçlarını halkın kendisinin karşılaması istenmiştir. Ramazan ayında camilerde verilen vaazlarda adap ve erkândan, farz ve sünnetlerden vatanseverlik ve iyi ahlaktan, İslam birliğinden bahsedilecek. Burada kullanılan dil aydınlıktan yanadır. Din de kutuplaştırmaya son

vermek amaçlanmıştır. Verilen maddelerin sonuncusu da kanunlarla ilgilidir. Kanunların ıslahı zamanın ihtiyacına göre yeniden oluşturulup arazi ve evkaf kanunları hepsinden önemli olacak.

Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Azerbaycan asıllı Türk yazar, gazeteci ve hukukçudur. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi önderler ile Türkçülük akımı için çabalamış bir isimdir. Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı eser, kitabın mukaddeme kısmında da belirtildiği üzere 1930 yılında Cumhuriyet gazetesinde bölümler halinde yayımlanmış ardından kitap haline getirilmiştir. Ahmet Ağaoğlu bu eseri yazma amacını ise kitabının mukaddeme bölümünde şu şekilde açıklamaktadır: “*Türk milleti dahi rehberinin sevki ile Cumhuriyet gibi en mütekamil bir idare şeklini tahakkuk ettirmişler; Fekat bu pek ince, pek zarif ve pek müşkül olan devlet idare şeklinin inkişaf ve takviyesi için cumhuriyet bizden yani Türk milletinin fertlerinden bazı manevi hususiyetlerin mevcudiyetini talep ediyor*” (Ağaoğlu, 1930: 1).

Eser, esaretten kurtulmuş özgür olmak isteyen bir karakteri Serbest İnsanlar Ülkesi'ne gitmesi ve orada yaşamaya başlaması anlatılmaktadır. Serbest İnsanlar Ülkesi olarak adlandırılan bu yer yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmektedir. Ahmet Ağaoğlu hikayesi ile kafasında oluşturduğu Türkiye Cumhuriyetini anlatmaktadır. Bu nedenle eser, “*Ben bir esir idim, hür olmak istedim*” sözleri ile başlar. (Ağaoğlu, 1930: 3)

Ahmet Ağaoğlu eserinde özgürlük teması üzerinde durmaktadır. Fakat ütopyik türlerde eşitlik kavramı özgürlükten daha önemlidir. Kitabın ilk sayfasından itibaren hürriyete olan özlem ve sevgi hissedilmektedir. Fakat hayali kurulan hürriyete erişmek o kadar kolay değildir. Karakter daha ülkenin girişinde hayalini kurduğu hürriyet için pek çok bedel ödemesi gerektiğini anlar. Bu ülkede birlik çok önemlidir. İnsanlar bir zinciri halkaları gibi birbirlerine bağlıdırlar. Yalan konuşmak kesinlikle yasaktır. Yalan söylemek bir acizlik olarak adlandırılmaktadır. Ülke insanları sade bir hayat sürmektedirler. İnsanlarda görülmeye başlayan kötü huyların nedeninin sadece cemaat olduğu ifade edilir. Yazar insanları iyi veya kötü yapanın çevre olduğu söyler. Yasada belirtilen sadelik sadece yaşamdan ve kıyafetten ibaret değildir. Bu sadelik kişilerin kullandıkları sözleri de kapsamaktadır. Vatandaşları sade yaşama ta çocukluktan alıştırlılmaktadır. Okul çağındaki çocuklar ekonomik durumu ne olursa olsun belirlenen

kyafetleri giymek zorundadırlar. Bu tek tiplilik sonucu da kişiler de lükse olan özentî köreltilmektedir. Ülkede bulunan bütün vatandaşlar birbirlerinin haklarını korumakla sorumludurlar. Bu ülkede herkes herkesin hakkını korumaktan sorumlu olduğu için bir vatandaşın hakkının gasp edilmesi durumu hemen hemen hiç görülmemektedir. Toplumların devamlı olabilmesi için fertlerin birbirlerinin haklarına kefil olmaları ve onu koruyup gözetlemeleri gerektiği belirtilmektedir.

Serbest İnsanlar Ülkesi halkın seçtiği kişiler ile yönetilmektedir. Halk yöneticileri seçimle belirlemektedir. Fakat bu seçim kendini iyi derecede yetiştirmiş kişiler arasından yapılmaktadır. Yönetici olmak isteyen kişi bu isteğini dile getirir, bu iş için özel olarak eğitilir ve bunun sorumluluklarını koşulsuz kabul eder. Yönetici sınıfa memurlar da dâhil edilmiş ve bu sınıfın kapsamı geniş tutulmuştur. Ağaoğlu da Platon'da olduğu gibi bir yönetici sınıf tasarlamakta ve bu yönetici sınıfın tüm hayatını devlete adanmasını istemektedir. Mecliste üç parti bulunmaktadır ve hangi konu görüşülecekse sadece o işin uzmanlarının o konu hakkında söz söyleme hakkı bulunmaktadır. Yönetim alanında kişilerin kendi alanlarında uzman olmalarına dikkat edilmiştir. Mecliste hangi konu görüşülüyor ise sadece o alanın uzmanları konuşma hakkına sahiptirler. Bu üç partinin birbirinden ayrıldığı ya da üstün olduğu bir nokta bulunmamaktadır. Bu üç partinin elemanları yönetim kısmını oluşturmakta ve her an hesap verme durumunda bırakılmaktadır. Ayrıca yönetimde bulunan kişiler halk tarafından sürekli denetlenmekte, işlerini yapıp yapmadıkları konusunda irdelenmektedirler. Fakat bu denetim kısmının nasıl yapıldığına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir.

Eşitliğin olmadığı bir yapıda mahkeme, hapishane ve burada belirtildiği gibi deli evlerine gücünü eşitsizlikten alan pek çok kuruma rastlanmaktadır. Eserde de yalan söylenmekte, suçlar işlenmekte ve bu suçlar karşılığında vatandaşlar cezaevlerine konulmaktadır. Fakat ütopyalarda bu tarz kurumlara fazla yer verilmemekte çünkü bu tarz dışsal baskı kaynaklarına ihtiyaç duyulmamaktadır. Ülkede özel mülkiyet ve zengin fakir ayrımının olduğu görülmektedir. Yazar oluşturduğu bu uçurumun farkındadır ve bu durumun herhangi bir sınıf çatışmasına neden olmaması için de toplum içerisinde bir dayanışma hali oluşturmuştur. Oluşturulan sosyal devlet ile bu sorun çözülmektedir. İşsiz ya da ahlak yönünden yanlışta olan bir bireyin birey ve devlet işbirliği ile bu sorununun çözüleceği söylenir. Fertler ve devlet bu konuda yan yana çalışmaktadır. Bu ülkede her vatandaş çalışmak zorundadır. Çünkü bu ülkedekilerin düşüncelerine göre hür bir insan

hür insan aç kalmamaktadır. İş bulma konusunda da devlet vatandaşlara yardımcı olmakta iş bulamayan kişilerin işsizlik maaşı da dâhil tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kendisine iş bulunmasına rağmen çalışmak istemeyen bir vatandaş ise hapis cezası almakta cezası bitince de toplum yararına çalışmaktadır. Sermayesinin büyük kısmı zenginlerden alınan vergilerden karşılamaktadır. Zengin sınıf ise bu durumdan şikâyet etmemektedir. Çünkü insanların niteliği ve eğitim kalitesi arttıkça o kadar çok ihtiyaca cevap vermektedir. Ülkede sadece işsiz insanlar değil iş göremeyecek duruma gelmiş kişiler de düşünülmüştür. Bu kişilerin sigortaları yapıp temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Yazarın da ifadesi ile burası bir kardeşli yurdudur. Her birey diğerini düşünmek, bir sorunu olduğunda imdadına yetişmek zorundadır.

Ülkede altı yaşından on iki yaşına kadar bütün kız ve erkek çocuklar zorunlu eğitime tabi tutulmaktadır Eğitim süreci boyunca çocukların tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Ülkede kurulan sosyal devlet sayesinde çocuklara sağlanan bu imkânlar devlete yük olmamaktadır. Farklı alanlarda dünyaca tanınır çok fazla bilim insanı yetiştirmiş bir ülkedir burası. Ülkedeki eğitimi ne derece ileri bir düzeydedir. Ülkedeki gelişmişlik sadece eğitim ile sınırlı değildir. Kurulan fabrikalarda trenden bombaya kadar pek çok şey yapılmaktadır

Eser, yol gösterici bir ahlak kitabı niteliğindedir. Yazar ulusların ilerlemesinde temel unsur olarak çalışmayı görmekte çalışmayan ve çalışmayı bilmeyen toplumların ilerleyemeyeceğini ifade etmekte, toplumun geri kalmasında atalarını da sorumu tutmaktadır. Bizim gözümüzü kapatıp yermizde sayarken dünyanın durmadan çalıştığını ve geliştirdiği söylemektedir. Fakat hala toplum olarak ruhumuza yapışan bu hastalıktan kurtulamadığımızı ifade eder. İlerlemenin sadece bilim ile olacağını fakat bilimi de doğru şekilde kullanmak gerektiği söylenmektedir.

Karaktere roman sonunda pirlar tarafından on beş günlük bir düşünme süresi verilir. Bu zaman zarfında bu ülkede yaşayıp yaşayamayacağına karar vermesi istenir. Karakter yasalarını ve adetlerini öğrendiği bu yeni ülkeye hayran olmuştur. Fakat yerleşmiş alışkanlıklarını ve öğrendiklerini unutup unutamayacağı konusunda kararsızdır. Eski hayatına geri dönmekten de korkmaktadır. İstenen yemini eder, verilen belgeleri imzalar ve artık o da bu ülkenin bir vatandaşı olur. Eser kahramanın yemin töreni

ile son bulur. *“Hürriyete sadık kalacağıma ant içiyorum. (...) Bu antlarımı bozarsam bu hürriyet meleği beni çarpsın!”* (Ağaoğlu, 1930: 198).

Memduh Şevket Esendal (1883-1952), edebiyatımızın tanınmış yazarları arasında yer alan Esendal aynı zamanda bir siyasetçidir. Çeşitli dergi ve gazetelerde eserleri yayımlanan yazarın üç yüze yakın hikayesi bulunmaktadır. “Uzak Bir Ülke”, 1983 yılından sonra kitaplarına alınmış öykülerden oluşmaktadır. Kitap adını içerisinde yer alan bir hikayeden almıştır. Eserde, yıllarca yurtdışında çalışan bir karakterin ihtiyacı olan parayı biriktirip hayallerindeki arabaya kavuştuktan sonra yurduna dönüşü, yolda ve gümrükte yaşadıkları anlatılmaktadır. Memduh Şevket Esendal’ın “Yurda Dönüş” adlı bu öyküsü dört bölümden oluşmaktadır. Öykü kısa fakat ideal bir yaşam biçiminin kurgulandığı ütopyadır.

Karakter, uzun yıllar ülkesinden uzakta çalıştıktan sonra yurduna dönmek ister. Uzak Doğudan başlayan bu yolculuğun biran evvel bitmesi için bir gece evvel uykusuz bir şekilde yola çıkar. Hizmetindeki Govalı ile aradığı gümrüğü bulması ile sorgulamalar yapmaya başlar. Gümrük memurunun bir kadın olmasına çok şaşırarak karakter burada işlemleri yapılırken karşılaştığı kişiler ile kendini kıyaslamaya başlar. Üzerindeki kıyafetleri ülkesine gelirken giyeceği için diktirir. Onu tanıyan, gören yurttaşlarının hayranlıkla ona bakacaklarını düşünürken bu ücra yerdeki kişilerin kıyafetlerinin bile onunkilerden üstün olduğunu fark eder. Eskiden gümrükte duran memurların bilgisizliği, kabalığı karşısında kendisini üstün bulur ve onlara yol gösterir. Fakat şimdi gümrükte duran bu kız karşısında kendisini cahil ve zavallı hissetmektedir. Karakterin yurtdışındayken değerli bulduğu her şey burada değersiz bir hal almıştır. Gümrükte işlerini halleden karakter hizmetindeki kişi ile kendisine kalacak bir yer arar. Artık kalacak yerlere otel ya da palas değil konak denmektedir. Gümrük gibi bir yerde bir kadının tek başına görev yapmasından dolayı şaşkındır. Ülkenin yolları, doğası, köylülerin giyimi onun bildikleri ile aynı değildir artık.

Onun yokluğunda yurt temizlenmiş, iyi bir konuma gelmiş ve düzelmiştir. Fakat o bunların çoğunu beğenmez. Özellikle gümrükte bir kadının çalışıyor oluşu onu hayli şaşırtmış ve ekeklerin çalışması gereken bir yerde kadının çalışmasını eleştirmektedir. Karakter, kadınların evini bırakıp erkeklerin işlerini yapmalarından memnun değildir. Gördüğü köylüler eskisi kadar yoksul değil hepsi iyi giyinimlidir. Ülkesinden giderken

yol üzerindeki çoğu yer çıplak bir ovadır. Şimdi her tarafın ağaçlar ile kaplı olması onu şaşırtır. Arkadaşlarını bulup onlarla görüşmek isteyen karakter onları Van, Ahlat, Muş ve Beyşehir’de yer alan fakültelerde bulabileceğini öğrenir. Mühendisler ve ders veren hekimlerin birçoğu buralarda bulunmaktadır. Govalı ile birlikte Erzurum’a doğru yola çıkarlar. Yolun iki yanında uzanan ağaçlar ve evler onu büyüler fakat buralarda artık yapabileceğini de düşünmemektedir. Eskiden yağan kar ile kimseyi geçirtmeyen yerler şimdi kış eğlenceleri için istenen bir yer olmuştur. Yeşil Konak adlı bir yerde durup dinlenirler. Burada bir arkadaşı ile iletişim kurmayı başarır. Arkadaşı da onu evine davet eder. Orada karşılaştığı kişilerden duydukları da onu şaşırtır. Okumuş, salon kadınlarının köy hayatındaki çoğu işi severek isteyerek yapmaları ona garip gelir. Biraz sohbet ettikten sonra halkevine giderler. Burada her yaştan birey vardır. Burada çaylar, yemekler, farklı oyunlar vardır. Karakter burada olsam kesinlikle halkevine yazılmak isterdim diye düşünür. Karakter burada ne iş yapabileceği konusunda arkadaşından akıl alır. Burada işçilere ve memurlara toprak verilmektedir. Çiftçilerin yetiştirdiği ürünler fabrikalara yetişmemektedir. O yurtdışındayken ülke her alanda büyük bir değişim yaşamıştır. İşçilere devlet toprak vermekte ve ev yapabilmeleri için de yardım etmektedir. Ardından Ahlat’a gider ve çocukluk arkadaşını bulmak ister. Karakter gördükleri, duydukları karşısında kendini kendi yurdunda bile yabancı hissetmektedir. Kendi insanları arasında yapamamaktan ve tekrar gitmek zorunda kalmaktan korkmaktadır. Üniversite, evler, modern fabrikalar, modern tesisler onu şaşırtmaktadır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), Türk Dil Kurumunun kurucularından olan yazar ve diplomattır. 1934 yılında yayımlanan *Ankara* romanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ütöpik tarzda oluşturduğu bir eserdir. Bu roman yazarın hayalini kurduğu Ankara tasarısını oluşturmaktadır. Sakarya Savaşı’ndan önceki süreçten başlayan roman 1930’lu yıllara kadar olan süreçte toplum ve kişilerde görülen değişimi Ankara’yı ön plana koyarak anlatmıştır. Roman üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümü yazarın yaptığı gözlemler ile şekillenirken son bölüm hayalini kurduğu Türkiye’yi anlatmaktadır. Bu üç bölümde de Selma Hanım yer almakta ve farklı kişiliklerle karşımıza çıkmaktadır.

Birinci bölümde daha önce İstanbul, Ankara ve Bursa gibi şehirlerde yaşamış olan Selma Hanım bankada çalışan eşi ile Ankara’da bir mahallede yaşamaya başlar. Binbir umut ile geldiği bu şehir hiçte onun hayallerindeki gibi bir yer değildir. Kaba,

tutucu, cahil insanlarla doludur yaşadığı mahalle. Kocası Ahmet Nazif Bey ile içine düştükleri yalnızlıktan kurtulmak için farklı davetlere gitmeye başlarlar. Yine gittikleri bir davette Binbaşı Hakkı Bey ile tanışır Binbaşı Hakkı Bey'i tanıdıktan sonra eşine karşı duyguları bitmeye başlayan Selma Hanım eşi Ahmet Nazif Bey ile yollarını ayırır. Bu bölümde karakterler üzerinden dönem analizi yapılmaktadır. Ahmet Nazif Bey, silik korkak bir bürokrattır. Binbaşı Hakkı Bey, donanımlı ve gözü kara bir askerdir. Sungurizade Ömer Efendi ne etliye ne de sütlüye karışan halkı temsil etmektedir. Murat Bey ile Şeyh Emin ise mecliste eskiyi ve yeniye savunanların simgesi olarak verilmiştir.

Romanın ikinci bölümünde ise Selma Hanımın artık Binbaşı Hakkı Bey ile evli olduğu görülür. Bu süreçte Ankara başkent olmuş Selma Hanım'ın eşi Binbaşı Hakkı Bey ise emekli olmuştur. Selma Hanım ve eşi bu bölümde lüks bir hayat yaşamaktadır. Önceki bölümde Batıyı kınayan Hakkı Bey'in değişimi Selma Hanım'ı da şaşırtmaktadır. Şehrin büyük bölümü moden binalarla dolarken diğer yarısı yoksul hayatına devam etmektedir. Selma Hanım yeni yaşantısından bunalıp yaşadığı eski mahalleye dönmek istese de orada da çok kalamaz.

Üçüncü bölüm ise yazarın hayalinde oluşturduğu Ankara'yı anlattığı bölümdür. Bu bölüm Mustafa Kemal Atatürk'ün 10. Yıl Nutku'nun okunması ile başlamaktadır. Bu bölümde Selma Hanım öğretmenlik yapmakta ve Neşet Sabit ile evlenmektedir. Selma Hanım'ın bu bölümde hep arzuladığı huzura kavuştuğu görülür. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra eğitilmiş kişiler çoğu kurumun başına gelmeye başlamıştır. Selma Hanım ve eşi de bunlar arasındadır. Selma Hanım artık büyük bir kız okulunu yönetmektedir. Bu dönemde Çeşitli sanat faaliyetleri yapılmakta ve halk katılmaktadır. Diğer bölümlerde görülen halktan kopukluk telafi edilmeye çalışılmaktadır. Okuryazar olan kişi sayısı artmıştır. Bu dönem gençleri de önceki dönemlerden daha iyi, daha donanımlı bir durumdadır. Halk değişmiş ve kötü alışkanlıklar, cehalet artık bu süreçte barınamaz olmuştur. Tüm bu gelişmeler ise yaşanan aydınlanma sonucunda gerçekleşmiştir.

Yazar kurduğu bu ütopyada yönetimi nasıl olduğuna dair fazla bilgi vermez. Yazar hâkimiyetin halka verilmesi durumuna katılmamaktadır. Roman, Cumhuriyet'in yirminci yıl kutlamalarından sonra bitmektedir. Yazar, romanın üçüncü baskısına bir not ekler, hayal ettiklerinin gerçekleşmediğini belirtir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. UMUT KAVRAMI

Bu bölümde, ütopyalarda görülen umut kavramı, bu kavramın arka planı ve özellikleri ele alınacaktır.

2.1. UMUT KAVRAMININ TANIMI VE ÇERÇEVESİ

Umut, çoğu alanda araştırılmış bir kavramdır. Bu kavram Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ise, “*olması beklenen veya olacağı düşünülen şey*”, “*ummaktan doğan güven duygusu*” olarak ifade edilmektedir. Ummak kelimesinin anlamına baktığımızda ise “*bir şeyin olmasını istemek, beklemek, sanmak, tahmin etmek*” olarak ifade edildiği görülmektedir (Türk Dil Kurumu, 2011). Dilek anlamına gelen “umug” kelimesi ise umut kelimesinin eş anlamıdır ve çoğu zaman birbirlerinin yerine de kullanılmaktadırlar (Tarhan, 2012). Umut kavramı günlük hayatta gelecekte güzel ve olumlu şeyler beklemeyi ifade ederken kullanılmaktadır. Kuramsal olarak ele alındığında ise farklı anlamlara gelmektedir. “*Umut: İnsanların ulaşmak istedikleri amaçları için karşılaştıkları bir sorun karşısında ortaya bir çözüm yolu koyabileceklerine ve bu çözüm için yılmadan yoluna devam edebileceklerine olan inancıdır*” (Snyder, 2002).

Umut kavramı ile ilgili en kapsamlı çalışmayı Jerome Frank (1968) yapmış ve umudu “*iyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçirmek için güdüleyen bir özellik*” olarak tanımlamıştır. Umut kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar 13. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu dönemde Aquinas sonraki dönemlerde ise Hume ve Kant gibi önemli düşünürler umut kavramını “*insan doğasında var olan duygulardan biri*” olarak ele almaktadırlar (Akt. Snyder, 1991: 570-585).

Umut kavramının tek boyutlu olduğunu ifade eden kuramcılarının yanı sıra umut kavramının duygusal hatta bilişsel olduğunu ifade ederek iki boyutunun olabileceğini söyleyen kuramcılar da bulunmaktadır. Örneğin umut kavramı ile ilgili en kapsamlı çalışmayı Jerome Frank (1968) umudun bireylerin duygu ve düşüncelerin karışımı olduğunu ifade etmekte ve hem bilişsel hem de duygusal olarak iki boyutuna dikkat çekmektedir.

Umudun iki boyutlu olduğunu ifade eden en kapsamlı çalışma ise Synder ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Umudun boyutlarından ilkinin “agency” olarak adlandırmış ve *“hedefi elde etmeyi isteme ve hedefi elde etmek için kendisinden güç isteme”* olarak ifade etmişlerdir. Agency olarak adlandırılan bu bireylerin geçmiş, gelecek ve şu an içinde yaşanılan zaman diliminde olumlu ve sağlıklı kararlar alınabileceğine dair duyumu ifade etmektedir. Pthway olarak adlandırılmış olan ikinci boyut ise *“hedefi bulabilmek için yollar bulma becerisi”* olarak ifade edilir. Bu boyut ise bireylerin hayallerindeki hedeflere kavuşmada olumlu, başarılı planlar yapabileceğini ifade etmek için oluşturulmuştur. Ayrıca bu iki boyutun birbiri ile bağlantılı olduğu ve hayali kurulan, istenen hedefe ulaşmada sadece bir boyutun olmasının yeterli olmadığı belirtilmektedir.

Umut kavramı; tıp, felsefe, edebiyat, psikoloji, din gibi pek çok alan tarafından ele alınmış ve farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımların ortak noktası ise *“Bireyin yaşadığı veya yaşayabileceği güç olaylara karşı dirençli olup bu olaylar karşısında yılmadan yoluna devam edebileceği ve sonucun iyi olacağına dair beklentisini sürdürmesini sağlayan inanç.”* olarak ifade edilir. (Snyder, 2002). Umut; bireyin istediklerine ulaşmasının imkânsız olduğu durumlarda bile sonucun mutlaka iyi olacağına olan inancıdır. Umut bireyi mutlu eden ve ona kendisini iyi issettiren bir duygudur. Bireyler umut olarak adlandırılan bu duygu sayesinde ne kadar imkânsız görünürse görünsün hedeflerine odaklanır ve onun için bir çaba gösterirler. Umut, bireyin hayata, geleceğine, hedeflerine tutunmasını sağlamaktadır. (Gülten, 2014; Kemer ve Atik, 2005; Synder ve diğerleri, 2002)

Bu açıklamalardan da anlaşılıyor ki umut insanın hayata tutunmasını sağlayan en önemli dallardan birisini oluşturmakta ve bireylere sabretme gücü vermektedir. Umut kavramı araştıran ilk kuramcılar onun duygusal boyutunun daha baskın olduğunu söylerler. Akman ve Korkut ise umut kavramının bilişsel boyutunun baskın olduğunu söylemektedirler. Bu açıklamalardan yola çıkarak umut kavramının hem bilişsel hem de duygusal boyutunun olduğunu ve insanların hem düşüncelerine hem de davranışlarına yön verdiği söylenebilir.

2.2. HAYAT-I MUHAYYEL, SERBEST İNSANLAR ÜLKESİNDE, ANKARA, YALNIZIZ VE RAZİYE ROMANLARINDA ÜTOPIK SÖYLEMLER VE UMUT TEMASI

2.2.1. Hayat-ı Muhayyel Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi

Hüseyin Cahit Yalçın, Jön Türklerin en donanımlılarından olmasının yanı sıra iyi bir çevirmen, gazeteci ve siyaset insanıdır. Türk toplumunun her alanda çağdaş medeniyetler düzeyine gelmesini istemekte, kurulacak adil bir anayasal düzen ile herkesin özgür bir şekilde yaşaması gerektiğini düşünmektedir. Yazılarında etkisinde olduğu sosyalizmin bir gereği olarak eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi kavramlara yer verir. “Hayat-ı Muhayyel” o dönemin yeniliçi aydınlarının kurduğu ortak bir hayaldir. Hüseyin Cahit Yalçın’ın yirmi sayfayı bulan bu ütopyası Servet-i Fünuncuların Yeni Zelanda’ya gitme hayalleri her ne kadar gerçekleşmemiş olsa da bu hayal eserlerde dile getirilerek ölümsüzleştirilmiştir.

Hikâye “*Bu şimdiki âlemlerden pek uzaklara gitmiştik; geçmiş ile aramızda sonsuz fırtınalarla savaştan büyük denizler vardı*” cümleleri ile başlamaktadır. Öykü kahramanlarının yaşadıkları diyardan uzaklaştıkları anlaşılmaktadır (Yalçın, 1987: 4).

“Şimdi her şey yeni idi: Hattâ kalplerimiz, hattâ hislerimiz, hattâ ilk günlerde saf ve laciverdi kubbesi altında misafir olduğumuz yıldızlı sema bile yeniydi. Çimenlerini çiğnediğimiz topraklar, ufuk üzerinde şekillendiğini gördüğümüz ormanlar, yolumuza güzel kokular salan çiçekler bile yeni, bakir idi. Ve bu saf ve mâsum tabiatın şefkatli sinesinde bizim için yeni başlayan bu hayat –ah bu hakikate ulaşmayacak hayal edilmiş hayat!- bilhassa buaziz hayat hepsinden yeni, hepsinden saf ve tabiiydi” (Yalçın, 1987: 1).

Öykü karakterleri yaşadıkları diyarı ve içinde bulundukları tarihi geride bırakmışlardır. Fakat bu yenilik o tarihi değiştirerek ya da yeniden şekillendirerek değil yeni bir coğrafya bulup oraya yerleşmeleri ile olmuştur. Yazar, yepyeni bir toplum ve ülke hayali kurmaktadır. Geçmiş ile arasına büyük denizler koymuş geçmiş ile tüm bağlarını koparmıştır. Bu topraklar bereketli gelmiş kalplerini, hislerini bile yenilemiştir. Öykünün mekânı tasvir edildiğinde bir ütopya mekânı olduğu görülmektedir. Öykü mekânı karaya uzak, sağlam kayalar ile denizden ayrılan her türlü tehlikeye karşı güvenli bir adadır.

“Köyümüzü sahilin en şirin en sevimli bir noktasında seçmiştik. Adamızı çevreleyen coşkun denizin heybetli dalgaları bizim sahilimize

gelineye kadar ilerideki kayalara çarparak kırılırdı ve birer elmas gibi parlayan beyaz, temiz kumlarımızı hafif hışırtılarla titrettiği zaman, zannederdik ki bu sonsuz deniz, şu ıssız sahilin hep bir kardeşlik hissiyle birleşen, bu diyarın yabancısı olan misafirlerine kutlayıcı ve cesaretlendirici bir şarkı hediye ediyor” (Yalçın, 1987: 2).

Ada onları bir anne sıcaklığı ile kabul etmiş, bu kuşların, ağaçların, suların olduğu diyar onların tüm dertlerini unutmalarını ve insanca yaşama arzusu ile dolmalarını sağlayan bir deva olmuştur. Kısa zamanda karakterler de bu ada hayatına alışmışlardır.

“Zaten bütün tabiat bizi böyle iyi karşılamıştı. Büyük ormanların ferah rüzgâra bıraktıkları korku yığınları bir gurbetlik hissiyle çarpmak isteyen sinelerimize kuvvet teselli veren bir deva getirir, ileride çağlayan sular bize cesaretler verir, kuşlar bize birer metanet şarkısı okur, etrafı kuşatan bütün tabiat pak ve tabii bir hayat ile zinde, faal görünen bu şefkatli ana bizi kucığına alır, bağrına basar. Bu derin, bu umumi hayat içinde kederlerimizi unutturur, etrafındaki ahenk, hayata karışmak, yaşamak –oh, serbestçe, insanca yaşamak- arzularını bize verirdi (Yalçın, 1987: 3).

Ada halkı tüm ihtiyaçlarını adanın doğal koşullarından karşılamakta ve birlikte huzur içerisinde yaşayıp birlikte çalışarak çocuklarını büyütmek istemektedirler. Var olan koşullar dâhilinde huzur içerisinde bir yaşam hayali kurmaktadır. Ütopyalarda görülen dünyadan uzak o büyülü ortam bu köyde de bulunmaktadır. Onlar bu adada yaşayan ilk sakinlerdir. Bu nedenle her şeyi baştan oluşturmak isterler.

“Köyümüzün önünde, dalgalanan ufku beyaz köpükleriyle sohbet eder gibi aşına halde duran, koruyan, yaşlı ve büyük bir ağacın altında ilk akşamlar toplandığımız zaman yanımızda oynaşan parlak saçlı sevgili çocuklarımız, hayret dolu gözlerle baktıkları büyük vadelerimize, daha büyük ormanlarımıza, semamıza doğru kollarını bazen açarlar. Sanki bu sonsuzlukları ruhlarına doldurmak isterlerdi ve bu tavırlarıyla da vazifemizi gözümüzde canlandırırlardı: Evet, bu aziz çocuklar büyütülecek, bu vadeler işlenecek, çaişilacak daima çalışılacak idi” (Yalçın, 1987: 4).

Öyküde aile yaşamına çok önem verildiği görülmektedir. “Birbirimizin yanında yaşamaktan, zihinlerimizde insanlık için layık gördüğümüz bir hayat ile yaşamaktan, birbirimizi sevmekten, çalışmaktan, çocuklarımızı büyütmekten, bu saf hayattan, -ah, bu hayal edilmiş ve aziz hayattan- mesuttuk” (Yalçın, 1987: 4). Her aile benzer şekillerde yapılmış evlerde yaşamaktadır. Tek tip olan bu evler kışın fırtınalarına karşı dayanıklı, ihtiyaçlarını giderecek düzeyde bir büyüklüğe sahip benzer sadelikte ve sevimli bir biçimde oluşturulmuştur. Bütün evlerde birer büyük iş odası, birer küçük salon, çocuklar için birer küçük oda ve birer yatak odası yer almaktadır. Ada halkının tek gayesi birlikte huzur içerisinde yaşamak olduğu için ihtiyaçlarını mümkün olduğu kadar azaltıp sade bir

hayatla yaşamaya devam etmekte ve bu durumdan da mutludurlar. Çalışmak, ada halkı ile birlikte vakit geçirmek onları pahalı eşyalardan daha fazla mutlu etmektedir.

“Biz bu çalışmaya en önce köyümüzü inşadan başlamıştık. Zaten planlar hazırды. Bunlar uzun uzun samimi münakaşalar neticesinde hep karara bağlanmıştı. Köşklerimiz öyle büyük, süslü değildi. İhtiyaçlarımıza, ancak ihtiyaçlarımıza yetecek kadar küçük, kışın fırtınalarına dayanacak kadar metin, fakat zarif, sevimli, sade, bilhassa sadeydi. Hepsinde birer büyük iş odası, birer küçük salon, çocuklarımız için birer küçük oda, birer yatak odası vardı. İhtiyaçlarımızı da mümkün olduğu kadar azaltmıştık. Zaten süslü salonlardan, tabii mümkün olmayan hayatlardan kaçıyoruz. Bizi sade, elzem, yalnız elzem olan eşyalar memnun edebilirdi. Biz bahtiyar olmak için yıldızlı döşemelere,, ipekli halılara, antika eşyalara muhtaç değildik. Aile hissi, bu dostça yoldaşlık, çalışma ve gayret bizi mesut ediyordu. Birbirimizin yanında yaşamakta, zihinlerimizde insanlık için layık gördüğümüz bir hayat ile yaşamaktan, birbirimizi sevmekten, çalışmaktan, çocuklarımızı büyütmekten, bu saf hayattan, bu sade hayattan, bu sade hayattan –ah, bu hayal edilmiş ve aziz hayattan- mesuttuk” (Yalçın, 1987: 2).

Ada halkı birlikte zaman geçirebilmek için köyün ortasına bir bina yapmışlardır. Burası tüm ada halkının sığacağı büyüklükte bir yemek salonu, büyük bir kütüphane ve salondan oluşmaktadır. Adada yaşayan bütün aileler sabah akşam bu sofranın etrafında buluşmaktadırlar. Burada her şey birlikte yapılmaktadır. Her akşam bir aile buradakilerin hizmetini yapmaktadır. Yemek yendikten sonra da birlikte yapılan kahveler içilir, sohbetler edilir, sorun varsa konuşulur, piyano çalınıp şiirler dinlenmektedir. Herkesin uykusu gelip evlere dağılana kadar burada vakit geçirirler.

“Köyümüzün ortasında müşterek bir bina vardı. Burası hepimizi alacak kaar geniş bir yemek salonundan, yine büyük salonla bir kütüphaneden meydana geliyordu. Sabah akşam bütün aileler bu sofranın etrafında birleşirdik. Çocuklarımız yanlarımıza oturur, şenlikli bir şamata, samimi bir hava içinde neşeli bir yemek başlard. Hizmetçilerimiz yoktu. Hepimiz birbirimizin hizmetçisi, esiri idirik. Her akşam bir aile nöbetleşe hizmet götürürdü ve böyle sevdiklerimizin bir işini görmekl, onların tabaklarını kaldırmakla, yemeklerini vermekle ayrı bir lezzet, derin bir sevinç duyardık. Sonra balkonda kahveler içilir ve latifeler sürüp giderdi. Salona çekildiğimiz zaman şenlikli konuşmalar arasındaköyün hayatıyla alakalı meseleler hallediliverir, her şeyden bahsolunur, sonra biraz piyano çalınır, biraz şiir okunur, saatlerin uçup gitmesinden habersiz kalınırdı. Küçük meleklerin pak bakışları mahmurlaşıp göz kapakları düşmeye başladığı zaman artık anlardık ki, ayrılma vakti gelmiştir. Adeta derin hasretle veda eder ayrılırdık. Herkes çocuklarının elinden tutarak yuvasına çift çift dönerdi” (Yalçın, 1987: 2-3).

Huzur içerisinde devam eden bu hayatta herkes kendisine yapabileceği bir iş bulmuştur. Kimisi tarlaları sürmekte, kimisi hayvanları otlatmakta ya da balık tutmaktadır. Ada halkı yaptığı işten yorulmamakta tam tersi severek yapmaktadırlar.

“İşte en büyük muvaffakiyetimiz burada tecelli ediyordu. Hepimiz bir işe yarıyorduk. İş bölümü adeta tabiatıyla, kendi kendiliğinden oluvermişti. Ufak bir tecrübe döneminden sonra çift sürmeye, başta en güç zannettiğimiz bu mecburiyete alışmıştık. Halim koyunlarımızı, afacan keçilerimizi sağlamak, tavuklara bakmak, civciv çıkarmak... Bu öyke eğlencelerdi ki, kadınlarımız paylaşamazlardı. Pek zahmetli, yorucu işlere tahammül edemeyenler kuvvetleri derecesinde bir iş bulmuşlardı. Kimimiz inekleri otlatır, kimimiz balık tutmak için denize çıkar, kimimiz ekmek pişirir, kimimiz yoğurt, peynir, tereyağı yapmaya uğraşırdı” (Yalçın, 1987: 4).

Ütopyalarda genelde para bunmaz. Bu ada halkı da ihtiyaçlarının büyük bölümünü kendileri karşılamakta ve paraya ihtiyaç duymamaktadırlar. Paraya ihtiyaç duymadıkları için de kendilerini harap edencesine çalışmamakta ve zamanlarının büyük bölümünü sevdikleri işleri yaparak geçirmektedirler. Ayrıca burada herkes eşittir kimsenin kimseden bir ayrıcalığı yoktur. Aynı tarlada çalışıp birlikte mücadele vermektedirler.

“Hepimiz bir bütün teşkil edince köyün ihtiyacı ziyadesiyle yerine getiriliyordu. Para kazanma, süs ve debdebe hırslarımız yoktu. Çocuklarımız para bilmezlerdi. Hariçten tedarike mecbur olduğumuz bazı şeylerin mübadelesi için lüzum görülecek kadar bir paramız vardı; bununla da köyün hesap işlerine memur olan kardeşimiz uğraşırdı. Biz artık paramızın –arkada bıraktığımız âlemlerce amaçların en gözdesi sayılan o uğursuz madenin- yüzünü görmekten, ihtiyacını duymaktan kurtulmuştuk. İşte bunun için, varlığını tüketircesine çalışmaya mecbur değildik. Tarlada çift sürerken bir öküzlerimizi bir ağacın gölgesinde dinlendirerek otların üzerine uzanır, bir felsefe kitabı incelemeye, bir şiir dergisini bir romanı okumaya vakit bulurduk. İneklerimiz vakur ve ağır yürüyüşleriyle sulak çayırların yeşillikleri içine gömüldüğü zaman, bunların sığırtaçmacı seçilmiş bir mevkiye sehpasını yerleştirerek yağlı boya ile resimlerini yapar, avcılarımız karanlık ormanlar içinde tüfeklerini bir ağaca asarak şiir söyleyebilirdi” (Yalçın, 1987: 4).

Adada kamusal yaşama dair verilen bilgiler sadece bu satırlardan ibarettir. Adada eğitim nasıl yapılmaktadır? Kadın ve erkeğin rolleri ne şekilde belirlenmiştir? Devlet yönetimi nasıldır? Özel mülkiyet var mıdır? gibi soruların cevapları bulunmamaktadır. Öyküden anlaşıldığı kadarıyla karakterler adaya ilk geldiklerinde yanlarında çocuk yer almamaktadır. Adada ilk çocuk dünyaya gelir ve adını da Âdem

koyarlar. Bu küçücük topluluk bir nevi insanlığın yeniden oluşumu gibidir. Bu adada yaşadıkları huzurlu hayat onlara geldikleri yerleri unutturmuştur.

“Cismani hayat bize hiçbir vakit fikri hayatı ihmal ettiremezdi. Bizim için çalışmak da ilim irfan sahibi olmak da en birinci mevkide yer alıyordu. Gerç medeniyet savaşından pek uzaklara kaçmıştık. Oralardaki hırslı mücadelelerin coşkun gümbürtüleri bize kadar aksedemezdi. Lakin medeniyetin ruhu besleyecek bütün manevi lezzetleri, faydalı keşifleri bize postayla daima gelirdi; diri diri bir unutulmuş mezanına gömülmemiştik” (Yalçın, 1987: 15).

Posta gecesi olarak adlandırdıkları gecelerde sohbetler edilmez okumalar yapılırdı. Ayrıca haftada bir gün de tatilleri bulunmaktadır. Tatil günlerinde de günlük hayatlarında olduğu gibi tatil günlerinde de birlikte hareket etmeyi tercih etmektedirler.

“Tatil zamanları çoğunlukla gezintiye ayrılırdı. (...) Seher vakti küçük arabalarımızın tek atları yola düzülür, güzel manzaralı noktalarda durarak dostça latifeler edilirdi. Bu genel şevk ve neşe içinde sonra yine kamçılar hafifçe şaklamaya başlar, aralar tekrar yürürdü” (Yalçın, 1987: 16).

Karakterler bu adaya geldiklerinde yanlarında çocukları yoktur. Buraya yerleştikten sonra adanın ilk çocuğu doğar ve hemen ada kayıtlarına adı Âdem olarak yazılır. Köyün ilk çocuğu olan Âdem için tüm köy hazırlıklar yapar, tüm kadınlar ona anne sıcaklığı ile davranırlar. Ada halkı Âdem adı ile bir nevi insanlığın tekrar başlamasını sağlamak ister gibidir.

“Bir gün, bütün köyün içinde birden bire bir sevinç dalgası kabardı. Küçük cemiyetimiz bir kişi daha kazanıyordu. Köyün bir çocuğu olacaktı. (...) Artık meydana hep küçücük yavrunun küçücük elbise teferruatından başka bir şey görülüyor. (...) Bu yeni insanlığın ilk mahsulü Âdem'den başka bir nam ile isimlendirilemezdi. Bu karar verilince küçük Âdem büyük bir sevinçe alkışlandı. (...) Adı köyün vukuat defterine kaydolundu” (Yalçın, 1987: 17).

Ardından Havvalar doğar ve köyün nüfusu artmaya başlar. Kız ve erkek çocuklar kütüphanede gerekli derslerini alırlar. Ardından erkek çocuklar yardım etmek için babalarının yanına giderken kız çocuklar da annelerine yardım etmektedirler.

“Sonra Adem'ler Havva'lar ardı ardına gelmeye başladı. Köyün neşeli hayatı gittikçe artıyordu. Bir yandan büyüyen çocuklar kütüphane salonunda muntazam derslerini aldıktan sonra babalarına yardıma gidiyorlar, kızlar validelerinin işlerine iştirak ediyorlardı. Arazimizde görülen bereket çocuklarda da hayırlı tesirini gösteriyordu. Hepsi birer aslan yavrusu gibi iri, güzel, saf idi. Bu küçük genç adamların birer bahadır gibi gezişlerine, melek gibi genç kızların nazlı nazlı salınışlarına bakıp da

imrenmemek, mesut ve müftehir olmamak mümkün değildi” (Yalçın, 1987: 17).

Adada okul bulunmamaktadır. Bunun yerine hem çocukların hem de yetişkinlerin istedikleri eğitimi almalarını sağlayan kütüphaneler vardır. Çocuklar dersleri bittikten sonra da ailelerine yardım etmektedirler. “*Bir yandan büyüyen çocuklar kütüphane salonunda muntazam derslerini aldıktan sonra babalarına yardıma gidiyorlar, kızlar validelerinin işlerine iştirak ediyorlardı*” (Yalçın, 1987: 18). Adada içerisinde yaşayan halk gibi gelişmekte ve değişmektedir. Köy gittikçe gelişir, yollar açılır, evler daha güzel bir hal almış, çocuklar küçükken dikilen çoğu ağaçta çocuklar ile birlikte büyüüp meyve verir hale gelmişlerdir.

“*Köyümüzde gittikçe güzelleşiyor, arâzide yollar açılıyor, her taraf düzeltiliyordu. Artık köşkerin etrafında güzel birer çiçek bahçesi vücûda gelmiş, bütün köy baştanbaşa bir çiçek bahçesinden ibaret kalmıştı. Civardaki bostanlarımızda da yemiş ağaçları, sâhipleri olan yavrularımızla berâber büyümüş idi. Çocuklara küçük iken birer ağaç verilmişti. Evvelce vâlidelerinin kucaklarında gelerek bunların gölgesinde oynarlardı. Hâlbuki şimdi bu ağaçların meyvelerini koparıyorlar, vaktiyle berâber oynastıkları kuzuların, oğlakların yetiştirdikleri yavruların yavrularını sağlıyorlardı*” (Yalçın, 1987: 19).

2.2.2. Serbest İnsanlar Ülkesinde Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi

Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Hayatı Muhayyel* adlı eserinden sonra ütöpik kuramla incelenebilecek bir diğer eser ise Ahmet Ağaoğlu’nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı eseridir. Eser, kitabın mukaddeme kısmında da belirtildiği üzere önce Cumhuriyet gazetesinde bölümler halinde yayımlanmış ardından kitap haline getirilmiştir. “*İşte naciiz eserimin şekil, hedef ve gayesi: Bu eser evvelce Cumhuriyet gazetesinde tefrika olarak neşrolundu. Halkımızın gösterdiği rağbet ve aldığım birçok teşvik mektupları bu kere onu bir kitap şeklinde arz etmek cür’etini verdi*” (Ağaoğlu, 1930: 6).

“*Ahmet Ağaoğlu Azerbaycan’da doğup büyümüş, eğitimini Rusya ve Fransa’da sürdürmüş; Sovyet Devrimi’nden sonra bağımsız bir Azerbaycan kurma girişimlerinde rol almış, milliyetçi bir politikacıdır. 1919-1921 arasını, Malta’da sürgünde geçiren Ağaoğlu, dönüşünde Anadolu’ya geçerek Matbuat Umum Müdürlüğü, milletvekilliği, hukuk fakültesinde öğretim üyeliği, Serbest Fırka’nın kuruculuğu, gazetecilik gibi görevlerde bulunmuştur. Temel olarak Türk Milliyetçiliğine bağlı olan yazar, ulus olma bilinci ile din bilincini karşı karşıya getirmeye çalışan ve İslam’ın birliğini*

ulus bilincinin parçalandığını savlayanlara karşı mücadele vermiş, din birliği ve bilincinin aynı din ve bilince sahip uluslar arasındaki savaşları bile önlemeye yetmediğini belirterek Türklük bilincini sürekli öne çıkarmaya çalışmıştır. Bunun için de Arapların Müslüman olmakla kendi dil ve tarihlerinden kopmadıklarını, oysa Türklerin Müslümanlıkla birlikte kendilerine yabancılaştıklarını ileri sürmüştür” (Yalçınkaya, 2008: 189).

Ahmet Ağaoğlu bu eseri yazma amacını ise kitabının mukaddeme bölümünde şu şekilde açıklamaktadır: *“Türk milleti dahi rehberinin sevki ile Cumhuriyet gibi en mütakamil bir idare şeklini tahakkuk ettirmişler; Fekat bu pek ince, pek zarif ve pek müşkül olan devlet idare şeklinin inkişaf ve takviyesi için cumhuriyet bizden yani Türk milletinin fertlerinden bazı manevi hususiyetlerin mevcudiyetini talep ediyor”* (Ağaoğlu, 1930: 1).

Eser, *“Ben bir esir idim hür olmak istedim”* sözleri ile başlayan eserde karakter bir yol ayrımına gelir. *“Sol tarafa giden yol hürriyet yoludur. Sağ tarafa giden yol kölelik yoludur”* yazısını görür. (Ağaoğlu, 1930: 3) Sol tarafı seçer ve kapısı üzerinde Serbest insanlar ülkesi yazan bir kale görene kadar yürür. Aradığını bulmanı mutluluğu ile buraya girmeye çalışınca da önünü kapıda duran bekçiler tarafından kesilince onlara: *“Ben bir esirdim, zincirimi kırdım, buraya geldim, hür olmak istiyorum”* der. Bekçiler ise ona dört soru yöneltirler.

“Esaretin görünen bağlarını kırmışsın. Fakat iç halkalarını da söküp attın mı? (...) Nefsine hâkim misin? Doğruyu sever misin? Hakikate tahammülün var mı? İzzeti nefis sahibi misin?” sorularına evet yanıtını verince de onu içeriye bırakırlar (Ağaoğlu, 1930: 4). Karakteri içeri buyur edip geniş bir adaya alırlar. Bir müddet sonra odaya pirler gelir ve kim olduğunu, nereden, ne için geldiğini sorarlar. Verdiği cevap ise yazarın milliyetçi yanını gösterir niteliktedir.

“Törem asil, elim necip, kanım temizdir. Yurdum evvelce Orta Asya'nın yüksek yaylası idi. Sonra taşkın bir hanın hamleleri ile cetlerim Şarka, Garbe, Şimale ve Cenuha doğru yayılmışlar, memleketler basmışlar, devletler kurmuşlar, medeniyetler çıkarmışlar. Evvelce ulularımız sade yaşardı, halkla oturup kalkardı, yasaya bakarlardı, hakka ve kurultaya itaat ederlerdi. (...) Fakat sonraları kanımız karıştı, köle ellerin adetlerine töralarına yuduk, kurultay kalktı, yasa bozuldu ve zorbalık galebe çaldı; efendi milletim köle oldu. (...) Aramızdan sarı saçlı, mert yüzlü, aslan bakışlı birisi çıktı. Meğerki elini sakınan, yurdunu esirgeyen tanrının resulü imiş! (...) Ümitsizlik içinde kıvranıırken Tanrı resulünün sesini ben de işittim, birden bire canlandım, zincirlerimi kırdım (...) ve hürriyeti ararken bu diyara geldim” (Ağaoğlu, 1930: 5-6).

Ahmet Ağaoğlu eserinde özgürlük teması üzerinde durmaktadır. Fakat ütopyik türlerde eşitlik kavramı özgürlükten daha önemlidir. Yalçınkaya'nın ifadesi ile *“özgürlük ve eşitlik arasında bir gerilim öngörülüyorsa ve gerilim çatışmaya dönüşmüşse ütopycı tercihini eşitlikten yana yapar; özgürlükten değil.”* (Yalçınkaya, 2004:192) Kitabın ilk sayfasından itibaren hürriyete olan özlem ve sevgi hissedilmektedir. *“İnsan kâinatın şuurudur. Ona, taparız, onu takdis ederiz. Hürriyet şuurun mukaddes cevheridir. Onu severiz, ona bağlıyız. Serbest insanlar ülkesi şuurun ve hürriyetin mabediidr. Ona sığınırız, ona güveniriz”* (Ağaoğlu, 1930: 11).

Bu ülkede birlik çok önemlidir. İnsanlar bir zinciri halkaları gibi birbirlerine bağlıdırlar. *“Burada vatandaşlık bir ağıdır ki içine giren içine giren insanlar bitişik halkalar gibidirler. Halkalardan birisine arız olan bir illet derhal diğerine akseder, onları muzdarip ve rahatsız kılar ve o illet kalkmadıkça bu umumi ve müşterek rahatsızlık devam eder”* (Ağaoğlu, 1930: 30).

Bu ülkede yalan konuşmakta yasaktır. Yalan söylemek bir acizlik olarak adlandırılmaktadır. *“Hür insan yalan söylemez. Yalan zayıfların, zelillerin, korkakların işidir. Hâlbuki hür olabilmek için kuvvetli, cesur, azimkâr lmalıdır. Sonra yalan hakikati saklamak ve örtmek için bir çabadır. Hakikat saklandığı yerde batıl hâkim olur ve batıl hâkim olduğu yerde hayır kalmaz”* (Ağaoğlu, 1930: 16). Pirlerin bu sözlerini dinleyen karakter yalanın nasıl ortadan kalkacağını anlayamaz ve bunun nasıl olabileceğini pirlere sorar.

“Bu bir terbiye meselesidir ki aileden mektepten başlar ve cemaatle biter. Aile ve mekteptir ki çocukların ilk ruhi temellerini atarlar. Çocuk anne ve babasını ve muallimi taklit eden bir mahlûktur. Yalancı anne, baba ve muallimin yetiştirdikleri çocuklar da mutlaka yalancı olurlar. Binaenaleyh anne, baba ve muallim çocukların yalana alışmamalarına azami dikkat etmekle mükellefirlir ve bunun için de ilk ve en müessir vasıta kendilerinin yalandan sakınmalarıdır” (Ağaoğlu, 1930: 16).

Ülke insanları sade bir hayat sürmektedirler. *“Erkeklerin elbiselerine, kadınların tuvaletlerine dikkat ettim. Hepsi sade yerli malından yapılmış fakat pek ince ve zarifti. Zinet ve tecemmülattan eser yoktu. Kendi kendime: Hem sade hem yüksek! İşte yaşamak sanatı!”* (Ağaoğlu, 1930: 44). İnsanlarda görülmeye başlayan kötü huyların nedeninin sadece cemaat olduğu ifade edilir. Yazar insanları iyi veya kötü yapanın çevre olduğu söyler ve *“vatandaşların düşgünlüğüne sebep gene cemaatti, cemaatin zaafi, gevşekliğı,*

kurmuş olduğu terbiye usulünün noksanları, yaşadığı hayatın eksiklikleridir. Bir insan doğarken fena ve iyi doğmaz. İnsanı fena ve iyi yapan muhittir” (Ağaoğlu, 1930: 60-61). Yasada belirtilen sadelik sadece yaşamdan ve kıyafetten ibaret değildir. Bu sadelik kişilerin kullandıkları sözleri de kapsamaktadır. Pirlerin ifadesi ile söz sadeliği *“söz sadeliği demek anlatılmak istenen maksatı açık kelimelerle ve fuzuli ilaveler karıştırmaksızın söylemek demektir”* (Ağaoğlu, 1930: 91).

Vatandaşları sade yaşama ta çocukluktan alıştırılmaktadır. Okul çağındaki çocuklar ekonomik durumu ne olursa olsun belirlenen kıyafetleri giymek zorundadırlar. Bu tek tiplilik sonucu da kişiler de lükse olan özentisi köreltilmektedir. *“İsrafa ve lükse karşı yabancılık ve kayıtsızlıkuyandırırız ve bu suretle vatandaşlar kendi kendine sade yaşayışa alışır, lüks ve israfa ihtiyaç duymazlar”* (Ağaoğlu, 1930: 103). Bu ifadeler bize Thomas More’un *Ütopya* adlı eserini hatırlatmaktadır. *Ütopya* adlı eserde kişilerin kıyafetlerinde görülen tek tiplilik burada da karşımıza çıkmaktadır.

Ülkede bulunan bütün vatandaşlar birbirlerinin haklarını korumakla sorumludurlar. Ülkenin kanunları arasında *“hakkı müdafaa vazifedir”* şeklinde bir madde de bulunmaktadır (Ağaoğlu, 1930: 104). Bunu da pirler şu şekilde ifade etmektedir: *“Şu surele anlaşılmaktadır ki vatandaşlardan birisinin hakkına tecavüz olunduğu halde o hakkı müdafaa etmek her vatandaşın borcudur.”* (Ağaoğlu, 1930: 104) Bu ülkede herkes herkesin hakkını korumaktan sorumlu olduğu için bir vatandaşın hakkının gasp edilmesi durumu hemen hemen hiç görülmemektedir. Toplumların devamlı olabilmesi için fertlerin birbirlerinin haklarına kefil olmaları ve onu koruyup gözetlemeleri gerektiği belirtilmektedir.

Karakterin bu ülkede en fazla dikkati çeken unsurlardan biri ise yöneticileri eleştiren kişilerin üsluplarıdır. *“Bana en ziyade hayret veren şey hatiplerin eda ve üslupları idi. Gördüm ki bunlar tenkid ve muahezelerini yalnız vaka ve hadisler üzerine dayatıyorlar. Sözlerinde karışık, şüphe verecek, tereddüte götürecek hiçbir nokta bırakmamağa dikkat ediyorlar. Bununla beraber sözleri temiz ve hürmetkârdı. Tenkid ettikleri adamların izzeti nefislerini kıracak tek bir kelime kullanmaktan çekiniyorlardı. Onlara karşı hürmet gösteriyorlardı”* (Ağaoğlu, 1930: 27).

Serbest İnsanlar Ülkesi halkın seçtiği kişiler ile yönetilmektedir. Halk yöneticileri seçimle belirlemektedir. Fakat bu seçim kendini iyi derecede yetiştirmiş

kişiler arasından yapılmaktadır. Serbest İnsanlar Ülkesinin esas yasasının 11. maddesine göre “ülkenin işlerini görmek yalnız tecrübe ve ihtisas sahiplerinin hakkıdır” Memleket idaresi halk arasından seçilen kişilere verilmekte. Bu kişiler de sıradan insanlar arasından seçilmemekte belli bir donanımına sahip olmaları gerekmektedir. “*Fakat hâkimiyet halkın elinde bulunan yerlerde memleke idaresi halk arasından intihap edilen adamlara verilir. İntihap tabiat ile ahlaka liyakate, ehliyet ve ihtisasa dayanır*” (Ağaoğlu, 1930: 33).

Halk devlete belli bir miktarda vergi vermekte bu vergiler işinin ehli tecrübeli kişilerce “*maarif, ticaret, yol, ziraat, sanayi*” gibi alanlarda kullanılmaktadır. Halk kendisini yönetmesi için seçtiği bu kişilerin bilgisine güvense de işini iyi yapıp yapmadığını daima kontrol eder. Böylece yönetici kesim hem orada neden bulunduklarını unutmaz hem de hata yapma fırsatı bulamaz.

“Eğer hükümet sürenler etraftan bakan, gören ve lazım olduğu zaman tenkit ve muaheze eden gözler olduğunu bilmezlerse gitgide ve kendileri farkında olmaksızın bu heveslerini artırırlar ve nihayet zorbalık yoluna saparlar. Binaenaleyh idare edenlerin kendi nefisleri için bile olsa murakabenin bulunması lazımdır. Bu murakabedir ki onlara daima borçlarını hatırlatır. Kendilerini hududu aşmamaya çağırır” (Ağaoğlu, 1930: 35).

Yönetici olmak isteyen kişi bu isteğini dile getirir, bu iş için özel olarak eğitilir ve bunun sorumluluklarını koşulsuz kabul eder. Yönetici sınıf diğer vatandaşlardan ayrılarak sadece devlet için yaşamaya başlarlar. Bu kişiler hayatlarıyla ilgili istenildiği zaman devlete hesap vermek zorundadır. Yönetici sınıfta yer alan kişilerin özel hayatları bulunmamaktadır. “*Serbest insanlar ülkesinde hayatın bu gibi suni ayrımlara tahammülü yoktur. O bir birliktir ki ayırma kabul etmez. Memur ve cemaat adamı, bütün hayatını cemaate verir ve cemaatte hayatın muntazam olmasında alakadar olduğundan onu kontrol eder.*” Ayrıca yönetimde bulunan kişilerin başka bir işle de uğraşmaları yasaklanmıştır. “*Bütün dimağını, bütün faaliyetini beldeye vermek, bu ülke memurunun borcudur. O misal ile ben demek isedim ki bizim ülkede memur ve devlet adamı ticaret ve muharrirlikle de uğraşabilir! Hayır, bunlar da yasaktır!*” (Ağaoğlu, 1930: 40).

Yönetici sınıfa memurlar da dâhil edilmiş ve bu sınıfın kapsamı geniş tutulmuştur. Platon’un Devlet adlı eserinde görülen çoğu unsurdan etkilendiği görülmektedir. Ağaoğlu da Platon’da olduğu gibi bir yönetici sınıf tasarlamakta ve bu yönetici sınıfın tüm hayatını devlete adanmasını sağlamaktadır.

Mecliste üç parti bulunmaktadır ve hangi konu görüşülecekse sadece o işin uzmanlarının o konu hakkında söz söylemem hakkı bulunmaktadır. Yönetim alanında kişilerin kendi alanlarında uzman olmalarına dikkat edilmiştir. Mecliste hangi konu görüşülüyor ise sadece o alanın uzmanları konuşma hakkına sahiptirler. Bu kişiler dışında kalanlar görüş bildirememekte sadece oy vermekle yetinmektedirler. *“İzahattan anladım ki mecliste üç fırka varmış: Orta, sağ ve sol cenahlar. Beldenin âdeti vechile her fırkanın muhtelif ilimlerde temayüz etmiş müteaddit mütebasssları varmış ve bir mesele müzakere edilirken fırka namına yalnız bu mütehassıslar söz söylemiş.”* (Ağaoğlu, 1930: 83).

Bu üç partinin birbirinden ayrıldığı ya da üstün olduğu bir nokta bulunmamaktadır. Bu üç partinin elemanları yönetim kısmını oluşturmakta ve her an hesap verme durumunda bırakılmaktadır. Ayrıca yönetimde bulunan kişiler halk tarafından sürekli denetlenmekte, işlerini yapıp yapmadıkları konusunda irdelenmektedirler. Fakat bu denetim kısmının nasıl yapıldığına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir. Kitap bir bütün olarak incelendiğinde bu yetkinin de devletin elinde bulunduğu görülmektedir. Yöneticiler ile hak arasında bir uçurum yer almaktadır. Ağaoğlu eserinde devlete kendini adanmak için eğitim almış uzman kişilerin görüşlerine önem vermektedir. Yönetim kadrosunda bulunan kişiler ülkeyi ilgilendiren önemli konularda kararlar almakta halk ise bu kurumdakilerin belirledikleri şekilde ilerlemektedirler. Bu bağlamda bu ülkedeki halk gerçekten özgür mü sorusu akla gelmektedir. Kitapta çoğu zaman gücünü tanrıdan ya da soy bağından alan yöneticiler eleştirilmektedir. Burada bunlar görümemekte fakat bu defa yönetici kesim gücünü bilimden alan bir güç ile devleti yönetmekte ve istedikleri gibi şekillendirmektedirler. Eleştirilen toplumlarda olduğu gibi burada da köleleştirici başka bir toplum yapısına yer verilmektedir.

Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesi* adlı eserinde ütopyik unsurlara yer verdiği görülmektedir. Çünkü bir düşünceyi bilim ile temellendirmek ütopyik türlerin çoğunda görülen bir niteliktir. Yalçınkaya'nın ifadesi ile ütopyalarda devletin ortadan kalktığı daha doğru bir ifade ile insanların artık yasalara gerek kalmadan atomize olduklarını ifade etmektedir. *“Geleneksel ütopyacı eğilim devleti ortadan kaldırır. Çünkü halk giderek devletten ibaret hale gelir. Kendisini ayrıca çeşitli yasa ve kurumlar aracılığıyla somutlayan bir devlete gereksinim kalmaz.”* Burada asıl ifade edilmek istenen ise devletin atamamen ortadan kalkması değil artık ona ihtiyaç kalmadan insanların bir şeyleri yerine

getirir hale gelmesidir. “Bunun anlamı devletin ortadan kalkması değildir. Aksine, devletin her bir ütopya yurttaşının en küçük hücrelerine kadar yerleşmesi, bir anlamda atomize olurken, öbür yanda atomizasyon yoluyla yaygınlaşıp çoğullaşması ve nihayet gerçekte özgür bir halktan söz edilemez hale gelmesidir” (Yalçınkaya, 2004: 197). Fakat Ağaoğlu eserinde devleti ortadan kaldırmayı düşünmemektedir. Tam tersi devlet ve yönetici kesim çok güçlü bir konumda yer almaktadır.

Roman boyu eşitlik ve özgürlük kavramlarından bahsedildiği görülse de eserde bir eşitlik bulunmamaktadır. Sınıflar arasında bir uçurum yer almaktadır. Bu eşitsizliğin kadınlar dünyasında da yaşandığı görülmektedir. Ülkede her alanda erkekler ile eşit olan kadınların belde reisi olamadıkları görülür. “ Üçüncü grupta güzel ve genç bir hanım kadınların siyasi haklarından bahsediyordu. Hatibin sözlerinden anladım ki serbest insanlar ülkesinde kadınlar her türlü haklarda erkekler ile beraber imişler. Yalnız beldenin reisi olmak hakkı kendilerinden esirgenmiş imiş. Tenkit ettiği nokta bu idi” (Ağaoğlu, 1930: 26). Bu yasağın neden konulduğuna dair bir açıklamaya da yer verilmemiştir. Yazarın bu durum ile neyi amaçladığı da karşılığı olmayan sorulardan biridir. Eserde ülkede görülen eksiklikler dile getirilirken bu durumun nededinin de sürekli sorulduğu görülür.

“Nasıl olur da kadının yetiştirdiği oğul bu makama gelir de kendisi gelemez? Bize fizyolojik hususiyetlerden bahsediyorlar! Sanki erkeklerin hepsi her türlü fizyolojik eksikliktenemiz imişler! Deli evlerine, hapishanelere gidiniz; cinayet istatistiklerini okuyunuz. Zannetmem ki neticede erkek lehine olsun! O halde ileri sürülen bu endişe sırf bahanedir. Erkek zorbalığını devam ettirmek için erkeklerin ötedenberi kullandıkları son körlenmiş enkazıdır” (Ağaoğlu, 1930: 26-27).

Eşitliğin olmadığı bir yapıda mahkeme, hapishane ve burada belirtildiği gibi deli evlerine gücünü eşitsizlikten alan pek çok kuruma rastlanmaktadır. Eserde de yalan söylenmekte, suçlar işlenmekte ve bu suçlar karşılığında vatandaşlar cezaevlerine konulmaktadır. Fakat ütopyalarda bu tarz kurumlara fazla yer verilmemekte çünkü bu tarz dışsal baskı kaynaklarına ihtiyaç duyulmamaktadır. Yalçınkaya bu konuda şu ifadelerle yer vermektedir: “Ütopyalarda hapishane, deli evi vb. kurumlara geleneksel olarak pek fazla yer verilmez. Çünkü insan doğasının plastik olduğu varsayımı ve bununla işleyen eğitim fetişizmi ve böylece insan davranışlarının dışlaştırılabileceği ve denetlenebileceği kabulü, bu tip yasal düzenlemeler ve bunları somutlaştıran cezaevi, deli evi gibi

kurumlara gerek olmaksızın bir denetimi öngörür ve gerçekleştirir (Yalçinkaya, 2004: 195).

Ülkede özel mülkiyet ve zengin fakir ayrımının olduğu görülmektedir. Yazar oluşturduğu bu uçurumun farkındadır ve bu durumun herhangi bir sınıf çatışmasına neden olmaması için de toplum içerisinde bir dayanışma hali oluşturmuştur. *“Vatandaş dediğin adam cahil veya ahlaksız ise, dilenci veyahut aç ise, mesuliyet cemaatindir. Böyle bir cemaat ya vazifelerini alamıyor veya onla bakmıyor ki her iki halde eksik olduğu aşikârdır”* (Ağaoğlu, 1930: 113). Oluşturulan sosyal devlet ile bu sorun çözülmektedir. İşsiz ya da ahlak yönünden yanlışta olan bir bireyin birey ve devlet işbirliği ile bu sorununun çözüleceği söylenir. Fertler ve devlet bu konuda yan yana çalışmaktadır. *“Bölüşmezler, yan yana çalışırlar ve işte bu sahadadır ki bir milletin başla geçen münevver zümre kendi şuur ve vicdanının kıymet ve kaderini gösterir. Vazifelerini anlıyan bir muhitte bilenler bilmeyenlerin, varlıklar yoksulların, ahlaklılar ahlaksızlarıyardımına koşar ve binbir yollarla vasıtalarla teşekküllerle ictimai yardım borçlarını öderler”* (Ağaoğlu, 1930: 114).

Bu ülkede her vatandaş çalışmak zorundadır. Çünkü bu ülkedekilerin düşüncelerine göre hür bir insan hür insan aç kalmamaktadır. *“Hür insan aç kalmaz, dilenci olmaz. Dilencilik, vatan ve vatandaşlık için bir lekedir! Serbest ülke bu lekeyi tamamen kaldırmıştır. Fakat polis vasıtasıyla değil vatandaşa karşı kendi vazifesini yapmakla”* (Ağaoğlu, 1930: 119). İş bulma konusunda da devlet vatandaşlara yardımcı olmakta iş bulamayan kişilerin işsizlik maaşı da dâhil tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kendisine iş bulunmasına rağmen çalışmak istemeyen bir vatandaş ise hapis cezası almakta cezası bitince de toplum yararına çalışmaktadır. *“Kendilerine adres verilenler bulunmuş ise gideceklerdir. İmtina ettikleri halde doğru hapishaneye, isimleri yazılanlar ise iş bulununcaya kadar iade alacaklardır”* (Ağaoğlu, 1930: 119). Sermayesinin büyük kısmını da zenginlerden aldığı vergilerden karşılamaktadır. Zengin sınıf ise bu durumdan şikâyet etmemektedir. Çünkü insanların niteliği ve eğitim kalitesi arttıkça o kadar çok ihtiyaca cevap vermektedir. Ülkede sadece işsiz insanlar değil iş göremeyecek duruma gelmiş kişiler de düşünülmüştür. Bu kişilerin sigortaları yapıp temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra *“memleketi baştan başa saran hastanelerden, sıhhat müesseselerden, çocuk bakımı teşekküllerinden, aceze evlerinden, şefket yurtlarından bahsetmiyorum. Devlet ve fert elele verecek, bu hususta azami say*

sarfetmektedirler” (Ağaoğlu, 1930: 120). Yazarın da ifadesi ile burası bir kardeşli yurdu. Her birey diğerini düşünmek, bir sorunu olduğunda imdadına yetişmek zorundadır.

Ülkede altı yaşından on iki yaşına kadar bütün kız ve erkek çocuklar zorunlu eğitime tabi tutulmaktadır. Eğitim süreci boyunca çocukların tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Ülkede kurulan sosyal devlet sayesinde çocuklara sağlanan bu imkânlar devlete yük olmamaktadır. Vergiler genelde servet üzerinden alınmakta ve zenginler fakir çocukları okutmaktan sorumlu tutulmaktadırlar. Çünkü bu çocuklar ileride yine onların iş yerlerinde çalışacaktır. Bu nedenle kaliteli insan yetiştirmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. *“Zenginler doğrudan doğruya fakir çocuklarının okumalarından alakadardırlar. Zira bu çocuklardır ki bilahare o zenginlerin müesseselerinde, fabrikalarında, imalathanelerinde üstat ve amele sıfatıyla çalışacaklar. Okumak, yazmak bile, anlayışlı bir amelenin verimi ile cahil bir amelenin verimi arasında farklar vardır. Bu suretle zenginler bu hususta yaptıkları fadakarlığı fazlasıyla geri alırlar”* (Ağaoğlu, 1930: 116). Ayrıca hem çocukların hem de halkın istifade etmesi için her mahalleye kütüphane kurulmuştur. Bu kütüphanelerde gönüllü öğretmenler de yer almaktadır.

Karakter serbest ülkenin akademisinde düzenlenen bir merasime katılır. Orada gördüğü kişilerin kim olduklarını yanındakilere merakla sorar. Duydukları karşısında çok şaşırır çünkü ülkede çok fazla bilim insanı olduğunu öğrenir: *“O uzun saçlı, matruş ihtiyar kimdir? Meşhur kimyagerdir. Kuduz hastalığının mikrobunu açan âlimdir. Onun yanındaki narin ve hasta tasavvurlu adam kimdir? O da bu beldenin en büyük şairidir. Eserleri bütün dünya dillerine tercüme edilmiştir”* (Ağaoğlu, 1930: 66). Farklı alanlarda dünyaca tanınır çok fazla bilim insanı yetiştirmiş bir ülkedir burası.

“Birçok büyük adam yetiştirmiştir. Beşeri faaliyetin her sahasında derin izler bırakan, bütün beşeriyeti kendi zekâ ve bilgilerinin feyizlerinden behremet eden, beldeye dünya milletleri arasında şerefli bir mevki temin eden ve beldenin bütün ihtiyaçlarını bizzat tatmin edecek kabiliyette bulunana bu adamlar bu belde için birer feyiz ve bereket kaynağıdır. Bu gibi evlat yetiştirenlere ne mutlu!” (Ağaoğlu, 1930: 73).

Ülkedeki eğitimi ne derece ileri bir düzeyde olduğunu belirtmek için darülfünun ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır:

“Darülfünun şehir içinde bir şehirdi. Dünyanın her tarafından gelen on altı bin talebesi, yüz elli alemşumul şöhreti haiz profesörü varmış. Kütüphanesinde dört yüz bin cilt kitap bulunuyormuş. Bu muhteşem salona

girdiğimiz zaman gördüğümüz manzara bizi hayretlere soktu. Yüzlerce talebe mütalca ile meşgul idiler. İstenilen herhamgi bir kitap üç dakika içerisinde bulunup takdim lunuyordu. Bazan ikinci, üçüncü kattan getiriliyordu. Kitabın ismini havi bir parça kâğıt makine vasıtasıyla yukarıya gönderiliyor ve bir dakika sonra kitap zatülhareke bir oluk içinde kendi kendine yuvarlanıp geliyordu” (Ağaoğlu, 1930: 86).

Ülkedeki gelişmişlik sadece eğitim ile sınırlı değildir. Karakter bir arkadaşı ile makine fabrikasını gezmeye gider ve gördükleri karşısında şaşırır. *“Bu muazzam bina şehrin haricinde idi. Tren ta binanın içine kadar yürüyordu. Burada gördüğüm manzaranın azameti beni hayran etti. Binanın içinde yüzlerce kadın ve erkek çalışıyordu. Kadınlar yalnız saçlarından ve kulaklarındaki küpelerden belli oluyordu” (Ağaoğlu, 1930: 98).* Fabrikada sadece araçlar değil trenden bombaya kadar pek çok şey yapılmaktadır. *“Fabrikada otomobilden zırhlı trenlere, lokomotiflere, toplara, mermilere, bombalara kadar her şey yapılıyordu” (Ağaoğlu, 1930: 99).*

Yazar ilerlemenin temel koşulunun da hür düşünmeye ve korkusuz eleştiri yapabilmeye bağlı olduğunu söylemektedir. *“Tenkit ve serbest düşüncedir ki, her türlü bilgiyi açar, batıl akideleri attırır, yanlış yollardan korur, hataları dzeltir, mesaiyi doğru yola sürükler” (Ağaoğlu, 1930: 87).* *“Bilgi ve say açılıp yayıldıkça hürriyette kuvvetleşiyor, canlanıyor” (Ağaoğlu, 1930: 88).*

İnsanlar ne derece bir baskı altında tutulursa tutulsun daha iyi bir yaşama ve özgürlüğe duyduklar umuttan asla vazgeçmeyecekleri belirtilir. *“Tarih ve milletler hürriyet yolu üzerindedirler. Bunun sebebi şudur ki insan cevheri itibariyle hürriyete âşıktır. Bir katil, bir hırsız mahpus hapishaneden kurtulmağı nasıl isterse öylecede tahakküm altında bulunan bir muhitte ne kadar cahil, ne kadar bozulmuş olusa olsun kurtulmak ister” (Ağaoğlu, 1930: 77).* Karakter âlimlerin sözlerini dinledikçe içindeki umut artar. *“Üstadı her an artan bir dikkatle dinliyordum. Sözlediği sözler, hayalimin önünde ümit verici, neşe doğuran ufuklar açıyordu. O zamana kadar etraf, çalılıklar ile kapalı görünen hürriyet yolu bu kere aydınlanmaya başlamıştı” (Ağaoğlu, 1930: 81).*

Eser, yol gösterici bir ahlak kitabı niteliğindedir. Yazar ulusların ilerlemesinde temel unsur olarak çalışmayı görmekte çalışmayan ve çalışmayı bilmeyen toplumların ilerleyemeyeceğini ifade etmektedir. Yazar toplumun geri kalmasında atalarını da sorumlu tutmaktadır. *“Ecdadımızın kabahatleri yere göğe sığmayacak kadar çoktur. Onlar ne*

çalışmışlardır ne de çalışmak yolunu öğrenmişlerdir. Canlı ve kuvvetli bir milletin kol zoruna dayanarak ağalık etmişlerdir” (Ağaoğlu, 1930: 110). Bizim gözümüzü kapatıp yermizde sayarken dünyanın durmadan çalıştığını ve geliştirdiği söylemektedir. Fakat hala toplum olarak ruhumuza yapışan bu hastalıktan kurtulamadığımızı ifade eder. *“Fakat asıl felaket şudur ki biz hala da kusurlarımızı zahiren itiraf ediyorsak da batında kendimiz dev aynasında görmekte ve her şeyi üstatsız ve rehbersiz becerebilmek iddiasındayız. İşte bizi yiyen ve kemiren asıl hastalık!”* (Ağaoğlu, 1930: 110). İlerlemenin sadece bilim ile olacağını fakat bilimi de doğru şekilde kullanmak gerektiği söylenmektedir. *“Çalışıyoruz, ama ilimsiz ve usulsüz çalıştığımız için başkaları kadar faide temin etmiyoruz. Bilgiyi ve usulü ihmal eden muhitlerin cümlesi de bizim gibidirler Bunların hayatta ilim ve usul bilenlerle baş başa gelmeleri imkânı yoktur.(...) Bizde insan değil miyiz, aklımız, şuurumuz yok mudur? Elverir ki çalışmak hevesini ve çalışmak usulünü benimseyelim!”* (Ağaoğlu, 1930: 112).

Karaktere roman sonunda pirler tarafından on beş günlük bir düşünme süresi verilir. Bu zaman zarfında bu ülkede yaşayıp yaşayamayacağına karar vermesi istenir. Karakter yasalarını ve adetlerini öğrendiği bu yeni ülkeye hayran olmuştur. Fakat yerleşmiş alışkanlıklarını ve öğrendiklerini unutup unutamayacağı konusunda kararsızdır. Eski hayatına geri dönmekten de korkmaktadır. Verilen süre bitince pirler gelir ve karakteri yemin etmesi için bir yere götürürler. İstenen yemini eder, verilen belgeleri imzalar ve artık o da bu ülkenin bir vatandaşı olur. Eser kahramanın yemin töreni ile son bulur. *“Hürriyete sadık kalacağuma ant içiyorum. (...) Bu antlarımı bozarsam bu hürriyet meleği beni çarpsın!”* (Ağaoğlu, 1930: 198).

2.2.3. Ankara Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi

Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı romanından sonra 1934 yılında yayımlanan *Ankara* romanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ütöpik tarzda oluşturduğu bir eserdir. Bu roman yazarın hayalini kurduğu Ankara tasarısını oluşturmaktadır. Sakarya Savaşından önceki süreçten başlayan roman 1930'lu yıllara kadar olan süreçte toplum ve kişilerde görülen değişimi Ankara'yı ön plana koyarak anlatmıştır. Roman üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümü yazarın yaptığı gözlemler ile şekillenirken son bölüm hayalini kurduğu Türkiye'yi anlatmaktadır. Bu üç bölümde de Selma Hanımın yer aldığı görülmektedir.

Birinci bölümde daha önce Ankara ve Bursa gibi şehirlerde yaşamış olan Selma Hanım bankada çalışan eşi ile Ankara’da bir mahallede yaşamaya başlar. Binbir umut ile geldiği bu şehir hiçte onun hayallerindeki gibi bir yer değildir. Kaba, tutucu, cahil insanlarla doludur yaşadığı mahalle. Kocasını Ahmet Nazif Bey ile içine düştükleri yalnızlıktan kurtulmak için farklı davetlere gitmeye başlarlar. Yine gittikleri bir davette Binbaşı Hakkı Bey ile tanışır Binbaşı Hakkı Bey’i tanıdıktan sonra eşine karşı duyguları bitmeye başlayan Selma Hanım eşi Ahmet Nazif Bey ile yollarını ayırır.

Romanın ikinci bölümünde ise Selma Hanımın artık Binbaşı Hakkı Bey ile evli olduğu görülür. Bu süreçte Ankara başkent olmuş Selma Hanımın eşi Binbaşı Hakkı Bey ise emekli olmuştur. Selma Hanım ve eşi bu bölümde lüks bir hayat yaşamaktadır. Önceki bölümde Batıyı kınayan Hakkı Bey’in değişimi Selma Hanım da şaşırtmaktadır. *“Yarabbi bundan üç dört yıl evveline gelinceye kadar o derece mutaassıp, Avrupalı düşmanı olan bu adam ne değişmiş, ne kadar o eski adamın tamamıyla aksi, zıttı bir insan olmuştu... Bu Hakkı Bey ‘Şunlara gavur deyin. Avrupa medeniyeti; bu, Avrupalıların uydurduğu yüz bin yalandan biridir.’ diyen kimse midir? (...)”* (Karaosmanoğlu, 1981: 155). Şehrin büyük bölümü moden binalarla dolarken diğer yarısı yoksul hayatına devam etmektedir. Selma Hanım yeni yaşantısından bunalıp yaşadığı eski mahalleye dönmek istese de orada da çok kalamaz.

Üçüncü bölüm ise yazarın hayalinde oluşturduğu Ankara’yı anlattığı bölümdür. Bu bölüm Mustafa Kemal Atatürk’ün 10. Yıl Nutku’nun okunması ile başlamaktadır. Bu bölümde Selma Hanım öğretmenlik yapmakta ve Neşet Sabit ile evlenmektedir. Selma Hanım’ın bu bölümde hep arzuladığı huzura kavuştuğu görülür. Selma Hanım’ın Mustafa Kemal Atatürk’ü gördüğünde hissettikleri şu şekilde ifade etmektedir: *“Ankara, bütün manasıyla bir Orfe masalını yaşamaya başlamıştı. Ve bu masalın kahramanının, saçlarındaki güneş, gözlerindeki gök parıltısıyla daima taze, daima coşkunun bir eseli genlik kaynağı gibi yeşil Çankaya tepesinde çağıladığı ve onun varlığından bir seyyalenin daima aşağı doğru aktığı hiss olunuyordu”* (Karaosmanoğlu, 1981: 167).

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra eğitilmiş kişiler çoğu kurumun başına gelmeye başlamıştır. Selma Hanım ve eşi de bunlar arasındadır. Selma Hanım artık büyük bir kız okulunu yönetmektedir. *“Havanın iyi olduğu günlerde kır gezintileri, spor eğlenceleri, Stadyum’daki müsabakalar; fena olduğu günlerde, şehrin belli başlı sanat*

müesseselerindeki senfonik konserler, sergiler, halkevinin gittikçe tekamül eden temsillerini” izlemeye gider ve halk arasında olmaya dikkat etmektedirler. (Karaosmanoğlu, 1981: 165). Bu dönemde Çeşitli sanat faaliyetleri yapılmakta ve halk katılmaktadır. Okuryazar olan kişi sayısı artmıştır. Bu dönem gençleri de önceki dönemlerden daha iyi, daha donanımlı bir durumdadır. halkta değişmiş ve kötü alışkanlıklar, cehalet artık bu süreçte barınamaz olmuştur.

“Yeni insan, eski insan gibi kendi eliyle kendine işkence yapmayacak kadar şuura ve hadiselerin tesirine esir yaşamayacak kadar hürriyete erişmiştir. Eski insanın çektiği ızdırapların büyük bir kısmı bizzat kendi icat ve ihtiraidir. Melankoli, içsıkıntısı, tamah, hırs, kıskançlık, iptila gibi şeylerin tahakkümüünden kurtulmak bizim daima elimizde olan bir kudrettir. Fakat biz kendi ruhumuz üstünde hâkim olmak kudretini daima aksine kullanmış, hatta bozan, bütün bu dertleri kendi başımıza kendi elimizle açmışızdır” (Karaosmanoğlu, 1981: 177).

Bütün bu gelişmeler ise: *“bir yandan bir fikir ve ilim uyanışı, diğer yandan da milli kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadi kalkınma savaşının alıp yürümesiyle”* gerçekleşmiştir. *“İradeli bir fen eli, önce yurdun iktisadi haritasını çizmişti. Bu haritaya göre, Anadolu muhtelif istihsal mıntakalarına ayrılmış ve her mıntaka ahalisinin fonksiyonları muayyen planlara göre tespit edilmişti” (Karaosmanoğlu, 1981: 207). Bu donanımlı eller sonucunda:*

“Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa’daki arkadaşları ibi bedbaht da değillerdir. Eski Roma’nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimi, içkiden, açlıktan bütün insani faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalt ve felaketinden Türkiye’de eser görünmüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu” (Karaosmanoğlu, 1981: 171).

Köylülerin durumuna bakacak olursak:

“Büyük bir kısmı İctimai Mükellefiyet teşkilatının kooperatif şubeleriyle toplulaştırılmış olan bu köylüler, kooperatif şeklinde çalışıp yaşıyorlardı. (...) Bunların her pazar gününün akşamında, kadınlı, erkekli, çoluklu çocuklu şen kalabalıklar halinde şarkılar söyleyerek köylerine dönüşlerini seyretmek başlı başına bir zevk ve saadetti. Artık bunlar arasından eskisi gibi kirli paçavralara sarılmış dilenci kıyafetinde, hasta, sakat, sıtmalı ve kavruk köylülere hiç rast gelinmiyordu. Bir defa İctimai Mükellefiyet Teşkilatı’nın genç hekimleri tarafından bunların yedikleri yemekler yattıkları yerler üstünde daimi bir murakabe tesis edildiği gibi ayrıca, haftada bir kerede muayeneye tabi tutuluyorlardı. Sonra, yalnız köylüler için kurulmuş, büyük istihlak kooperatiflerinde giyim ve kuşama ait

şeyler devlet fabrikalarından o kadar ucuza satılıyordu ki her bir köylü bir aylık ekonomisiyle bütün bir yıl için tepeden tırnağa kadar giyinip donanabilmek imkânını kolaylıkla temin ediyordu” (Karaosmanoğlu, 1981: 174).

Yazar kurduğu bu ütopyada yönetimi nasıl olduğuna dair fazla bilgi vermez. Fethi Naci’nin deyiimiyle, *“seçme, seçilme gibi sözcükleri hiçbir zaman kullanmaz. Birazcık demokratikçe bir kuruluş olması gereken bir belediye çalışmasını, Neşet Sabit’in oyunu aracılığıyla yerin dibine batırır.”* (Naci, 1981: 206) Atilla Özkırımlı bunun nedeni olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün ortaya attığı çözümlerin bir kısmını kabul etmemesi olduğunu söylemektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün ortaya attığı çözüm şu şekildedir:

“Bizim inancımıza göre, milletimizin hayatını ve yükselmesini temin edecek olan, kendi nazım kabiliyeti ile mütenasıp görüşlerdir. Fakat eses itibariyle tetkik olunursa bizim görüşümüz –halkçılıktır-juvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, doğrudan doğruya halkın elinde bulundurulmasıdır.” Yazar bu düşüncenin ilk bölümüne katılır fakat hâkimiyetin halka verilmesi durumuna katılmamaktadır (Özkırımlı, 1994: 52).

Roman, Cumhuriyet’in yirminci yıl kutlamalarından sonra da bitmektedir. Yirminci yıl kutlamalarında gerçekleşen yürüyüşü ifadelerle anlatmaktadır: *“Bu ordu dev gibi insan dalgaları, Yehova’nın nice kavimlere vaadedip bir türlü veremediği cenneti onun elinden zorla almağa koşuyordu”* (Karaosmanoğlu, 1981: 215).

“Ütopyalar insanı daha bütüncül bir ifade ile halkı sürü olarak tasarlamak ve başlarına bir çoban koyup gütmek yerine; plastik yani biçimlendirilebilir olarak tasarlar. Bu bağlamda da çobana gereksinimleri kalmaz. Çünkü hepsi kendi kendisinin çobanı haline getirilebilir. Fakat Yakup Kadri’nin kimseyi kendi kendisinin çobanlığına terk etmeye niyeti yoktur” (Yalçınkaya, 2004: 205).

Yazarın üçüncü baskı için hazırladığı önsöz de şu şekildedir:

“Otuz yıl önce yazdığım bu romanı üçüncü baskıya vermek üzere gözden geçirirken bir düş görüyör gibi oldum ve bana öyle geldi ki, burada hikâyeye ettiğim devri bir sonnambül (uyurgezer) hali içinde geçip gitmişim. Fakat bu halim çok sürmüyor; uyanıyorum ve kendimi toparlayarak etrafıma bakıyorum, o devirden bu yana ne kalmış diye. Kitabın birinci bölümünde belirtmeye çalıştığım Milli Mücadele ruhundan hemen hiçbir iz bulamıyorum. Ya son bölümde hayalini kurduğum Türkiye’nin gerçekleşmesine doğru bir gelişme olmuş mudur? Ben, o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmediğim Atatürk’ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal Türkiye’ye yirmi üç yıl içinde varacağımızı umuyordum. Şimdi o yirmi yıl üstünden bir yirmi

yıl daha geçmiş bulunuyor. Fakat biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından hala romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara'nın içinde tepinip durmaktayız. Bu önsözün üzerinden elli yıl geçtikten sonra, romanın anlattığı hangi Ankara'da olduğumuzun takdirini okurlara bırakıyoruz."

2.2.4. Yalnızız Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanından sonra ele alınabilecek diğer bir eser ise Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı romanıdır. Roman ilk olarak Yeni İstanbul adlı bir gazetede bölümler halinde yayımlanmış ardından ise 1951 yılında 343 sayfa şeklinde yayımlanmıştır. İlk baskısında bulunan "Prolog" adlı bölüm ise daha sonra yazarın kendi isteği ile kaldırılmıştır.

Kitabın başında *Yalnızız*'ı Sunarken başlıklı bölümde Nevzat Köseoğlu, *"Yalnızız da insanı laboratuvarlardan kurtaran, onu varlık bütünü içinde kavrama cehdinin ruh tahlillerine kazandırdığı büyük derinlik ve insana açtığı yeni ufuklar vardır"* ifadesini kullanır ve metinde geçen aşağıdaki pasajı koyar (Safa, 1997: 9).

*"Ey İnsan! Bu kitabı sana ithaf ediyorum. Başının üstünden büyük bir rüzgâr geçiyor. Yalancı bir fecirle başlayan asır kararıyor ve sana tek ümit ışığı olarak en kudretli kaynağı uranyum'da değil, senin ruhunda sıkışmış maddeden kopararak çıkardığın korkunç tahrip âletinin patlayışından yükselecek alevi bekletiyor. Ey bahtsız! Tarihinin hiçbir devrinde kendine bu kadar yabancı, bu kadar hayran ve düşman olmadın. Laboratuvarında aradığın, incelediğin, oyduğun, dibine indiğin, sırrını deştiğin her şey arasında yalnız ruhun yok. Onu beyin hücrelerinin bir üfürüğü sanmakla başlayan müthiş gafletin, otuz yıl içinde gördüğün iki muazzam dünya harbinin kan ve gözyaşı çağlayanlarında en büyük dersi arayan gözlerine bir körlük perdesi indirdi. Bırak bu maddeyi, boş şu ölçü dehanı, doy şu fizik ve matematik tecessüsüne, * kov şu kemmiyet fikrini, dal kendi içine, koş kendi kendinin peşinden, bul onu, bul kendini, bul ruhunu, bul, sev, bil, an, gör, kendi içinde gör Allah'ını. Kendine dön, kendine bak, kendine gel. Aptalca bir konfor aşkından doğduğu halde herbiri daha korkunç bir dünya harbi hazırlayan teknik mucizelerinin yanında, senin iç zıtlıklarını elemeye yarayacak ve seni kendi kendinle boğuşmaktan kurtaracak ruh mucizelerini ara. İnan manevîlere ve mukaddeslere, inan! Onlar hakkında bu kadar küçükçe düşünmekten utan! Her sezilen derinliğin ifşa ettiklerini düşünmekten bile seni alıkoyan tabiatçı metodlarını fırlat ve bitlenmiş elbiseler gibi at. Ortaçağ papazında haklı olarak ayıpladığın darkafalılığın anlayış sınırlarını daha fazla darlaştıran beş duyu idrakinin kapalı dünyası içinde kalma"* (Safa 1997: 9).

Romanda bir yanda Samim'in yaşadığı gerçeklik yer alırken diğer yanda Samim'in yazdığı Simeranya adlı kitap verilmektedir. Bir yanda olayların geçtiği gerçek mekan diğer yanda ise ütöpik bir yer olan Simeranya verilmektedir. Bir yerde huzursuzluk, yolunda gitmeyen durumlar ve mutsuzluk varsa bireyler oradan kaçmanın yeni yollarını arar. Bu da ütopya sayesinde sağlanmaktadır. Ütopyalar artık bireyleri boğan mekânlardan kurtaran onlara daha geniş mekânlar sunan hayallerdir.

Roman kahramanı Samim bir sigorta şirketi ve bir bankanın idare bölümünde çalışan bir yazardır. Yazar kitabı yazma nedenini de şu şekilde açıklamaktadır:

“Bugünkü insanın kendi kendisi hakkındaki telakkisinden bilgisinin temellerine, metodlarınave bütün sosyal müesseseleriyle değer sistemine kadar baştanbaşa inkılâba muhtaç bir dünyanın huzursuzluğunu duyan bir adamın 150 yıl sonraki tekâmül imkânlarını düşünerek tasarladığı muhayyel bir ülke. (...) Bu kitap benim, içinde yaşadığım obsesyonun mevzuunu da değiştirebilir. Meral'e karşı tek müdafaam o olur” (Safa, 1997: 110).

İsmi geçen Meral karakteri Samim'in genç sevgilisidir. Meral karakterini biraz incelediğimiz zaman *“Batılılaşmış, zengin bir ailen, Fransızca bilen uyanık bir kız”* olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra yazar *“hem Batılılaşmış yoz ailelere karşıdır, hem de yalnız o çevrenin kızlarına değer verir. Bu ikilemden kurtulmak için ilginç bir çözüm yolu bulmuş. Kızlar ya ana babalarını kaybetmiş ve zengin alafranga akrabalarının yanında büyümüş ya da onlara sığınmışlardır. Kokuşmuş ailenin gerçek kızı değildir”* (Moran, 1987: 218). Fakat romanda yer alan Meral dağılan ve çürüyen bir ailenin gerçek kızıdır. Anne ile babası boşandıktan sonra durumu gün geçtikçe kötüye giden anne yanında değil babasının yanında yetişmiştir. Meral karakteri yetiştiği Batı taklitçisi çevreye rağmen çok fazla yozlaşmamıştır.

Roman boyu sosyal düzen savunuculuğu yapan Samim, yıllar önce Meral'in annesinin yuvasının yıkılmasına neden olmuş, aynı zamanda Necile hanım eşinden ayrıldıktan sonra Samim ile yaşamaya başlamış ve Meral doğmuştur. Gerçekler hatırlatıldığı zaman ise karakter sinirlenmekte ve bir papaz edası ile ahlak dersleri vermektedir. Samim karakteri kardeşi Besim ile yaptığı bekaret tartışmasında şu ifadeleri kullanır:

“Ahlak bakımından söylemiyorum; yahut ictimai konvansiyon bakımından kızlığın değeri büsbütün başka meseledir. Hayır, erkeğe vereceği zevkin değeri bakımından söylüyorum. (...) Hatta her kadının alacağı zevk bakımından da öyle... Demek istiyorum ki cinsi muamele, vaat ettiğin hazzın

müstesnalığından aldığı değerle kendisine layıkhasasiyet, ruh, bede, şahsiyetmekan ve an şartlarını kadına aratır. Balo tuvaletiyle kasaptan et almaya gidilmez. Dişi cins köpekler bile teslim olacakları eşlerinde tür değeri ararlar. Görüyorsun ki ahlak münakaşasına girmeden, sırf tabiat planında bile namusun müdafaasını yapmak mümkündür. Yani biyolojik zaviyeden namus, daha iyiye doğru tasfiye yapan bir seleksiyon hareketinin insana verdiği yüksek bir tercih bir tercih duygusu, bayağılıktan sakınma duygusudur. Biyolojik asalet ve kibarlıktır” (Safa, 1997: 96).

Ya kadınlar sorusuna ise:

“Kadınların hemen çoğu böyledir. (...) İdraklerine ve iradelerine ait noksanları hesapları ve hileleriyle telafi etmek iserler. Kadının fendi hikâyesi... Bu fend kelimesinin sonundaki lüzumsuz d harfi yok mu? Bu harf onların cehaletini ve sırf güdülerini elde ettikleri iptidai hile tekniğini yüksek bir fen zannettiklerini gösterir. En yüksek mekteplerde okumak onları mutlaka bu karanlıktan kurtaramaz, çünkü bilmek için bilgi kafi değildir, anlamak da lazımdır” (Safa, 1997: 129).

Samim’in yeğeni olan Selmin hamiledir. Samim’in kardeşi Besim bu duruma herhangi bir tepki vermez. Çünkü ona göre *“hadisenin bir bardak ayran ya da şampanya içmekten fazla ehemmiyeti yoktu. Tercih hakkı da Selmin’e aitti. Bize ne oluyor?”* (Safa, 1997: 92). Fakat Samim karakteri bu şekilde düşünmemelte tam tersi bu durumu komünizm olarak adlandırdı. *“Tam komünist ahlakı bu. (...) Kabahat sen de değil. Bütün şansını maddede arayan bugünkü ilmin, büyük idealistler müstesna, insana layık görmeye mahkûm olduğu ahlak budur”* (Safa, 1997: 93). Simeranya’yı işte böyle bir karakter oluşturmaktadır. Simeranya adlı ülkenin projesi tam anlamıyla bitirilemediği için nasıl bir ülke olduğunu tam olarak bilemesekte kitapta verilenlerden yola çıkarak kimi özelliklerine ulaşabilmekteyiz.

Bu ülkede okul kurumları bulunmamaktadır. Okul yerine okuma salonları, laboratuvarlar, atölyeler, müzik tiyatro, sinema evleri bulunmaktadır. Merak edilen konularda hem çocuklara hem de büyüklere yol gösteren öğretmenler bulunmaktadır. Bireylerin kendi istedikleri zaman kendi iradeleri ile her şeyi öğreneceklerine inanılmaktadır.

“Simeranya’da her seviyeye göre okuma salonları, lâboratuvarlar, atelyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. Çocuklar ve gençler için, araştırma metodlarını gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil, öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada, yani Simeranya’ya göre bugünkü

dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ve ihtiyaçları karşılamadıkça, hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış ve klâsik mektepten eser kalmamıştır: Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyle gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur” (Safa, 1997: 24).

Rousseau’dan Jonh Dewey’e ve Kerchensteiner’ e kadar pek çok isimde bahseden yazar çocukların öğleden sonraları ise yeteneklerine göre staj gördüklerini anlatır. Bu sistemin oluşabilmesi için var olan tüm düzenin değişmesi gerektiğini söyleyen yazar bu değişimin nasıl olacağı ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmaz.

Rousseau’dan Kerchensteiner’e ve John Dewey’e kadar, iki asra yakın zamandan beri bütün pedagogların çırpınışları nafile olmuştur. İnsanın kendi kendisi hakkındaki bozuk telâkkisini değiştiren bir dünyaya muhtacdır. Dewey ne diyor? “Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve gûya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu öğretim usulü, bize gerçekleri ve fikirleri anlamak yerine, hazırlanmış bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor” (Safa, 1997: 25).

Simeranya’ya sadece bir dere üzerinden ve yelkenli ile gidilebilmektedir. Etrafı gür ağaçlarla çevrili bu adaya yeni gelenlere bir klavuz verilmemekte bireylerin hisleri ile hareket etmeleri istenmektedir. Bu ülke girişlerinde insanların hislerini okuyan bir cihaz yer almaktadır ve yeni gelen kişilerin eski yaşantılarında oluşturdukları hislerde kurtulmaları istenmektedir. Temiz havası ile ideal bir mekândır. Ütopyalarda mekânla ayrıntıları ile verilmektedirler.

Serbest İnsanlar Ülkesi romanında gördüğümüz gibi bu ülkede de yalan kesinlikle kullanılmaktadır. Her şeyin zıtlıklardan oluştuğunu söyleyen yazar insanların yalanı bu zıtlıkları yok etmek için oluşturduğu bir unsur olarak görmektedir.

“Simeranya’da yalan tamamiyle lüzumsuz bir hale gelmiştir; anlaşılmıştır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır. Bu zıtlıklar ortadan kalkar veya uzaklaştırılırsa yalana lüzum kalmaz. Yani prensibinde kutuplaşma bulunan olmak dramına karşı âciz insanın elindeki geçici silâh, yalandır” (Safa, 1997: 40).

Bu sözlerden sonra yazar olan her şeyi zıtlıklar üzerinden anlatmaktadır fakat toplumsal hayat içerisinde bu zıtlıkların nasıl çözüleceğine dair tek bir açıklama dahi yapmamaktadır. Örneğin kitapta hastalıkların nedeni olarak da zıtlıklar görülmektedir.

Simeranya adlı ülkede her hastalığın nedenini bireyin ahaytında ya da ruhunda aramaktadırlar. Simeranya’da uygulanan ruh tedavisinden bahseder:

“Orada herkes, hastalanmadan evvel, hayatın çaresizlikleri önünde sinirlenmemeyi, isyan etmemeyi öğrenir. Bütün ailelerde ve müesseselerde hergün yapılan ruh sporu budur. Kendine göre âyinleri vardır. Öyle ki, bütün Simeranya’yı derin bir sükûn ve tevekkül havası sarmıştır. Oraya ilk adımını atar atmaz, kendini her tarafa yayılmış bir umumî intibak ve ahenk atmosferi içinde bulursun. Herkes bu ruh sağlığının yollarını bilir ve hastalandıktan sonra, kendi kendisine, isyandan tevekküle giden yolu açacak telkinlere uygun bir hazırlık bulur. Aydın, inşallah değildir, menenjit olmuşsa, muhakkak ki bu, çalıştığı derse karşı duyduğu isyanın, sinir sistemi yoluyla, uzviyete sirayetinin neticesidir” (Safa, 1997: 42).

Simeranya ülkesinde ne geleneksel ne de politik ütopyalara dair sorunlar görülmemektedir. Yazar kendini aşmak yerine kendisini karanlığa mahkûm etmektedir. Yalnızız romanı değindiği konular itibariyle bir ütopya olarak adlandırılrsa da yazarın ne ütopyacı ne de mistik olmayı başarabildiği söylenememektedir. Yazar romanı ile daha ileriye hayalini kurduğu bir diyara bakmaya çalışsa da düşüncelerini oluşturan ideolojisinin buna engel olduğu görülmektedir. Ütopik türler akla dayanmaktadırlar.

Ütopyalarda özel mülkiyet ne de para kavramı bulunmamaktadır. Simeranya da ise sınırlı da olsa mülkiyet ve kazanç olduğu görülmektedir. Ütopyalarda tüm bireyler ortak çalışmakta ve ortak hareket etmektedirler. Bunun yanı sıra binalarda kişilerin kıyafetlerinde de tek tiplilik gözölmektedir. Fakat burada kıyafetlerde moda oluşturulduğundan bahsedilmektedir. Bu durumda ne tektiplilik ne de eşitliğin olmadığını göstermektedir. Ayrıca ütopyalarda teknoloji sonuna kadar kullanılmaktadır. Bu ülkede ise ilimler ayrıışmamıştır. Örneğin tıp ayrı bir bilim dalı olarak ele alınmamıştır.

Eserde kimi ütopik eğilimler de bulunmaktadır: *“Eserin roman içinde hikaye formu ile bilim kurgu şeklinde yazılması. Bir ada şeklinde olduğu düşünülen, tahmin edilen Simeranya’nın farklı bir yerde olması. Simeranya’ya rüya ile ya da hayal kurularak gidilebilmesi. Mekânın içe kapanık olması, somut gerçek bir yerdeymiş gibi az da olsa iç ve dış mekânın tasvir edilmesi. Geleceğin tahmin edilebilir olması. Eğitim konusuna çok önem verilmesi ve bunun sistemi üreten ve yeniden üreten bir kurum gibi görülmesi” (Şakacı, 2018: 166).*

2.2.5. Raziye Adlı Eserin Ütopya Bağlamında İncelenmesi

Melih Cevdet Anday tarafından 1975 yılında yayımlanan Raziye adlı roman rahatsızlık duyulan çevreden kaçış ve hayaldeki yaşam düzeni hayali ile ütöpik olarak incelenebilececek bir diğer eserdir.

Eserde ütopyalarda görülen çoğu unsur bulunmamaktadır. Örneğin eserde rahatsız olunan durumları, ülkenin yönetim şeklini açıkça ifade edilmemektedir. Bunun yanı sıra var olan düzene çözüm olarak sunulan geleceğe yönelik bir tasarı da yer almamaktadır. Buna rağmen rahatsız olunan bir çevreden mutluluğun var olduğuna inanılan bir ortama kaçmak ve bu düşüncenin vurgulanması ile ütöpik unsurların var olduğu söylenebilmektedir.

Eser, “*Sevdalanmaya gidiyormuşum meğer...*” cümlesiyle karakterin bavulunu alıp yollara düşmesi ile başlamaktadır (Anday, 1992: 1). Roman okura yeğen aracılı ile anlatılmaktadır. Yeğenin köye giderken yolculuk sırasında yaptığı betimlemeler, ütöpik unsurlar içermektedir.

“Dağdan kopan ve yuvarlanıp yola düşen taş nedeniyle ancak bir hafta önce geçişe açılabilmiş olduğunu söyledikleri — yolcuların birbirlerine hep aynı sözcüklerle, hep aynı şaşma ünlemleri çıkararak, bıkip usanmadan — kaya parçalan dolu dönemeci, çok ağır ve sarsıla sarsıla geçtikten sonra, sağa dönüp inişe koyulduk ve bir yanında — deniz yani — okalıptüs ağaçları sıralanmış, öte yanı da dağın eteklerine değin zeytin ağaçlarının buğulu yeşili ve sıcaktan titreyen örtüsü ile sarılmış uzun yola girdik” (Andaç, 1992: 1).

Ada ve özgürlüğü temsil eden deniz ütöpik türlerin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Ütopyalarda genellikle kara ile bir bağlantısı olmayan ada parçası seçilmektedir. Raziye romanında zeytin ağaçları ile donanmış köy ile dayı ve kızının kaldıkları Uyanış Konağı olmak üzere iki mekân bulunmaktadır. Romanda görülen okalıptüs ağaçları da gereksiz yere kullanılmamaktadır. Bu ağaçlar genellikle bataklıkları kurutmak amacı ile dikilmektedir. Roman boyu dayı karakterinin köylülerin batıl geleneklerini bitirmek amacı ile verdiği mücadele düşünüldüğünde kullanılan bu metaforun yerinde olduğu görülmektedir.

12 Mart sürecinden kaçan yeğen köyde yaşayan dayısının yanına gitmektedir. *“Yabancı bir ülkeye sığınmış, kimsenin ilgilenmeyeceği bir kaçaktım; onun ne zaman geleceğini düşünmeden bekleyecektim. Ne mektup alacaktım, ne mektup yazacaktım.*

Dünya ile tek bağım, dayım olacaktı” (Anday, 1992: 8). diye düşünür. Otobüsten iner inmez çevresini yoklar. Kendisini “çevresine uymuş kabuklu bir böcek gibi” hissetmektedir (Andaç, 1992: 8). Fakat otobüsten iner inmez deniz ona anlayamadığı bir huzur verir. “Özgürlüğün, yalnızlığı ve doğayı gerektirdiği düşüncesi bir kuş gibi uçuşmaya başladı önümde” (Andaç, 1992: 8).

Dayı ile yeğenin yaşayacakları düşünce çatışmaları daha ilk sayfadan okuyucuya sezdirilmektedir. Dayı her yaşadığı yere kendine özgü nitelikler yanstan farklı bir insandır.

“Mektuplarındaki ayrıntılı açıklamaları bilmeseydim de, dayımın evini ilk görüşte ayırdedebilirdim. Bulunduğu her yere kendi damgasını vuran bu acaip adam, köye üç yüz metre kadar uzaklıktaki evini, bölgenin geleneksel yapı biçimine uydurmakla birlikte, yine de apayrı, gelip geçeni baktırıcı, giderek bir konut olup olmadığına kuşkuya düşürücü bir görünüşte kurmakla kalmamış, damın tam ortasına diktiği gereğinden uzun göndere, üstündeki kırmızı leke ne olduğu anlaşılmayan kara bir bayrak çekmişti. Böylece ev, bir ortaçağ beyinin şatosunu, ya da bir korsanın sığınağını düşündürüyordu karşıdan” (Andaç, 1992: 9).

Dayının kendine ait bir işi bulunmamaktadır. Fakat hayallerini gerçekleştirmek ve toplumu bilinçlendirmek için diyar diyar gezen biridir.

“Belli bir işi yoktu, ama esintilere uyarak, kimi zaman şu işi, kimi zaman bu işi alarak Anadolu'nun bir bucağına gider, kısa bir süre sonra da kızgınlıktan köpürmüş olarak, belki de umutsuz, düşünceler ve kaygılar içinde dönerdi. Söylediklerine göre, bu dönüşlerinde babası şehbender Nazmi bey bile ona hiçbir şey sormazmış, sadece "Geldin mi?" dermiş, o kadar” (Ağaoğlu, 1992: 12).

Dayısı, babası Şehbender Nazmi Beyden kalan serveti hayallerindeki projeleri gerçekleştirmek için harcamış, kendisini orkestra yönetmekten seracılığa, domuz yetiştirmekten lokomotif ateşçiliğine kadar pek çok alanda geliştirmiştir. Çingene bir aileden evlat edinip adını değiştirip Vedia yaptığı kızı ile köyde tasarılarını gerçekleştirmek için bir mücadele vermekte ve halkı bilinçlendirmeye çalışmaktadır.

“Kendi çıkarlarını bilmiyorlar. Elbette başta bilmeyecekler. Ama ben onlara bunu öğreteceğim. Ne demektir kooperatif, ne demektir turfanda sebze, sonra ne demektir sera? Ben, kaç yıl önce, bir köyde tütün ekimine başlatmak istediğim zaman da böyle olmuştu. Annene yazmıştım. Direndi köylü önce, "Biz babamızdan görmedik bunu" dedi. Sanki ben görmüşüm! Ama sonra ne oldu? Ne olacak, önce beni kovdular köyden, sonra da tütün

yetiştirmeye başladılar. Anlıyor musun yeğen? Merak ettikleri şu: Bu adam ne bekliyor, ne istiyor? Bunun açıklama yolunu bulamıyorum, benim en zayıf yanımda bu” (Anday, 1992: 54).

Vedia ise babasının tam tersi herhangi bir amacı olmadan, sorgulamadan yaşamayı tercih etmiştir. Dayının Uyanış Konağı olarak adlandırdığı evde gün bayrak töreni ile başlamaktadır. *“Sabah bayrak töreni ile başlıyorduk günümüze. Dayım pikaba Beethoven'in Türk Marşı'nı koyuyor, sonra bir koşu yukarı fırlayarak, üçüncü kattaki odanın düz damı üzerinde dikilmiş göndere kırmızılı siyahlı bayrağını çekiyordu. Bayraktaki kırmızı, besleyici kanı temsil ediyor ve kirlenmiş kana baskın çıkararak yaşamı yaratıyordu. "Canlı Bayrak"ti adı” (Anday, 1992: 62).* Dayı marştan sonra bahçede jimnastiğini yapmaktadır. *“Başka yerde kurulmak üzere her an yıkılmaya hazır bekleyen, temelsiz, altı boş ev, dayımı koyduğu adı ile "Uyanış Konağı", bayrak, müzik, jimnastik gibi devingenliklerle yaşamına katıldığı çevreyi, başta bir süre tedirgin ederdi” (Anday, 1992: 63).* Dayının bir gözetleme kulesini andıran evi iki katlıdır. *“Ev kalın ağaçtan temel direkleri üstünde yükseliyordu, yayla evlerinin altı gibi açık olan birinci katı saymazsam, iki katlıydı” (Anday, 1992: 10).* Köyden uzak bir noktayı seçip kendi elleri ile yapmıştır bu evi. *“Yapmak, elle yapmak, aklın penceresini açar, havasını tazeler, ona ummayacağı kadar güç kazandırır” (Anday, 1992: 24).* Ona göre bir insanın klavuzu akıl olmalıdır. Önce akıl eğitilmeli ve insan sorgulama yeteneğini kazanılmalıdır.

İngiltere’de eğitimini tamamlayan dayı orkestra yönetmekten seracılığa, domuz yetiştirmekten lokomotif ateşçiliğine kadar pek çok alanda çalışan dayı bilek gücünün yanı sıra beyin gücüne dayalı faaliyetlerde de bulunmuş ve birçok yerde konferanslar vermiştir. Kafasına koyduğunu yapan ve hayallerinin peşine düşen biridir. *“Ben, olmasını istediğim bir işe karışmadan duramam. Aklımdan bir düşünce mi geçirdim, onun nasıl uygulanacağını merak ederdim. Hem de tek başıma, yani başkasını, başkalarını, bir takım memurları, kurumları, dernekleri araya katmadan. Gittim ateşçi oldum” (Anday, 1992: 24).* Roman kahramanı dayı için tek başınalık ve cesaret çok değerli unsurlardır. Ona göre halk çoğu zaman yapılacak işlere çoğu zaman bir engeldir. *“Bütün düşüncemiz geleneklerle sanlı, geleneklerin dışına çıkamıyoruz. İşte onun için diyorum ki, benim ilkem doğrudan ve tek başına çalışmak ilkesidir. Çünkü kurumlar, kuruluşlar cesaret gösteremezler, halktan korkarlar, sorunun üstüne yürümek ancak kişinin yapacağı iştir” (Anday, 1992: 58).*

Dayının temel gayesi körü körüne inanılan çoğu şeyin köylünün farkına varmasını sağlamaktır. Aklın hâkimiyetine inanan dayı bu nedenle köyde ermiş olarak adlandırılan biri ile çatışmaktadır.

“Herif yemek yemiyor, yalnız külle geçiniyor... Bu yüzden "ermiş" sıfatını da kazanabiliyor. Bir yanda hesap kitap, ciddi bir girişim, öte yanda bu kül yiyen ermişin düşleri. Demek en başta savaşılabilecek konu, inancaları değiştirmek konusudur. Genellikle tembelliğin egemen olduğu yerde, elbette düşler önemli bir etken durumuna gelir. Yakında uçacakmış... Buna inanılıyor. Göreceğiz bakalım! Ne zaman, nasıl uçacak?” (Andaç, 1992: 58).

Akıl ile inançların çatışmasında yeğen daha sağlıklı düşünmektedir. Sorun Ermiş Yusuf denen kişinin gerçekten uçup uçmaması değildir. Asıl sorun dayının onlardan farklı düşünmesi, dayının aklından tedirgin olmaktadır.

Onlar için önemli olan Yusufun uçması, uçmaması değil, bir masaldır bu, her masal gibi dinlenir geçilir. Ama masalı doğrulamak ya da yalanlamak diye bir şey olamayacağı için, dayımın akılcılığından tedirgin oluyorlar. "Bırak" demek istiyorlar ona, "üstüne düşme, çocuk uçtum diyorsa uçu deriz. Ehali öyle istiyorsa öyledir" (Andaç, 1992: 156).

Ona göre domuz sorunu çözülemeden ülkenin besin politikasına bir çare bulunamayacaktır. Yaşadıkları yerin bu açıdan önemli bir zenginlik kaynağı olmasından dolayı değerlendirilmesinden yanadır. Dayı, hayalinde kurduğu domuz ticareti projesi ile köyü bir ütopya ülkesine çevirmek istemektedir.

“Bir uygarlık merkezi doğacak nah şuracıkta. Fabrikanın çevresinde okullar, konser salonu, tiyatro, sergiye. Halk bunu bekliyor. Yeter ki omuzundaki yükleri atsın, önüne konulan engellerin temizlendiğini görsün. Aklın egemenliği var gücü ile yaşamı yüceltecek. Sabahlan beş köy birden İsveç jimnastiği ile başlayacak işe, öğle paydosundan sonra yanm saat Mozart, yanm saat folklorik müzik. Öğleden sonra bir saat araştırmalar merkezinde teorik ve pratik bilim toplantısı. Büyük kentlerden uzmanlar çağıracağız, her konuda köylüye aydınlık, bilinç getirmeleri için” (Andaç, 1992: 122).

Dayı karakteri kafasına koyduğunu yapan ve hayallerinin peşinden giden gözü kara biridir. Ona göre kurduğu düşün bir an önce gerçekleşmemesinde en önemli engel ise halkın körü körüne inandığı bir temele dayanmayan inançlar ve geleneklerdir. Dayı halkın bu inançlarının kolay değiştirilebilir ve kolayca kesilip atılabilecek bir hastalık olarak görmektedir. Aslında halkın tüm organları bu hastalığa göre şekillenmiştir ve kolay

değiştirilecek bir durum değildir. Fakat dayı bunu kabullenemez ve ütopyalarda gördüğümüz gibi hayallerinin hemen gerçek olacağına olan inancını devam ettirmektedir. Ona göre sadece körü körüne inanılan adetler ve gelenekler değil aşk ve evlilik hayatının da hayaller önünde bir engel olduğunu düşünmekte ve gençlerin bu illetten kurtulması gerektiğini düşünmektedir.

“Gençlere yapılacak en büyük iyilik, aşktan kurtarmaktır onları. Bu da öyle güç bir iş değildir. Çünkü aşkın mevsimi vardır, onu geçiştirdin mi, tehlike atladı demektir.” (Andaç, 1992: 123) “Hiç evlenmedim, dedi. Gençliğimde gereksiz bulduğumdan, sonra da vakit olmadı. Doğrusunu istersen, evlilik, kolunu kanadını bağlar adamın, ama kol kanat dediğin de nedir ki? Zavallıların düşmemesi, meleklerin uçması için verilmiş gülünç bir şey. Adam dediğin önce kolundan kanadından kurtulur, diye sürdürdü sözünü. İşte kadının gerekli olduğu zaman da o dönemde başlar. Anlıyor musun? (...) Bir lokomotif ateşçisi, dedi kazanın parçası değildir, doldurur onu, o kadar” (Andaç, 1992: 124).

Raziye romanı bir ütopya örneği olarak nitelendirilememektedir. Dayı ve yeğeni ise ütopyacı olan iki karakter olarak adlandırabiliriz. Dayı ve yeğenin çoğu zaman çatışma halinde olduğu görülmektedir. Dayıya göre en önemli unsur değişimdir. *“İnsan olduğumu anlamak, diye ekledi. Yaşamak, yiyip içmek, hatta sevişmek. (Bunu söylerken göz ucu ile Vedia'ya baktı) yetmez insan olmaya. Bir şeyleri değiştirebilmektir bizim için gerekli olan.”* Değişime aşık olan bir devrimcidir dayı karakteri. *“Eğer bu köyde Ermiş Yusuf olmasaydı ben uçardım Kayalıburun'dan”* şeklinde sürdürür sözlerini (Andaç, 1992: 162). Yeğeni ise çoğu konuda onunla aynı şeyleri düşünmemektedir. Ona göre ise değişim tek başına bir insanın amacı olmamalıdır. Dayı karakteri köye kooperatif kurma ve seracılık yapma hayali kurarken köylüler Ermiş Yusuf olarak adlandırılan kişinin uçup uçmadığını düşünmektedirler. Dayıya göre bağnazlığın yerini akıl ve bilim alırsa işte o zaman toplum birey olduğunun bilincine kavuşacaktır. Yeğen ise dayısının halk ile olan mücadelesini gereksiz bir düş olarak görür.

“Anlaşılan, dedim, sizin için yurdun o yana ya da bu yana doğru değişmesinin hiçbir önemi yok. Yeter ki değiştiren siz olun! Sizin istediğiniz olsun! Halkı ve toplumu bilimsel açıdan görmeye önem vermezsiniz. Çünkü sizler için öyle bir açtık söz konusu değildir. Siz, heveslerinizi toplumun gerekmesi sayan kişilerdensiniz. Evet, sizin kişiliğinizi çözümlemek, yurdumuzun geri kalma nedenlerini açık seçik ortaya koyar. Siz, kendini halktan ayrı görmenin tipik örneğisiniz. Neredense gelip halkın üstüne oturuyorsunuz, okumuşunuz, yabancı dil biliyorsunuz, yabancı ülkeler görmüşsünü, halkınızdan kopuk olarak uygarlığı tanıdığınız, ama onun da nasıl bir uygarlık olduğunu düşünmek gereğim duymadan dönüp halka baktığınız zaman, bilisiz, kaba, geri, kör inançlara gömülü, tembel, aptal bir yığın görüyorsunuz. Memnun oluyorsunuz. Çünkü size geri, kaba, tembel, akılsız, bilisiz bir halk gerek. O olmasa "ben"inizi nasıl doyurabilirdiniz?” (Andaç, 1992: 162).

Yeğen dayısını somut gerçekleri göremeyen bir düşü olarak nitelendirmektedir. *“Siz düşçülükten fırsat bulamadığınız için somut gerçekleri anlayamazsınız”* (Anday, 1992: 165). Dayı ise somut düşünmeyi bir cahillik göstergesi olarak adlandırmaktadır. Yeğenin sözlerinde ise Marksizmin izleri görülmektedir. Yeğen dayısını Afrika’da hastane açan misyoner Doktor Schweitzer’e benzetmektedir.

“Belli koşullar içinde bulunan bir toplumun yalnızca bir parçası, bir köşesi, o koşullardan bağımsız olarak düzeltilemez. Siz bunu bilmiyor, bunu anlamıyorsunuz. Siz bir yabancı, bir Doktor Schweitzer’siniz burada. Gittiğiniz gün, bir parçası bile kalmayacak kurduğunuz, kurmak istediğiniz şeylerin. Toplumu kökten değiştirmektir gerekli olan. Kurulu düzen yıkılmalıdır ki, yenisinin temeli atılabilsin. Biz bu idealin insanlarıyız işte” (Andaç, 1992: 166).

Yeğen Marksizmin etkisi ile aslında amaçlarının halkı ezenleri yok etmek olduğunu söyler. *“Biz, dedim, halka iyilik etme isteyen tuzu kurulardan değiliz; biz ona iyilik etme gücünde olduğumuzu bile söyleyemeyiz; biz belki onu sevmiyoruz da, çünkü sevmek de bayağı bir duygusallıktır, onu sevmekten ötürü bir eyleme girişmiş değiliz demek istiyorum; biz onu ezenleri yok etmek istiyoruz, biz tarihin ona açtığı kapıyı itiyoruz, o kadar”* (Andaç, 1992: 166). Dayıyı halktan farklı bir hayat tarzı ile yaşayan ve halkın halini asla anlayamamak bir tuzu kuru olarak nitelemektedir.

“Siz Şehbender Nazmi Beyin oğlusunuz, babanız Avrupa’larda bulunmuş, para biriktirmiş, sizi ingiltere’de okutmuş, size “paşalar gibi yaşatacak” bir para bırakmış. Evet, paşalar gibi... Bunu annem söylemişti bana. Ama ne öğretici bir söz! Sizce görünüşte bu parayı rahatınız, keyfiniz için harcamadınız, kendinize göre birtakım amaçlarınız vardı, onlar için sarfettiniz. Geri kalmış bir bölgede bir görev alıyor, ora halkının kafa düzenini, yaşayış biçimini değiştirmek için birtakım savaşımına girişiyordunuz. Ama kesin olan yenilgiden sonra da baba evine dönüyordunuz. Paranız olmasaydı yapabilir miydiniz bunu? Sizin keyfiniz değil miydi bu? Evet, keyfiniz... Siz halkla oynamaktan keyif alan bir paşazadesiniz.” (Andaç, 1992: 165) Buraya da yine böyle bir amaçla geldiniz, belki köylü için yararlı kimi işlerde ona öncülük de ettiniz, ama durum bu ölçüde kaldıkça rahat edemiyor dunuz, dille huzurunu kaçırmamız gerekiyordu halkın. Ona domuz yedirmeye, ya da domuz ticareti yaptırmaya kalktınız. Çünkü onun inançlarına saygınız yoktu. Ayrıca şunu da söyleyeyim ki, sizin burada sera kurmanız, kooperatif kurmanız da tutarsız işlerdir. Çünkü belli koşullar içinde bulunan bir toplumun yalnızca bir parçası, bir köşesi, o koşullardan bağımsız olarak düzeltilemez. Siz bunu bilmiyor, bunu anlamıyorsunuz. Siz bir yabancı, bir Doktor Schweitzer’siniz burada. Gittiğiniz gün, bir parçası bile kalmayacak kurduğunuz, kurmak istediğiniz şeylerin. Toplumu kökten değiştirmektir gerekli olan. Kurulu düzen

yıkılmalıdır ki, yenisinin temeli atılabilsin. Biz bu idealin insanlarıyız işte” (Andaç, 1992: 166).

Dayıya göre ise yeğeni kendi oluşturduğu çevre ile toplumu birbirine karıştırmış ardında çevresini kaybetmesiyle de bir boşluğa düşmüştür.

“Çevrenin içindeyken her şey yolunda gidiyordu; amaçlar, eylemler, sonuçlar, kaçmalar, saklanmalar... ve bütün bunlar belli kuramlara göre yürüyordu ve siz o kuramları özümsemiş kahramanlardınız. Ama buraya düşüverince ne oldu?” (Andaç, 1992: 167) “Ne eylem kaldı, ne kuram. Burada artık bir toplum içinde değilsin sen. Toplum, içine girilir ve içinden çıkılır bir şey senin için. Burada seni hiçbir şey ilgilendirmez, çünkü burası toplumdan sayılmaz. Sen "çevre" ile "toplum"u birbirine karıştırmışın. Arkadaşlarından ayrı düşünce bir hiç oluverdin burada. Anlıyor musun, bir hiç. Oysa ben senin gibi değilim, bak, nereye gitsem nereye yerleşsem, orada savaşılabilecek bir şey buluyorum. Benim için dünyanın her yanı birdir. Oysa sen bir "çevre"yi dünya sandın. Romantiklik değil de nedir bu? Toplumu kökünden değiştirmek sorununa gelince, düpedüz bir tembellik bu. Çünkü gözünün önündeki birçok işi küçük görmeni sonuçluyor, çünkü onlar küçük işlerdir sen büyük işler için gelmişsin dünyaya. Şarap bardağını sonuna dek dikti. Ben bu fırsattan yararlanarak, burada gizlenmemin savunusuna geçtim. Sen her şeyi değiştirmek istediğin için hiçbir şeyi değiştiremeyeceksin. Tümü aradığından parçayı unutuyorsun. Bir yapı, taş taş üstüne konarak yapılır. Sense sadece yapıyı görüyorsun. Sana hangi somut işi önersem küçümseyecek, bana "genel"i aradığını söyleyeceksin, biliyorum. Tembellik dediğim bu işte. Toplum değişmedikçe hiçbir şey değişmez...” (Andaç, 1992: 168).

Ütopycı ve sosyalist bir toplum bütünlükçüdür. Romanda yeğen daha bütünlükten yana dayı ise parçaların peşinde gibi bir izlenim oluşturmaktadır fakat Yalçinkaya’ya göre bu durum yanıltıcıdır.

“Gerçekte yeğen, kendi çevresini toplumla karıştırarak, bütünlükçülük örtüsü altında, bir parçayı toplumun bütünü yerine ikame etmekten öte geçememekte; dayı ise, tekil projelerle ilgiliymiş gibi görünse de, bir projenin çevresinde hemen bütünsel bir yaşam tarzı örgütlemeyi tasarlamaya girişmektedir. Dolayısıyla dayı, ütopycı bir karakterin bütün özelliklerine sadık iken, yeğen, bir yanda dayının ütopik yapısına karşı çıkmakta ama öbür yandan, bu karşı çıkışı yeni bir bütünlük öngörüsüne dayanan, toplumun bütüncül eleştirisi ve çözümlemesinden güç alan bir argümanla temellendirilecektir” (Yalçinkaya, 2004: 237).

Yeğen öğrendiklerini beyinde tam olarak oturtamamış iki arada bir derede kalmıştır. Buna karşılık ütopik bir karakter olarak karşımıza çıkandayının düşüncelerinin daha sağlam olduğu görülür. Yeğen dayısının düşüncelerine karşı çıkarken aslında aynı düşünce tarzından güç aldığından da farkında değildir. Ortak bir akıldan hareket ettiğinin

farkına varamadığı için de dayısını topluma uzak tuzu kuru biri olarak adlandırmaktadır. Dayı is ona durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Sen de, ben de masalıyız bu ülkenin. Sana da, bana da gülümseyerek bakacaklar ilerde. Bana bireyci diyorsun ya, sen de bireycisin. İkimiz biriz. Ama doğrusunu istersen, ikimiz de bireyin ne demek olduğunu bilmiyoruz. Birey ilerde gelecek belki. Ne bileyim?! Herhalde kurtarıcılara gerek kalmayacak. Ama o günler gelinceye dek çok acı çekilecek, çok şey yok olup yeniden kurulacak...” (Andaç, 1992: 170).

Roman sonunda Vedia Çingenelerle birlikte oradan ayrılır. Durumu gören köylüler hemen daya koşarak onu durumdan haberdar ederler. Dayı arasa da giden Vedia’yı bulamamz. Ondan sonra yaptığı evi de sökerek oradan ayrılır. Vedia bu hareketi ile dayının hayatla olan tüm bağı, kurduğu tüm hayalleri yıkmıştır. Yeğen ise artık özgürlüğüne kavuştuğu için oradan ayrılır. Vedia’nın hayatı aslında mavi hümanizmanın durumunu da özetler niteliktedir. Raziye ne ona verilen Vedia adını ne de ona sunulan hayatı istememiş ve özündeki beni tercih etmiştir. Hümanizmacılar için halk ne kadar yanlış batarsa batsın er ya da geç gerçeği görecektir. Fakat dayı ise halkı bilinçsiz ve cahil bir unsur olarak görmektedir. Yani tepeden inme bir yeniliğin sürekliliği olmayacaktır.

Dayı diyar diyar gezerek halkı aydınlatmak istemekte bir nevi Köy Enstitülerinin temsilcisi gibi davranmaktadır. Roman sonunda dayı hayallerini gerçekleştiremez bunda hem dayanın gücü kendinde toplamak istemesi hem de bireylerin doğal yaşam alanında yetiştirmek gerektiği belirtilir. Roman boyu görülen dayı ile yeğen arasındaki çatışmalar ise klasik ütopya ve modern ütopyaı anımsatmaktadır. Dayı klasik ütopyaların savunduğu halk için doğru olana karar verme yetkisine sahip yöneticiler gibi davranmaktadır. Yeğen ise olaylara farklı açılardan bakmakta ve olaylara daha sakin yaklaşmaktadır. Ayrıca modern ütopyalarda görülen halkın devlete ihtiyaç duymadığı anlayışı da kendisinde bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİSTOPYA KAVRAMI

3.1. DİSTOPYA TANIMI, KAVRAMI VE ÇERÇEVESİ

Distopya kavramını yorumlamadan ve içeriğini doldurmadan önce ütopya kavramının etimolojisine bakmak gerekmektedir.

“Ütopya sözcüğü (utopia) etimolojik olarak Eski Yunancaya dayanır. Sözcük olumsuzluk bildiren “ou” ve yer anlamına gelen “topos” sözcüğünün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Utopia sözcüğünün aslı olan “outopos” literatürde “eutopos” şeklinde kullanılır. “Outopos”un önündeki “ou” ekinin Eski Yunanca da “iyi” anlamına gelen “eu” ön ekiyle de ilişkisi vardır. Sözcüğe bu açıdan bakıldığında “Outopos”un olmayan hayali yer anlamına geldiği anlaşılmaktadır.” (Omay, 2009: 2)

Araştırmalara göre, bireyin iyiye ulaşma isteği, bilinçaltı düzeyde zihnin daha iyi olana eğilim göstermesiyle açıklanmaktadır. İnsanoğlunun geçmişten bugüne değin, hep daha iyiye sahip olma arzusu da bununla ilgilidir. Adil ve eşitlikçi bir toplumda yaşama hevesi, insanı bir arayış içerisine sürüklemiştir. Bu noktada ütopyaların, yeni bir dünya düzeni arayışının neticesinde doğduğu saptaması yapılabilir. Sadık Acar, “İdeal Toplum” başlıklı makalesinde, bu konuyu şöyle yorumlar:

“İnsan, tarihin her döneminde az ya da çok, bireysel ya da toplumsal, kavramsal ya da sezgisel olsun, bir şekilde iyiyi istemiştir. İdeal düzen arayışları içerisinde varlık bulan ütopyalar da aynı isteğe bağlı olarak oluşmuştur. Kuşkusuz her ütöpik tasarım, kendisini, şimdi ve burada deneyimlenen gerçekliğin karşısında konumlandırır.” (Acar, 2018: 18)

Acar’a göre, ütopyalar ortak bir arzunun ürünüdür. Bu nedenle ütöpik kurguların, kabul görmeyen bir düzene karşı oluştuğu söylenebilir. Aynı zamanda ütopyalar ideal düzenin nasıl olması gerektiğine yanıt veren ve özlem duyulan toplum modelinin özelliklerini yansıtan tasarımlardır. Başka bir deyişle, ütopyalar düzenin değişmesi ve yeni bir toplumsal yapının tasarlanmasını amaçlayan kurgular olarak da açıklanabilir. İngiliz filozof More’un “ütopya”yı üretmesiyle, bu kavramın serüveni de başlamış olur.

Ütopya kavramı asıl benliğini Thomas More'un *Utopia* adlı eserinde kazanmıştır. Rönesans dönemi hümanist yazarlardan olarak adlandırılan Thomas More bu kavramı 1516 yılında Latince yazdığı, "*De optimo rei publicae statu deque nova insula Utopia, libellus uere aureus, necninus salutaris quam festiuus*" adlı eserinde kullanmaktadır. More'un eserinde kurduğu hayali toplum kurgusu More'dan sonra oluşturulan tüm eserlerin de bu ad ile anılmasını sağlamıştır.

Ütopya Türk Dil Kurumu sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce.*" (URL-1, ütopya kelimesinin tdk sözlük anlamı)

Ütopya kavramı kurgulanan bu ideal toplumun nasıl olması gerektiğine yönelik birçok tartışmaya da neden olmuştur. Çünkü herkesin kurguladığı ideal toplum düzeni ve oluşturacağı sınırlar farklıdır. Fakat buradan ütopyaların içinde bulunulan durumdan kaçmak için kullanılan boş hayaller olduğu algılanmamalıdır. Bu nedenle ütopya bir toplumun en önemli parçasıdır. Hayatta rahatsızlık duyduğumuz her şeyi değiştirme olanağı bulamamaktayız. Bu durumlarda bireyler eleştiriler ile bu ihtiyaçlarını gidermektedir. Bireylerin umudunun tamamen tükendiği, hayatın yaşanmaz bir hal aldığı zamanlarda bir şeyleri bir anda değiştirmek mümkün değildir. Fakat cılız olarak görülen bu hayallerin çoğu değişime kapı aralayacağı da bir gerçektir.

Ütopya ve distopya hem kelime yapıları hem de anlamları birbirinden çok farklı olan iki kavramdır. Bu iki zıt kavram birbirinin de anti tezlerini oluşturmaktadır. Distopya kavramının etimolojisine bakacak olursak: Distopya teriminin kökeni Yunanca olan ve kötü anlamına gelen dys öneki ile yer anlamına gelen topos kelimesinin birleşmesi ile oluştuğu görülmektedir. Bu iki kelime birleşerek kötü yer anlamına gelmektedir. (Yarım, 2017)

Distopya Türk Dil Kurumu sözcüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Zorba ve baskıcı bir yönetim altında, temel hak ve özgürlükleri kısıtlanmış ya da tamamen elinden alınmış toplumlara verilen isim. Yaşanan küresel ya da ulusal bir felaket sonrasında insanların genelinde umudun ve yaşama isteğinin kalmadığı karanlık gelecek.*" (URL-2, tdkya göre distopya)

Distopya kelimesi ilk olarak İngiliz parlamento üyesi, filozof, ekonomist bir devlet memuru olan John Stuart Mill tarafında kullanılmış olduğu bilinmektedir. Parlementoda yer alan üyelere seslenirken kullandığı ifade şu şekildedir: *“Onlara ütopyacı demek fazla bir iltifat olacaktır; onlara daha çok distopyacı ya da kako-topyacı demek gerekir. Genelde ütopyacı denilen şey gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır göründükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”* (Ülger, 2018: 12)

İngiliz filozof John Stuart Mill'in distopya terimi ile aynı anlamda kullanılan kaka-topya kelimesi Jeremy Bentham tarafından oluşturulmuş bir terimdir. (Omay, 2009)

Son dönemlerde distopya kavramı yerine kullanılan bir diğer ifadenin ise karşı-ütopya kelimesi olduğu görülmektedir. Karşı ütopya kavramı ile ilgili Kumar şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Karşı ütopyayı genel bir terim olarak, bazen distopya ya da nadiren kao-topya denilen şeyi içine alacak biçimde kullanıyorum. Görünüşe göre kakatopyayı – kötü bir yer- Jeremy Bentham icat etmiştir ve sonradan ona John Stuart Mill'in bulduğu distopya katılmıştır.”* (Kumar, 2006: 172)

Ütopya yaşanan toplumsal sorunlara alternatif bir toplum önerisinde bulunmaktadır. Bunu yaparkende iyiye odaklanır ve hep daha iyinin hayalini kurar. Distopya ise, toplumdaki çürüme, bireylerde gerçekleşen yabancılaşma, teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan ve çözülmesi imkânsız ola sorunlar, toplumda bulunan sosyal kontrol mekanizmaları, kadınların haklarının ellerinden alınması gibi sorunların gelecekte ne gibi sorunlar doğuracağına dikkat çekmeye çalışan ve bu sorunların neler olacağına dair tahminlerde bulunan kurgusal metinlerdir. (Ülger, 2018: 13)

Kumar ise ütopya ve distopya kavramlarının ilişkisini şu şekilde anlatmaktadır: *“Anlamlarını ve önemlerini karşılıklı farklarından alan zıt kavramlardır. Ancak ilişki simetrik ya da eşit değildir. Karşı ütopya, ütopya tarafından araştırılmıştır ve bir asalak gibi ondan beslenir. Hayatını sürdürmek için ütopyanın sürekliliğine yaslanır. Ütopya orijinal, karşı ütopya ise kopyadır. Yalnızca sanki daima siyah renktedir. Karşı ütopyanın olumsuz yanıtı verdiği olumlu içeriği sağlayan ütopyadır. Karşı-ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlamasını reddeden bir tavırla yeniden kurar. Ütopyanın aynadaki görüntüsüdür ama çatlamış bir aynada görülen tahrif edilmiş bir görüntüdür bu”* (Kumar, 2006: 172).

Distopyalar, ütopyaların oluşturduğu o kusursuz topluma ulaşmaya çalışırken, ütopyalarda distopyalarda kurgulanan o karanlığı aydınlatmak için daha iyi bir dünya, daha iyi bir toplum düşlemektedir. Margaret Adwood ve daha pek çok eleştirmen ise

ütopya ve sistopyanın iç içe geçmiş olduğu için kesin sınırlar ile birbirinden ayrılamayacağını belirtmektedirler. Margaret Atwood'a göre “*ütopya ve distopyanın bir arada olduğu bir eser, tür olarak ne bir ütopyadır, ne de bir distopya, o bir üstopyadır.*” (Atwood, 2014: 102).

Darko Suvin, bireysel özgürlüğün olmadığı genelde gelecekte geçen, distopik türlerde bir kargaşa ortamının bulunduğunu söylemekte ve distopyayı bunaltıcı, korku dolu, baskıcı bir toplumun kurgulanıp anlatılması olarak tanımlamaktadır. Nail Bezel ise, ütopyaların yeryüzünde bir cennet kurmayı tasarladıklarını distopyaların ise cehennemi kurguladıklarından bahsetmektedir. Ütopyalarda yer alan toplumsal uyum, huzur ve güven ortamının yerini distopyalarda toplumsal korkunun aldığından bahsedilmektedir (Darko, 1998).

Çoğu distopik türün gelecekle ilgili tutarlı tahminlerde bulunduğu ve çoğunun da analizinin gerçek olduğu bilinmektedir. George Orwell'in 1945 yılında yayımlanan *Hayvan Çiftliği* romanı ile 1949 yılında yayımlanan 1984 romanı, Ray Bradbury'nin 1951 yılında yayımlanan *Fahrenheit 451* romanı. Anthony Burgess'in 1962 yılında yayımlanan ve filmi de bulunan *Otomatik Portakal*, Aldous Huxley'in 1932'de yayımlanan *Cesur Yeni Dünya* adlı romanı, Suzanne Collins'in 2008 yılında yayımlanan *Açlık Oyunları* adlı eserler en çok bilinen distopik türlerdir. Gelecekle ilgili tahminlerde bulunan çoğu distopik tür incelendiğinde öngörülerinin çoğunun da gerçek olduğu görülmektedir (Ülger, 2018: 14).

Khrishan Kumar, distopik türlerin doğuşunda en önemli etkenin dünya savaşları olduğunu söylemektedir. Dünya savaşlarının geride bıraktığı enkaz ortamının distopik türleri oluşturduğunu söylemektedir. “*I. Dünya Savaşı'ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekildi. 1920'ler, 1930'lar ve 1940'lar 'olumsuz anlamda ütopya' karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemiydi. Bunlar 'şeytanın on yılları', kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlükler ve dünya savaşı yıllarıydı,*” sözleri ile distopyaların dünya savaşları sonucunda ortaya çıkan bir tür olduğunu ifade etmektedir (Kumar, 2006).

Distopik romanlarda karanlık, kasvetli, bunaltıcı bir ortam oluşturulmaktadır. Amaç okuru ruhsal açıdan bunaltmak, içinde bulunduğu durumun farkına varmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Bireylerin içinde bulunduğu durumun farkına varması için

sarsılması, gerçeklerin farkına varması gerekmektedir. Bireyler bir şeylerin farkına vardıkça içinde bulunduğu durumu sorgulayacak ve isyan edecektir. Distopyalar, *“sosyal düzeni temelden sarsmak ve sistemsel olarak değiştirmek amacını taşımalarıyla, mevcut durumun yanlışları üzerine gitmeleriyle ve devrimsel çözüm nerileriyle onları diğer türlerden ayırılır.”* (Ağyaka, 2017: 127) Distopik türler genelde baskıcı yönetimlerin ilerde toplumsal hayatta ne gibi yıkıcı etkilere yol açacağını ve gelişen teknolojinin sonunun ne olacağını gibi durumları sorgular. Ejder Çelik: *“distopik romanlar, teknolojik ve sosyolojik tasarımlar için sanal deneme alanları oluşturan bir türdür”* ifadesini kullanır (Çelik, 2015: 62).

Distopik romanlarda karanlık ve kasvetli bir ülke ya da şehir olduğu görülür. Bunun yanı sıra distopyalarda teknoloji insan hayatını tehdit edecek düzeye ilerlemiştir. Doğal olan tek bir gıdanın kalmadığı, insan emeğinin yerini de yapay zekânın aldığı kaygı dolu bir ortam sunulmaktadır. Distopik romanlarda anlatılan yönetim ise genelde totaliter bir yönetim ya da diktatöryal bir demokrasidir. Bu yönetimlerde okul, medya gibi devletin ideolojik aygıtları bireylerin aklını bulandırmak ve onları gerçek olmayan şeylere inandırmak için kullanılmaktadırlar. Diktatöryal toplumların yarattığı korku ortamı ile bireyler yalnızlaştırılmakta, duyarsız bir robot haline getirilmektedir. Kendine dahi yabancılaşan bu insanlar ona biçilen kaderi yaşamaya devam etmektedir. Toplumlari tek tip bir hale getirme distopik romanların istediğı bir diğeri unsurdur. Sosyal hayatta ise yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır. Distopik romanlarda sanat, edebiyat ve geçmişı hatırlatan şeyler bulunmamaktadır. Evrensel ve ulusal değerlerin ortadan kalktığı distopik romanlarda bireyler bencilleşmiştir. Her türlü olumsuz özellik de bu toplumlarda görölmektedir. Distopik toplumlarda kadınlar ise bir meta olarak bulunmaktadır. Distopik romanların amacı bireyleri yaşanabilecek olumsuzluklara karşı uyarmaktır. Bu nedenle de eleştirel ve ironik bir üslupları vardır. Bu türlerde olaylar birbirinden kopuk değildir ve bir bütünlük vardır (Sağlam, 2022: 67-68).

Distopik kurgular gerçekte olmayan bir dünyayı anlatmaktadırlar. Ütopik romanlar bizi aydınlık bir dünyaya taşıyarak içine bulunulan süreçteki yanlışları daha geniş bir pencereden görmemizi sağlarken distopik romanlar *“bizi karanlık ve bunaltıcı bir gerçekliğin tam ortasına bırakır, burada ve şimdiki semptomlarının ayırtına varıp tedavi etmezsek gelecek gelecek olan korkutucu geleceğı ortaya koyar.”* (Gordin, 2020:

8) Distopik türler hiç değişmeyeceğine inanılan günümüz teknoloji çağının bir anda yerle bir olabileceğini hatırlatma imkânı sunmaktadır.

1984, *Hayvan Çiftliği*, *Cesur Yeni Dünya*, *Son Ada* gibi daha pek çok distopik türde görüldüğü gibi distopik türlerde iletişim araçları halkı kandırmak ve çoğu zaman da bildiklerinin dahi gerçek olup olmadığından şüphe etmelerini sağlamaktadır. 1984 romanında olduğu gibi ülke kim olduğu bilinmeyen ve sürekli değişen düşmanlar ile bir savaş vermektedir. Ülkede yaşanan olumsuz durumlardan daima bu gizli düşmanlar sorumlu tutulmaktadır. Halk ise kim olduklarını dahi bilmedikleri bu gizli düşmanlardan nefret etmektedir.

Diktatöryal toplumlarda yöneten kişiler mükemmel olarak gösterilir. Her geçen gün daha da karanlık sabahlara uyanan halk gerçekleri gördüğünde ise çok geç olmaktadır. Ömer Zülfi Livaneli'nin bir ütopya olarak başlayan *Son Ada* romanında olaylar büyüleyici nitelikte anlatılmakta ve bu romanın bir distopya olduğuna inanılmamaktadır. Fakat dikkatli bakıldığında romanın karanlık bir geleceğe doğru gittiği görülmektedir. Distopik türlerde anlatılanlar ile gerçekte olanlar çok farklıdır. Distopik türler toplumun yaşadığı sorunları eleştirmekte fakat sadece eleştirmekle kalmamakta ve topluma bunu düzeltmesi için çareler de sunmaktadır. Distopik toplumlar özgürlükleri yok ederek toplumun her anını kontrol eder. Bu kontrol mekanizmasını da toplumsal tabakalaşma ile gerçekleştirmektedir. Tahsin Yücel *Gökdelen* romanında toplumsal tabakalaşmanın korkunç durumuna okuru da dâhil etmektedir. Bu türlerde bireyler arasında bulunan tüm bağlar koparılmakta ve tek bağın devlet ile olmasını sağlamak istenmektedir.

Distopik türlerin çoğunda geçmişe dair kayıtlarda bulunmamaktadır. Amaç insanları manipüle ederek içinde bulundukları sürecin geçmişten daha iyi olduğuna inanmalarını sağlamaktır. Geçmişini hatırlayamayan bireyler bir kıyaslama ya da devleti sorgulama durumunda da bulunamayacaktır. Kitlelere hükmetmenin tek yolu belleklerden geçmişi tamamen silmektir. 1984 romanında sürekli tarihi değiştiren yönetim yüzünden insanlar geçmişini bile doğru hatırlayamamaktadır.

“Hem bilmek hem de bilmemek, bir yandan ustaca uydurulmuş, yalanlar söylerken bir yandan da tüm gerçeğin ayırıcılığına olmak, çeliştiklerini bilerek ve her ikisine de inanarak birbirini çürüten iki görüşü aynı anda savaştırmak, mantığa karşı mantığı kullanmak, ahlaka sahip çıktığını söylerken

ahlakı yadsımak, hem demokrasinin koruyucusu olduğuna inanmak. Unutulması gerekeni unutmak, gerekli olur olmaz yeniden anımsamak, sonra birden yeniden unutuvermek; en önemlisi de, aynı işlemi işlemin kendisine de uygulamak...” (Orwell, 1984: 16).

Distopik türlerde bir aile kavramı da yoktur. Distopik türlerde despotik yönetim kendinden başka hiçbir şeye bağlılığı itemez. Bireylerin bir ailesi olursa endişeslerinin ve ilgisinin yönü değişecek bu nedenle de yönetime gereken özeni gösteremeyecektir. Kontrol mekanizmasının devamını sağlayabilmek için insanların ne açlıktan korkması, ne yaşlanmaktan yana bir korkusunun bulunması ne de bir aile kurup onun telaşı ile yaşaması gerekir. Kurulan düzenin çarkının işlemesi için bireylerin ya soma gibi bir uyuşturucu ile uyutulması ya da yaratılan korku ortamı ile susturulması lazımdır. Distopik türlerde bir aile kurumu olursa da çocuklar devletin devam yani devlete hizmet için yetiştirilir.

Distopik romanlar insanlar gelecekte bekleyen karanlık son için uyarmakta ve okuru düşünmeye yönlendirmektedir. Distopik romanlar genelde geleceğe geçer ve uzakta olanın anlatıldığı kurgulardır. Uzakta olanı anlatmakta amaç bilindik olanı yabancılaştırmaktır. Genelde de totaliter rejimler eleştirilmektedir.

Sonuç olarak şunu da ifade edebiliriz distopyalar bizlere daha iyi bir dünyanın hayalini kurduran ütopyaların olumsuz hali gibi görünse de kimi zaman geleceğe yönelik bir öngörüdür. Distopyalar aslında gelecekte bizi bekleyen dünyanın bir fragmanı gibidirler. Distopik toplumlar gerçeklikte zaten var olan bir durumun aşağı yukarı örtülü biçimde yeniden düzenlenmesidir.” (Booker, 2012: 35) Burada akla Erika Gottlieb’in sorusu gelmektedir: *“Bu kehanet ve nasihat dolu türün tipik özelliği olan “en büyük korku”nun, sansür, propaganda, yıldırma ve beyin yıkama ile devlet’in totaliter kontrolü şeklinde zaten gerçekleşmiş olduğu ve bir yaşam biçimi haline geldiği bir toplumda distopik kurmacadan söz edebilir miyiz?”* (Gottlieb, 2012: 25) Yaşanan olumsuzluklar da distopyalara olan ilgiyi artırmaktadır.

3.2. DÜNYA EDEBİYATINDA DİSTOPİK SÖYLEMLERE DAİR BAZI İNCELEMELER

Khrishan Kumar, distopik türlerin doğuşunda en önemli etkenin dünya savaşları olduğunu söylemektedir. Dünya savaşlarının geride bıraktığı enkaz ortamının distopik

türleri oluşturduğunu söylemektedir. “I. Dünya Savaşı’ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekildi. 1920’ler, 1930’lar ve 1940’lar ‘olumsuz anlamda ütopya’ karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemiydi. Bunlar ‘şeytanın on yılları’, kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlükler ve dünya savaşı yıllarıydı,” sözleri ile distopyaların dünya savaşları sonucunda ortaya çıkan bir tür olduğunu ifade etmektedir (Kumar, 2006).

Yaşanan dünya savaşları, bunların ardında bıraktığı enkaz, geleceğe yönelik endişelerin oluşmasına da neden olmuştur. Gelişen teknoloji güvenlik endişesini en üst düzeye çıkaran bu karanlık dünya distopik türlerin de kaynağı olmuştur.

“Bu çerçeveden bakıldığında, II. Dünya Savaşı, kitlesel ölümler, atom bombasının kullanılması, Hitler ve Mussolini önderliğindeki rejimlerin olumsuz politikaları, baskı, şiddet, kapitalizmin dönüştürdüğü ekonomik, politik ve toplumsal yapı gibi pek çok durum geleceğe yönelik olumsuz düşüncelerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu tarihsel süreç ileriye dönük endişeleri körükleyerek, karamsar dünyayı ana malzeme edinen distopya eserlerinde önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Hatta 2000’li yıllara gelindiğinde yaşanan olaylar bunu doğrular niteliktedir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’nin New York kentindeki ikiz kulelere düzenlenen saldırı güvenlik endişesi oluşturmuştur” (Ülger, 2018: 15).

Özellikle gücünü tüm dünyaya ispatlamış olan ABD’nin ikiz kulelerine yapılan saldırıdan sonra tüm dünya güvenlik konusunun ne kadar önemli olduğunu anlamış ve bu sorun tüm dünya ülkelerinin ortak sorunu haline gelmiştir. ABD yaşadığı bu sorundan sonra güvenlik konusunda ciddi önlemler almış ve tüm dünyayı gözetlenmesi gereken bir tehdit unsuru olarak görmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bu gözetim toplumu distopyalarda da yerini almıştır. Distopik türler var olan gerçeklerin farkına varılmasını amaçlamaktadır. Bu eserlerde yer alan distopik kurgulardan çoğunun da gerçekleştiği görülmektedir.

Distopik kurgularda bireysel farklılıklara önem verilmez. Bireylerde tek tiplilik amaçlanır. Bireyler var olan kurallara boyun eğmek zorundadır. Devlete karşı ortaya çıkabilecek en ufak başkaldırı en ağır biçimde cezalandırılmaktadır. Distopik kurguların çıkış kaynağını da baskıcı yönetimler ve korku ortamı oluşturmaktadır. Distopik kurgular karanlık bir gelecek tasarılarıdır. Buanlayışı, edebiyatta en iyi ele alan çalışmalar arasında George Orwell’in 1984 ve Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* adlı eserleri kabul edilmektedir.

Bu anlamda ilk akla gelen örnek George Orwell'in *1984* adlı romanıdır. Okyanusya adlı bir distopik ülkede geçen romanda Big Brother (Büyük Birader) kavramı ile kontrol mekanizmasının gücü vurgulanmaktadır. Tek parti tarafından yönetilmekte olan bu ülkede halk evle konulan tele ekranlar tarafından evlerinde dahi gözetlenmektedir. Ayrıca bireyler en ufak aykırı hareketlerinde düşünce polisleri tarafından içeri alınmakta ve farklı işkencelere maruz bırakılmaktadır. Kitapların da yasak olduğu bu ülkede geçmiş sürekli değiştirildiği için çoğu birey yaşadığı süreç ile geçmişini kıyaslayamaz bir duruma gelmiştir. Bu kısıtlamalar sadece bireylerin günlük hayatları ile sınırlı kalmamış kullanılan dilde de bazı kısıtlamalar yapılmış ve belli kelimeler dışında bir kullanıma izin verilmemektedir. Okyanusya olarak adlandırılan bu ülkenin resmi dili de Yenisöylemdir. Üç bölümden oluşan kitap aslında o dönem dünyasını anlatmaktadır. Her anları denetlenen ve sosyal kontrol mekanizmaları tarafından farklı seslere son verilen bir korku ortamı kurgulanmıştır.

Bu anlamda verilebilecek bir başka örnek ise Ray Bradbury'nin ilk basımı 1951 yılında yapılan ve çok okunan distopik bilimkurgu kitabı olan *Fahrenheit 451* adlı romandır. *1984* romanında evlerde bulunan tele-ekranların yerini bu romanda televizyonlar almıştır ve insanlar televizyonlar ile yönetilmektedir. Bu romanda da kitap okumak yasaktır ve ülkede bulunan itfaiyeciler tarafından yakılmaktadır. Kitaplar düşünen düşündüğü içinde bulunduğu toplumu ve yönetimi eleştirecek bireylerin ortaya çıkmasına neden olabilecek bir unsurdur. Bu da istenmeyen bir şeydir. *1984* romanında roman karakteri Winston'un okuduğu bir kitap ile her şeyi sorgulamaya başlama durumunun burada da olduğu görülür. İtfaiye memuru olarak görev yapan ve kitapları yakan Guy Montag'ın kitap yakmaya gittiği bir evden alıp sakladığı bir kitabı okumaya başlaması ile hayata ve dünyaya bakışı da değişir ve sorgulamaya başlar. *1984* romanında görülen gözetlenen bireyler, sosyal kontrol mekanizmaları ve birbirini ihbar eden kişilerin bu romanda da olduğu görülmektedir.

George Orwel'in gerçek ismi Eric Blair Orwell'dir. Hindistan'da doğan yazar eğitimine Eton'da devam eder. Beş yıl polis olarak çalışan yazar İngiliz sömürge sistemini yakından tanıma olanağı bulur. İspanya iç savaşı da yer alır. İlk büyük başarısı 1944 yılında *Hayvan Çiftliği* adı ile yayımlanır. Hastalanıp bir çiftçi evinde yaşamaya başlayan yazar burada adını tarihe yazdıran eseri *1984*'ü yazar. Bu eser ile dünya çapında bir üne kavuşan yazar 1950 yılında veremden hayatını kaybetmiştir.

George Orwell'in 1949 yılında yazılan *1984* adlı romanı en bilinen distopik türler arasında yer almaktadır. Okyanusya adlı bir distopik ülkede geçen romanda Big Brother (Büyük Birader) kavramı ile kontrol mekanizmasının gücü vurgulanmaktadır. Tek parti tarafından yönetilmekte olan bu ülkede halk evle konulan tele ekranlar tarafından evlerinde dahi gözetlenmektedir. Ayrıca bireyler en ufak aykırı hareketlerinde düşünce polisleri tarafından içeri alınmakta ve farklı işkencelere maruz bırakılmaktadır. Kitapların da yasak olduğu bu ülkede geçmiş sürekli değiştirdiği için çoğu birey yaşadığı süreç ile geçmişini kıyaslayamaz bir duruma gelmiştir. Bu kısıtlamalar sadece bireylerin günlük hayatları ile sınırlı kalmamış kullanılan dilde de bazı kısıtlamalar yapılmış ve belli kelimeler dışında bir kullanıma izin verilmemektedir. Okyanusya olarak adlandırılan bu ülkenin resmi dili de Yenisöylemdir. Üç bölümden oluşan kitap aslında o dönem dünyasını anlatmaktadır. Her anları denetlenen ve sosyal kontrol mekanizmaları tarafından farklı seslere son verilen bir korku ortamı kurgulanmıştır. *1984* romanında görülen bu baskı ortamının *Hayvan Çiftliği*'nde de devam ettiği görülmektedir (Orwell, 2020).

1945 yılında yayımlanan *Hayvan Çiftliği* adlı romanda ise bir çiftlikte yaşayan hayvanların kendisine sürekli eziyet eden ve aç bırakan sahiplerine karşı birleşip daha iyi ve eşit bir hayat için verdikleri mücadele anlatılmaktadır. Alegorik bir eser olan *Hayvan Çiftliği* adlı roman Sovyetler Birliği'nin bir eleştirisi durumundadır. Sahiplerinden kurtulan hayvanlar domuzların yönetiminde daha rahat bir hayat süreceklerini düşünürler fakat onları daha zor bir hayat bekler. Çiftlikteki kurallar ve iş bölümü baştan değişir. Domuzların yönetime gelmesi ile tüm hayvanlar köleden farksız bir hayat sürmeye, nefes almadan çalışmaya başlarlar. İnsanlardan kalan aletler hayvanlara göre olmadığı için zorluk çekerler. Domuzlar gücü ellerinde tutmaya başladıktan sonra diğer hayvanlardan daha rahat bir hayat yaşamaya başlarlar. Domuzları el üstünde tutan çiftlik kuralları hayvanların daha da kötü duruma gelmesine neden olur. Daha az yem ile olumsuz koşullarda çalıştıkları için ölenler olur. Daha eşit, daha adil bir düzen için mücadele veren hayvanlar daha acımasız bir düzen ile karşı karşıya kalırlar. Romanda Rusya'da yapılan bir sosyalist devrime göndermede bulunulur. Eser totaliter rejimlerin nasıl olduğu, nasıl ortaya çıktığı, güçlülerin gücü nasıl kötüye kullandığına yönelik bilgiler vermekte ve eleştirilerde bulunmaktadır (Orwell, 2012).

Bir diğ er distopik kurgu ise Aldous Huxley'nin 1932 yılında yayımlanan *Cesur Yeni Dünya* adlı romanıdır. Aldous Huxley, köklü bir İngiliz ailesine mensuptur. 1908 yılında annesini kaybeden yazar, 1911 yılında gözünde oluşan bir rahatsızlık nedeniyle eğitimine ara vermek zorunda kalır. Üç yıl devam eden bu rahatsızlık sonucunda iyileş en yazar İngiliz edebiyatı eğitimini tamamlar. Erken yaşlardan başlayarak şiir ve öyküler kaleme alan yazarın bilinen en iyi eseri ise *Cesur Yeni Dünya*'dır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde kontrol edilemez bir hal alan kaos ortamına tepkide bulunmaktadır. 1963 yılında Amerika'da ölmüştür (Huxley, 2002).

Romanın İngilizce ismi *Brave New World*'dür. Yazar bu ismi Shakespeare'in *Fırtına* adlı eserindeki bir konuşmadan almış ve Can Yücel'in çevirisi ile Türkçe'ye kazandırılmıştır. Ford Sonrası 632 yılında geçtiğı belirtilen romanda aile ve ebeveynlik gibi kavramlar yer almamaktadır. Bireyler Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezinde adı verilen kurumda d ollenme şeklinde dünyaya getirilmekte ve daha doğmadan önce meslekleri, kişilikleri ve hangi sınıfa mensup olacakları belirlenmektedir. Kişiler arasında güçlü duyguların kurulması istenmediğı için edebiyat, sanat, evlilik, sevgi, aile gibi kavramlar bulunmamaktadır. Bir haftalık tatile çıkma etkisi yaratan ve soma adı verilen haplar kullanılmaktadır. Geliş en teknoloji ve farklı uygulamalar sayesinde şişmanlık, hastalık, ölüm gibi kavramlarında bulunmadığı gör lmektedir. Bu dünyanın yanı sıra bir de Ayrıkb lge olarak adlandırılan ve her şeyin eski sisteme göre yapıldığı bir bölge bulunmaktadır. Bu ülkede bulunan Jonh ve annesi Linda Londra Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'ne götürülür ve John'un uygar bir yaşama uyum sağlayıp sağlayamayacağı test edilmektedir. Fakat romanın sonunda uyum sağlayamadığı görülür. Özgürlükler diyarı olan bir ütopyaya benzeyen bu romanda aslında bireyler yönetimin çizdiği sınırlar dâhilinde yaşayan birer kukladan farksızdır. Huxley, toplumların herhangi bir baskı ya da korku yaşamadan da denetim altında tutulabileceğini, çünkü insanların gönüllü köleler halini alacaklarını savunur. *Cesur Yeni Dünya*'da işleyen bir sistem vardır. Bu sistemin devam edebilmesi için de insanlar belirlenen niteliklere göre üretilmektedir. Burada bilim ve teknolojinin başarısı büyüktür. Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*, George Orwell'in *1984* ve *Hayvan  iftliğı* romanları, Ray Bradbury'in *Fahrenheit 451* adlı romanı gibi distopya türünün en dikkat çeken ve okunan kitaplarına bakıldığında toplumların zamanla totaliter diktatörlük şeklini

alacağına yönelik korkulardan doğdukları görülür. (Akkoyun, 2016: 34) Bu türü yansıtan bir diğer örnek ise Herbert George Wells'in *Zaman Makinesi* adlı eseridir.

Yevgeni Zamyatin'in 1924 yılında yayımlanan eseri *Biz* adlı eserde tek devlet anlatılmaktadır. Bu devlet toplumsallıktan yanadır öyle ki bu toplumda bireylerin isimleri dahi yoktur. İsim yerine bireylere numaralar verilmektedir. Romanda karakteri D-503 Entegral adlı bir araç ile uzaya gitmek için hazırlık yapmaktadır. Siteye karşı olan ve bu uzay aracını kaçıran I-330 adlı karakter ile tanışması ile D-503'ün tüm inançları sarsılır. Biz olmaktan ben olmaya doğru bir uyanış yaşar. Olaylar D-503'ün yazdığı günlükten öğrenilmektedir. Cam duvarlar ardında yaşayan bu insanların her anları izlenmektedir. Bireylerin tüm hakları ellerinden alınmış ve bizleştirilmişlerdir. Her anları denetlenen ve birey olmasına izin verilmeyen kişilerin düşünceleri ve düzene karşı gelmeleri de imkânsızdır. Özgürlük kavramını unutan bireyler bunun gereksiz bir unsur olduğuna inanmaktadır. Eser, diktatör yönetimlerin bireyleri her yönden kısıtlayan kurallar koysalar da bireylerin özgürlüklerine engel olamayacaklarını söylemekte ve olumlu bir düşünce ile bitmektedir (Zamyatin, 2009).

Herbert George Wells'in 1899 yılında basılan eseri *Efendi Uyanıyor* dünya edebiyatında ilk distopik tür olma özelliğine sahiptir. Bir sanatçı olan İbsister karakteri birgün Graham adında biri ile karşılaşır. Günlerce uyuyamayan bu kişi birden olduğu yere uyuyup kalır. Doktorların kataleptik kasılma olarak adlandırdıkları bu hastalık yüzünden bir daha uyanamaz. Londra'da özel bir yerde korunan Graham'ın uyanması ise iki yüz üç yıl sonra olur. Yeni bir dünyaya gözlerini açan Graham uyumadan önceki mal varlığı ve İbsister'in ona bıraktığı mirasın bir servete dönüştüğünü ve onu dünyanın tek efendisi konumuna getirdiğini öğrenir. Graham uyurken serveti tüm dünyayı acımasızca idare eden bir konsey tarafından idare edilmiştir. Bu yeni dünyada her şey değişmiştir. Büyük yapılar dikilmiş, köylerde yaşayanlar azalmış, ulaşım araçları çeşitlenmiştir. Kitapların yerini elektronik aletler almış, eğitimin içi boşaltılmış, sanat yok edilmiş ve halka sakinleştirici haplar verilmektedir. Bu ilaçlar sahte mutluluk sağlamakta ve böylece bireylerin sistem için çalışması kolaylaşmaktadır. Graham o uyurken yerini alan bu diktatör rejimi yok etmek için çabalar. Onun uyanması bir bakıma toplumun da uyanışı olmuştur. (Wells, 2013).

Katharine Burdekin tarafından 1937 yılında yayımlanan *Swastika Geceleri* feminist bir distopyadır. Eser, Hitler Almanyası'nın 2. Dünya Savaşı'nı kazanmasından 720 yıl sonrasını anlatmaktadır. Yazar, Hitler Almanyası 2. Dünya Savaşı'nı kazanmış olsa neler olurdu, faşizm bir toplum için ne gibi sonuçlar doğurur, özellikle kadınları ne gibi karanlık süreçler beklemektedir soruları bu kara distopya ile cevaplamaya çalışılmaktadır. Bu yeni dünyada Alman ırkından olmayan herkes öteki olarak adlandırılmaktadır. Nazi Almanyası diğer milletlerin tüm tarihi değerlerini de yok edilir. Böylece diğer ırkları değersizleştirmek amaçlanır. Özellikle kadınlar toplumda ikinci sınıf muamelesi görmektedir. Eserde kadınlar çocuk doğurmaktan başka vasfı olmayan, saçları kesilen, dişleri çekilen, hayvanlardan daha aşağılık varlıklar olarak nitelendirilir. Hatta kadınlar toplumda o kadar yoktur ki erkekler ağzından anlatılır. Burdekin bu eseri ile sadece kadınları ezik varlıklar olarak resmetmemiş aynı zamanda onların düşecekleri durumu farketmelerini sağlamıştır ve ne yapmaları gerektiği konusunda onlara rehber olmuştur. Onları bekleyen karanlık gelecek konusunda uyarmak istemiştir. Yazar, Nazizmin etkisi altına giren bir dünyada insanlığı, özellikle de kadınları bekleyen karanlık gelecek konusunda uyarmaktadır (Burdekin, 2017).

Feminist bir distopya türü olarak ele alınabilecek bir diğer eser ise 1985 yılında yayımlanan *Damızlık Kızın Öyküsü*'dür. Asıl adı *The Handmaid's Tale* olan eser ve dilimize *Damızlık Kızın Öyküsü* adıyla çevrilmiştir. Margaret Atwood tarafından yazılan eser kırktan fazla dile çevrilen feminist bir distopyadır. Olay 1980'li yılların ortalarında askeri bir darbe ile kurulan Gilead Cumhuriyeti'nde geçer. Radikal Hristiyanların yönetiminde olduğu bu yerde yönetimde olan kişiler her şeyi ellerinde tutmaktadır. Çeşitli çevre felaketlerinden dolayı kadınlarda kısırlık görülmeye başlar. Bu nedenle doğurganlığı nedeniyle işe yarar olarak kabul edilen kadınlar toplanarak belli eğitimlerden geçirilir. Eğitim aldıkları sürece konuşmaları ve yatakları yan yana olmasına rağmen birbirleri ile iletişim kuramayacakları şekilde tasarlanmakta ve odanın ışığı kapatılmamaktadır. Bireylerin birbirlerinden şüphe etmelerini sağlayarak karşı çıkma durumlarına engel olunmaktadır. Eğitimleri bitenler ise belirlenen zamanlarda üst düzey komutanlara damızlık olarak verilmekte ve oluşturulan kadınların bu yeni düzene boyun eğmeleri gerektiği empoza edilmektedir. Roman Offred karakterinin dilinden anlatılmaktadır. Yazar tüm kadınların duygu ve düşüncelerini Offred karakteri üzerinden dile getirmektedir. Sosyal yapı, aile ve mahremiyet gibi kavramlar yok edilmiştir. Yazar, bir

kadın gözünden totaliter bir rejimi anlatarak karamsar bir gelecek tablosu çizmiştir (Atwood, 2017)

Hillary Jordan'ın 2011 yılında yayımlanan *Uyandıığında* adlı distopik roman bizi zamanı olmayan bir geleceğe götürür. Burada da olay roman karakteri olan Hannah gözünden anlatılmaktadır. Olay din devleti olan ABD'de geçmektedir. Bu yeni dünyada küresel savaşlar, atom bombası felaketi, totaliter bir yönetimlerin yanı sıra birçok salgın hastalığın yaşandığı görülmektedir. Devletin belirlediği cinayet, tecavüz, kürtaj gibi durumlarda hapis cezası verilmektedir. Fakat asıl ceza bu insanların ten renklerinin değiştirilmesi ile başlamaktadır. Bu bireyler yeni ten renkleri ile toplumdan dışlanarak yaşamaktadır. Roman başkahramanı Hannah Elizabeth Payne, tutucu bir ailede büyür. Evlilik dışı bir ilişkiden hamile kalan karakter kürtaj suçunu işler. İşlediği bu suçun ortaya çıkmasıyla da on altı yıl boyunca kırmızı olarak yaşamak zorunda kalır. Ailesi tarafından reddedilen karakter toplum tarafından da dışlanınca kadınlık, aşk, cinsellik, inanç gibi yaşadığı kültürün kendisine öğrettiği çoğu şeyi sorgulamaya başlar. Düşündükçe bazı yanlışlara dikkat edecek ve okuru düşündüren bir distopya oluşturacaktır. Roman, din ve siyaset birbirinden ayrılmadığında devletin karşısında özel hayatın dahi olmayacağını, özel hayata bile müdahalenin ortaya çıkacağını önceden görme şansı vermektedir (Jordan, 2017).

Ray Bradbury tarafından yazılan *Fahrenheit 451* 1953 yılında yayımlanır. Bu dünyada insanlar televizyonlar ile bütünlük sağlamış durumdadır. Kendilerine sunulan bilgiler ne ise onunla yetinmektedirler. Bu ülkede itfaiye kurumu yangınları söndürmekten değil kitapları yakmaktan sorumludur. Kimse evinde dahi kitap bulunduramaz. Bulunan kitaplar hemen yok edilir. Romanda kitaplar yasaklandığı için kişilerin geçmişe dair bilgileri de bulunmamaktadır. Hatta bilmediklerinin bile farkında değildirler. Kitaplar bireylerin bilinçlenip düzeni sorgulamalarına neden olan unsurlardır bu nedenle dünyadaki bütün kitaplar yok edilerek telike durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumu sadece ezber bilgilerden oluşmaktadır. Toplum ise birbirine korku ile bağlıdır çünkü ailenin içindekiler bile bireyleri şikâyet edebilmektedir. Montag adlı karakter kitapları yakmaktan sorumlu bir itfaiyecidir. Yakmak için aldığı kitaplardan birini okuması ile hayata olan bakışı değişir. Düzeni sorgulamaya başlayan karakter o günden sonra yakmak için aldığı tüm kitapları okur. Clarisse adlı karakter ile tanıştıktan sonra bir aydınlanma yaşar. Karısının şikâyet etmesi ile düzene karşı bir kişi

olarak nitelendirilir. Eser, diktatör bir yönetimin bir toplumu nasıl bir karanlığa mahkum edebileceğine yönelik aydınlatmak ister (Bradbury, 2012).

James Graham Ballard'ın 2006 yılında *Kingdom Come* adıyla yayımlanan distopik tür 2011 yılında *Öteki Dünya* adı ile dilimize çevrilmiştir. Romanda insan, yeryüzüne tüketmek, yok etmek için gelmiş bir varlık olarak betimlenmektedir. Tüketim, kapitalist sistemin vazgeçilmez bir endüstrisidir. Kapitalizmin en etkili silahı olan reklamlar yardımı ile de insanlar üretilen her şeyi satın alma gereği duyan gönüllü köleler haline getirilmiştir. Bireylerde oluşturulan tek tiplilik hem düşünce hem de davranış boyutundadır. Sistem, bireyi mutlu edecek her şeyi onun yerine düşünmekte ve hazırlamaktadır. Eskiden sadece şehrin sokaklarında olan mağazalar zamanla alışveriş merkezi olarak adlandırılan binaların içerisine toplanmıştır. Bu şekilde bireylerin istedikleri her şeye ulaşabilmeleri sağlanmıştır. Alışveriş merkezleri insanlar için bir ibathaneye dönüşmüştür. Bu toplumda alışveriş yapacak durumu olmayanlar ise zorbalıkla karşılaşmaktadır. Yazar tüketim çılgınlığını vebaya benzetir. Bu vebaya yakalananlar ellerinde kredi kartları ile dolandırılmayı bekleyen birer canlılardır. Şehrin çoğu yerinde bulunan dev ekranlar sosyol kontrol işlevi görmektedir. Yazar, bir ibadet halini alan bu alışveriş çılgınlığının beraberinde getireceği olumsuzluklar konusunda uyarılmaktadır (Ballard, 2006).

Paolo Bacigalupi'nin 2009 yılında yayımlanan *Kurma Kız* adlı eseri 23. Yüzyılda geçer. Bu süreçte küresel ısınma artmış ve insanların tüketim çılgınlığı yüzünden dünya yaşanmaz bir yer haline almıştır. Ekolojik dengenin tamamen yerle bir olduğu bu yeni dünyada birçok canlı yok olmuş, çoğu da değişime uğramıştır. Küresel ısınma artmış, suların yükselmesi ile de çoğu ülke sular altında kalmıştır. Japonya'da genç nüfus tükenmiş bu nedenle çeviri hizmeti veren yeni insanlar üretilmiştir. Yapay zeka ile sınıf farkları daha da belirgin hale gelmiştir. Dünya pazarında besin satışını elinde tutan klaori şirketleri, besinlerin yapısını değiştirerek piyasaya sunmakta bu da beraberinde birçok hastalığın artmasına neden olmaktadır. Romana adını veren Kurma Kız Eniko insanların hayatların kolaylaştırmak için üretilen yeni insanlardandır. Eniko'nun sahibi bir iş için Tayland'a gider beraberinde onu da götürür. Fakat dönüşte çok maliyetli olacağı için onu orada tek başına bırakır. Yazar, bu süreçten sonra Eniko'nun burada yaşadıkları üzerinden hem gelecekte insanları bekleyen karanlık süreci hem de tüketim çılgınlığının olumsuz sonuçlarına değinmektedir. Roman geleceğin sadece insanlar için değil teknoloji

ile üretilen kişiler için de çok zor olacağını belirtir. Kadınların metalaştırılması, insanların ötekileştirilmesinin sonuçları üzerinde durulmaktadır (Bacigalupi, 2016).

Ursula K. Le Guin'in 1974'te yayımlanan eseri *Mülksüzlere* birbiri ile iletişimi olmayan iki gezegen anlatılmaktadır. Bunlar kapitalizmin hakim olduğu Urras ile para, din, mülkiyet gibi kavramların olmadığı anarşist bir gezegen olan Anarres'ten oluşmaktadır. Önceleri bütün insanlar aynı gezegende yaşamaktayken sonradan dünya iki farklı gezegene ayrılmıştır. Anarres adlı gezegende devlet bulunmaz bunun yerine işbirliği ile çalışan kurumlar ve federasyonlar bulunmaktadır. Farklılıklara saygı duyulan bu gezegende çorak topraklar yer almaktadır. Urras adlı gezegende ise her şey hiyerarşi ile belirlenmekte ve devlet bulunmaktadır. Ayrıca bu gezegende sınıf farklılıkları, mülkiyet, sömürü, güçlülerin güçsüzleri ezmesi gibi bazı durumların olduğu da görülmektedir. Bunlardan bıkan çoğu kişi Anarres gezegenine göç eder. Çünkü Anarres'te bu kavramlar yoktur. Tüm kaynaklar ortak kullanılmaktadır. Yazar iki farklı gezegen üzerinden ütopya ile distopyayı roman içerisinde buluşturur. Anarres bir ütopya, Urras ise bir distopya olarak sunulur. Romanda kapitalist bir sistemin bilimi bile kendi lehine kullanmakta olduğunu anlatılsa da ütopyanın umut veren yanı da korunmaktadır (Le Guin, 2012).

Ütopik kurgularda yazar daha iyi bir toplum tasarısı ortaya koyarken umutludur. Bu sayede okurun da umudunu canlı tutar ve desteğini alır. Distopik kurgularda ise karanlık bir gelecek tablosu çizilir. Bu sayede ütopyaların ortaya koyduğu mükemmel toplum tezini çürütmeyi başarırlar. Ütopyalarda iktidar halkın mutluluğu için uğraşmaktadır bu durum distopyalarda da görülür. İktidar durmadan halkın iyiliği için mücadele verdiği izlenimi oluşturmaktadır. Yarattıkları bu izlenimle bireylerin topluma koşulsuz uymaları istenir. Farklılıklara saygı duyulmaz. Bu nedenle sisteme uymayanların sorunlu olduğu düşünülür. Ütopyalarda bireyler topluma kendiliğinden uyarken distopyalarda toplumdaki uyumu sağlamak için farklı yöntemler uygulanır. Bireysel duygu ve düşünceler desteklenmez çünkü bireysellik beraberinde sorgulamayı da getirir. Bu durum bazen işkence bazen korku ile bazen de geçmiş unutturularak yapılmaktadır.

Ütopik kurgular ile distopik kurgular arasındaki ayrımı saptamak bazen kolay olmamaktadır. Çünkü bu ayrım kişilerin bakış açılarına göre değişebilmektedir. Bu ayrım şu örnekler üzerinde gösterilebilir. Platon'un *Devlet* adlı eserinde istenen yapıda olmayan

bebekler yok edilir. More'un Ütopya adlı eserinde ise izinsiz kentin dışına çıkmak bir ceza nedenidir. Ütopyada mutlu olmak isteyen kişiler var olan düzene uymalıdır. Distopik türler de ise uyumlu bir toplum oluşturmak için zilen, işkence gören kişilerin yaşadıkları dile getirilmektedir. İki türün amacı da ideal bir yaşam oluşturmaktır. Fakat kullandıkları yöntemler farklıdır (Bezel, 1989).

Bilimkurgu edebiyatı ve ütopya antiütopya ilişkisine bakılacak olursa, bu kelimeyi ilk olarak eleştirmen William Wilson'un kullandığı görülür. Bu kelime William Wilson'ın *Eski Büyük Bir Konu Üzerine Küçük Samimi Bir Kitap (A Little Earnest Book Upon A Great Old Subject)* adlı incelemesinde kullanılmıştır (Bayar, 2001). M. Buttor'a göre, "*Bilimkurgu, bilimin izin verdiği oranda mümkün olabilecek olanı kullanan yazındır; gerçeklikle sınırlandırılmış bir düşçülüktür*" (Reyhanoğulları, 2012) Bir yazar ve şair olan Z. Bayar, *Bilimkurgu ve Gerçeklik* adlı kitabında bilimkurgu ve fantastik kavramları arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır: "*Bir konunun bilimkurgu olup olmadığının çok basit bir ayrımı vardır. Bilim ya da teknoloji temelli bir zihinsel tasarım, henüz gerçekleşmemişse ve bu tasarım da sanat formu içerisinde sunuluyorsa bu, bilimkurgudur. Eğer ki olay gerçekleşmişse, bu artık bilimsel ve teknolojik bir olgu halini alır. Bu ayrımı, bilimkurgucu ile bilim adamı arasındaki farktan yola çıkarak daha net anlamak mümkündür. Bilimkurgucu, kurgularken; bilim adamı, laboratuvarında gerçekleştirir*" (Bayar, 2001: 16).

M. S. 2. yüzyılda Lukianos'un *Gerçek Öykü (True History)* adlı hikayesi ile bilimkurgu bir edebiyat türü olarak kullanılmaya başlamıştır. Lukianos bu hikayesinde abartılı üslupları ile ünlenmiş yazarları eleştirmek için kaleme almıştır. Hikayede uzaya fırlatılan bir adamın bu gezegenlerdeki maceraları anlatılmaktadır. Birçok yazarın bu konuda yazıları bulunmaktadır fakat bu kavramın bir tür olarak kullanılmasını sağlayan isim Jules Verne'dir. 1865 yılında yayımlanan *Aya Seyahat (A Trip to the Moon)* eseri, ilk uzay romanıdır. Bilimkurgu edebiyatı ütopya ve antiütopyadan beslenir. Herbert George Wells'in *Zaman Makinesi* adlı eseri Ütopya ve distopyayı oluşturan unsurları birarada kullanan bir örnektir.

Çağın büyük bilgisi olarak da anılan Herbert George Wells 1866 yılında Bromley'de doğar. Darwin'in öğrencisidir. Öğretmenlikte yapan yazarın bilimkurgu türünde yüzden fazla kitabı bulunmaktadır. geleceğe yönelik olumsuz tahmillerde

bulunur. 1946 yılında vefat eder. Zaman makinesi ifadesi ilk olarak Wells tarafında kullanılmıştır.

Herbert George Wells'in 1800'lü yıllarda yazılan ve 1895 yılında basılan *Zaman Makinesi*, geleceğin İngiltere'sinin anlatıldığı distopik bir türdür. Yazar, zaman makinesi ile geleceğin Londra'sını nasıl bir karanlığın beklediğini göstermeye çalışır. Zaman Gezgini adlı karakter icadı ile 802 ve 701 yıllarına gider ve o yıllara ait gözlemlerini paylaşır. Yazar olmayan bir zaman diliminden bahsederek okurun herhangi bir yıl hakkında önyargı oluşturmamasını istemez. Zaman yolculuğu sırasında edindiği gözlemleri gazeteciler önünde anlatarak kitle iletişim araçlarına dikkat çekmek istemektedir. Çünkü kitle iletişim araçlarının sayesinde verilmek istenen mesaj ayırt etmeden herkese ulaşır. Zaman Gezgini, gittiği uzak gelecekteki yerlere merakla bakar. Bu gelecekte dev binalar yapılmış, aile kavramı bitmiş, çoğu canlının nesli tükenmiş, nüfus artışı durmuş ve bireylerde tek tiplilik görülmeye başlamıştır. Bu insanlar çok güzel ve tembeldir çalışmaya gerek duymazlar. Hastalık ve yaşlılık yoktur. Burada yeraltına fabrikalar kurulmuştur. Yeraltında güneş ışığına hasret yaşam mücadelesi veren ve çirkin olarak nitelendirilen işçiler ile rahatına düşkün, çalışmadan tembel bir hayat süren, meyve ile beslenen ve güzel olarak nitelendirilen sınıf arasındaki uçurumdan bahsetmektedir. Yazar gelecekteki okur kilesine farklı bir bakış açısı bırakmakta ve sınıf çatışmalarına son verilmez ise çok karanlık bir geleceğin bizi beklediğini söylemektedir (Wells, 2017). Wells bu eseri ile bilim ve her geçen gün gelişen teknolojinin farklı yüzlerini insanlığa göstermeye çalışır. Eser ütopya, antiütopya ve bilimkurgu olmak üzere üç yazı türünü de içerisinde barındırmaktadır.

3.3. TÜRK EDEBİYATINDA DİSTOPYA

Türk edebiyatında geleceğin karanlık olacağına yönelik ilk distopik söylemlerle Tanzimat döneminde karşılaşmaktadır. Her alanda olumsuz sonuçların yaşandığı, yıkımlarla dolu Osmanlı toplumunda yazar ve şairlerin mekan tasvirleri de distopiktir. Distopik unsurlara ilk olarak Akif Paşa'nın "Adem Kasidesi"nde rastlanır. Akif Paşa eserinde her şeyden bıkmış bir bireyin ruh hali yansıtılmaktadır. Akif Paşa bu dünyanın olumsuzluklarında, kötülüklerinden bıkmış ve yokluk alemine sığınmıştır. "*Sarf edip varını aklın var isen sen yoğ ol/ Rahat istersen eyle temennayı adem*" dizeleriyle aklı olan insanlar için bu dünyanın yaşanmaz bir hal aldığını, yokluk aleminde ise dert, kederin

olmadığını belirtir (Parlatır, 1988: 325). Tüm kötülüklerin toplandığı yer varlık alemidir. Akif yaşadığı bu distopik kurgunun içinden kaçarak huzurun olduğu ütopyik yokluk alemine sığınmak ister.

Aynı dönemin önemli isimlerinden olan Ziya Paşa'da da benzer kaygıların olduğu görülmektedir. “Terci-i Bend” distopik söylemlerin olduğu bir şiiirdir. Ziya Paşa şiirinin ilk iki bendinde kainatta dikkatini çeken ilahi düzeni hayranlıkla dile getirir. Şiirin üçüncü bendinden itibaren distopik söylemlere yer vermeye başlar. Örnekler yoluyla dünyanın karanlık yüzünü göstermeye çalışır. Her canlı yaşamına devam edebilmek için başka bir canlıyı yemektedir. Hayvanlar aleminde katliamlar yaşanırken insanlar aleminde de hırs insanların gözlerini kör etmiş durumdadır. Ziya Paşa, hayvanlar arasında gerçekleşen olumsuzlukların insanlar arasında da gerçekleşiyor olmasından dolayı şaşkınlık içerisinde. Yaşadığı karamsarlık ve olumsuz düşünceler Ziya Paşa'yı isyanın eşiğine getirir. Ziya Paşa'ya göre dünya “*Gerdun bir asiyab-ı felaket-merdardır*” (Parlatır, 1988: 355). Yani dünya felaketleri, kötülükleri öğüten bir değirmen, isan ise bir tahıl tanesidir. Ziya Paşa'ya göre dünyanın olumlu bir yanı bulunmamaktadır. Kaplan'a göre “*ona göre hadisler her devirde böyle cereyan etmiş, ileride de böyle cereyan edecektir*” (Kaplan, 1969: 47). Ziya Paşa, bugüne kadar devam etmiş bir düzenin olduğuna ve bunun değişmeden aynı şekilde süreceğin inanmaktadır. Distopik söylemlerin yer aldığı “Terci-i Bend” şiiri onun geleceğe yönelik kaygılarının ifade biçimidir.

Türk şiirlerinde görülen distopik söylemler istibdat dönemlerinde artmıştır. Tevfik Fikret'in “Sis” ve “Tarihi Kadim” şiirlerinde distopik unsurlar görülür. Yine Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* adlı eserinin bazı bölümlerinde distopik söylemler yer almaktadır.

Distopik roman türü ülkemizde tercümeler ile başlamıştır. Fakat yeni karşılaşılan bu tür ülkemizde okunmaya değer bulunmamış ve gereken değeri görememiştir. Distopik romanlarda anlatılan dünya ile gerçeğin örtüşmesi sonucu bu türe önem artmıştır. Özellikle Covid-19 sürecinin yaşanması ile distopik türler gerçek okuru ile buluşmuş hak ettiği yeri bulmuştur. (Sağlam, 2022; 88)

Dünyanın içine bulunduğu karanlık süreç, her geçen gün daha da karanlığa giden dünya, iletişim araçlarının yaygınlaşması, kitap tanıtım yazılarının fazlalığı bu türün tanınması ve okunmasında etkili olan unsurlar arasında yer almaktadır.

İlk dönem distopik roman örnekleri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1928'de yayımlanan *Sodom ve Gomore* adlı eseri, Adam Şenel tarafından 1968 yılında yayımlanan *Teleandrogenos Ütopyasında Evlilik Hayatı* adlı eseri ve Yaşar Kemal'in 1977 yılında yayımlanan *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* ve İsmail Gaspıralı'nın *Kadınlar Ülkesi* yer almaktadır. (Sağlam, 2022: 88)

İsmail Gaspıralı (1851-1914) eğitimci, yazar ve fikir adamıdır. İsmail Gaspıralı'nın *Kadınlar Ülkesi* adlı eseri 1891 yılında tefrika edilmiş, 35 sayfadan oluşan bir ütopya'dır. İsmail Gaspıralı kadınların gelişmesine çok önem veren bir isimdir. Ona göre bir ülkede kadınların toplum hayatındaki varlığı o toplumun içinde bulunduğu gelişmişliği ya da geri kalmışlığı göstermektedir. İsmail Gaspıralı bu eserinde kadınlara verdiği önemi dile getirmektedir.

Molla Abbas ve arkadaşları Cezair'den başlayarak bir kabile ile Sudan Müslümanları için mücadeleye giderler. Birkaç gün çölde yolculuk yaptıktan sonra yollarını kaybederek barbar olarak adlandırılan kadınlara esir olur ve Kadınlar Ülkesi denen yere götürülürler. Burada kadınlar yarı çıplak bir halde saçları dağınık biçimde dolaşmaktadırlar. Bu ülkede her şey ters bir şekilde ilerlemektedir. Kadınlar Ülkesine varan Molla İsmail ve beraberindekiler esir alınırlar ve ülkenin kraliçesinin sarayında yaşamaya başlarlar. Burada kaldıkları süre zarfında ülkeyi de yakından tanıma olanağı bulurlar.

Bu ülke tamamen kadınlardan oluşmaktadır. Esir alınan erkeklerden uygun görülenler yani güzel olanlar haremden hizmet görmesi için hareme konulmaktadır. Bu konuma uygun bulunmayanlar ise içşi, aşçı ya da çalgıcı gibi görevleri yerine getirmek üzere eğitilip bu görevlerde kullanılmaktadır. Ülkede “saçları gibi akılları dahi kısa olan erkeklerin” ülkeyi yönetemeyeceklerine inanılmaktadır. Bu nedenle yönetimde de kadınlar yer almaktadır. (Gaspıralı, 2014: 323) Erkekler sosyal hayattan soyutlanmıştır. Ayrıca kadınlar birkaç erkek ile de evlenebilmektedirler. Çocuğa bakma, ev işlerini yapma gibi görevler ise erkeklerin sorumluluğu altındadır. Erkekler dışarıda sadece örtülü dolaşabilmekte bu durumda bile kadınların rahatsız edici bakışları ile karşı karşıya

kalmaktadırlar. Öyle ki esirlerin etrafında bekleyen kadınlar onları bakışlarıyla bile yiyecek kadar vahşidirler.

Esir erkeklerin beklenenler, kapanmaları, yolda başlarını önlerine eğerek yürümeleridir. Kadınlar erkekleri istediği zaman sevmekte istediği zamanda öldürmektedir. Ülke teknoloji olarak geridir. Katı kuralcı bir yöneticileri vardır. Teknolojinin gelişmediği bu ülkede elektrikte henüz bulunamamıştır. Bu nedenle işler gündüzleri halledilmektedir. Geceleri ise erkekler dans ederek kadınların eğlenmesini sağlamaktadır. Molla Abbas dostlarına şunu söyler: “*Ey dostlarım anlaşıldığına göre kız gibi utanmalı, Müslüman kadın gibi itaatli olmalı, ve Fransız kadın gibi süslü olmalı*” (Gaspıralı, 2014: 320). Eser, Molla İsmail ve beraberindekilerin bu ülkeden geçen bir kervan ile oradan uzaklaşmaları ile son bulmaktadır. İsmail Gaspıralı bu eseri ile Doğu toplumunda kadınların konumuna ve onların yaşadıkları şartlara dikkat çekmek istemektedir

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Sodom ve Gomore*’dir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun 1928 yılında yayımlanan eseri *Sodom ve Gomore* ilk olarak Milliyet gazetesinde tefrika edilir. *Hüküm Gecesi* adlı eserin devamı niteliğinde sayılan eser, işgal altındaki İstanbul’u anlatmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı’nın ardında bıraktığı enkazdan Osmanlı Devleti de payına düşeni almıştır. İngilizlerin İstanbul’u işgal etmesinden sonra İstanbul, Anadolu’dan farklı bir yapıya kavuşur. Romanda İstanbul, Kitabı Mukaddes’te yer alan Sodom ve Gomore şehirlerine benzetilmiştir. Sodom ve Gomore işlenilen günahlar yüzünden gökyüzünden yağan ateşlerle yok edilmiş iki şehirdir. Bu şehirler, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun eserine de konu olmuştur. Karaosmanoğlu, o dönem içinde bulunduğu toplumu ahlaksızlıkları yüzünden Lut kavmine benzetmektedir. Romanı, Captain Gerald Jackson Read, Necdet ve Leyla adlı üç ana karakter oluşturmaktadır. Yazar, dönemin içinde bulunduğu ahlaken çöküşe dikkat çekmek için seçtiği karakterlerin daha çok olumsuz, hatalı özelliklerini ön plana çıkarmıştır.

İstanbulu kızlar İngiliz subaylarına dinmek bilmez bir hayranlık beslemekte buna karşılık Kuvayı Milliyecileri kaba, geri olarak niteler ve onlardan iğrenmektedirler. Leyla da bunlardan biridir. Alafranga bir yaşama özenen Leyla, nişanlısı Necdet ile İngiliz zabıt Jack Read arasında kalmış durumdadır. Necdet, geleneklerine bağlı,

alafranga yaşamdan iğrenen bir gençtir. İngilizlere olan nefreti de Leyla'nın ondan soğumasına neden olmaktadır. Hayalini kurduğu hayatı ona İngiliz zabitin verebileceğine karar vererek seçimini Jack Read'den yana yapar. Bunların yanı sıra romanda çok fazla yabancı karakterin olduğu görülmektedir. Bunlardan En çok dikkat çeken ise İngiliz zabıt Jackson Read'dir. İngiliz medeniyetinin romandaki temsilcisi olarak görülen bu karakter İstanbul'daki kızların arzuladığı genç ve yakışıklı biridir. İşgal sonrasında Türk topraklarına gelen yabancılar ile Türk insanı ikiye bölünmüş durumdadır. Bir yanda geleneklerine bağlı, içinde bulunan durumdan memnun olmayan insanlar varken diğer yanda alafrangalık ve züppelik peşinde olan insanlar yer almaktadır. Zevk ve eğlence dışında bir şey düşünmeyen, gelişmişliği batıya özenmek onlar gibi yaşamak olarak düşünen insanlar eleştirilmekte, İstanbul halkı Lut kavmine benzetilmektedir.

Türk edebiyatında distopik unsurlar barındıran bir diğer roman örneği ise Adam Şenel'in *Teleandre Ütopyasında Evlilik Hayatı* adlı eseridir. 1968 yılında yayımlanan eserde sadece evlilik ve ona dair unsurlar anlatılmaktadır. Platon'un *Yasalar*'ın da yer alan aile sayısının sabitlenmesini gerektiği fikrinin burada da yer aldığı görülmektedir.

Romanda doğumdan ölüme kadar tüm yaşam sabit bir akış içerisinde ilerlemektedir. Çocuk sayısından çocukların seçeceği mesleğe kadar her şey önceden belli ve sabittir. Ailelerin tek bir doğum hakkı vardır ve bu çocuklarda ikiz olmaktadır. Teleandrogenos'ta aileler biri kız diğeri erkek olan ve yapışık olarak doğan çocuklara sahiptirler. Yapışık yaşayan bu çocuklara sekiz yaşından sonra cinsiyetlerine göre eğitim verilmektedir. Kızlar namus anlayışı çerçevesinde on üç yaşına bastıklarında bir kafesin içine kapatılmaktadırlar. Amaç kadınların evlenecekleri güne kadar herhangi bir cinsel birleşme durumundan korumaktır. Bu kafesin bir anahtarı ailede diğeri ise devlet yetkililerinde bulunmaktadır. Bu çocuklar yirmi üç yaşına geldiklerinde ise, giderlerin tamamı kamu kaynaklarından karşılanır ve bir hafta süren bir tören ile evlenirler.

Evlilik töreninin birinci günü herkesin önünde kafesinden çıkarılan kadınlar evlilik töreninin bitmesinden sonra yeni bir cinsiyet kafesine kapatılır. Yine bu kafesin anahtarlarından biri devlet yetkililerinde dururken diğeri ailesine değil artık kocasına verilir ve böylece kadının kocasının mülkü olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Yalçinkaya'ya göre; “yapıt gerçekte, bu öğelerle en başta namus anlayışını temel sayan Türk ailesinin bir parodisini yapıyor. Yaşamın çeşitliliğine açılan kapılarının tehdit edici

bulunduğu ve mümkün olduğunca önlenmeye çalışıldığı, eşitsizliğin biyolojik olarak olarak temellendirildiği, baba mesleğini sürdürmenin özel bir önem taşıdığı, 'kızını dövmeyenin dizini dövdüğü' Türk ailesinin bir parodisi" (Yalçınkaya, 2004: 359)

"Kadınların erkekler üzerinde hâkim ve dışarıya vahşi oluşu, geleneksel toplum yapısının altüst ediliş, toplumsal cinsiyet ve aile yapısında kadının zorbalıkla erk kurması, distopik bir ülke olarak Kadılar Ülkesi'nin özellikleridir." (Çatındaş, 2013: 1000)

Türk edebiyatının diptopik romanlarından bir diğeri de Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Topal Karınca* adlı eseridir. Eser, George Orwell'in 1945 yılında yayımlanan *Hayvan Çiftliği* adlı romanında olduğu gibi siyasi bir hiciv niteliği taşımaktadır. Yaşar Kemal'in kelimelere çiçek açtıran ustalığı ile kaleme aldığı bu eserin arka planında verilmek istenenler düşünüldüğünde birçok siyasi ve sosyal mesaj içerdiği görülmektedir. Eser, filler ile karıncalar arasındaki geçen mücadeleyi anlatmaktadır. Eserde filler karıncaların emeğini sürekli sömürmekte, zihinlerini sürekli meşgul ederek onları ucuz ekmek kölesi haline getirmektedirler. Roman boyu Yaşar Kemal'in sosyalist bir topluma duyduğu özlem de dikkat çekmektedir.

Filler Sultanı, gücünden yararlanarak kendinden daha zayıf konumda olan karıncalar üzerinde egemenlik kurmak ve onlara boyun eğdirmek istemektedir. Filler Sultanı ile karıncaların girdiği savaşta çoğu karınca ölür. Karıncaların lideri konumunda olan demir ustası Kırmızı Sakallı Topal Karınca ise fillere boyun eğmez ve kırmızı karıncaları da alarak o diyarı terk eder. Karıncalar ömrü oldukça fillerin her ihtiyaçlarını karşılarlar. Fakat gece gündüz filler hizmetinde çalışmaları yetersiz bulunur ve onlardan bir filin on katı büyüklüğünde bir saray yapmaları istenir. Karıncalar yarı aç bir şekilde sürekli çalışmaktan isyan edecekleri sırada onlara *"Her karınca bir fildir"* yalanı ile çok çalışırlarsa karıncalardan kurtulacakları telkin edilir. (Kemal, 2021: 84) Kendilerine sunulan yalana inanan karıncalar bir fil olduklarını düşünmeye, onlar gibi davranmaya başlarlar. Ulukepez adlı karakter karıncaların beynini yıkamak için Sultan şöyle bir öneride bulunur: *"Karıncaları fil etme okulları açacağız. Karınca yavrularını daha yumurtadan çıkar çıkmaz alıp bu okullarda eğiteceğiz. Fil olduklarını hiç unutmayacaklar"* (Kemal, 2021: 168).

Roman karıncaların birlikte daha güçlü olduklarını anlayıp bu düzene bir son vermeleri gerektiğini fark etmeleri ile son bulur. Karıncalar hep birlikte fillerin düzenine

bir son verirler. George Orwell'in *Hayvan Çiftliği* adlı distopyasındaki hayvanların domuzlar için verdiği mücadele bu romanda da yer almaktadır.

Birinci dönem distopik roman türlerinin genelde siyasi bir hiciv niteliğinde olduğu görülmektedir. Kadınların toplum içindeki konumu, toplumda görülen çürümüşlük bu dönem distopik türlerinin konusunu oluşturmaktadır.

1980 sonrası distopik türlerde her geçen gün gelişen teknolojinin insan hayatına olan etkileri dünyaya olan olumsuz yönleri ele alınmaktadır. Bu dönem distopik roman örnekleri tek tek özet niteliğinde verilecek ve romanlarda yer alan distopik unsurlara değinilecektir.

2000 yılı ve sonrasında distopik türde yazılmış roman örneklerinin gittikçe artmış olduğu görülmektedir. Bu durumda artan iletişim araçları, yapılan kitap tanıtımlarının fazlalığı, her geçen gün daha da kötüye giden dünyanın gerçekliği bunda etkilidir. Özellikle Covid-19 sürecinde distopik romanlar hak ettiği yeri bulmuş ve gerek okuruna kavuşmuştur. Bu dönem romanları incelendiğinde genelinde benliğin yitimi, ekolojik degelerin bozulması, kısıtlanan özgürlükleri kaygı verici bulmaktadır. Yine bu dönemde de distopik roman örnekleri tek tek özet niteliğinde verilecek ve romanlarda yer alan distopik unsurlara değinilecektir.

Savaşlar, yangınlar, yaşanan sel felaketler, salgın hastalıkların görüldüğü bu süreçte distopik türlere olan ilgi artmıştır. Distopik romanlarda görülen öngörülerin tutatrlılığı bu türün gerçek okurları ile buluşmasını sağlamış ve nitelikli eserler de vermiştir. Bu dönem distopik roman örnekleri tek tek özet niteliğinde verilecek ve bu romanlarda bulunan distopik unsurlara değinilecektir.

3.4. GÜNÜMÜZ TOPLUMU VE DİSTOPYA

Günümüz dünyasında bir ütopyanın mı yoksa bir distopyanın mı içerisindeyiz? Distopik kurgular ile aramızda benzerlikler var mı? Kurallar ile bir şekle sokuluyor muyuz? Gerçekten özgür müyüz? Aldığımız kararlarda ne kadar özgürüz? Kapitalist düzene karşı çıkabiliyor muyuz? Sahip olduklarımız bizi mutlu etmeye yetiyor mu?

Ütopik türlerin ortaya çıkış süreci toplumsal süreç ve kontrol mekanizması ile ilgili olduğu söylenebilir. 19. yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve Fransız

Devrimi'nin neden olduğu koşullar, bu süreç sonunda ortaya çıkan kapitalizmin toplum üzerinde her geçen gün artan baskısı, emperyalist güçlerin toprak paylaşım savaşları, yaşanan ekonomik krizler, despotik yönetimler, yaşanan Sovyet Devrimi sonucunda ütöpik metinlerde bir artış görülür. Ütöpik türlerin karşısında toplumlarda yaşanan duyarsızlaşma, sınır tanımayan teknolojik gelişmeler, baskıcı yönetimler, adil bir hayat isteği, yaşanan adetletsizlikler, karanlık bir gelecek algısı, kapitalist düzen, cinsiyet rollerinde görölen eşitsizlikler ise oluşturulan bilimkurgu metinleri için kaynak olmuştur. Ütöpik türler bizi güzel, gerçekleşmesi hayal edilen bir ülkeye görürerek yaşanan süreci eleştirir. Distopyalar ise bizleri kucak dolusu soruyla kasvetli bir ortamda çaresiz bir şekilde bırakır. Gregory Claeys, *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı* adlı kitabında bir kişinin ütopya olarak algıladıklarının diğer kişi için distopya olabileceğini söyler. Bu nedenle bir metnin ütopya olarak mı yoksa distopya olarak mı adlandırılacağının bakış açısına göre değişeceğini belirtir.

Distopik türlerin totaliter yönetimlere karşı ortaya çıkan bir tür olduğunu söylemek eksik bir ifade olacaktır. Kapitalizmin bireyleri bir maymun gibi şekilden şekle soktuğu bir süreçte yaşamaktayız. Bugün moda olan bir şey diğer gün hızla değişmekte ve bu duruma bireylerin yetişmek için bir mücadekle vermesi gerekmektedir. Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* romanında yer alan çoğu öngörünün gerçekleşmekte olduğu görülür. *Cesur Yeni Dünya* romanında yaşlanmak diye bir durum yoktur. Gelişen teknoloji ile bireyler hayatlarının sonuna kadar genç ve güzel kalmaktadırlar. Günümüzde yaşananları düşündüğümüzde bu durumun gerçekleştiği görölmektedir. Bireyler yaş aldıkça vücutlarında oluşın yaşlılık belirtilerinden ameliyatlar ya da yapılan estetikler ile kurtulabilmektedir. Eserde bireyler yaşlanmaktan ölmekten daha fazla korkmaktadır günümüzde de bu durumun geçerli olduğu görölmektedir. Genç kalma isteği kadınları bir meta olmaktan öteye geçirmemekte ve yaratılan estetik harikalar ile bireyler tanınmaz bir hal almaktadır. Distopik romanlardaki kişiler gibi günümüz dünyasındaki insanlar da yaşlanmadan ölme mücadelesi vermektedir.

En tanınan distopik kurgulardan olan George Orwell'in *1984* adlı romanında ise günümüz kameralarına benzeyen tele ekranlar yer almaktadır. Romanda yer alan tele ekranlar insanları en mahrem alanları olan evlerinde bile izlemekte ve onlara özel bir alan bırakmamaktadır. Her an her yerde izlenen kişiler birer robot şeklini almış ve bir araya gelmekten, en ufak bir hata yapmaktan dahi korkmaktadırlar. Hatta mimikleri dahi

düşünce polisi tarafından tutuklanmalarına neden olmaktadır. Günümüzde çalıştığımız kurumlarda, yaşadığımız apartmanlarda hatta kaldığımız evlerde bile kameralar bulunmaktadır. George Orwell'in tele ekranları bulunmasa da o görevi kameralar ve telefonlar yüklenmiş bulunmaktadır. Kullandığımız telefonlar ile sanal ayak izlerimiz takip edilebilmekte ve ziyaret ettiğimiz her sayfa tek tek kaydedilebilmektedir. Hem gerçek hayatta kameralar yoluyla hem de kullandığımız telefonlar ile küresel köy olarak adlandırılan sanal ortamda attığımız her adım takip edilmekte ve kayıt altına alınmaktadır. Bu küresel köy ile bireyler hiç göremeyeceği uzaklıktaki kişilerden haber alabilmekte ve onların yaşam tarzlarını da öğrenebilmektedir. Bu durum da kapitalist düzenin işine yaramakta ve kıyafetten yemeğe, eğitimden yaşam tarzına hatta kişilerin tipine kadar çoğu şeyde tek tiplilik oluşturmaktadır. Ayrıca çoğu yerde bulunan X Ray cihazları sayesinde içimizdeki organlara kadar kontrol edilmekte ve denetlenmekteyiz.

Günümüz çağının vazgeçilmezi olan televizyonlarda bireyleri düşündürmekten çok eğlendirmeye ve bireyleri oyalamaya yönelik programlar sunulmakta bu durum da toplumsal çürümeyi hızlandırmaktadır. Dizilerimizin vazgeçilmez unsuru olarak görülen şiddet görüntüleri ise toplumdaki şiddet olaylarının artmasına neden olmaktadır. Sistemin istediği toplum düşünmeyen, sorgulamayan ve derinliği olmayan sığ insanlardır. George Orwell'in 1984 adlı romanında bulunan tele ekranlar da bu işlevi görmekte, bireyler yönetim mekanizmasının belirlediği programlar dışında hiçbir şey izleyememektedir. Ray Bradbury de *Fahrenheit 451* adlı romanında kitle iletişim araçlarının ne derece etkili bir uyuşturucu olabileceğini fark etmiş ve bireyleri bu konuda uyarmıştır. Romanda televizör adı verilen televizyonu izlemek dışındaki tüm bilgi kaynakları yasaklanmıştır. Beyin yıkayan ve tek tip insan yaratmayı amaçlayan bu programlar bireyleri kişiliksiz bir hale getirmektedir. Roman karakteri olan Linda sabahtan akşama kadar televizyon izlemek dışında bir şey yapmamakta, televizyona bağımlı halde yaşamaktadır. Günümüzde kitle iletişim araçları ile aramızda oluşturduğumuz bağ da buna benzemektedir. Kitapta yer alan şu ifadeler de bu düşünceyi doğrular niteliktedir: *"Yayıncıların, sömürücülerin, radyo televizyoncuların ellerinde adamın beyni öyle hızlı döndürülür ki, sanki bir santrifüj tüm vakit kaybettiren düşünceleri savurup atar"* (Bradbury, 2012: 91).

Gelişen teknoloji, haberleşme ve iletişim açısından hayatı kolaylaştırıcı olmasının yanı sıra bireylerin teknoloji için harcadıkları süreyi belli bir zaman dilimi ile

sınırlandırılmaması sonucunda bağımlılık oluşturmaktadır. İnternet ya da sanal köy olarak adlandırılan bu ortamda bireyler kendilerinin özgür olduklarını düşünmekte ve bu nedenle istediklerini paylaşmaktadırlar. Oysa gönderilen mesajlardan paylaşılan resimlere kadar her şey kayıt altında tutulmaktadır. Her hareketinin kontrol altında olduğunu bilmeyen bu bireyler özgür müdür? İnternet bağımlılığı artık hastanelerde tedavisi dahi edilen bir hastalık olarak da görülmektedir. Günümüzde önümüze sunulan iletişim araçları, oyunlar, sosyal medya, teknolojik icatlar hâlâ okur kitlesine sahip olan Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* romanındaki bireyleri hatırlatmaktadır. *Cesur Yeni Dünya*'da bireyler soma adı verilen bir ilaç ile uyuşturulmakta ve tepkisiz hale getirilmektedir. Bize sunulan ve yararımıza olduğu söylenen bu gelişmeler de bir soma işlevi görmektedir. Aldous Huxley romanda kontrol toplumlarının bireyleri şiddet ya da korku ile değil tam tersi onları eğlendirerek ve kendi rızaları ile kontrol altına alacağını belirtmekte ve geleceğe yönelik kaygılarını dile getirmektedir. 1984 romanında bireyler korku ile kontrol altına alınırken *Cesur Yeni Dünya*'da kendi rızaları ile kontrol altına alınmaktadırlar. George Orwell, insan icadı olan silahların insanların sonunu getireceğine inanırken Aldous Huxley bireylerin herhangi bir korku ortamına gerek kalmadan kendi rızaları ile kontrol altında tutulacaklarını ifade etmektedir. Yaşadığımız süreci düşündüğümüzde Aldous Huxley'in ne kadar ileri görüşlü olduğu da görülmektedir.

Günümüz insanları zamanının çoğunu internet ortamında ya da televizyon başında harcadığı için kitap okuma alışkanlığı unutulmakta hatta cümle kurmakta dahi zorlanan bireyler görülmektedir. Totaliter yönetimlerde insanlar kitaplardan uzaklaştırılmaktadır. Bunun birçok örneğini de romanlarda görmekteyiz. George Orwell'in 1984 adlı romanında bireylerin kitap okumaları hatta bir şeyler yazmalarının dahi yasak olduğu görülmektedir. Yine Ray Brudbary'in *Fahrenheit 451* romanında da kişilerin kitap okuması hatta evlerinde bulundurmaları dahi yasaktır. Bulunan kitapları yakmaları için bir itfaiye ekibi dahi kurulmuştur. Romanda itfaiye ekipleri yangınları söndürmekten değil insanları aydınlatacak ve sorgulmalarına neden olacak kitapları yakmaktan sorumludurlar. Sistem, kitap okudukça aydınlanan kişileri kendine karşı bir tehlike olarak bulmakta ve kitabın bulunduğu evleri yakmakta okuyan biri görüldüğünde ise hapis cezası ile cezalandırmaktadır.

Bankaların hediye çeki dağıtır gibi dağıttıkları kredi kartları ve sonucunda oluşan sınırsız harcamalar bireyleri tüketime daha da özendirilmektedir. Fark etmeden borç

batağına giren kişilerden çoğunun sonu ise intihara kadar gitmektedir. Kapitalist bir sistemde toplumun bilinçlenmesi sistemin işine gelmez. Okuyarak aydınlanan kişiler sistem için tehlikeli olarak görülmektedir. Bu nedenle toplum aydınlatılmak yerine gereksiz bilgilerle oyalanmaktadır. Distopik kurgularda bilim dahi sistemin lehine kullanılmaktadır. Sağlık alanında yaşanan gelişmeler ile genç görünümlü yaşlılar çoğalmıştır. Bu gelişme, düşünüp sorgulamaktan ziyade güzel olmanın pesinden koşan, okumaktan ve sorgulamaktan uzak kişilerin çoğalmasına katkı sağlamaktadır. Bilim, iktidarın gücünü artırmaktadır fakat bilimin ahlaki bir sorumluluğunun olduğuda asla unutulmamalıdır.

Distopik kurgularda bireylerin tek tip hale getirilmesi de amaçlanmaktadır. Günümüzde internet sayesinde farklı ülkelerdeki kişilerin hayatları hakkında dahi bilgiye sahip olmaktayız. Bu da onlar gibi giyinip onlar gibi konuşmamızı sağlamaktadır. Bu durum sadece kıyafet ile sınırlı kalmaz kişiler düşünce olarak da tek tip hale getirilmeye çalışılır. Distopik kurgular yazarların içerisinde bulundukları süreci eleştirmelerinden dolayı siyasi bir hicivdir. Bu kurgular, gelecek hakkında kehanetlerde bulunarak insanlığı karanlık gelecek konusunda uyarmakta, gelecekle ilgili okurlarda farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KORKU KAVRAMI

4.1. KORKU VE KORKU KÜLTÜRÜ

4.1.1. Korku Kavramı

Korku durumu ilk insanlıktan bu yana var olan ve insan hayatına büyük oranda etki eden çok güçlü bir duygudur. Farklı ve anlaşılması güç yapısı ile çoğu disiplin alanlarının dikkatini çekmiş ve tanımlamaya gerek duyulmuştur. Bu tanımlardan yola çıkarak korku durumunun bireye ve toplumsal değer yapısına göre farklılık kazandığı bilinmektedir (Çapak, 2020: 3). Furedi, “*beklenmedik ve öngörülemez bir davranışla karşılaşan insanın, zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizma*” şeklinde tanımlar (Furedi, 2017: 8). Marks ise “*mevcut bir tehlikeye karşı doğal bir tepki olarak ortaya çıkan istenmeyen fakat hayati öneme sahip evrimsel bir miras*” olarak tanımlar. Korku kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Bütün bu tanımlar ise korku durumunun tehlike anında ortaya çıktığı fikrinde birleştikleri görülür. Fakat bu korku duygusu tüm insanlarda görülen normal bir durumdur. Her bireyi korkutan farklı durumlar bulunmaktadır ve bu korku durumları bireyden bireye değişmektedir. Korku durumu sadece bireylerin hayatını olumlu veya olumsuz yönlendirmekle kalmamış toplumsal yaşamının şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Korku daha çok bireylerin kendi düşünceleriyle oluşturdukları bir durumdur. Bu nedenle de kişiden kişiye etkisi değişmektedir. Bu nedenle bireyler aynı durumlara farklı tepkiler verebilmektedir (Gençöz, 1998: 9). Korku durumunda bireylerde oluşan “*titreme, kızarma, solunum hızlanması, kalp çarpıntısı, bayılma*” gibi farklı durumlara neden olmaktadır (Burkovik ve Tan, 2009: 22). Herkeste görülen bu ortak tepkilerin yanı sıra “*göz bebeklerinin büyümesi, terleme, beniz sararması, ka basıncının yükselmesi*” gibi farklı tepki durumlarının da ortaya çıktığı görülmektedir. (Mert, 2012: 32) Korku durumunun bireylerde oluşturduğu fiziksel olumsuzlukların yanı sıra kaygı, endişe, fobi, güvensizlik gibi bazı psikolojik rahatsızlıklara da neden olmaktadır. Korku durumunda kaygılarımızın arttığı doğrudur fakat birbiri yerine de kullanılan bu iki kavramın aslında aynı anlama gelmedikleri görülmektedir. Freud bu iki kavram arasındaki farkı şu ifadeler

ile açıklamaktadır: “*gerçek bir tehlikenin varlığında ortaya çıkan duygu korku; gerçek bir tehlike kaynağı yokken oluşan duygu ise kaygı*” olarak açıklanmaktadır (Freedman vd., 2003: 78). Kaygı, elle tutulur bir neden yokken bilinçsiz bir biçimde oluşurken korkuda ise bir nesne bulunmaktadır (Giddens, 2010: 64). Korku durumu herkes tarafından tehlikeli bulunan bir durum ya da nesne karşısında yaşanırken kaygı ise bireyin kendi beyninde nedensizce ürettiği ve yaşadığı bir duygu durumudur (Gençtan, 1994: 86). Yine bu ifadelerle birlikte anılan fobi durumunun ise bireyin korku oluşturacak herhangi bir nesne ya da durum olmamasına rağmen oluşturduğu aşırı korku durumudur. Tedavi edilmesi gereken bu durum yaşamı tehdit eden üst düzey bir duygu durumudur. Korkularımız gerçek bir tehdit durumunda ortaya çıkan duygu durumlarıdır oysa kaygı ve fobilerin kaynağı bilinmemekte özellikle fobilerimiz tedavi gerektirecek düzeyde insan yaşamını etkileyen duygu durumlarıdır.

Her ne kadar olumsuz bir duygu olarak ifade edilse de korku durumu “*ilkçağlardan beri atalarımızın kendisini vahşi hayvanlardan doğal felaketlere kadar çeşitli tehlikelerden korumalarını ve hayatta kalmalarını sağlamıştır*” (Milosevic, 2015: 154). Bu çalışma bağlamında korku duygusunun distopik türlerdeki bireylerin yaşamındaki etkisini daha iyi gösterebilmek adına korkunun nedenleri ve türlerinin incelenmesi gerekmektedir.

4.1.2. Korkunun Nedenleri ve Türleri

Hem kişisel hem de toplumsal hayatımızı önemli ölçüde etkileyen korku kavramının ortaya çıkmasında tek bir nedenden bahsetmek mümkün değildir. Bu korku durumunun oluşmasında bireysel özelliklerimiz, aile yapımız, içinde yaşadığımız çevre de etkilidir. Izard’ın ifadesine göre korkuların ortaya çıkmasında dört farklı unsur rol oynamaktadır. “*1) Çevresel olaylar veya süreçler, 2) Dürtüler, 3) Duygular, 4) Bilişsel Süreçlerdir (düşünme, hatırlama)*” (Izard, 1977: 357).

Gençöz’e göre korku “*kişinin kendi düşüncelerinin sebep olduğu bir duygu durumudur*” (Gençöz, 1998: 9). Korkularımızın sebeplerine bakıldığında yaşadığımız olaylardan ziyade bu olaylara yüklediğimiz anlamlar ve oluşturula düşünceler olduğu görülmektedir (Özer, 200: 22). “*Savaş, doğal afet, salgın hastalıklar gibi olumsuz durumları deneyimlemiş toplumların korkuları bunu hiç tecrübe etmemiş olan toplumlara göre daha kuvvetli olmaktadır*” (Çapak, 2020: 8). Geçmişten günümüze gelen süreç

incelendiğinde korkuya neden olan unsurların her dönem değiştiği görülmektedir. Kimi dönemlerde vahşi hayvanlar korku unsurunu oluştururken kimi süreçlerde baskıcı yönetimler bu işlevi erine getirmiştir. Günümüzde ise yaşadığımız savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar ve yaşanan ve sonu gelmeyecek gibi görünen teknolojik gelişmeler korku unsurunu oluşturan ve besleyen etmenlerdir.

Tehlikeli bulunan unsurlar doğuştan genler yoluyla bireylere yerleşmiş olabileceği gibi toplumsal hayatta çevre yoluyla da kazanılmış durumları vardır. Bu durum Bauman'a göre şu şekilde ifade edilmektedir: *“Bazıları bedeni ya da malı tehdit eder. Bazıları yaşam güvencesini (gelir, istihdam) veya bir toplumsal düzenin güvenilirliğini tehdit eder. Bazıları da kişinin dünyadaki yerini, yani toplumsal hiyerarşi içindeki konumunu, kimliğini (sınıf, cinsiyet, etnik, dinsel kimlik) tehdit eder. Daha genel olarak toplumsal yozlaşma ve dışlanma bağıışıklığını tehdit eden korkularda mevcuttur”* (Bauman, 2020: 10).

“En nihayetinde korku, doğuştan gelen korkular ve öğrenilmiş korkular olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak kendi kişisel deneyimlerimiz yolu ile öğrendiğimiz korkular olduğu gibi kişisel tecrübeye dayanmayan, bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından ona öğretilen yapay korkular da mevcuttur. Bu bağlamda içeriği bakımından farklı bir korku sınıflandırmasını karşımıza çıkarmaktadır. Bunlar ise bireysel ve toplumsal korkulardır. Bireysel korkular, kişinin psikolojisine ve tecrübelerine dayanan; kişiden kişiye değişiklik gösteren korkulardır” (Yıldız: 2020: 128-128).

Bir geçmişimizin olmamasına rağmen yılandan korkmak doğuştan gelen bir korku olarak nitelendirilebilirken bir yaşantı sonucunda depremden korkmak öğrenilmiş bir korkudur. Korku yaşadığımız durumlarla değil düşüncelerimizle ortaya çıkmaktadır. Korku durumunu sadece başımıza gelen tehlikeli durumlar sonucunda elde etmeyiz. Bunun oluşmasında çevre ve teknoloji, medyanın gücü de tartışılmaz nitelikte etkili olmaktadır.

Sonuç olarak hem insan hem de toplum hayatını önemli ölçüde etkileyen bir unsurdur. Distopik bir senaryodan farkı olmayan bu günümüz dünyasında bireylerin korku unsurundan uzak kalmaları mümkün değildir. *“İnsan yaşamın her alanında korku duygusunun çeşitli şekillerde kendini göstermesi ve bireysel bir duygu durumu olmaktan çıkıp sosyal bir olgu haline gelmesi toplumda korkunun, egemen bir kültür haline geldiğinin işaret etmektedir”* (Yıldız, 2020: 123). Korku oluşturan olaylar, nedenler ve unsurlar değişse de korku duygusundan uzak huzurla geçirilebilecek bir dünya mümkün

değildir. Tam da bu nedenle yaşadığımız çağda korku kültürüyle karşı karşıya kalmaktayız.

4.1.3. Korku Kültürü Kavramı

“Duygu; beden ve zihnin algıladığı çevresel uyaranların, kültürel anlam ve sembollerle yorumlanması sonucunda ortaya çıkan reflektir” (Usta Baki, 2021: 88). Korkularımızın nedeni sadece biyolojik ya da sadece psikolojik değildir toplumsal ve kültürel unsurlar da korkun oluşmasına neden olan unsurlar arasında yer almaktadır (Kabakçı, 2012: 49). Korku durumu tekrar eden bir unsur halini aldığı bireysellikten çıkıp toplumu da etkisi altına alan bir unsur olmaktadır. Hem birey hem de toplum hayatını şekillendiren korkunun zamanla bir kültür halini aldığı görülmektedir. Korku durumu tıpkı bir hastalık gibi tüm kültürü etkisi altına alabilecek güçlü bir duygu durumudur. Zamanla bu durumda bir kültür haline dönüşmektedir. *“Bu kültürün temelinde insanın, gündelik yaşamını tehdit eden yok edici güçlerle kuşatılmış olduğu inancı bulunmaktadır”* (Furedi, 2017: 8). Bu ifadeden yola çıkarak korku kültürü bir davranışı yaparken korku duyma durumu olarak ifade edilmektedir (Karakuş, 2019).

Korku kültürünün bileşenlerinden kültür kavramını Williams şu şekilde tanımlamaktadır. *“Bir insanın, grubun ya da toplumun yaşam biçiminin tümünü, faaliyetlerini, inançlarını ve geleneklerini belirtmek”* için kullanır. (Aktaran: Smth, 2007: 14) Parekh’e göre ise *“kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemi veya bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler sistemidir”* (Parekh, 2002: 184). Bireylerde görülen korku durumu kendi deneyimlerinin yanı sıra yaşadıkları kültür tarafından da anlamlandırılmaktadır. Kültür ile her daim olumlu unsurlarları taşıyan bir süreç değildir. Korku durumunun da nesilden nesile taşınmasını sağlayan bir unsurdur.

“Korku kültürü terimi kullanımının ilk örneği 1985’te yayınlanan bir makalede bir kurumun disiplin ve planlı çalışma şeklini ifade etmek için kullanıldı. 1990’da Avusturyalı bir gazetecinin suçlara ilişkin ürkütücü gazete haberlerinin nasıl bir korku kültürü yarattığını anlatmasıyla birlikte korku olgusu, kültürel fikir ve eylemler ile birlikte ele alınmaya başlamıştır. Korku kültürünün bu kullanımı kavramın evriminde önemli bir geçiş noktası olmuştur. 1990’dan itibaren bu terim bir kurumun kültürü gibi özel deneyimlere atıfta bulunmak için değil de toplum genelinde hüküm süren bağımsız bir durumu ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır” (Furedi, 2018: 45)

Böylelikle kavram halkın korku durumlarında verdikleri tepkilere karşılık gelen bir terim olmuştur.

4.1.4. Korku Kültürünün Ortaya Çıkış Nedenleri

Korku durumu sadece bireysel bir duygu durumu değildir. Toplumu da etkisi altına alan bu duydu durumu aniden ortaya çıkmamaktadır. Arka planda yavaş yavaş korkuyu oluşturan unsurlar bulunmaktadır. Korku kültürü ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmaktadır. Korku kültürünün oluşmasında sadece kendi bireysel yaşantılarımız değil toplumsal yaşantılarımızın da etkisi büyüktür (Çapak, 2020: 13).

“Korku kültürünün ortaya çıkmasına neden olan bu unsurlar siyaset, kültür, din, küreselleşme, eğitim sistemi ve medya şeklinde sıralanabilmektedir. Siyaset, kültür ve din olguları geleneksel toplumlarda insan yaşamını yönlendiren bağlayıcı unsurlar oldukları için geçmişte korku kültürünün ortaya çıkışının temel nedenleri arasındadır. Küreselleşme, eğitim sistemi ve medya ise daha çok korku kültürünün yaygınlaşması noktasında önem arz eden unsurlardır”(Akdağ, 2023: 38).

Siyaset, korku kültürünü kendine göre şekillendirmekte ve istediği sonucu da almaktadır. Çünkü korkan insanları yönetmek ve şekillendirmek daha kolay olacaktır. Yaratılan hayali düşmanlar, toplumun oy vermez ise daha kötüye gidebileceği algısı, terör belası ile cezalandırma bu süreçte yaratılan bazı korkulardır. Bu korku ortamından kurtulmak isteyen bireyler de denilen partiye oy vererek bu belalardan kurulmayı tercih etmektedir. Bu süreçte ortaya atılan korku durumu ne kadar büyükse insanların da o partiye bağlılığı o derece büyük olacaktır. Bu duruma günümüz toplumlarında da birçok örnek verilebilir (Cetin, 2012: 37). Korku iktidarların kullandığı en etkili silahlardan biridir. Daha önce de belirtildiği gibi George Orwell’in 1984 romanında yer alan tele ekranlar günümüzde farkında olmadan insanların beynine kurulmuş durumdadır. Korku ortamı sadece bir toplumla da sınırlı kalmamaktadır bu güçlü duygu durumu nesilden nesile de aktarıldığı için devam ettirilmektedir. Bunun yanı sıra din olgusu da bireylerin hayatında etkili olan çok güçlü bir kavramdır. İnsanların sığınma aracı olarak gördükleri din olgusu çoğu zaman bir korku unsuru olabilmektedir. Bireyleri yaptıklarından cezalandırılacakları korkusu da içlerinde bulundukları korku kültürünün oluşmasında etken unsurlardan biridir (Giddens, 1994: 98). Korku kültürünün oluşturulmasında bunlar da tek başına yeterli değildir. Bunların yanı sıra medyanın gücü de çok fazladır. Çünkü medya günümüz dünyasında bireyler arasında etkileşimi sağlayan güçlü unsurlardan

biridir (Gidden, 2013: 84). Medya sayesinde bireyler dünyanın öbür ucunda yaşan bir felaket durumundan haberdar olabilmektedir. Medyanın olayları iletirken kullandığı dil de yine korku kültürünü oluşturan unsurlar arasındadır. Yakın geçmişte birebir yaşadığımız Covid-19 adlı salgın durumunda da bunu hissetmiş bulunmaktayız. Salgın hastalık durumu bizim ülkemizde daha görülmemiş olduğu halde korku medya gücü ile beynimize yerleştirilmiş ve hayatımızı farkında olmadan şekillendirmiş durumaydı. Hastalık bizim ülkeye geldiğinde ise yıllardır bu hastalık ile yaşıyor gibi bir hal almış durumdaydık.

Korku kültürünün oluşmasında bunların yanı sıra eğitim ve aile kurumu da etkili unsurlar arasındadır. Korkuya dayalı eğitim ilk olarak ailede verilmekte ve bireylerin kendilerini dış etkenlere karşı korumaları gerektiği daha küçük yaşlarda beyinlerine işlenmektedir. Ailede başlayan bu korku eğitiminin işlevini çocuğun okula başlaması ile eğitim kurumları devralmakta ve devam ettirmektedir (Furedi, 2017: 164). Eğitim kurumu içerisinde yer almaya başladıktan sonra bireyler yeni korku durumları ile karşı karşıya kalmakta ve bu ortamda yeni korku durumlarını öğrenmektedir. Sessiz kalmak, derse geç kalmamak gibi. Bu unsurların yanı sıra birçok neden bireyin özgürlüğünü kısıtlamakta ve yaşam alanının daralmasına neden olmaktadır.

“Korku kültürünü ortaya çıkmasına neden olan siyaset, kültür, din, eğitim sistemi, medya gibi genel unsurların yanı sıra; korku kültürünün yayılmasında küresel etki uyandıran birçok olay etkili olmuştur. Korku kültürü argümanları kabul etmek, korku ve kültürün iç içe geçtiğini ve bu birlikteliğin kamusal alanı önemli ölçüde etkilediğinin anlaşılmasını sağladı. AIDS salgını, 11 Eylül terör saldırısı, deli dana hastalığı, kaçırılan çocuklar, artan suç vakaları sonucu toplum genelinde ortaya çıkan panik, toplumun korku iklimine yatkınlığını ortaya çıkardı. Daha sonraki yıllarda terörizm, küresel ısınma, salgın hastalıklar, nükleer patlamalar, gıda zehirlenmeleri gibi felaketlerin peşi sıra gelmesi korku ikliminin daha da yayılmasına neden oldu” (Furedi, 2018).

4.1.5. Korku Kültürü ve Özellikleri

Yaşadığımız çağda ortaya çıkan korku durumunun bireysel korkulardan değil toplumsal bir tepki niteliğinde olduğu görülmektedir. *“Çünkü 21. yüzyılın kültürünü şekillendiren umut değil korkudur. Günümüzde insanlar korku içinde yaşamakta; içinde yaşadıkları dünyaya karşı korku temelli bir bakış açısı sergilemektedirler” (Svendsen, 2021: 16, 19).* Bu ifadededn yola çıkarak *“korku kültürü, gerçek bir tehlike durumu olup olmadığına bakılmaksızın insanların zihinde sürekli bir tehdit algısı oluşması ve bu*

nedenle toplumda korku duygusunun hâkim olması ile açıklanabilmektedir. Genel bir tanımlamayla korku kültürü “bireylerin davranış biçimlerinden yaşam tarzlarına kadar her alanda korkunun hâkim olması” durumudur” (Yıldız, 2020: 134).

Korku kültürünün egemen olduğu toplumlarda korku dili oluşturulmakta ve bu dil her geçen gün farkı korku durumları yaratmaktadır. Bunun yanı sıra hiçbir zaman eskisi gibi olunamayacağı, dünyanın daha da kötüye gideceği, sonumuzun yaklaştığı gibi söylemler bu toplumlarda sıklıkla duyulmaktadır. Bu korku durumu sadec dil ile sınırlı da değildir bireyler günlük hayatlarının her anında bu korku durumunu yaşamaktadırlar. Yaşadığımız binadaki kişilerden, iş arkadaşlarımızdan hatta çoğu aile üyelerimizden bile korkmakta onlara güvenmemekteyiz. Bu durum George Orwel’in 1984 romanında yer elen tele ekranların artık beynimizde yer aldığını göstermektedir. Böyle bir ortamda çocuklar içlerinden geldiği gibi oyun oynayamamakta yetişkin bireyler dinlenmek için sakin ve تنها bir yeri tercih ederken bir kez daha düşünmektedir. Günümüzde yaşanan savaşlar, salgın hastalıklar, doğal afetler, sonunun ne olacağına dair bir kesinlik bulunmayan küresel ısınma buna örnek olarak verilmektedir. Böyle bir dünyada bireyler kendilerini güvende hissetmemekte ve her an her yerde endişe ile yaşamalarını kendilerine zehir etmektedirler. Böyle bir otamda distopik türlerin büyüüp daha da gelişmesine ortam hazırlamaktadır.

Korku kültürünün hâkim olduğu bu çağda tehlike durumunun nereden ve kimden geleceği bilinmediği için bireylerdeki korku durumu direncini korumaktadır. Kimden ve neyden korkmamız gerektiğini bilmiyor olmamız da endişe yaratmaktadır (Furedi, 2018). Bauman modern çağdaki korkularımızı şu ifadeler ile dile getirmektedir:

“En korkuncu korkuların her yerde hazır ve nazır oluşudur; bunlar evlerimizin ya da gezegenimizin herhangi bir kuytu ya da çatlağından sızabilir. Karanlık sokaklardan ve parlak ışıklı televizyon ekranlarından, yatak odalarımızdan ve mutfaklarımızdan... İşyerlerimizden ve oralara gidip gelmek için kullandığımız yeraltı treninden. Tanıştığımız insanlardan ve fark etmediğimiz insanlardan. Yuttuğumuz bir şeyden ve bedenimizi temas ettiğimiz bir şeyden “Tabiat” dediğimiz (depremler, su baskınları, kasırgalar, toprak kaymaları, kuraklıklar ya da sıcak dalgaların çoğalmasıyla ev ve iş yerlerimizi mahvetme ve bedenlerimizi yok etme tehdidinde bulunmaya hafızamızda daha önce hiç olmadığı kadar yakın) şeyden ya da (ev ve iş yerlerimizi mahvetme ve ani terörist saldırı, şiddet suçu, cinsel tecavüz, zehirli yiyecek ya da kirletilmiş hava ya da (...) diğer insanlardan” (Bauman, 2020: 11-12).

Bir toplumda korku unsuru aktif hale geldiğinde, korku oluşturan unsurlar her geçe gün abartılırken çözüm yolları konuşulmamaktadır. Böyle bir ortamda kullanılan dil de değişmekte ve yaşılan sorunları daha da korkulacak bir hale getirmektedir. Günlük hayat içerisinde insanların birbirine anlattıkları rivayetleın yanı sıra bir korku dili de oluşturulmaktadır. Böylece korku sadece düşüncede oluşturulan bir duygu durumu olmakla kalmamakta ve bir yaşam tarzı haline gelmektedir. Bireyler zamanla korku ile baş etmek ve onun üstesinden gelebilmek gibi kavramları unutup korkuyu kendilerine bir efendi haline getirmektedirler. Bu konuda Bauman Akışkan Korku’da şu ifadelere yer vermektedir:

“Bir zamanlar insanların dünyasını ziyaret eden korku kendi kendini yürütür ve kendi kendine yoğunlaşır hale gelmektedir; kendi ivmesini ve gelişim mantığını elde etmektedir(...) David L. Altheide’nin sözleriyle; “En kritiği tehlike korkusu değil, bu korkunun genişleyebileği olabileği şeydir... İnsanlar duvarların arkasında yaşayınca, bekçi tutunca, zırhlı araç kullanınca... sopa ve tabanca taşıyınca ve dövüş sanatları dersi alınca toplumsal hayat değişir... Sorun bu faaliyetlerin eylemlerimizin sürdürdüğü bir düzensizlik hissini onaylaması ve oluşmasına yardım etmesidir” (Bauman, 2020: 161).

Korkunun olduğu bir ortamda özgürlüğün bittiği grlmektedir. *“Hayvanı korku, insanı anlam yönetir; hakkaniyet anlamını kaybederse, zamanla insanın yaşamında her şey anlamını kaybeder ve bir toplumda korku kültürü egemense, orada ne gerçeğe koşulsuz saygı vardır, ne de canın kıymeti bulunmaktadır” (Aktaran: Yıldız, 2020: 142).*

Günlük hayatımızı dahi etkileyen ve yaşamımızın büyük bölümünü biçimlendirmede bu derece etkili olan korku kültürünün bazı unsurları bulunmaktadır. *“Korku kültürü; risk, belirsizlik ve güvensizlik unsurları ile birlikte var olmaktadır. Çünkü korkunun kaynağı risk, belirsizlik ve güvensizliğin varlığından beslenmektedir. Bu nedenle gündelik yaşam içerisinde riskli, belirsiz ve güvensiz olarak algılanan her olay insanların korku kültürünü beslemektedir” (apak, 2020: 31).*

4.2. GÖKDELEN, GECE, Y, SON ADA VE ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ ROMANLARININ DİSTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

4.2.1. Gökdelenlerin Gölgesinde Bir Kent Tasarımı

Tahsin Yücel'in 2006 yılında yayımlanan *Gökdelen* romanı 287 sayfadan oluşmaktadır. Roman, dönemin ünlü avukatlarından Can Tezcan'ın tüm kurumların özelleştirilmesi üzerine yargının da özelleştirilmesi için verdiği mücadele, yargı özelleştikten sonra ülkenin yaşayacağı olumlu durumlarla ilgili kurduğu hallerin olumsuz sonuçlanması anlatılmaktadır.

On dört bölümden oluşan distopik kurguda olay örgüsü Can adlı karakterin rüyası ile başlar. Rüyasında kim olduklarını bilmediği ve sayıca fazla insanlar onu sorgulamaktadır. Bu sorgunun 1984 romanı sonlarında görülen Winston Smith'in düşünce polisleri tarafından sorgulandığı anı hatırlatmaktadır. Sorgu sürecinde Can Tezcan'a "*hangi yılın, hangi ayının hangi günündeyiz şu anda?*" sorusu sürekli sorulur fakat Can tam tarihi bir türlü hatırlayamaz (Yücel, 2006: 8). Bu soruya verdiği cevaplar ise İstanbul'un Fethi, Fransız Devrimi'nin başlangıcı ya da Dostoyevski'nin ölüm tarihidir. Can rüyasında Karamazov Kardeşler romanında yer alan roman karakteri Smerdiakof tarafından işkence görür ve rüyasında son olarak da Kafka'nın ölüm tarihini söyler. Can Tezcan bu rüyadan sonra kendi içinde bir sorgulama süreci yaşamaya başlamıştır.

Diğer distopik eserlerde olduğu gibi bu eserde de Tahsin Yücel kendisine gelecekte yer alan bir ülke kurgulamış ve bizi bekleyen olumsuzlukları bu ülke üzerinden anlatmaya çalışmıştır. Eser 17 Şubat 2073 tarihinden başlamaktadır. 2006 yılında yayımlanan eser ülkenin 67 yıl sonrasına dair öngörülerde bulunmaktadır. Romanın anlatıldığı süreçte teknolojinin çok gelişmiş olduğu görülmektedir. Her alanda makineler yer aldığı için insanların büyük bölümü işsiz kalmış durumdadır. Tüm kurumlar gibi eğitim kurumu da özelleşmiş durumu olmayan aileler çocuklarının eğitim aldırma noktasında zorlanmaktadır. Bu nedenle okuryazar kişi oranı bile çok düşüktür. İnsanların büyük bölümü ise gökdelenlerde yaşayabilmek için bir mücadele vermektedir. Bunun yanı sıra doğa tamamen yok edilmiş ve denizlerin bile eskiden temiz olduğunu hatırlayan

kimse kalmamıştır. Doğa kalın bir çöp tabakası ile kaplanmış ve çoğu canlı türünün de nesli tükenmiştir.

Can Tezcan'ın en yakın arkadaşı banka ve bağlı kuruluşların kazançlarını eksik gösterip devleti zarara soktuğu gerekçesiyle on altı kişiyle birlikte mahkûm edilir. Bu kişilerin mallarına el konulur. Yerlerine getirilen kişiler olardan altı kat fazla maaş almakta ve devleti daha fazla zarara uğratmaktadır. Yargı kurumunu elinde bulunduranlar istedikleri kişinin serbest kalmasını sağlarken istediklerini de suçlu ilan etmektedir. Mahkemeye katılan Can Tezcan olmayan bir suçu aramak ve iki yıldır bir olasılık yüzünden bu kişilerin hapsedilmesinin haksızlık olduğunu söyler. El konulan on dört kuruluşun satılarak bu kişilerin devlete verdiği zarar neyse karşılanmasını ve bu kişilerin serbest bırakılmasını ister. Yerlerine atanan kişiler kadar masraf yapmayıp devleti zarara sokmadıklarını belirtse de diğer kurumlarda olduğu gibi adalette sistemin elindedir.

“Benim gençliğimde arkadaşlarımız herkesin gözü önünde öldürülür, ama suçlu hiçbir zaman bulunamazdı. En yakın arkadaşlarımdan Tufan'da böyle gitti, gazeteler bir adamın Tufan'a bir buçuk metreden ateş ettiğini gösteren fotoğrafı kaç gün üst üste birinci sayfalarında yayımladılar. Gene de bulunamadı adam yargı da fotoğrafın tek başına kesin kanıt oluşturamayacağı kanısına vardı. Ama şimdi yaklaşım değişti, hükümete ters düşen kişilerin varını yoğunu ellerinden alıp kendilerini içeri atıyorlar” der (Yücel, 2008: 22).

Temel Diker isimli bir mimar İstanbul'u ikinci bir New York yapmak istemekte bu nedenle şehrin her yerine gökdelenler yapmaktadır. Gökdelenlerinin aynı hızda olması için bir ev ve arsasını almak istemekte fakat ev sahibi satmamakta diretmektedir. Sarayburnu'na yapacağı Özgürlük Anıtı'nın en iyi oradan görüneceğini söyler ve avukatı Temel Diker'in ne yapıp edip bu arsayı alması için ısrar eder. Gökdelen yapmak artık onda bir tutku boyutunu almıştır. İstanbul'da tarihi yerler olmak üzere çok fazla arsayı almış olmasına rağmen bu 105 metrekairelik alanı bir öğretmen emeklisinden alamaması onun zoruna gider. Bu ev emekli öğretmenin ailesinden mirastır ve satmak istememektedir. *“Bu ev bana kardeşimden kaldı. İki oğlum burada doğdu karım buraya gelin geldi ve burada öldü, tüm dünyayı da verseler, satmam”* diye kestirip atıyordu” (Yücel, 2008: 34).

Ev sahibinin kendi malını satıp satmaması en doğal hakkı olmasına rağmen Can Tezcan, Temel Diker gibi önemli bir müşterinin isteğini geri çeviremez ve emekli

öğretmene kamu yararı gibi temelsiz bir gerekçe ile dava açılır. Can Tezcan bu davanın olumlu sonuçlanmasının olanaksız olduğunu söylemesine rağmen Temel Diker vazgeçmez. Temel Diker, gökdelen yapılmadan önce mikrop, virüs, kuş, böcek fazlayken artık azaldığını bu gibi toplumsal bir gerekçeyle o arsanın alınmasını, arazinin kamulaştırılmasını ardından da kendine satılmasını ister.

“Hem de, biliyorsun, başımızdaki herifler bunca yıldır bu ulusun nesi varsa, hepsini özelleştirdiler, maden, orman, ırmak, liman, fabrika, hastane, üniversite, ilkokul her şeyi, her şeyi sattılar. Haraç mezat, bir anaları kaldı satılmadık, satılarsa da ben bilmiyorum, kimsenin günahını almak istemem” (Yücel, 2008: 37).

Can Tezcan ülkede her alanda zaten bir özelleştirmenin olduğunu bu nedenle hukuk alanında yapılacak bir özelleştirmenin dikkat çekmeyeceğini savunur. Dağların taşların bile özelleştirildiği bir ülkede yargının da özelleştirilebileceğini dile getirir. Temel Diker’in mümkün mü sorusuna karşılık; *“Özelleştirilmedik ne kaldı ki, dostum? Şimdi polisler, subaylar bile patronların okullarında yetiştiriliyor. Yargı neden patronlarımızın güçlü ellerine bırakılmasın ki?”* (Yücel, 2008: 39) Temel Diker bu işin çok paraya mal olmayacağını da duyunca yapacağı şeylerin hayalini kurmaya başlar. *“Bundan böyle tarihi, coğrafyaydı, sanattı, çevreydi, hiçbir gerekçe karşısında durulması söz konusu olmayacağına göre, İstese kısa sürede ikinci bir New York yapması iyice kolaylaşacaktı. Bilemedin on yılda çıkarım bu işin içinden, diye noktaladı düşünüyü”* (Yücel, 2008: 40). Can Tezcan yıllardır satılmadık, özelleştirilmedik yer kalmayan ülkede yargının özelleştirilmesini bir çare olarak görür. Yaşanan adaletsizliklerden ancak bu şekilde kurtulacaklarını düşünür.

“Yargı ve geri kalan her şey patronların eline geçtiği zaman, Tanrı’nın günü televizyon ekranlarında zirvalayıp durmaktan başka bir şey yapmayan yarım akıllı başkanların ve ve tüm adamlarının artık hiçbir işe yaramadıkları, gerçek anlamda hiçbir işlevleri kalmadığı yalnızca halkın ve patronların sırtında gereksiz bir yük oldukları kesinlikle anlaşılacak” (Yücel, 2008: 64).

Temel Diker yargının özelleştirilmesinin ne anlama geldiğini tam olarak anlayamaz. Nereden başlayacaksın sorusuna Can Tezcan aykırılığından yanıtını verir.

“Biliyorsun geçen yüzyılın sonlarından beri her şey özelleştirildi bu ülkede, öncelikle yabancılara, yabancı alıcı çıkmayınca da yerli kodamanlara, yani onların taşeronlarına satıldı, dağlar, trenler, yollar,

köprüler, fabrikalar, çöpler, okullar, üniversiteler, stadyumlar. Her şey özel kurumların elinde. Başbakan başbakanlıkta oturması karşılığında İsraili bir kodamana kira ödüyor. Öyleyse her şey özel kurumların elindeyse, yargı neden özelleştirilmesin ki?” (Yücel, 2008: 44)

Can Tezcan’a göre ülkedeki haksızlıkların son bulması demokrasinin işlemesi yargının özelleştirilmesine bağlıdır. Her şeyin özelleştirildiği bir toplumda yargının hala devlet kurumu olarak kalmasını tutarsızlık olarak bulur. İlk olarak Küre gazetesinde Cüneyt Ender’in bu konuda bir yazı yazmasını ister ve kendisi de sürekli verdiği reportajlarla bu yazıyı destekler.

“Bugün yargı ne özel, ne kamusal. Daha doğrusu kimi zaman özel gibi görünüyor, kimi zaman kamusal. Ama daha çok özel. Her şey yönetimin, yönetimin bile değil, hükümetin başındaki adamın iki dudağı arasında. Yani kamusal görüntüsü altında özel, özelden de öte bireysel. Yani yargının en kötü, en yoz biçimi,” der (Yücel, 2008: 51).

“Bir ülkede akşam sabah yeni yasal çıkarılıyorsa, yargı ve yönetim çoktan özelleştirilmiştir demektir. “ dedi. Bizdeki durum da bu; her özel durum için özel yasa çıkarılmakta, hem de kaç yıldır. Kaç yıldır yöneticiler ve adamları ne istiyorsa o olsun, o yüzde yüz o yapılan yargıcın, yöneticiler ya da adamları ne istiyorsa o olsun, yüzde yüz o yapılsın, yargıcın, yöneticinin yorumlama hakkı kalmasın diye. Bunu görmemek için bir olmak gerekir. Benim görüşümü sorarsan bir ülkede durmamacasına yasa çıkarılıyorsa, altı ay önce çıkarılan bir yasanın yerine altı ay sonra tam karşıtı getiriliyorsa, yargı kararlarının yönetimin istediği biçimde olması için ikide bir özel mahkemeler kurulup özel yargıçlar atanıyorsa, o ülkede yalnızca yargı değil, hiç bir şey güvende değil demektir” (Yücel, 2008: 52).

Can Tezcan’ın en iyi müşterilerinden olan Temel Diker yargının özelleştirilmesi konusunda Can Tezcan’ı desteklemektedir. Temel Diker New York’tan esinlenerek İstanbul’u daha düzgün bir kent haline getirmek istemektedir ve onun düşüncesi Thomas More’un kurduğu ütopyaya benzemekte ve Thomas More’u örnek almaktadır.

“En azından yapılır konusunda, Thomas More’un Musquama’sı gibi bir şey. Ya da onun yüzyılımıza uygun düşen bir biçimi: tüm gökdelenler birbirinin aynısı olacak, aynı çizime göre, aynı yükseklikte, aynı genişlikte. Yalnızca renkleri ve numaraları değişik olacak. Bir de ortalıkta ne ağaç, ne çiçek. Birbirinden uzaklıkları da aynı olacak. Her birinin yüksekliği beş yüz elli metre olduğuna göre de kent derlenip toparlanacak ister istemez, zaman ve yakıt tüketimi en aza inecek” (Yücel, 2008: 54).

Temel Diker parası ile bütün sorunlarını çözmeyi başaran bir karakterdir. Temel Diker İstanbul'u Thomas More'un düşlediği başkent haline getirmek istemektedir. Fakat oluşturduğu kentin More'un ütopyasına benzeyen tek yanı birbirinin aynısı olan binalardır.

“Thomas More başkentinin evlerinin hep aynı biçimde ve çok uzun bir ev sanılacak kadar düzenli bir biçimde sıralanmış olduğunu söylemiyordu yalnızca. Aynı zamanda kenter düzenini de muştuluyor ve insanları kadın ile erkeği, evli ile bekârı ayırt etmek koşuluyla hep aynı biçimde giydirdiyordu. Bugün, konutlar ve yollar hızla tek biçimliliğe yönelirken, kılıklarda tek biçimliliğe gidiyor, hızla üstelik kadın ve erkek evli ve bekâr ayrımı da kalmadı artık, kalsa da kimsenin umurunda değil” (Yücel, 2008: 55).

İstanbul'u gökdelenlerden oluşan bir kent haline getirmek isteyen Temel Diker için gökdelen yapmak bir hayat gayesi halini alır. Yaptığı gökdelenleri birbirinden farklı kılan unsurlar ise binaların renkleri ve numaralarıdır. Bu distopik kurguda sadece gökdelenler değil kullanılan araçlar, yollar, evler tek tiplidir. Temel Diker, distopik kentin kurucusu olarak her alandan bir uyum sağlamayı amaçlamaktadır.

“Öte yandan hemen her yerde aynı yükseklik, aynı genişlik, aynı yapılar ve aynı kaldırımlarla karşılaştıklarından, ne kadar yürürlerse yürüsünler, zırlı arabaların ne kadar hızlı sürerlerse sürsünler, mekikleri ne kadar yükselebilirlerse yükselsinler, hep yerlerinde sayıyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyor, kolay kolay da bu duygudan sıyrılamıyorlardı. Bir inişten aşağıya inmek ya da bir yokuştan yukarıya çıkmak bile bir düş olup çıkmıştı neredeyse. Temel Diker engebeden tiksindiğinden, bunun sonucu olarak da düzlem farklılığını olabildiğince engellemeye çalıştığından, gökdelenler yalnızca birbirlerini, yani, bir bakıma kendi kendilerini görüyorlardı” (Yücel, 2008: 211).

Bu nedenle daha önce yapılan gökdelenleri bile yıkmaktadır. Oluşturacağı distopik kent ile herkes gökdelenlerde yaşayacak böylece kentte herhangi bir görüntü bozukluğu olmayacak, kent her türlü pislikten ve hastalıktan temizlenecektir. Ona göre doğal olan her şey kötü ve kirlidir. Oluşturulan bu kent ile insanlar arasındaki farklılıklar da görünmez bir hal alacaktır. Uyum uğruna doğa talan edilir bir tek ağaç dahi bırakılmaz doğada. Doğayı yok eden Temel Diker hakkında Rıza Koç şunları söyler: *“Adam İstanbul'un altını üzüne getiriyor, taş üstünde taş biramıyor neredeyse, yıkıyor da yıkıyor, önüne ne çıkarsa yıkıyor. Kentin çevresinde kendinden de yüksk moloz dağları oluşuyor böylece. Eski yapılar, eski kaldırımlar, eski eşyalar moloza dönüşüyor ve her şey kuruyor”* (Yücel, 2008: 123).

Manhattan Building'den yüz elli metre daha yüksek olan 25-C sayılı ve pembe renkli gökdelenin 98. katındaki Tezcan Avukatlık kurumu Can Tezcan'a aittir. Burada 47 avukat, dört araştırmacı, 29 sekreter ve baş hizmetli çalışmaktadır. Durumu iyi olan insanlar gökdelenler harici bir yerde yaşamamakta ve diğer insanları sadece bir karınca gibi görmektedir. *“Kalktı, pencereye gitti; yukarıda neredeyse her dakikada sinekler gibi vızıldayan şu mekik dedikleri küçücük uçaklar birbirini izliyor aşağıda da arabalar sinekler gibi küçücük görünüyordu; arada sırada bir iki insanın da belirdiği oluyordu; onlar sinekten de küçüktü”* (Yücel, 2008: 30).

Distopik kurgularda geçmişe yönelik her şey yok edilmeye, hafızalardan dahi silinmeye çalışılır. Romanda yer alan tarihi binalar gökdelen yapmak için yıkılmakta, sokak adları silinip yerine numaralar verilmektedir. Temel Diker, kafasında oluşturduğu kentin uyumu bozabilecek geçmişe dair her şeyi yok etmek istemektedir.

Can Tezcan'ın ortaya attığı yargının özelleştirilmesi fikrinin ardından Küre gazetesinde bu konu ile ilgili bir yazı çıkar. Cüneyt Ender'in Uyarıyorum başlıklı yazısı bomba etkisi yaratır. Yazı, Emile Zola'nın on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fransız kamuoyunu altüst eden tazi kadar ülke gündemine oturur. Günlerce gazetelerde, haberlerde bu konu tartışılır. Bu sırada Can Tezcan'da çoğu haber programında yargının nasıl özelleşeceği konusunda reportajlar yapacaktır. Yargının özelleştirilmesinin ortaya çıkaracağı sorunları dile getiren birkaç muhalif yazı ortaya çıksa da hemen susturulur. Can Tezcan'ın arkadaşı Rıza Koç da bunlardan biridir.

Cüneyt Ender, yazısında her alanda yapılan özelleştirmelere uzun uzun değinir. Tüm dünya ülkeleri arasında bir ilke imza atacağımızı, böylece dünyaya da örnek olacağımızı söyler. Yargının özelleştirilmesi ile yıllardır halkı küçümseyen devlete bir cevap verilmiş olacağını, bu kararın bizi dünya ulusları arasında saygın bir konuma getireceğini uzun uzun anlatır. Hatta ülkenin yoksul olma nedenini bile yargıya bağlar. Cüneyt Ender'in Temel Diker gökdelenlerinden bir daire karşılığında yazdığı bu yazı ülkede en çok okunan ve yorumlanan yazı olur.

Yargının özelleştirilmesi düşüncesine uzun zaman sessiz kalan Başbakan Mevlüt Doğan ise bu fikri kolay kabul etmeyecek karşılığında birçok istekte bulunacaktır. Can Tezcan ise Mevlüt Doğan'ın isteklerine boyun eğmek zorunda kalacak ve adil bir anlaşma yapıldığını düşünecektir. Başbakan özelleştirilme konusunu konuşmak için Can Tezcan ile bir görüşme yapar ve ona şartlarını sunar. *“Ama korkma, koşullarım fazla değil: bize,*

yani bana, partime ve hükümetime karşı açılan davaları kesinlikle geri çevireceksin; bizim kimi kurum ve kişiler açtığımız ve açacağımız davaları da istediğimiz sürede ve istediğimiz biçimde sonuçlandıracaksın” (Yücel, 2008: 111). İstekleri sadece bunlarla sınırlı kalmaz. “Bir de... bir desenin şu dostunun Maçka’daki yeni gökdelenlerinden birinde partim tarafından kullanılacak ama tapuları eşimin ve kız kardeşimin üzerine çıkılacak iki büyük daire istiyorum” (Yücel, 2008: 113) İstekleri yerine getirilince özelleştirme düşüncesine razı olur. Başbakan ile anlaşmasının ardından Can Tezcan yardımcısı Sabri Serin ile yeni yasa tasarısını oluşturur. 24 Haziran 2073 tarihinde Adalet Bakanlığı’nın giriş katında açıkartırma başlar. Yine aynı binada Can Tezcan ve Mevlüt Doğan aralarında yaptıkları anlaşmayı imzalarlar.

Distopik türlerde genelde totaliter bir yönetim bulunmaktadır. Fakat bu yönetimin başında kim olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Ülkeyi yöneten kişi belirsiz, kimsenin görmediği ve tanımadığı bir kişidir. Gökdelen romanını diğer örneklerden ayıran özellik ise ülkeyi yöneten kişinin belirsiz bir karakter olmayışındır. Roman boyu hem televizyondaki konuşmalarından hem de Can Tezcan ile yaptığı toplantılardan Başbakan Mevlüt Doğan’ın gerçekte var olduğunu biliriz.

Romanda sadece üç kadın üzerinde durulmaktadır: Temel Diker’in annesi Nokta Hanım, Can Tezcan’ın eşi Gül Hanım ve yine Can Tezcan’ın sekreteri olan İnci Hanımdır. Burada kadınlarla ilgili iki detay göze çarpmaktadır. Kadınlar ya çalışmakta ve kendisine verilen görevleri bir robot gibi yerine getirmekte ya da belli bir eğitim almış olmalarına rağmen evde oturup eşleri için endişe duymaktadırlar. Romanda Gül Tezcan bir avukat olmasına rağmen çalışmamakta ve gökdelenin tepesinde işe giden eşi için endişelenmektedir.

Distopik kurguda insanların canlıların yaydığı hastalıklardan çok korkulmaktadır. Özellikle Mevlüt Doğan’ın yıkılması için mücadele verdiği emekli öğretmenin evine ziyarete gittiğinde öğretmenin kedilerini görünce dehşete kapıldığı odaya girmek istemediği görülür. O, yaptığı gökdelenler ile kentte çoğu canlının neslinin tükenmesine neden olmuş böylece ülkenin daha temiz bir hal aldığını düşünmektedir. Can Tezcan’da Temel Diker gibi düşünmekte gökdelenler sayesinde insanlar daha güvencedir. “Ama mikrop ve virüs bırakmıyor. Eski yapılar hemen ortadan kaldırılır da kent yalnızca gökdelenlerden oluşursa çevrede seralar için geniş alanlar açılır, kitle daha sağlıklı bir

yaşama kavuşur” (Yücel, 2008: 174). Ona göre her şeyin ölümcül mikroplar taşıdığı bu ortamda ne kadar yukarı çıkarsak o kadar güvende oluruz.

Şehrin gökdelenlerinde varlıklı, toplumun en zengin kişileri yaşamaktadır. Kara ile herhangi bir bağlantısı olmayan bu kişiler dışarıda bir işleri olduğu zaman da gökdelenlerin tepelerinde duran mekikleri ile gitmektedirler. Rıza Koç gökdelenlerde yaşayan insanların ülkede olanlardan haberi olmadığını düşünür. *“Her işinizi bilgisayar aracılığıyla görüp hiçbir yere çıkmazsanız, canınız çıkmak isteyince de Londra’da Fransa’da alırsanız soluğu, hiçbir şey göremezsiniz”* (Yücel, 2008: 101). Her daim yukarıda olan bu kişilerin halk ile aralarında herhangi bir bağ kalmamıştır. Hatta gökdelenin tepesinden aşağıdaki insanlara baktıklarında onları bir nokta olarak görmekte ve kendilerinin bu insanlardan üstün olduğuna inanmaktadırlar.

“...yerleştikleri katların yükseklikleri oranında aşağıdakileri küçük görüyor, yollarda oraya buraya seğirten insanları birer karınca olarak niteleyecekleri geliyordu; ancak günler geçtikçe, aşağılara indikleri ve dünyaya herkesle aynı düzeyden baktıkları zamanlarda da benzerlerini yine karınca gibi görmeye başlıyor, sonra, yavaş yavaş, eşleri, çocukları hatta kendileri de küçülmüş, birer karıncaya, hem de yuvasını yitirmiş, olabildiğince yalnız birer karıncaya dönüşmüş gibi bir duyguya kapılıyor, bir an önce yukarılara, gökdelenlerine dönmek istiyorlardı” (Yücel, 2008: 210)

Görülmeyen, önemsenmeyen, ekonomik olarak iyi durumda olmayan hatta bir nokta olarak nitelendirilen kişiler ise aşağıda, sokaklarda hatta doğada bulunmaktadır. Çoğu bir iş bulup iyi kötü hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Onlar kadar şanslı olmayan çoğu kişi ise doğada, dağlarda, ovalarda yiyecek aramakta, buldukları şeyleri yiyerek hayatta kalmaya çalışmaktadır. Yılkı adamları olarak adlandırılan bu kişilerin arasında eğitimli olanlar bile vardır. Artık hizmet etmediği için doğaya bırakılan canlılar gibi bu kişiler de yeterli ekonomik duruma sahip olmadıkları için adeta doğaya bırakılmışlardır. Durmadan yükselen binalar yüzünden doğa talan edilmiş, çoğu canlı türü yok olmuştur. İnsanlar artık doğada bile yiyecek bulmakta zorlanmaktadır. Tüm kurumların özelleştiği bu ülkede buğday bile sadece zenginlerin bulup yiyebileceği bir madde olmuştur.

Devletin yılkı adamları için bulduğu çözümü ise başbakan şu ifadeler ile anlatır: *“Ancak bizim dönemimizde durumlarının biraz daha iyi olduğu söylenebilir, diye ekledi. Belediyelerimiz çöpleri onların sık uğradıkları yerlere boşaltıyor, eski giysileri toplatıp*

onların uğrak yerlerine bıraktıran belediyelerimiz bile var. Senin anlayacağın, hiç ilgilenmiyor değiliz” (Yücel, 2008: 116)

Romanda yer alan ylık adamları olarak adlandırılan kişilerin çoğu eşine resmi nikâh kıymadığı için çocukları da nüfusa kayıtlı değildir. Tüm kurumlar özelleştiği için eğitim dahi alamayan bu çocuklar ailelerin kendi imkânları ile okuma ve yazma öğrenmektedir. Sabri Serin’e göre ülkede belli düzelerde ylık adamları vardır. Yeni Türkiye’de eğitim kurumunun özelleştirilmesi şçi sınıfının eğitimden mahrum kalmasına neden olmuştur. Eğitim hakkından mahrum kalan bu çocuklar sadece harcanan birer hayattan öteye gidememektedir.

“Oysa, çok iyi bilindiği gibi, bugün ülkemizde okur yazar oranı, 21. Yüzyılın ortalarındakinden çok daha düşük, neredeyse yarısı. Bugün Türkiye’de ilkokulda bir çocuk okutmak bile yurttaşların büyük çoğunluğu için olanaksız bir şey. İyi bir işçinin kazancının iki buçuk katı para gerektiriyor., çünkü tüm okullar özel, özel okulların patronları da tüm patronlar gibi en az çabayla en çok parayı kazanmak istiyorlar, işçi çocuğunun karnını iyi kötü doyurabiliyorsa da okula yollayamıyor” (Yücel, 2008: 169).

Teknolojinin gelişmiş olduğu bu çağda robotlar yüzünden çoğu kişi işsiz kalmıştır. İş bulabilmek için belli donanımlara sahip olmak gerekmektedir. Her işe uygun makineler üretildiği için insana olan ihtiyaç azalmış, bu makineleri kullanmayı bilmeyenler iş bulamaz bir duruma gelmiştir. İş bulamayan kişiler çaresiz doğaya sığınmaktadır. Sabri Serin bu soruna farklı ülkelerin sayıyı azaltarak çözüm bulduklarını söyler ve bunu da Amerikayı örnek vererek açıklar.

“Amerika’nın doğal kaynakları bizden kat kat fazla; ancak orada bile gizliden gizliye bazı işlemlere başlandığını, yani Vietnam’da Irak’da, İran’da, Suriye ve Libya’da yaptığını şimdi de kendi kıtasında yaptığı söyleniyor, ama saydığım ülkelerdeki gibi açıktan açığa değil. Nasıl yani? Nasıl olacak? En ufak bir suç işleyeni, örneğin bir ekmek çalmaya kalkanı dakikasında linç ederek” (Yücel, 2008: 172).

Rıza Koç ylık insanların dağlarda bayırlarda aç çıplak bir halde dolaşıp yiyecek bir şeyler arayan bu insanları şu şekilde anlatmaktadır:

“İnsanlar gözlerden uzak yerlere, dağlara, tepelere çekilmek zorunda kalıyor nicedir. Yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk sürülerle, evet sürülerle yalınayak, yarı çıplak, pislik içinde tarih öncesinden kalma hayaletler gibi dolaşp duruyorlar. Öyle solucan, kurbağa, sıçan, çekirge, ot, kabuk, yosun daha ne bileyim, ne bulurlarsa yiyorlar, bir karga ölüsü için birbirlerine saldırıyorlar. Çiftliklere yaklaşmaları bile yasak, buraları insan azmanları

ellerinde makineli tüfeklerle bekliyor; öldürdükleri de ölüden sayılmıyor; tıpkı dirilerinin diriden sayılmadığı gibi...” (Yücel, 2008: 96)

Yılkı adamları olarak adlandırılan bu kişiler kendi rızaları ile dağlarda, ovalarda dolanıp yiyecek aramamakta sistem onları buna zorlamaktadır. Bu yeni düzene ayak uyduramayan insanlar kurtuluşu doğada aramaktadır.

“Bir zamanlar atlar, eşekler, katırlar insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıyken, gün gelip iyice yaşlanıp da işe yaramaz olunca, kentlerden, köylerden uzaklara, dağlara, ıssız bozkırlara sürülmüş, onlar da birbirlerini bulup sürülerle dolşairlarmış oradan oraya. Bugün atların ve eşeklerin kökü neredeyse kurudu. Sıra insanlara geldi, bunların işe yaramayanları, yani iş bulamayan ve bulamayacak olanları doğaya bırakılıyor artık, daha doğrusu kendileri gidiyorlar, yalnız yaşlıları da değil, gençleri ve çocukları da. Doğa bir zamanlar atların salındığı doğa olsa bari! Ama nerde!” (Yücel, 2008: 97)

Ülkede konulan yasaklar ile insanlar artık kentinde olanlardan bir haberdar olamamaktadır. Gerçekleri bilen kişiler bile bunları dile getirmemektedir. Sabri Serin insanların gerçekleri dile getirdiklerinde canlarına okunacağını söyler “ *Çağımızın bir gerçeği de temel gerçeklerin söylenmemesi, efendim. Yoksa canına okurlar adamın. Bu durumda her birimiz kendi canımızı kurtarmaya çalışıyoruz*” (Yücel, 2008: 175). Can Tezcan ve eşi yılkı adamlarının varlığını duyduklarında çok şaşırırlar. Çünkü onlara göre ülke her geçen gün gelişmekte ve artık insanlar gökdelenlerde yaşamaktadır. Televizyonlarda böyle bir haberle hiç karşılaşmamış olmaları onları şaşırtır. Arkadaşları Rıza Koç bu durumu sistemin elinde tutan güce bağlamaktadır.

“Yasak üstüne yasak konuluyor, her şeye, yasak takımları bile kurmuşlar, her yere giremiyorsun. Uçak kullanma belgen yoksa, yalnızca Tunceli’de, Bitlis’te, Sivas’ta değil, Bursa’da, Balıkesir’de, İzmir’de bile senin benim gibi insanların canları istedi mi kent dışına çıkmalarına izin vermiyorlar kolay kolay, kimi yerlere girmek kesinlikle yasak. Kentlerarası karayollarının tarihe karışmış olması da bayağı kolaylaştırıyor yasakçı özgürlük tutkunlarının işini. Uçaktan baktığın zaman da aşağılarda kaynaşan yılkı adamlarını pek seçemiyorsun” (Yücel, 2008: 99).

Kurulan bu yeni düzende zayıflar ezilmeye mahkumdur. Temel Diker’in en büyük hayali İstanbul’u New York haline getirmek ve Sarayburnu’nda beğendiği arsaya annesinin heykelini yaptırmaktır. Bu hayalini gerçekleştirmek için her yolu dener fakat arsanın sahibi olan emekli öğretmeni razı edemez. Temel Diker’e evini satmak istemeyen Hikmet öğretmenin evinin kamulaştırılıp yıkılmasına, evi boşaltması için verilen sürede evi boşaltmadığı takdirde ise güvenlik güçleri tarafından boşaltılmasına karar verilir.

Birkaç gün sonra birkaç devlet adamı Hikmet öğretmenin evine girip eşyalarını dışarıya atmaya başlar. Bunun üzerine Hikmet öğretmen bu adamlardan biri vurur. Bunun üzerine bir sat sonra silahlı adamlar gelir.

“Bir dakika sonra, Hikmet Baba’nın Hikmet Baba olduğu ancak kimyasal incelemeler sonunda kanıtlanabildi. Ne var ki polisin, yargının, belediyenin ve Temel Diker’in kimyasal çözümlemelerle yitirilecek zamanı yoktu:sorun çevredeki hala yıkılmamış dört beş apartmanı bekleyen üç eski kapıcının tanıklığıyla çözümlendi. Gerisini kağıt üzerinde küçük memurlar, alan üzerinde de Diker Aş’nin dev makineleri çözümledi: 5 Eylül 2073 akşamı, ev de, bahçe de dümdüz bir alana dönüşmüştü ve öteki alanların tersine, buram buram toprak kokuyordu” (Yücel, 2008: 206).

Şehirdeki polisler bile zenginleri korumaktadır. *“Gecenin bu geç saatlerinde sokaklarda tek polis göremezsin. Polisler sadece sırtı kalın kenterleri korur, sırtı kalın kenterler de bu saatlerde sokaklarda dolaşmaz:ortalıkta kenterler yoksa polis de yoktur” (Yücel, 2008: 233)*

Hikmet öğretmenin ölümünden sonra Temel Diker gökdelen yapımına hız kesmeden devam eder. Şehrin dört bir yanında çalışan inşaat makineleri yüzünden uçaklar bile yollarını bulmakta zorlanır.

Romanın sonunda Rıza Koç arkadaşı Can’ı ziyaret etmeye geldiği sırada polis baskını olur ve ertesi gün tüm gazetelerde Can Tezcan’ın bir suçluyu evinde sakladığı haberi yapılır. Çıkan bu haberden sonra kurumun saygınlığına zarar verdiği için TTHO’da genel kurul toplanır. Temel Diker, başbakanın Can Tezcan ve yardımcısı Sabri Serin’i içeri attırmak hatta öldürmek istediği haberini verir. Bu nedenle Can, eşi ve yardımcısını yurtdışına kaçıracaktır. Heykelin açılışının yapılacağı gün tüm dikkatlerin heykelde olduğu bir anda onların gitmesini sağlayacaktır. Fakat heykelin açılışı ile birlikte ve doğudan insan seli şeklinde yıllık adamlarının şehre doğru gelmekte olduğunu görürler. Can Tezcan Rıza Koç’un bir sözünü hatırlar. *“Evet, dünya sanki yeniden kendisi oluyor,” diye söylendi, bir an düşündü, sonra, bir kez daha ve kararlı bir biçimde yeşil düğmeye basar. “Kaptanım biz Floransa’dan vazgeçtik evimize dönelim” (Yücel, 2008: 287).*

Eser, geleceğe ışık tutan ve ayağı yere sağlam basan niteliktedir. Türk edebiyatında kronikleşmiş bir hastalık gibi devam ettirilen sosyal meseleler aslında türün daha değerli eserler vermesinin önüne engel olmaktadır. Çünkü gelecekte yaşanabilecek felaket durumlarını anlatan distopik türler bireyin kucağına bir sürü soru bırakarak

bitmektedir. Gökdelen romanında da siyasi mesajlar vermek ön plandadır fakat buna rağmen geleceğe dair ayağı yere sağlam basan değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Mekan olarak İstanbul'un seçildiği roman tüm kurumlarda olduğu gibi yargının özelleştirilmesi ile ülkede daha adil kararlar verileceği ve İstanbul'un Temel Diker'in gökdelenleri ile daha modern bir hava kazanacağı düşünceleri gibi çelişkiler barındırmaktadır. Roman, okuru bekleyen karanlık gelecek konusunda uyarmak istemektedir. Gelişmişlik olarak kabul edilen gökdelenleri yapabilmek uğruna doğa talan edilmiş, ekolojik sistem bozulmuş, doğa ile modernizm arasındaki çatışma verilmiştir. İnsanların gökdelenlerde oturabilmek için var olan tüm mallarından vazgeçmekte, eskiye dair olan her şey kötü ve gereksiz olarak görülüp yok edilmektedir. Modernizme ayak uyduran insanlar kendileri dışındaki her şeye yabancılaşmış durumdadır.

Sonuç olarak ayağı yere sağlam basan distopik bir kurgu olan Gökdelen, teknolojinin gelişmesi ve Modernizm ile birlikte gelecekte bizi bekleyen sorunları görmemizi sağlayan bir eserdir. Tüm şehirde göğe doğru yükselen gökdelenler arasında kalan küçük bahçeli ev yok edilmesi gereken bir kötülük yuvası olarak görülmüş ve yıkılması için her yol denenmiştir. Can Tezcan, yargının özelleştirilmesi ile yaşanan adaletsizliklerden kurtulacaklarını düşünmüş fakat her şeyi daha da kötü bir hale getirmiştir. Ülkenin tüm varlıklı insanları bu fikri desteklemiş ve işlerinin kendi istedikleri gibi sonuçlanabileceği fikri onları mutlu etmiştir. Totaliter gücün de yargının özelleştirilmesi firine verdiği destek ile Can Tezcan'ın gerçekleri görmesi geçikmeyecektir.

Totaliter yönetimler kurgularda korku veren bir unsurdur. Modern bir şehirde son teknolojiler ile gökdelenlerde süren bu hayat bir ütopyayı andırmaktadır. İnsanlar sistem tarafından uyutularak gerçekleri görmelerine izin verilmez. Can Tezcan için uyumak bir azaptır. Uykusunda sayısını hatırlayamadığı kişiler ile verdiği mücadele de bu korkunun, huzursuzluğun bir yansımasıdır. Gökdelen, okuru sarsarak uyandırmak istemektedir.

4.2.2. Bilge Karasu'nun Kara Gecesi

Türk Edebiyatı'nda "çok katmanlı", "kapalı anlatım", "Kafkaesk" vb. ifadeler ile nitelendirilen *Gece* romanı Nisan 1975 ile Mayıs 1976 tarihleri arasında yazılmış, 1985 yılında yayımlanmıştır. Romanın oluşum süreci ile yayımlanma tarihi arasında uzun bir zaman olduğu görülmektedir. Yayımlanması için bu kadar beklenme nedeni; yazarın 12 Mart ve 12 Eylül süreçlerinin baskısını üzerinde hissetmesi, bu sürecin onda bıraktığı

izler yahut kitabın biraz beklemesi gerektiği düşüncesi bunda etkili olabilir. Birçok dile çevirisi yapılan eser, modern edebiyata yaptığı katkılardan dolayı 1991 yılında on yılda bir verilen Pegasus Edebiyat Ödülü'nü almıştır.

233 sayfa, dört bölüm ve yüz on alt bölümden oluşan roman, farklı okumalar ile çözümlenebilecek, derin yapısı ile farklı yorumlar yapılabilecek niteliktedir. Ayrıca felsefe, sosyoloji gibi farklı alanlar ile iç içe geçmiş bir romandır. Gece romanı derilemesine okunması okurken de düşünülmesi gereken bir eserdir. Romanda anlatıcının sürekli değiştiği görülmektedir. Bu nedenle çoğu zaman romanı anlatan kişinin kim olduğunu tespit etmek zordur. Romanda sınırlarların tam bir netlikle çizilmemiş olması, yer yer görülen dipnotlar ve dağınık yapısından dolayı kitabı okumakta özetlemekte oldukça zordur. Anlatılanların bir kurgu olduğu romanda verilen tüm detaylar da bir korku unsurunu oluşturmaktadır.

Sosyolojik ve politik bir distopya örneği olan romanda baskı rejiminin insanlara yaşattıkları anlatılmaktadır. Halkın üzerine çöken karanlık her geçen gün artmaktadır. Yapılan işkenceler, kaybolan bulunamayan bireyler, gece dışarıda olduğu için öldürülen insanlar, devletin ideolojik aygıtlarının her geçen gün artan baskısı romanın temelini oluşturan unsurlardır. Roman, korku ve şiddet üzerine kurulu bir distopyadır.

Dört bölümden oluşan romanın birinci bölümünde gecenin işçilerinin sürekli kazdığı çukurlar ve bu çukurlar yüzünden evinin yolunu bulup dönemeyen insanlardan bahsedilir. Önceleri isim olarak duyulan gecenin işçileri oluşturdukları korku ortamı ve bireylere yaptıkları işkencelerle varlıklarını iyice hissettirmeye başlarlar. Yazar ve denetmen olarak verilen ve ardından N olarak nitelendirilen karakter ile aynı kişi olduğu söylenen ana karakterin şehrin üzerine çöken karanlıktan fazlasıyla rahatsız olduğu görülür. Denetmen bu bölümde adı Sevinç olarak verilen iki farklı karakter ile tanışır. Romanın ikinci bölümünde ise, Güneş Harekâtının kurucularından olan O karakterinden, bu harekâtın amacından ve O adlı kişinin N'yi sürekli takip ettirmesinden bahsedilir. Üçüncü bölümde Sevinç olarak adlandırılan kişinin aslında Sevim olduğu anlaşılır. Sevim, harekâtının amacı ve işleyişine yönelik bilgiler verir. Bunun yanı sıra bu bölümde Sevim'in N'ye yazdığı mektuplara da yer verilmektedir. Romanın dördüncü ve son bölümünde ise, N karakteri harekâtın onu mecbur bırakması ile yurtdışında yapılacak bir

toplantıya ülkeyi temsil etmek üzere katılması ve burada harekâtın önceden planladığı bir saldırıya uğraması ve iyileşince ülkesine dönmesi anlaşılır.

233 sayfadan oluşan romanda yalın bir dil ve kısa cümleler kullanılmıştır. Belirsizliklerle dolu olan romanda cümleler kısa olsa da romanı tekrar tekrar okumak gerekmektedir. Her okurun farklı anlamlar çıkardığı romanda yazarın genelde öz Türkçe kelimeleri kullanmaya gayret ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, İleri, *Gece* romanıyla ilgili şu genel değerlendirmeyi yapmıştır:

“Karasu’nun yapıtı bir okuma-yazma biçimleri ansiklopedisi: okumanın, yazmanın, yanlış okumanın, sürekli değişen, el değiştiren yazının jestlerini, işin içine sürekli karışan yazarları, yazarları, başka biçimleri, biçimleri yok edenleri, yazılanı silenleri, düzelterleri, yeniden yazarları, bozanları, yazı yazılırken yazıya eşlik edenleri, yazıyı okuyanı dinleyenleri barındıran dev bir okur/yazar kullanma kılavuzu[dur]...” (İleri, 2007: 26).

Bir arayışın, karanlığın ve çıkmazın romanı olan *Gece*’nin ilk sayfasında iki tane epigram yer almaktadır. Bu epigramlardan ilki Fransız düşünür Jean Genet’ye, diğeri ise Alman idealist düşünür George Wilhelm Friedrich Hegel’e aittir. Fransız düşünür Jean Genet’ye ait olan epigram şu şekilde başlamaktadır: *“Geceleri, çoğu zaman, uyanık, beklerim. Uyuyanların uykusunun kapısında dikilen nöbetçiyim ben; o uyku benden sorulur. Düşün kalıba girme kütlesi üzerinde yüzen ruhum ben”* (Karasu, 2020: 13). Romanın girişinde yer alan bu sorgulamada gece sadece şehrin değil düşüncelerin ve bireylerin de üstünü örten onları silik bir hale getiren bir örtü gibidir. Bu örtü her geçen gün artmakta ve karanlık her alanı işgal etmektedir. Bu korku ortamında huzurla uyuyan insanların yanı sıra hala düşünen, sorgulayan ve çareler arayan kişiler de vardır ve bu kişiler çaresizlik çıkmazındadır.

Roman, günün sonunda hâkim olan karanlığın çukur yerleri doldurduğu bilgisi ile başlar. Romanda karanlık ve boğucu bir ortam vardır. *“Gece yavaş yavaş geliyor. İniyor. Çukur yerlere dolmağa başladı bile. Oralari doldurup ovaya yayılmağa başlarbaşlamaz, her yer boza dönüşecek. Işıklar yanmayacak bir süre. Ne çukurda ne düzde. Tepelerin aydınlığı, bir süre, yeter gibi görünecek herkese. Sonra tepeler de karanlıkta kalacak”* (Karasu 2020: 17).

Devamında ise karanlığın hâkim olduğu bu yerde yaşama olanağı bulan tek şeyin dil olduğu söylenir. *“Dil bu karanlığın içinde yaşayabilirmiş gibi görünen tek şey olacak.*

Hiçbir ağırlığın, hiçbir gerçekliğin kalmadığı bu yerde. Karanlığın gerçekliğe benzer tek yanı, konuşulabilmesi olacak. İki kişi arasında. İki duvar arasında” (Karasu 2017: 17). Her geçen gün artan bu karalık hâkimiyetinden tek kurtuluşun dil ile olacağına inanılmaktadır. *“Bir tek diller bilecek, tepelerde, toprakaltı saraylarında yanan ışıkları; yalnız dil söyleyecek bu ışıktaki yıkanan tek hücreli hayvanları”* (Karasu 2020: 18). Bu karanlığa direnen tek unsurun dil olduğu görülmekte ve yazar dili ustalıklı kullanmaktadır.

Kim oldukları, kim için çalıştıkları bilinmeyen gecenin işçileri ise bu karanlık ortamın devamı için çabalamaktadır. Gecenin işçileri, ikindinin ilk saatlerinde sokaklarda görülmeye başlar. Onların işi sokaklara yer yer çukurlar açarak geceye hazırlanmaktır. Bu işçiler ellerindeki aletler ile ikindi vakitlerinde ortaya çıkmaktadırlar. Karanlığın artması ile sayıları da artmaktadır. Gece işçileri bazı aletler kullanmaktadır. Bu aletlerin özellikle genç gövdeler üzerinde çalışmak için tasarlandığı belirtilmektedir. *“Demirden yapılmıştır bu aletler; güzel serpilenmiş derilerden kesilmiş, seçkin ağaç türlerinden yontulmuş, esnek reçinelerden dökülmüştür. Dövmeğe, yırtmağa, delmeğe, kıstırmağa burmağa, koparmağa yararlar. Yakmağa, kırmağa da...”* (Karasu, 2020: 20). Önceleri sadece bir isim olarak yer alan ve gerçek olabileceğine ihtimal dahi verilmeyen gecenin işçileri sokaklarda görülmeye başlar ve sayıları da her geçen gün artar. *“Gecenin işçileri, başlangıçta, ancak anlatılan, işitilen, konuşmalara konu olan, birtakım kişilerdi; zaman geçtikçe tek tük görülür, duyulur hale geldiler; iyice ortaya çıkıp herkesi yıldırımları, vurmaları, kırmaları, öldürmeleriancak son sonra, şu pek yakın günlerde bir gerçeklik oluverdi”* (Karasu, 2020: 59).

Bu kişiler taktıkları başlıklar ve bıraktıkları sakallar ile tanınmaz bir hale gelmeyi amaçlamaktadırlar. Karanlığın başlaması ile ortaya çıkan gecenin işçileri gündüz vakitlerinde dışarı çıktıklarında da tanınmamak için yüzlerini kapatırlar. *“Öyle ki artık yüzlerinin bile yarısını yiyen başlıklarıyla, sakalları bıyıklarıyla, gecenin işçileri birbirinden ayırt edilemez hale gelmişler. Başlıksız, sakalsız, bıyıksız görülseler tanınmayacak arkadaşlarınca. Bu halleriyle ise, onları anaları babaları bile tanıyamaz. İstenen, tanınmamaları; görevlerinin ürkütücülüğünden başka bir şey düşündürmemeleri”* (Karasu, 2020: 26). Gecenin işçileri, insanların yaşadığı korkuyu

artırmak için çeşitli yollar denemektedirler. Karanlığın çökmeye başlaması ile insanlarda yer alan korku durumunu saklandıkları yerlerden gözlemlemektedirler.

“Gizlendikleri karanlık köşelerden seyrettiler aydınlık pencerelerden kaygılı bakışların sağa sola kaçamak kaçamak bakarak perdelerinin ardında yitmesini, yüpürgen ellerin kapı önlerindeki çocukları kapıp içeri alivermesini, karanlığa kalanların önlerine bakarak koşar adım evlere dalmasını... Kapıların sessizce sürgülendiğini işitti çakal kulakları. Işıkların teker teker söndüğünü gördüler. Karşı konmazı beklemenin, beklenenin gelmeyişiyle artan kaygının gitgide yeğînleştirdiği korkunun, karın boşuğundaki kemiriciliğini duyar gibi oldular; dile gelmez hazır duydular etlerinin her noktasında” (Karasu, 2020: 28).

Gecenin işçileri aydınlıktan rahatsız olurlar. Gece ise onlar için huzur veren bir ev gibidir. Havanın kararması ile ortalığa korku veren bu kişiler sadece varlıkları ile değil karşılarına çıkan kişileri öldürmekte kullandıkları araçlar ile de dikkat çekmekte ve korku ortamı oluşturmaktadır. Gecenin işçilerin zincir, sopa, kamçı, ip, kama gibi bazı nesneler taşımaktadırlar.

“Gecenin işçileri içinde, zincir, sopa, kamçı, ip taşımayan bir küme vardır. Bunların tek savutu, koltuklarının altındaki, şiş kadar uzun, şiş kadar ince kamaları; bu kamaları da sanki taşımazlar, etlerinin bir parçası haline getirirler. Kollarını kavuşturmuş, elleriyle koltuk altlarını hafif hafif okşamalarına bakan, ister istemez öyle düşünür.

Pek seyrek kullanırlar bu kamayı. Asıl işleri başkadır; bu işlerini görürlerken de tedirgin edilecek olurlarsa, kendilerini tedirgin edenleri ortadan kaldırmak için başka yollar, doğal yollar kullanmayı yeğlerler” (Karasu 2017: 42).

Gecenin işçileri farklı aletler kullanarak insanları korkutmak ve öldürmenin yanı sıra buldukları her yere “Gece Gelecek” ifadesini yazarlar. Aslında bu ifade insanları yaşadığından daha büyük bir karanlığın beklediğinin de habercisidir. (Karasu, 2020: 43) Herkes ölümcül bir hastalığın pençesinde çaresizce savaşıyor gibidir. Artık insanların sabaha çıkacağından bile umudu yoktur. Roman boyu yaşadıkları karanlık sürece boyun eğen kişiler ve bu kişileri tuhaf bulanların çatışması yer almaktadır.

“Herkes ölümcül bir hastalığın kaçınılmaz sonucunu bekler gibi, her sabah uyanıp kendisini yoklayan, bugün de belki öyle geçecek; çok acı çekmeyeceğim belki, bugün de çıkaracağım, diyen, gece ortaya uykuya dalmadan önce sabahı birdaha görebileceği umudunu gönliinden atamayan hastalar gibi belirsiz bir geleceğin belirsiz bir yerinde yitilip gideceği kaygısı

içinde, değil yalnız kendini, ya da eşini, dostunu, evindeki hayvanı bile onulmaz bir derde tutulmuş gibi görmeye alışmıştı” (Karasu, 2020: 60).

Açılan çukurlar ile sokaklar birer labirent halini alır. Bu sokaklardan geçerek evin yolunu bulmak da her geçen gün zorlaşmaktadır. Gece işçileri sokağa çıkmadan evine dönemeyenleri ise korkunç bir son beklemektedir. Günün ağarması ile dövülen ya da öldürülüp kaldırıma bırakılan kişiler sabah işe gidilen kişiler tarafından bulunmaktadır. *“Bir küçük çocuğun öfkelenerek yere attığı bir bez bebeği andıran bu adamın kollarıyla bacakları bir tuhaf duruyordu. Eklemler, köşeleri çoğalmış gibi”* (Karasu, 2020: 65).

Gece işçilerinin amacı insanların korkusunu her geçen gün artırmak ve onları sindirmektir. Yapılanlar karşısında belli bir zaman sonra duyarsızlaşan bir toplum görülür. Halk yapılan her şeye boyun eğmeye ve sorgulamadan yeni duruma uyum sağlamaya çalışır. Yazar korku ortamını ve insanların bu süreçte yaşadıklarını betimlemeler ile vermektedir. *“Şimdi sırt üstü yatan, iniltisi hafifleyen adamın kollarıyla bacakları birkaç yerinden kırıldı. Yüzü darmadağındı kanlar içinde. Yüzünden karnına, bacaklarına inen kan lekeleri, karnının altında apışlarına dek yayılan koca bir değirmi oluşturunuyordu”* (Karasu, 2020: 66). Gecenin karanlığından geriye dövülüp öldürülmüş, bacakları kırılmış, her yeri kan içinde kalmış insanlar bırakılmıştır. *“Şehrin en büyük alanında sabahları akıp giden kalabalık, geceleri dövülüp vurulan öldürülen, yol ortasında bırakılanları, gene yol ortasında bırakılmış, belli yerleri kanlar içinde, genellikle kolları bacakları kırılmış adamlardan ayırt etmeyi öğrendi yavaş yavaş”* (Karasu, 2020: 71). Distopik türlerde bir korku ortamı oluşturulur. Bu korku durumunu koruyabilmek için de farklı teknikler uygulanmaktadır. *“Kemikleri kırılanlar, pusuya düşürülüp vurulanlardan ayrı; bunlar kalabalığın içinden rasgele seçilip “bilimsel” adını pekâlâ taşıyabilecek yöntemlerle yürütülen birtakım araştırmalarda kullanılıyor... İnsanın dayanıklılığını ölçüyormuş”* (Karasu 2020: 72).

Distopik türlerde toplum tek tip hale getirilmeye çalışılır. Bu nedenle düşünen, sorgulayan ve farklı olan kişiler istenmez. Herkesin aynı şekilde görmesini sağlamak, benimsemeyenleri bulup ortadan kaldırmak amaçlanır. Çeşitli dergi ve gazetelerde düşüncelerini belirten kişiler susturulur. Bu süreçte gecenin işçileri olarak adlandırılan kişiler farklı olan her şeyi yok eden bir robot gibi çalışmaktadırlar. YBu kişilerin yer yer duygularının olmadığı düşünülür. Darbe yıllarını anımsatan söylemlerin yer aldığı Gece romanı ezilen insanların hayatlarını anlatmaktadır.

“Birçok yerde Gece’nin darbe romanları arasında anıldığını, bazen 12 Mart’la, bazen de basılış tarihinden yola çıkarak 12 Eylül’le ilişkilendirildiğini görüyoruz... Hiç şüphesiz gece alegorisiyle tarif ettiği atmosfer ile romanın yazıldığı dönemin koşulları arasında paralellikler görmek mümkün. Ama hem metin bu özgül tarihsel tecrübelerin aktarımına indirgenemez, hem de asıl ayırt edici özelliği, bir darbe sonrası baskı rejimini konu edinmesinden ziyade bunu anlatılaştırma biçimidir, denebilir” (Kılıç, 2013: 107).

Baskı yönetimlerinin oluşturduğu o kasvetli, boğucu ve korku dolu ortam burada da görülmektedir. Toplumun yaşadığı bu karanlık süreç her geçen gün artarak devam etmektedir. Öyle ki toplumda aniden kaybolan kişiler olmakta nereye gittiği bilinmeyen bu kişileri aileleri çaresiz dönmelerini beklemektedir. *“Günün birinde ortalıktan yitiveren insanları, üç dört gün süreyle, sabahları, büyük alanda aramağa alıştırı yakınları. Üç dört sabah, gidip bulamazlarsa, ya başka yerde başkalarınca bulunmasını bekliyorlar ya da geri dönmesini...”* (Karasu, 2020: 74). Distopik kurguda sokaklarla ilgili ayrıntılar verilmektedir. Sürekli kazılan sokaklarda insanlar yaşamlarını devam ettirme mücadelesi verir. Çoğu zaman evlerine gidecek mahalleyi dahi bulmakta zorlanan insanlar mecbur kalmadıkça dışarıya çıkmamaktadır. Hava karardıktan sonra sürekli kazılan sokaklardan evlerine yetismeye çalışan kişiler çoğu zaman sokaktaki ilk eve misafir olmakta ve bu şekilde dışarıda dolaşan korku unsurlarından saklanmaktadırlar.

“Sokaklar kazılıyordu, altı üstüne getiriliyor, borular değiştiriliyor, sökölüyor, takılıyordu. Ama bu görülenin yanı sıra, ancak belediye işçileri - ya da belediye işçisi olduğu sanılan, öyle olması gerektiği düşünülen birtakım işçilerin- işlerini bitirmişçesine çekilip gittiklerinde farkına varılan bir şey daha vardı; sokağın bir ucu yerinde duruyordu ama öteki ucu (yani, eskiden açıldığı) sokağın en az iki metre ya altında ya da üstünde kalmış oluyordu. Yani, sokağa ancak bir ucundan giriliyor, çıkılacağında, dönülüp aynı yerden çıkılıyordu. Büyükçe caddeler havada kalmış gibiydi. Elbette bu caddelerden en az bir sokağa geçilebiliyordu... Araba kullanmak artık kimsenin usuna bile gelemezdi. İnsanlar yavaş yavaş vazgeçeceklerdi elbet, gerekmedikçe evlerinden çıkmaktan... Hava karardıktan sonra sokakta kalanların yitip gittiği yollu yeni bir söylenti dolaşıyordu kaç gündür” (Karasu 2020: 203).

Güneş Hareketi temsilcileri korku unsurunu diri tutar ve kişilerin beynini bulandırarak onlara istediklerini yaptırır. Bu süreçte toplumdan farklı düşünen ve olanları sorgulaya kişiler de olmaktadır. Fakat bu kişiler de susturulmakta ya da öldürülmektedir.

“Biraz gizemli biraz şiirli bir şey göster insanlara; unuttukları, gömdükleri duyguları, duyarlılıkları, içlikleri biraz kıskırt; ne zamandır geride bıraktıklarına inandıkları birtakım çocukluk korkularını, kaygılarını, çekingenliklerini karıştırıp bulandır; ondan sonra da istediğini yaptır onlara. Açıkça görülecek tutarsızlıklar görülmez, ortaya çıkması istenmeyecek birtakım dolaplar, düzenler, hani biri görüverecek, söylenecek olsa bile, iftira, karalama, çamur diye yadsınır. Böyle iftira eden karaçalıcılar yerden yere vurulur, öldürülür belki de. Oysa bu adamlar, bir şeylerin ardında bir şeyler görmüş, en azından sezebilmişlerdir” (Karasu, 2020: 105).

Korku durumu sadece halk için geçerli değildir. Yönetici kadrosunda bulunan kişilerinde korktuğu görülmektedir. Güneş Hareketinin yöneticilerinden olan O karakteri korkuları yüzünden evine zaman zaman gitmediğini ve çalıştığı yerde yattığını anlatır. *“Kişinin en zayıf olduğu yer, evi. İki gecede bir işim var diyerek, burada yatıyorum. Düğmelerimin, bilgisayarımın, sayısız elimin ayağımın başında”* (Karasu, 2020: 116).

Güneş Hareketinin amacı temizliktir. Toplumun kötü insanlardan ne yapılırsa yapılsın arındırılmayacağı fakat buna rağmen bu kişileri sürekli gözetim altında tutularak hareket etmelerinin engellenebileceği belirtilir. Yapmak istedikleri temizliği bir inanç haline getirirler. Herkese boyun eğdirmek istemektedirler. Hedeflerine ulaşmak içinde korku kavramını kullanmaktadırlar. Bunun yanı sıra bireyleri bir çelişki içerisinde bırakmayı da amaçlamaktadırlar.

“Oysa korku, bizim gerçekten, isterseniz bilimsel diyebileceğimiz bir yolda, kullanmağı kararlaştırdığımız bir duyguydu. Ama düşüncemiz şuydu: Bütün varlıklarıyla harekete bağlanmış gençleri büyük bir çelişki içine düşürmek... Bir yandan, en aşırı davranışlarda bile, korkacakları bir şey olmadığını kimsenin onlara bir şey yapamayacağını duyurmak; bir yandan da (...) kendilerine düşmanla kuşatılmış olduklarını düşündürmek” (Karasu, 2020: 132-135).

Güneş Hareketine karşı olan N karakteri yurtdışında olacak bir toplantıya gönderilecektir. Gitmek istememe durumunda ise sevdiği kişilerin bu durumdan zarar göreceği belirtilir. Yaratılan bu korku ortamın farkında olan insanlar olduğu gibi yaşadıklarından herhangi bir kaygı duymayan, hatta kaygı duymaları gerektiğinin bile farkında olmayan insanlar da vardır.

“Gazete okurken, birbirleriyle konuşurken, anlatılan, iletilen acılar, kötülükler, cinayetler karşısında, ölümler, kıyımlar, kırımalar karşısında içi oynaması gerektiğini duyduğu halde gönlünden herhangi bir ürperti geçmeyenler vardır: Bundan ötürü kaygı duyarlar. Kimi ise, herhangi bir şey

duyması gerektiğini de düşünmez, herhangi bir şey de duymaz; bundan ötürü kaygılanmaz; kaygılanmayı anlayamaz...” (Karasu, 2020: 165).

Belli bir düşünme yeteneğine sahip olamayan bu kişiler aynı zamanda bencildirler. Kendi başlarına gelmeyen hiçbir şey için üzülmez, empati kuramazlar.

“Bir yaşam bilgisizliğidir bu. “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” dedirten, kişinin kendine yakın bulmadıklarının acısı karşısında -gizli de kalsa- bir “oh olsun! Dikkat edeydi ya,” duygusu bile uyandırabilen bir bilgisizlik. Bir kafa yoksulluğudur bu. Okumasını öğrenmiş ama yaşamadığının farkına varamamışların, bir insanın birçok yaşamı yan yana sürdürebileceğini usu almayacakların yoksulluğudur bu; sokağa düşmenin, kötülüklerle burun buruna gelmenin kimi zaman olsun biraz olsun azaltabildiği bir yoksulluk...” (Karasu, 2020: 158).

Yazar insanların dışarıya çıktıklarında sadece gidecekleri yere odaklandıklarını ve bunun dışında hiçbir yere bakmadıklarını söyler. Yolda yürürken yanlarından geçenlere bile bakmayan bu kişiler adeta birer robot halini almış kendi benliklerine dahi yabancılaşmıştır.

“Kentın sokaklarında yürüyenlerin adımları biraz daha hızlıydı; gezer dolaşır gibi değil, belli bir yere, belli bir saate varmak iste gibi yürüyorlardı. Devinimleri biraz daha katıydı belki, tepeden tırnağa kasılmış gibiydiler. Sağa sola bakmıyorlardı, yanlarına bakmaları gerektiğinde gövdelerini döndürüyor, bacakları yere yüzleriyle birlikte göğüslerini, karınlarını çeviriyorlardı; omurgaları eklemsizmiş gibi. Kimse kimseye bakmıyordu artık. Karşıdan gelen biriyle göz göze gelmek unutulmuş bir şeydi sanki. Kimse gözünü karşıdakinden kaçırmıyordu değilse gerçekte. Kimse kimseyi görmüyor gibiydi” (Karasu, 2020: 199).

Franz Kafka'nın yalnızlık, yabancılaşma gibi temaların işlendiği *Dönüşüm* romanında yer alan böcek metaforundan burada da yararlanıldığı görülmektedir. Kafka bu eserinde kendisine sunulan hayatı herhangi bir sorgulamaya girmeden yaşayan Gresor Samsa adlı karakterin böcek halini almasını anlatmaktadır. *Gece* romanı karakterlerinden N tarafından yazılan ve takma bir isimle yayınlanan hikâye aslında romanı özetlemekte hem de böcek metaforuna bir örnek teşkil etmektedir. Bu hikâyede önce birkaç yerde görülmeye başlayan böcekler zamanla hayatın her alanında görülür bir hale gelir. Sayıları her geçen gün artan bu böcekler yapılan tüm müdahalelere rağmen engellenemez. Zamanla tüm şehre yayılan böcekler her alanı kaplar. Çevrelerinde gerçekleşen bu olumsuz olaylara karşı duyarsız olan bu insanlar yaşanan her şeyi susup izlemektedir.

“Böcekler beşken yüz, bin, on bin oldu. Önce dolapların arkasında, üstünde, raflara serilmiş kâğıtların arasında, çekmece köşelerinde, boru yataklarında yuvarlanırken gazetelerin, eski kâğıtların, kitapların aralarına girdiler. Ekmek kutularının, tencerelerin, buzdolaplarının, giysi ceplerinin içinden fırlar oldular. Yastıkların altından, çarşafların arasından da hamam böcekleri çıktığını görenler, sanki bunu beklemiş gibi, böcek öldürücü ilaç yapımcılarını bir gecede zengin ettiler. Bakkal dükkânlarında, çarşılarında, toptancılarda, fabrika depolarında ilaç kalmadı. Her kapıdan, her kutudan, kentin her evinden, her dükkânından, sürüler halinde çıkıp dağılan, kaçışan, kendilerini sulara, yiyecek tabaklarına atan böcekler, kentin sokaklarında bile duyulmağa başlayıp insanları öksürten, ağlatan, soluksuz bırakan, cinsel güçlerini yok eden ilaç bulutları yoğunlaştıkça artlarında bıraktıkları sayısız kurbana aldırmaksızın bir yerden bir yere koşuyor, karşılarında güçsüzlük içinde tepinen insanlardan habersiz gibi fırsat buldukları yere yumurtalarını bırakıyorlardı. Dünyanın bütün ilaçları da sıkılsa iş işten geçmişti. İnsanlar zehirlenebilirdi bu kokulardan, bileşiklerden. Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine atıvermişti onları. İlaç sıkmağa üşenen birileri belki hala vardı bir yerlerde. Ama onlar da uyansa, bir şey yapamazlardı bundan böyle” (Karasu, 2020: 110).

Romanda anlatıcının kim olduğu bilinmemektedir. Bu kişi okurun dikkatini sürekli canlı tutmakta ve düşünmesini sağlamaktadır. Distopik bir tür olarak adlandırılan romanda totaliter rejimler eleştirilmektedir. Kullanılan ağır imgeler ve kopuk anlatımlar ise okuru zorlamaktadır. Anlatılan bu korku ortamının nerede olduğuna dair de bir bilgi yer almamaktadır. Yazar belli bir toplumu anlatmak yerine evrensel sorunları ele almaktadır. Olaylar arasında bağlantılar kopuk ve dolaylı anlam ağır basmakta bu da okurun romanı anlamasını zorlaştırmaktadır. Roman yaşanan bu karanlık süreç içerisinde kimlik bunalımı yaşayan, benliklerini kaybeden kişiler üzerinden anlatılmaktadır. Totaliter yönetimlerin gelecekte hayatımızı nasıl karanlık bir distopyaya çevireceği konusunda öngörülerde bulunan yazar, okurun düşünüp sorgulamasını ister. Mutlaka okunması, yorumlanması ve üzerine düşünülmesi gereken bir distopik türdür.

4.2.3. Erkeksiz Bir Dünya: Y

Cem Akaş'ın 2018 yılında yayımlanan Y adlı romanı 173 sayfadır. Cem Akaş'ın romanının adı tek harften oluşmaktadır. Edebiyatımızda oluşturulan eserler arasında en kısa isimden oluşan tek romandır. Romanın adı da erkeklerde bulunan ve cinsiyeti belirleyen y kromozomuna verilen simgeden gelmektedir.

Eser, Prolog, Analog ve Epilog adlı üç bölümden oluşmaktadır. Y kromozomunun yeryüzünden silinmiş olduğu, artık yalnızca kadınların yaşadığı bir

dünya anlatılmaktadır. Bu ülkede evlilikler de yine kadınlar ile olmaktadır. Prolog adlı ilk bölümde ülkedeki toplumsal ve siyasi yapı, ailesinin Constantine için yaptıkları fedakarlıklar, bu süreçte yaşanan zorluklar, Constantine'in büyüme sürecinde yaşadığı sancılar anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra Y kromozomunun dünyadan silinmesini sağlayan Rektifikasyon Dönemi ile ilgili bilgi verilmektedir. Analog adlı ikinci bölümde on yaşında olan Constantine'in erkek olduğu öğrenildikten sonra yaşadıkları anlatılmaktadır. Farklılıkların hiçbir şekilde kabul görmediği bu dünyada minicik bir bedenin sistem karşısındaki acizliği anlatılmaktadır. Epilog adı verilen son bölümde ise Constantine artık büyümüş, karakteri oturmuş olarak karşımıza çıkar. Sistem karşısında bir seçim yapmak zorunda kalan karakter bu bölümde sesini yazdığı kitaplar ile duyurmaya çalışmaktadır.

Roman, İliada ve Arendi'nin kapısının önüne bir erkek bebek bırakıldığı analog bölümü ile başlar. Bu bölümde dünyadan silinen erkek nüfusunu yaşatan bir çocuğun varlığının verdiği tedirginlik hakimdir. Bu bölümde anlatıcı Constantine'i bulan İliada'dır. O gün kapılarına konan bu bebek erkektir. İkisi de kapılarına konan bu bebek ile korkudan ne yapacaklarını şaşırırlar. Polise gitmeleri durumunda olay daha da büyür korkusu ile polise de gidemezler.

“Polise gitmemiz gerektiğini konuşuyorduk -bir aylık bir bebeği tanımadığı birilerinin kapısına bırakıp kaybolan annenin- annesi olduğunu varsayıyorduk bulunması gerekiyordu, herhangi bir bebek olsa bile ciddi bir durumdu bu. Constantine'in özelindeyse dünya çapında bir olaydan söz ediyorduk. Beni korkutan da buydu, polise gittiğimiz anda Constantine'i bizden alırlar, kendi ailesine asla vermezler, ortalık birbirine girer ve büyük olasılıkla Constantine ya devlet ya da gizli ve özel güçlerden biri tarafından öldürülürdü. Rektifikasyondan bu yana geçen 147 yılda pek çok şey kökten değişmişti elbette amagariptir; güç kullanan, üzerine güç kullanılan ve gücü kutsayan denklemde kayda değer bir değişiklik olmamıştı. Devlet aygıtının neler yapabileceğini bilecek kadar kafamız çalışıyordu” (Akaş, 2018: 14).

Bu bebeğe Constantine adını verirler ve günlük hayatlarına dikkat çekmeden devam ederler. Bir evlatlık bebek aldıklarını söyleyerek işte oldukları sürede bir tanıdıkları bebeğe bakmaktadır. Fakat yardımcılara bebeğin adını değiştirmeme konusunda kesin emir verirler. Constantine'in evlat edinme işlemlerini yapmaları gerekmektedir. Bunun için de bebeğin ayrıntılı incelenmesi ve ailenin bulunup onayının alınması gibi işlemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İliada doktor olduğu için

hastaneden alınması gereken rapor işini halleder. Yaşanan bir virüs saldırısı ile erkek nüfusu yeryüzünden silinmiş ve Redifikasyon Dönemi başlamıştır. Romanda yaşam hakkı sadece kadınlara tanınmıştır. Bu durum Hitler'in kendi ırklarından olmayanları aşağı ırk olarak görüp gaz odalarında yok etmesini anımsatmaktadır. Redifikasyon kavramı astrolojide doğum anını tespit etme olarak da kullanılmaktadır. Romanda net bir zaman diliminden bahsedilmese de gelecekte yaşanan bir kurgu olduğu anlaşılmaktadır.

“Son erkek bebek bundan 189 yıl önce İzlanda’da doğmuştu; var olan erkeklerin tümü -eşcinsellerde dâhil olmak üzere- izleyen 47 yıl içinde ölmüş ya a öldürülmüştü, Y kromozomu taşıyan ve o dönemde artık iyice zayıflamış spermlerin yumurta hücresini döllenmesini engelleyen virüs saldırısı sonunda Y kromozomunun yeryüzünden silinmesiyle de zaten bugünkü Rektifikasyon Dönemi başlamıştı. Eğer sistemdeki bilgiler düzenli bir şekilde tahrif edilmiyorsa Constantine dünyadaki tek erkekti ama onun nasıl ortaya çıkmış olabileceğini açıklayamıyordum” (Akaş, 2018: 17).

Constantine büyür ve okula başlar. Ona her zaman farklı olduğu ve kimsenin yanında soyunmaması gerektiği öğütlenir. Çünkü gerçeğin öğrenilmesi hem çocuk hem de aile için tehlikelidir.

“ Ne yapıyoruz biz? Diye için için söyleniyordum. On binlerce yıllık bir gerilim ve tahakküm döneminden sonra insanlık nihayet gerçek uygarlık ve ilerleme yoluna girmişken, bu düzenin dinamitini kendi ellerimizle mi büyütüyorduk? Constantine büyüdüğünde, erkek olduğunu artık gizleyemeyeceğimiz zaman geldiğinde ne yapacaktık, Constantine ne yapacaktı, dünya ne yapacaktı? Bu günün dünyasında ona geçmişin sirk hayvanlarından farklı bir yaşam şansı sunulması mümkün müydü, eğer sağ bırakılırsa? (Akaş, 2018: 18)

Constantine çok zarif, zeki ve güzel bir çocuktur. Yasalara göre aile bireyleri çalışan çocukların iki yaşında okula kaydolması gerekmektedir. Constantine’i okul sisteminin dışında tutabilmek için sık sık yer değiştirirler. Böylece Amerika’yı doğusundan batısına kadar dolanırlar. Constantine ve ailesinin yerleştiği farklı bölgeler bizi bekleyen gelecek hakkında da bilgiler sunmaktadır. Constantine’in iki buçuk yaşında müzik yeteneği fark edilir. Arendi Berlin’de bir müzik okulu bulur. Üstün yetenekli çocuklar için kurulan bu okulda dünyanın en yaratıcı müzisyenleri ders vermektedir. Burada Amerikadan farklı olan kurallar görülmektedir. Berlin’de gönüllü çalışmalara önem verilmekte bu durum bir kişinin mesleğinde ilerlemesine bile katkı sağlamaktadır.

“Amerika’dan farklı olarak Avrupa’da haftalık iş gönüllülük saatleri 25/15 değil 20/20’ydi, bu nedenle gönüllülük çalışmaları daha ciddiye alınıyor, üzerinde daha ayrıntılı duruluyordu. Enerji kullanımı sınırlamalarına uyuyordu Avrupa ama nüfusu neredeyse yarıya inmiş olmasına rağmen ekonomi hala gereğinden büyüktü. Küçülme oranlarını tutturmak için de iş saatlerini daha büyük tuttuklarını tahmin ediyordum” (Akaş, 2018: 29).

Berlin’deki Brandenbrug Meydanı’nda renkli harfler ile yazılmış Rektifikasyon Kredosu ifadelerine rastlanır. *“Free is freed. Less is more. Equal is greater. All is one. Doubt is peace”* (Akaş, 2018: 27). Bu ifadenin tercümesi şu şekildedir: Özgür olan özgürleştirilmiştir./Az çoktur./Eşit daha fazladır./Herkes birdir./ Kuşku, barıştır. Bu ifade bize George Orwell’n 1984 romanında yer alan *“SAVAŞ BARIŞTIR. ÖZGÜRLÜK KÖLELİKTİR. CEHALET KUVVETTİR”* ifadelerini hatırlatmaktadır. (Orwell, 2021: 8). Yine Orwell’in *Hayvan Çiftliği* romanında bulunan yedi emiri hatırlatmaktadır. (Orwell, 2017: 41).

Constantie çok zeki bir çocuktur ve okuluna çabuk alışır. Müzik alanında olan yeteneği ile tüm dikkatleri üzerine çekmeyi başarır. Arendi artık ülke ülke gezmek istememekte, Constantine belli bir yaşa geldiğinde de ona gerçeği itiraf etmenin daha doğru olacağını düşünür ve burada bir hayat kurarlar. Constantine büyüdükçe asi, ele avuca sığmaz bir hal alır. Constantine büyüdükçe İliada’nın korkuları da artmaya başlar. *“Günümün her anında, bir anneden ya da Hilde’den gelecek bir aramayla hayatımın kararmasını bekliyordum ve bu konuda hiçbir şey yapamıyordum.”* (Akaş, 2018: 39)

Analog adlı ikinci bölüm Constantine’in erkek olduğunu öğrendikten sonra yaşadıklarını anlatmaktadır. Ailece vakit geçirdikleri bir gün Constantine “ben erkek miyim?” diye sorar. Arendi korkudan ne diyeceğini şaşırır. *“Başka zaman olsa seveceğim, şimdiyse bir korku filminin çılgık öncesi sahte sakinliğini çağrıştıran bir yerdi burası”* (Akaş, 2018: 41). İliada onu koruyabilmeleri için bu durumu herkesten saklaması gerektiğini anlatır. Eğer erkek olduğu öğrenilirse ailesinden alıp farklı testlere tabi tutacak hatta öldüreceklerdir. *“Senin erkeklik organlarıyla doğduğun öğrenilirse bilimciler seni incik cıcık incelemek, testler, deneyler yapmak isteyecek, okulunu, arkadaşlarını, evini, bizi bırakmak zorunda kalacaksın. Devlet seni bir araştırma merkezine kapatacak ve her tarafına iğneler batıracak, makinelere bağlayacak”* (Akaş,

2018: 43). Bu konuşmadan sonra Constantine kendini korumak için elinden geleni yapar fakat ailesi minicik bir bedenin böyle bir korku ile yaşamasından mutsuzdurlar. *“Buna çok seviniyorduk tabii ama bir yandan da ufacık bir çocuğun tertemiz bedenini böyle korkulara maruz bırakmak kahrediyordu bizi”* (Akaş, 2018: 44).

Constantine başarıları ile birçok ilke imza atar, okulunun adının da duyulmasını sağlar. Daha önce kimsenin almayı başaramadığı üç dalda ödülü almayı başarır. Yazar bu ödülleri bir kadına değil dünyada yaşayan tek erkeğe vermeyi uygun bulur. Bu başarılarına rağmen Constantine’in çevresinde ve davranışlarında değişiklikler olur. Ders çalışmayı bırakır, eve geç gelmeye, yaşına uygun olmayan karanlık tipler ile görüşmeye başlar. Okulda erkek olduğunu söylediği arkadaşları olur. Durumun ciddiyetini öğrenen İliada, Costantine ile konuşmaya ona durumun ciddiyetini anlatma mücadelesi verir. *“Constantine ne yapmaya çalışıyorsun? Alıp hapse atmazlar mı sanıyorsun? Peşine köktenci manyaklar takılıp seni gebertmezler mi sanıyorsun? Bizim hayatımızı karartmazlar mı sanıyorsun? Ne sanıyorsun?”* (Akaş, 2018: 159) Söylediklerinde dolayı okul Constantine’i takibe alır ve onun bir uzmanla görüşmesini ister. *“Bak şimdi okul seni takibe aldı, profesyonel yardım alman gerekecek, sana bir sürü soru soracaklar, çok özel pek çok şeyi anlatman gerekecek, gel gör ki konuşacağın kişi zaten sakladığın şey her ne ise onu ortaya çıkarmak için konuşuyor seninle?”* (Akaş, 2018: 59) İliada ve Arendi bunca yıl versikle mücadelesinin böyle korkunç bir biçime sonuçlanacak olmasından dolayı azap yaşamakta ve başlarına geleceklerden dolayı korkmaktadırlar. *“Sıçtık işte, her şeyi sıçtık, bunca yıl uğraşmamız, edinmemiz bitt, çocuğu koruyamadık, elimizden alacaklar, kim bilir başına neler gelecek, hiçbirini engelleyemeyeceğiz, kimseye derdimizi anlatamayacağız. Kimse bizi dinlemeyecek, dinlemekte istemeyecek, en yakın arkadaşlarımız bile sırt çevirecek, zaten bize ne olacağı da belli değil, sıçtık tamamen”* (Akaş, 2018: 60).

Bu olaydan sonra Constantine okula gitmez eve de gelmez. Yolda karşılaştığı iki kadın onu kandırarak İstanbul’a götürürler. Bu sırada İliada ve Arendi ou bulamayınca çaresiz polise giderler. İki gün nezarete tutulup geçmişleri araştırılır, çocuğa zulmetme şüphesi ile sorgulanırlar. İkinci bir olay durumunda konunun ciddiyetle ele alınacağı kendilerine bildirilir. Bu kez ikisi de çocuk öldürme şüphesi ile gözaltına alınır ve sorgulamaları da daha sert geçer. Constantine’in erkek olduğunu itiraf etmek zorunda

kalırlar. İstanbul polisine en üst düzeyde bu kişiyi aramaları gerektiği bildirilir. İstanbul'da Aret adlı biriyle tanışır ve onun evinde kalmaya başlar. Constantine erkek düşmanı olan Tit for Tat (TfT) adlı örgütün eline düşer ve Karadeniz kıyılarında bir örgüt evine kapatılır. Romanda tüm kötülüklerin, olumsuzlukların, zulmün nedeni olarak erkekler görülmektedir. Bu nedenle insanlar erkek kelimesine bile tahammül edememektedirler. Fakat kadınlardan oluşan bu toplumda da çetelerin dolandırıcı bireylerin, kötülerin olduğu görülmektedir. Erkeklerin olduğu süreçte yaşanan tüm olumsuzluklar kadınların egemen olduğu bu toplumda da görülmektedir.

Artık her an her yerde Constantine konuşulmaktadır. Genetik olarak erkek ola bir bireyi on yıl boyu aralarında dolaşmış olmasından insanlar dehşete düşer. Yaşanan bu korku durumu İliada ve Arendi ile empati kurmayı engeller, onların annelik sevgisini anlamaya çalışanların seslerini kısar. Bir erkeğin bunca yıl aralarında dolaşmış olması halkı hem korkutur hem de dehşete düşürür. *“İzleyen günlerde dünyanın her yerinde gösteriler düzenlenecek, yüz milyonlarca kadın sokaklara dökülüp erkek karşıtı slogan atacak, devlet yetkililerini, başkanları göreve çağırarak”* (Akaş, 2018: 104).

İliada ve Arendi konuldukları hapisshenede türlü işkencelere maruz kalırlar, Zelda ise yaşından ötürü daha insaflı koşullarda yaşar. Örgüt evinden kurtulan Constantine bir çiftliğe sığınsa da kısa zaman sonra kendisini aramakta olan polisler tarafından yakalanır. Yakalanan Constantine bir aileye verilir fakat burada da yaşadığı olumsuzluklar yüzünden fazla kalamaz.

Bu distopik kurguda çocuk fahişeliğinin de olduğu görülür. Ailesi beş yıla mahkum edilen Arendi, devletin uygun bulduğu ailenin yanından da kaçır ve sokaklarda yaşamaya başlar. Erkek olduğu öğrenildikten sonra insanlara hastalık bulaştırabilecek bir virüs muamelesi görür. Sokakta tanıştığı arkadaşı Kibe ile birçok kötü olaya karışır. Sistem tafaından hormon tedavisi görmek zorunda bırakılan Constantine çoğu zaman sisteme karşı bir savaş verir. İliada ve Arendi'ye beş yıl hapis cezası verilir. Bu süreçte de Constantine bir ailenin yanına verilir fakat orada ve okulunda yapılan işkencelere dayanamaz ve kaçır. Toplum tarafından sürekli dışlanması, bir virüs muamelesi görmesi onu bıktırır ve uzun bir süre sokaklarda yaşar. Küçük yaşlardan itibaren korku ve zorluklarla yaşamayı öğrenen Constantine romanın sonunda müzik yeteneğinin yanı sıra yazdığı romanlarla da edebiyat dünyasını sarsar. Constantine eşi Aret ile birlikte

Karadeniz kıyısındaki gözde semtlerden birinde yaşar. Epilog adı verilen bu son bölümde ise Constantine artık büyümüş, karakteri oturmuş olarak karşımıza çıkar. Sistem karşısında bir seçim yapmak zorunda kalan karakter bu bölümde sesini yazdığı kitaplar ile duyurmaya çalışmaktadır. Bu bölüm bir gazetecinin Constantine ile yaptığı reportajlardan oluşmaktadır. Bu bölümde yer verilen soru ve cevaplar ile olaylara Constantine gözünden bakarız.

Y romanı erkeklerin dünyadan tamamen yok olduğu kadınların her alana hakim olduğu bir dünyayı anlatmaktadır. Olaylar küçük bir çocuk olan Constantine'in dünyasından aktarılmaktadır. Kadınlar dünyasında tek başına olmanın, anlaşılmamanın, herkes tarafından bir korku usuru olarak görülmenin ne demek olduğu görmemizi sağlar. Fakat bu dünyada çoğu konu netlik kazanmamıştır. Örneği y kromozomunun yok olduğu bu dünyada kız çocukları nasıl doğmaktadır? Romanda buna dair bir bilgi yer almamaktadır. Kimsenin alamadığı ödül neden Constantine'e verilmiştir? Distopik bir kurgu olan kitapta tarih her alanda yeniden inşa edilmiştir. Roman okura kadınlardan oluşan alternatif bir dünyada hayatın nasıl olduğunu sunan roman dünyada mutlaka bir denge olması gerektiğini göstermiştir. Tek cinsiyetin hakim olduğu bir toplumsal hayatta rollerin nasıl şekillendiğine dikkat çekilmektedir. Farklı bir bakış açısı oluşturan güzel bir distopik kurgudur.

4.2.4. Zulmün ve Direnişin Öyküsü: Son Ada

Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* romanı, küçük bir adada yaşayan insanların ütopyayı andıran hayatlarının distopyaya evriliş süreci anlatan distopik bir kurgudur. Zülfü Livaneli'nin 38. Orhan Kemal roman armağanını alan *Son Ada*, Yaşar Kemal'in Büyük Kapıdan Girmek başlıklı yazısı ile başlar.

“Zülfü'nün romanı başka bir roman. Yepyeni. Ben bu romanı okuduğumda şaşırdım kaldım. Zülfü yepyeni bir ustalık yepyeni bir roman getirmişti. Beklemediğim bir yenilikti Zülfü'nün getirdiği. Zülfü'nün yarattığı yeniliği okuyucuya bırakmak istiyorum yayapamıyorum. Önce zalimliği gözükmeyen gizli bir zalim. Gururlu ama gururu hiç belli değil. Böylesi adamda ne bulunursa onda da var ama hiç belli değil ya da davranışlarını saklıyor. Biz adamları tanıyoruz. Onları çok iyi tanıyoruz. Böyle bir insanı bulmak yazan her usta romancının kârı değil. Zülfü'nün romanlarındaki inceden ince psikolojiyi bulmak kolay değil de böyle incelikleri bulamayanlar üzülemez çünkü onun romanları zenginliktir. Bu romanda yaşam kadar canlılık vardır. Her romancıya nasip olmaz. (...) Zülfü büyük kapıdan bu romanıyla girmiştir” (Livaneli, 2023: 9).

2008 yılında yayımlanan roman, 183 sayfadan oluşmaktadır. Roman, ada halkının yaşadığı yerin betimlemeleri ile başlar. *“Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek yaz kış aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak, ağaçların arasında yitip gitmiş, kırk eviyle kendine yeterek sürüp giden başlı başına bir dünyaydı burası”* (Livaneli, 2023: 13).

Bu ıssız adayı bir iş adamı alır ve yaşlılık sürecini huzur içinde geçirmek için buraya bir ev yaptırır. Daha sonra yalnızlıktan sıkılır ve birkaç arkadaşına önderlik ederek bu adaya ev yaptırmalarını sağlar. Gelenlerden arazi parası istemez ve doğal malzemelerden imece usulü evler yaptırılır. Adanın düzenin bozulmaması için adaya kırk evden fazla yapılmaz. İş adamı öldükten sonra da ev oğluna geçer. Ada’da yaşayanlara isimleri ile değil ev numaraları ile seslenilmektedir.

Dünya ile herhangi bir bağı olmayan bu adadakilerin ihtiyaçlarını adaya haftada bir gelen vapur ve adada bulunan bakkal karşılar. Adadaki bu huzurlu hayat 24 numarada oturan avukatın ölümünden sonra bu evin satılması ile son bulur. Ada’ya yıllar süren yönetiminden sonra gözden düşen ve ihtilal konseyi tarafından görevine son verilen devlet başkanı yerleşir. Onun gelişi ile de ada halkının hayatı tamame değişir.

“Nasıl olduysa rastlantılarla adayı bulmuş kırk sakin aileydik. Huzurluyduk, kimse kimsenin işine karışmıyordu. Onca yaralanmadan, hayal kırıklığından ve derin acıdan sonra adada edindiğimiz yeni dostları o kadar yürekten seviyordum ki, buraya “Son Ada” adını takmıştım. Evet, evet; son ada, son sığınak, son insani köşeydi burası. Tek istediğimiz bu dinginliğin bozulmamasıydı” (Livaneli, 2023: 14).

Ada halkı burayı son sığınakları olarak görmekte ve ona en ufak bir zarar gelmesinden korkmaktadırlar. Fakat Başkan’ın adaya gelmesinden kısa bir zaman sonra dokunmaya dahi kıyamadıkları doğanın katledildiğini görürler. Başkan ilk olarak göğe kadar uzanan ağaçların oluşturduğu yeşil yoldaki ağaçların budamasını ister. Ada halkı ne olduğunu anlayamadan budama işlemleri bitmiştir.

“Fotoğraf çekiminden iki gün sonra, adadaki ilk küçük şokumuzu yaşadığımızı anlatmalıyım. Hani daha önce sözünü ettiğim ağaçlık yolumuzu hatırlıyor musunuz? İki yanına ulu ağaçların sıralandığı ve bu ağaçların yukarıda birbirine girerek doğal bir gölgelik oluşturduğu, yeşil bir tünele benzeyen serin yolumuz... [...] Bu doğa harikası, adadaki en büyük hazinelerimizden biriydi. Bir gün o yoldaki ağaçların budanmaya başladığını görme bahtsızlığını yaşadık. Başkan’ın adamları büyük bir beceriyle ağaçları

buduyor, onları birer yeşil duvar oluşturacak şekilde kesip biçiyordu” (Livaneli, 2023: 36).

Halkın isyan etmesi mantıklı gerekçelerle engellenir. Yeşil yoldaki ağaçların budanması adanın üzerinden geçen matıların kafasını da karıştırır. Artık daha aşağılardan uçmaya, insanların yanından hızla geçmeye başlarlar. Bu da beraberinde yeni sorunların doğmasına neden olmaktadır. Başkan’ın torunları birgün bakkaldan dönerken çok yakınlarından uçan bir martıdan korkarak yaralanır. Aslında doğaya verilen zararın bedelini yine halk ödemektedir.

“Ağaçların kesilmesinden sonra kabak Başkan’ın torununun başına patladı. Dedesinin günahını o kız ödedi. Bakkaldan aldığı gofreti yiyerek eve dönerken martılar kızcağızın üstüne pike yapmışlar. O da birden bire paniğe kapılmış, elleriyle başını korumaya çalışarak koşmaya başlamış. Sonra o kargaşa içinde ayağı bir dala takılarak yere yuvarlanmış, sol kolunu fena halde incitmiş. Onu bulduklarında çığlık çığlığa bağırıyor, hala martıların üstüne geldiğini sanıyormuş” (Livaneli, 2023: 41).

Başkan torununun başına gelen bu olaydan sonra bir toplantı yaparak ada halkı ile konuşur. Dünyanın en güzel yerinde medeniyetten uzak kaldıkları için bazı önlemler almaları gerektiği hatta bir kurul oluşturularak ada ile ilgili kararların demokrasi ile almanın daha doğru olacağını söyler. Aslında yaptığı her hareket adil gibi göründe de sadece Başkan’ın istekleri olmaktadır. Başkan’ın sürekli dile getirdiği adadaki anarşi ortamı aslında onun gelmesi ile ortaya çıkmıştır. Ada halkı ihtiyaçlarını adada yer alan bakkaldan karşılamakta bakkalın oğlu bir istekleri olduğunda evlerine kadar getirmektedir. Verilen siparişleri Başkan’ın evine götürdüğü bir sabah Başkan’ın adamları tarafından dövülür.

“Daha sonra babası bize üzüntü içinde ve gözleri dolarak olaya tanık olan adalı birinin aktardığına dayanarak şunları anlattı: Çocuk o sabah, Başkan’ın evine, bir gün önceden sipariş edilen süt ve gofretleri götürmüştü. Herhalde adadaki yeni hiyerarşiyi sezdiği için, dağıtımına ilk olarak Başkan’ın evinden başlamış. Erken bir saatte gitmiş oraya ama tam sütü teras kapısına bırakırken birdenbire bahçeden fırlayan bir kişi gözünün üstüne yumruğu patlattığı gibi onu yere yıkmış ve evdekileri uyandırmamaya gayret ederek, öfkeli bir fisiltille kim olduğunu, orada ne aradığını sormuş. Sonra da serbest bırakmış” (Livaneli, 2023: 49).

Başkan’ın adadaki varlığı ve insanlar üzerindeki gücü her geçen gün biraz daha hissedilir bir hal almıştır. Fakat ada halkı yapılan haksızlıklar karşısında ne itiraz etmekte ne de Başkan’ı suçlamaktadır. Bu durum bakkalın oğlunun dövülmesinden sonra da

değişmemiştir. Ada halkı yaşadıkları yanlışlar karşısında sustukça uğradıkları zulmün, haksızlıkların da boyutu artmaktadır. Bakkalın oğlunun dövülmesinin ardından başkanlık komitesi toplanarak evlere ne kadar yaklaşılabileceği konusunda yeni kararlar alır. Başkan'ın adada yer alan yeni düşmanı artık güzel koyları sahiplenene martılardır. Bundan sonraki toplantılar hep martılarla ilgili olur. Başkan martıları adadan uzaklaştırmak için toplu katliam yapmaya karar verir. Ada halkı başlarda bu tarz bir şeye asla izin vermeyeceğini dile getirir de evlerinden olma korkusu ile çaresiz bu karar da boyun bükerek. Başkan'ın amacı güzelliği ve sakinliği ile cenneten bir köşe olan bu adayı sanayi ve turizm merkezi haline getirmektir. Başkan'ın ada ile ilgili düşünceleri şu şekilde ifade edilmektedir:

“Dünya turizmin altın çağını yaşıyor. Her yıl yüz milyonlarca turist, sıcak denizlere, mavi koylara sahip güzelim adalara akıyor. Bizim adamız, dolayısıyla da siz, niye bu büyük endüstriden payınız almıyorsunuz? Bu işe hiçbir engel yok. Hemen yarın ülkemizin ve dünyanın en büyük şirketleri gelip bu cennet koylara beş yıldızlı oteller, lüks kumarhaneler, diskolar, eğlence merkezleri yapmaya başlayabilir. Bu milyarlarca dolardan hepiniz nasibinizi alabilirsiniz. Ama siz bu dünya cenneti koyları martılara terk etmişsiniz. Kafanıza doldurulmuş saçma sapan çevreci fikirlerle, aman martılar orada yumurtlasın, aman bu kuşlar tedirgin olmasın diye cennet gibi adayı bir çöplüğe çevirmişsiniz. Topladığımız çam fıstıklarının geliriyle de geçinmeye çalışıyorsunuz. [...] Hiçbir medeni insan böyle davranmaz, kendi çıkarını bu kadar göz ardı etmez. Haydi şimdi bir karar alalım ve adamızı şu gereksiz martı teferruatından kurtaralım” (Livaneli, 2023: 69).

Ada da pinus pinea adında ilginç bir çam çeşidi yetişmektedir. Ada halkı hep birlikte bu fıstıkları toplar ve bakkala verilir. Gelen vapurlar başkentteki tüccarlara satar. Gelen para da tüm ada halkına eşit bir biçimde paylaştırılır. Bu para da ada halkının ihtiyaçlarına yetmektedir. Katliamın yarattığı nefret ortamından uzaklaşmak isteyen ada halkı yine fıstık toplama mevsiminin gelmesiyle çalışmaya başlarlar. Fakat ada mülkiyetinin kime ait olduğu bir kez daha hatırlatılır ve tek bir fıstık bile koparmanın hırsızlık olarak sayılacağını bildiren bir bildiri gönderilir. Toplayan kişiler de zorla ormandan çıkarılır. Ada halkından birkaç kişinin de katılımı ile katliam yapılmaya başlanır. Başkan'ın düşünmeden aldığı bu karar ada halkının sakin hayatının da sonu olur. Lara, yazar ve anlatıcı bildiriler dağıtıp buna karşı çıkmaya çalışsalar da başarılı olamazlar. Başkan ve beraberindekiler silahlanıp martıları öldürmeye giderken Yazar'ın yaptığı konuşma Livaneli'nin çevre duyarlılığı konusundaki sessiz çığlığıdır aslında.

“(...) Yazar’ın sesini duydum. (...) ‘Durun!’ diye haykırıyordu. ‘Durun! Buradan bir adım öteye gitmenize izin vermiyorum.’ Başkan bu akıl almaz cüret karşısında şaşırılmış bir halde ‘Sen de kim oluyorsun?’ diye sordu. ‘Bir adalı olarak bu katliama karşı çıkıyorum.’ ‘Adamlarım canını yakmadan çekil kenara!’ ‘Çekilmiyorum, martıları katletmenize izin vermeyeceğim.’ ‘Sana ne martılardan be adam? Bak, adanın sahibi bizimle.’ ‘Bu adanın asıl sahibi martılardır. Bizden binlerce yıl önce gelmişler buraya!’ ‘Ama onlar vahşi. Hiç vahşiden ada sahibi olur mu?’ ‘Onlar vahşi de siz medeni misiniz?’ ‘Elbette. Bir mülke medeniyet sahip olur, vahşiler orada kaç bin yıldır yaşarlarsa yaşasınlar, sahip sayılmazlar.’ ‘Martılar bu adanın sahibidir!’ ‘hayır efendim. Martılar bu adanın düşmanıdır. Çekin şu salağı yolumun üstünden” (Livaneli, 2023: 90).

Ada halkı çaresiz adanın yeni kurallarına alışmaya çalışırken bir yandan da martı katliamı devam etmekte çoğu adalı da bu katliama katılmaktadır. Martılar yapılan zulme bir karşı koyma niteliğinde ada halkının evlerine bir saldırı düzenlerler. Ada, camları kırılan evlerle savaştan çıkmış gibidir. Başkan ada halkını martı katliamından kurtarmak için adaya tilki getirtir. Gerçekten de bir süre ada halkı korkmadan dışarı çıkabilmeye başlar. Fakat bu da yılanların çoğalmasına neden olur. Yılanlardan kurtulmak için getirtilen ilaçlar ise ada halkını kokudan eve giremez hale getirir. Başkan adayı yılanlardan kurtarmak için bir uzman getirtceğini söyler ve herkesten para toplanır. Ada halkı tüm umudunu bu uzmana bağlamıştır. Gelen kişiye yönelik çeşitli efsaneler uydurulmaktadır. Hummalı bir çalışma sonucu adanın kuzey kısmına nedenini anlayamadıkları birçok direk dikilir. Bu leyleklerin göç mevsiminde adada durmaları için yapılmış dinlenme yerleridir. Fakat hiçbir leylek bu direkler konmaz ve ada halkının hayalleri bir kez daha yıkılır. Başkan en son planı da olumsuz sonuçlanınca tilkilerin sayısının azaltılması gerektiğine karar verir ve tilki avına çıkılır. Fakat bu da kesin bir sonuç vermez. Başkan dokunduğu her yeri yıkmaya, yok etmeye devam eder.

“(...) Başkan Köpekbalığı ve adamları, birer canavara dönüştürdükleri adalılarla baş başa verip yepyeni bir teknik denemeye karar verdiler. Adaya siyanür getirttiler. (...) etlere bulaştırıp ormana bırakacak ve tilkileri böyle avlayacaklardı. (...) sonuç korkunç oldu. (...) yalnız tilkiler değil, ormanda yaşayan, bu etleri yiyen her tür canlı siyanürden zehirleniyordu. Ada bir ölüm kampına dönmüştü. Ölü tilkiden, tavşandan, keklikten, kaplumbağadan, serçeden, kurbağadan, sansardan, çakaldan geçilmiyordu” (Livaneli, 2023: 158).

Tilkilerin ölmesi için ormana zehirlenmiş etler bırakılır. Bunları yiyen hayvanların çoğu su kaynaklarına yakın yerle ölür. Adalıların içecekleri sular bile zehirlenir bu da çoğu ada halkının hastalmasına neden olur. Bunun hata olduğunun anlaşılması ile

tilkilerin ortaya çıkması için adada kontrollü küçük bir yangın çıkarmaya karar verilir. Fakat çıkarılan yangın hesaba katılmayan rüzgârın da etkisi ile önü alınamaz bir duruma gelir ve ada ile birlikte ada halkının evleri ve hayalleri de yanar. Adadaki evlerin bie yanmasıyla Başkan kendisini bekleyen tekne ile kaçmaya çalışırken ada halkının nefreti ile karşılaşır. Başkan ile tartışan Lara tam tutuklanacakken Bakkalın oğlu uçurumun kenarında duran Başkan’a vurarak onunla birlikte uçurumdan düşer ve ölür. *“Öfke ve isyan yüklü bir çığlıktı bu; dünyanın bütün haksızlıklarına, bütün zulümlerine karşı atılmış müthiş bir çığlıktı”* (Livaneli, 2023: 180). Başkan’ın ölümü ardından ada halkı, başkanın ölümüne neden oldukları için on yıl hapis cezası alırlar. Yönetimin değişmesi ile af yasasından yararlanan ada halkı özgür kalır. Özgür kalır kalmaz adaya tekrar dönüp orayı eskisinden daha güzel hale getirmek isterler. Yazarın ne olduğu ölüp ölmediği ise belirsiz olarak bırakılmıştır.

Son Ada romanı insanların eşit şartlarda ve hoşgörü ile yaşadıkları bir ütopya iken insanların korku endişe ile yaşadıkları bir distopyaya dönüşme sürecini anlatılmaktadır. Adada çocuk bulunmamaktadır yani neslin devamı gibi bir endişelerinin de olmadığı görülür. Bunun yanı sıra mülkiyet, para, roman karakterlerinin isimleri ya da yöneten birileri yoktur. Bu huzurlu ortam Başkan’ı adaya gelmesi ile yerle bir olur. Sürekli demokrasiden bahseden Başkan, ada ile ilgili kararların alınması için bir komite kurar. Gerçekten de adayla ilgili kararlar bu komite alınır. Fakat sürekli evlerinden edilmekle tehdit edilen bu insanların korku ile onay verdiği kararların ne kadar yerinde olabileceği sorgulanmaktadır. Bu durum akla demokrasi adı altında da diktatörlük yapılabilir mi sorusunu getirmektedir. Yazar, aynı denizde yaşayan köpekbalıklarının kötü, yunusların iyi olma durumunu örnek vererek iyilik ve kötülük kavramları üzerinde durmaktadır. Roman karakterleri de kötülüğün farkındadır fakat buna engel olmak için martılar kadar tepki vermezler. Yazar, her şeye boyun eğen insanları eleştirmektedir çünkü romanda yaşanan tüm olumsuzluklara verilen tepkiler cılız niteliktedir. Maruz kalınan ilk haksızlığa karşı çıkılmama durumunda bir daha dönülmesi mümkün olmayan şeyler yaşanmaktadır. Çünkü kötülük yavaş yavaş dünyayı saran bir kara bulut gibidir. Ada halkı önce birbirinden ayrışır daha sonra ise bir diktatörün peşinden giderek kendi sonunu hazırlar.

4.2.5. Çöplüğün Generali Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi

2009 yılında Can Yayınlarından yayımlanan eser 258 sayfadır. Distopik bir kurgu ile oluşturulan ve sonu net olmayan yapıt, dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler: Yolunu Şaşıran Yolcu, Bir Roman Taslağından Artakalanlar, Kediye Merak -Ve Hatırlamak- Öldürür şeklinde adlandırılmıştır.

Eser, Yolunu Şaşıran Yolcu bölümüyle başlar. Bu bölümden önce girişte, yaşayan kimsenin büyük deprem olarak adlandırılan felaketi hatırlamadığından bahsedilir. İnsanlar geçmişine dair her şeyi hatırlamakta fakat büyük depreme dair hiçbir şeyi toplumda hatırlayan kimse yoktur. Gerçeğe dair ne kitaplarda ne eski gazetelerde ne de arşivlerde tek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Toplum hep birlikte bilinç kaybına uğramış gibi hayatlarındaki o anı hatırlamamaktadırlar.

“Kaç kuşak geriye gidersen git, olayı çocukluğunda yaşamış olması gereken kaç yaşlıyla konuşursan konuş, kimse bir şey anlatmıyor, anlatamıyor. Ne kulaktan kulağa bir söylence ne korkuyla fısıldanan bir sır ne bir görgü tanığı. Akıp giden tarihten hoyratça sökülüp koparılmış bir zaman parçası; ya da bilen, duyan, anlatan kalmamış, unutulmuş bir masal” (Baydar, 2009: 7).

Yolunu Şaşıran Yolcu bölümüyle roman karakteri psikiyatrin güneydeki bir tatil beldesindeki uluslararası sempozyuma gitmek için sabah erken bir vakitte yola çıkması fakat o güne kadar hiç görmediği bir yere giderek kaybolması anlatılır.

Bir sonraki bölüm Bir Roman Taslağından Artakalanlar başlığı ile verilir. Burada birbiri ile bağlantısı olmayan ve sonu verilmeyen kısa hikâyeler yer almaktadır. Bunlar: Temizlikçi Kadın, Müdür, Depo Sorumlusu, Yaşlı Adam, Oğlunu Arayan Köpekli Ana, Her Şeyi Unutmak İsteyen Adam, Komutan, Müsteşar, Doktor Hanım, Hacker, Yuva Öğretmeni Genç Kız, Mikrobiyoloji Profesörü, Yazar’dır. Bir Roman Taslağından Artakalanlar başlığının kısaca içeriğine bakılırsa: Temizlikçi kadın hikâyesinde bir kadının düşüp yaralanması, Müdür hikâyesinde köpeği ile gittiği bir gezide köpeğinin bir şeyler bulması sonucu ölmesi anlatılır. Depo sorumlusu hikâyesinde sorumlunun depoda garip koliler bulması sonucu şüpheli ölümü, Yeni Evli Gençler hikâyesinde cephaneye taşınan bir evde ne olduğunu anlayamayan bir çiftin hikâyesi anlatılır. Komutan hikâyesinde bir komutanın intiharı, Muhabir ve Şair hikâyesinde bir gazeteci şehrin en büyük çöp tenekesinin kaymaya başlayıp gecekonduları tehdit ettiği için o bölgeye gidip

inceleme yapması, Doktor Hanım hikayesinde bir doktorun çöp toplarken yaralanan bir çocuğu kurtarması, Ekip Baş hikâyesinde vardiyası değiştirilen bir işçinin depoda birinin ölüsünü görmesi ama susması anlatılır. Oğlunu Arayan Köpekli Ana hikâyesinde oğlunun ölümü ile aklını yitiren bir ananın hikâyesi anlatılır. Her Şeyi Unutmak İsteyen Adam'da her şeyi geride bırakıp bir köye yerleşen kişinin bir olayı aydınlatmak için basına konuşması ve sonrasında öldürülmesi, Genç Bir Yuva Öğretmeni dört yaş grubu çocukları pikniğe götürmesi ve burada yaşanan patlama anlatılır. Mikrobiyoloji Profesörü hikâyesinde H2M1 virüsünün sırrını herkesten önce çözüp aşığı bulmaya çalışan bir kadının hikâyesine yer verilir. Yazar hikâyesinde Çöplüğün Generali adlı bir kitabın yazılması fakat esrarengiz bir biçimde ortadan yok olması anlatılır.

Kediyi Merak ve Hatırlamak Öldürür başlıklı bölüm ise kitabın başında yolunu şaşırarak psikiyatr olan kişinin hikâyesi ile devam etmektedir. Bu kişi sempozyuma giderken kaybolduğu yerin neresi olduğunu bir türlü bulamaz çünkü haritalarda da yoktur. Kaybolduğu yeri neresi olduğunu ararken tarihte çoğu şeyin de gizli olduğunu fark eder. Özellikle büyük deprem olarak adlandırılan olayın ne bir tanığı vardır ne de bir kaydı. O dönemde bütün haberlere sansür gelmiştir. Bireysel olarak kişiler bu olayı unutabilir ama kolektif hafızadan bu olayın silinmesi, kimsenin bu olayı hatırlamıyor oluşu karakteri şaşırtır.

“O gün orada ne oldu? Kimse bilmiyor, hatırlamıyor. Kaç kuşak geriye gidersen git, olayı çocukluğunda yaşamış olması gereken kaç yaşlıyla konuşursan konuş, kimse bir şey anlatmıyor, anlatamıyor. Ne kulaktan kulağa bir söylence ne korkuyla fısıldanan bir sır ne bir görgü tanığı. Akıp giden tarihten hoyratça koparılmış bir zaman parçası; ya da bileni, duyanı, anlatanı kalmamış, unutulmuş bir masal” (Baydar, 2009: 7).

Psikiyatr araştırmaları neticesinde bu olayı anlatan bir roman olduğunu fakat yazarının kayıplara karıştığını okur ve yazarı araştırmaya başlar. Araştırmalarına devam ederken mikrobiyoloji profesörü hikâyesi ile karşılaşır. H2M1 virüsünün sırrını herkesten önce çözüp aşığı bulmaya çalışan bir kadının hikâyesine yer verilmektedir. Kadın araştırması sonuçlanamadan feci şekilde öldürülmüştür. Geçmişin ortaya çıkmaması için egemen güç önlemler almakta ve bireylerin bir şeyleri araştırmalarına engel olmaktadır. *“Doğru nedir, Kimin doğrusu? Çok fazla silah, çok fazla ölüm ve kan var bu ülkede, Merkezler kendini korur, unutma,”* ifadeleri de bunları doğrular niteliktedir (Baydar, 2009: 75).

Psikiyatr araştırmalarına devam ederken Muhabir ve arkadaşı şairin hikâyesine ulaşır. Muhabir, şehrin en büyük çöplüğünün kaymaya başladığını ve çevresindeki gecekondulara tehlike saçtığı haberini okur ve ertesi gün oraya gidip yerinde görmeye karar verir. şair arkadaşı da onunla gelmek ister. Ertesi gün gördükleri manzara karşısında çok şaşırlar çünkü burası çok farklı bir dünyadır. Her yaş grubundan çocuk çöplerin üzerinde ellerindeki torbalara çöpten bulduklarını doldurmaktadır. Çocuklar yarı çıplak bir haldedir. Üzeri poşetler ile örtölmüş kümes evler yaşanmaz haldedir. Çöp çocuklarının çaresizliği karşısında kendilerini suçlu hissederler.

“Mahallenin dört bir yanında, salaş kulübelerin damlarında, çitlerin üzerinde, yolların kenarında, her yerde plastik torbalar uçuşuyordu. Kuru, küflü ekmek parçaları, çürümüş meyve, sebze, kokuşmuş yemek artıkları gibi değerli çöplere yaklaştırılmayan keçiler naylon torbaları kemiriyor; uyuz, sıska itler kaçırdıkları kuru kemikler, leşe dönüşmüş sakatat parçaları ve kuru ekmek dilimleri için birbirleriyle dalaşıyordu. Koku dayanılmazdı. İnsan önce ağızını burnunu kapatıyor, bağılacak gibi oluyor, bir an önce buradan kaçmak, temiz havalı bir yer bulup nefes almak istiyordu; ama koku her yerdeydi, kurtuluş yoktu” (Baydar, 2009: 95).

Çöplerin en tepesine çıktıklarında yüzünün yarısı yanmış, bacağına teki olmayan ve asker kıyafeti giyinmiş bir çocuk görürler. Tek bacağı ile çöpleri karıştıran bu çocuk sağır ve dilsizdir. şair gördükleri karşısında büyülenmiş gibidir bu manzaraya daha fazla dayanamaz ve gitmek ister. Ayrıca gördüğü çocuğı anlatan bir şiir yazacağını ve Çöplüğün Generali adını vereceğini söyler. Muhabir ise aynı topraklarda yaşam mücadelesi veren bu kişilerin yok sayılması, önemsenmemesi, toplumda oluşan duyarsızlıktan dolayı rahatsızdır.

“Evet, çöplüğün generali. Sarsıcı, vahşi, muhteşem bir şiir ilham etti sana, işte kısa günün karı. Ama hepsi o kadar. Görmemiş, duymamış olacağız ve konuşmayacağız; çünkü çaresiziz, çünkü korkacağız. Konuşmadığımız için kahrolacağız ve unutacağız. Bildiklerimizle, gördüklerimizle yaşamayı sürdüremeyeceğimiz için unutacağız. Sonra unutma virüsü herkese bulaşacak, hastalık gitgide yayılacak, salgına dönüşecek” (Baydar, 2009: 100).

şehrin her yerinden bombalar ve mermiler çıkmakta, hergün birçok yerde patlamalar yaşanmakta ve öldürölen kişilerin cesetlerine rastlanmaktadır. Fakat bunca zamandır kimse bu olayların nedenini araştırmamakta ve merak etmemektedir. Medya yoluyla insanlar artık bu tür durumları normal kabul etmekte ve kanıksamaktadır.

“Belki de hepimiz, her şeyi seziyoruz, biliyoruz. Ama gözümüzü, kulağımızı kapatıyoruz. Görmüyoruz, duymuyoruz; çünkü görüp duyarsak bir şeyler yapmamız gerekecek. Ve konuşmuyoruz; çünkü korkuyoruz. Canavarın kuyruğuna yapışmıyoruz. Aman bırakın, sakın uyandırmayın canavarı, diye bağıriyoruz dışardan. Canavarı yakalamaya çalışır gibi yapanların kim olduğunu, neye hizmet ettiklerini de bilmiyoruz. Belki de canavarın ta kendisidir kendi kuyruğuyla oynayıp bizimle alay eden” (Baydar, 2009: 81).

Psikiyatr ulaştığı bilgilerden gazeteci ve jeolog olan arkadaşlarını da haberdar eder. Arkadaşlarının da yardımıyla gizli haritalarda dediği gibi bir yer olduğunu sonucuna ulaşırlar. Psikolog, gazeteci ve jeolog arkadaşı ile bu olayı aydınlatmak için gece gündüz çalışmaya başlarlar. Birlikte arazinin olduğu yere gidip inceleme yaparlar buradaki uçurum bir deprem değil de patlamadan dolayı açılmış gibidir. Çünkü o arazide fay hattı bulunmamaktadır.

“Jeolog arkadaşım, aslında eski şehrin de sanıldığı gibi önemli bir fay hattı üzerinde olmadığını, zaten büyük depremden sonra bu bölgede hiçbir deprem görülmediğini söylemişti laf arasında. O zaman üstünde durmamıştım. Olayın, resmi belgelerde ve dönemin medyasında yer aldığı gibi 7,5 şiddetinde bir deprem mi, yoksa eskilerin dilindeki ifadesiyle bir patlama mı olduğunu kesinlikle öğrenmeliydik” (Baydar, 2009: 222).

Buldukları bilgileri birbirleri ile paylaşmaya devam ederler. Toplumun belleğinden aynı anda silinen bölümün nedenini anlamaya çalışırlar. *“Adı ister büyük deprem, ister büyük patlama olsun, geçmişle bugün arasında yarılma yaratmış bir olay var. Büyük patlamanın ardından gelen kolektif bellek kaybının tarihten sildiği bir dönem var”* (Baydar, 2009: 210). Psikiyatr, eski gazeteleri, bulduğu şeyleri okumaya başlar. Eski gazetelerdeki köşe yazılarından birinde Üç Maymun olarak adlandırılan bir virüsün insanlarda hafıza kaybına neden olduğunun öğrenir. Tülay Akkoyun *Ütopya/Distopya* başlıklı çalışmasında, eserde anlatılan virüsü şu şekilde yorumlamaktadır: *“Bu romanda kullanılan “üç maymun” metaforu toplumdaki farkındalığın yok edilmesini vurgulayarak, yeniden kazanılmasını sağlamakta önemli bir rol üstlenir. İktidarı elinde bulunduranlar bir yandan baskıyla, bir yandan da kitlelerin farkındalığını engelleyerek, iktidarlarını pekiştirerek sürdürürler”* (Akkoyun, 2016: 151).

Psikiyatr araziye son gidişinde ilerideki tepede birinin olduğunu fark eder ve araziden kitap sayfaları bulur. Sayfaları okuyunca araştırdıkları yazarın kitabı olduğunu görür fakat sonunun olmadığını fark eder. Psikiyatr o araziye gidip romanın geri kalan kısmında neler olduğunu öğrenmek için ister. Bunca zamandır neden hiç kimsenin bu

olayı merak edip aydınlatmak istemediğine de bir anlam veremez. *“Nasıl bu kadar meraksız, ilgisiz, sorgusuz olabildiğimizi. Nasıl olup da, kuşaklar boyunca -en azından üç kuşak- acaba neler olmuştu diye sormadan, kendimizden memnun, miskin bir tevekkülle, bir razı olma rehaveti içinde kalabildiğimizi”* (Baydar, 2009: 232).

Büyük patlamadan sonra kurulan Yeni Kent teknoloji bakımından çok ileri durumdadır. Bu yeni dünyada ne eskisi gibi kâğıt, kalem ne de yüzyüze eğitimler kalmıştır. Her şey sanal âlemde gerçekleşmektedir. Bu sanal âlemde ve ilerleyen teknoloji ile bireyler mutlu edilmeye çalışılır. Gerçeğin peşine düşen ya da gerçeği araştıran kişiler ise Merkez tarafından tespit edilip etkisiz hale getirilmektedir. Teknoloji ve oluşturulan korku ortamı totaliter yapının devamı için kullanılmakta ve bu yapı her daim kendini haklı göstermektedir. *“Siyasette amaç aracı haklı kılar. Savaşları, katliamları, öldürmeyi, susturmayı da haklı kılar mı? ‘Hoşa gidecek şeyler değil kuşkusuz. Ama bazen... Bazen toplumu ve değerlerimizi korumak için’* (Baydar, 2020: 74).

Totaliter yapılarda ideolojinin devamı için çoğu zaman bilim ve teknoloji kullanılmaktadır. 1984 romanında evlerin içinde dahi bireyleri izleyen tele ekranlar vardır. Burada ise uydular sayesinde Merkez bireylerin evlerinin içini dahi görebilmektedir.

“Yaşadığımız ‘saydam iletişim toplumu’ çağında, uydular aracılığıyla yeryüzündeki en ince ayrıntıları, bir bahçedeki çiçek tarhından köpek kulübesine, hatta evlerin içindeki eşyalara kadar kaydetme, bu kayıtları yansıtma olanağı varken hâlâ gizli haritalar olmasına gerçekten şaşırmıştım. ‘Ne anlamı var bunun!’ dedim, ‘Neyi, kimden gizliyorlar?’ Arkadaşımsa benim şaşkınlığıma şaşırdı. Yapma! Anladık bilim adamısın, ama hangi uzak galakside yaşıyorsun sen? Gizlilik her zaman vardır. Belki de hiçbir zaman bugünkü kadar yoğun olmamıştı. Bizden önceki kuşaklar iktidarların gizlilik zırhına bürünmelerine karşı saydamlık için mücadele vermişler. Onlar hiç değilse farkındaymış olayın. Sonra saydam toplum düzenine geçilmiş, yani Merkez için her şey saydamlaşmış, ama bizler için değil. Mesele şu ki, bizler huzur ve güvenlik uğruna bazı soruları sormaktan vazgeçtik, razı olduk. Kim, neyi, neden gizliyor, sırların sahibi kim? Böyle sorular soranlar kalmadı artık, kimsenin umurunda değil” (Baydar, 2009: 158).

Geçmişe dair her şeyi yok etme distopik türlerde görülmektedir. Bu şekilde toplum belleksizleştirilir. Geçmişini hatırlayamayan kişiler içinde bulundukları sürecin çok iyi olduğunu düşünmekte ve geçmişle bir kıyaslamaya gidememektedirler. Merkezin

sulara kattığı virüs nedeniyle hayatlarındaki önemli bir kesiti hatırlayamayan toplum bilmediği için yaşadığı süreçten mutludur. *“Büyük deprem, kenti yerle bir eden bir doğa olayı olarak öğretilmişti bize. Şimdi yaşadığımız Yeni Kent, güvenli ve sağlam zeminli olduğu saptanmış bir bölgeye, ileri yapı teknolojisiyle, en şiddetli depremlere direnebilecek sağlamlıkta çok kısa sürede kurulmuştu”* (Baydar, 2009: 222).

Tüm şehirdeki parklara, bahçelere, tarlalara çiçek gibi saçılan bombalar, kurşunlar aynı anda patlatılmıştır. Bu büyük patlamadan etkilenmeyen tek yer çöplüklerdir çünkü çocuklar çöplerde buldukları bomba ya da kurşun gibi maddeleri toplayarak ölüm tacirlerine satmışlardır.

“Eski kent patıyıp havaya uçarken patlamadan etkilenmeyen tek bölge çöplüklerdi. Çöp insanları buldukları bütün patlayıcıları toplamışlar, belki bir sornun ekmek, belki bir defter, bir kalem, bir paket kötü çikolata, şeker, bir kutucuk ilaç ya da benzer bir şey karşılığında ölüm tacirlerine satmışlardı. Temiz kalmış tek yerdi çöplükler” (Baydar, 2009: 250).

Psikiyatr, üniformalı kişiye yazarın kimse tarafından bulunamayan bu romanını nasıl ele geçirebildiğini sorar. Yazar yaşadıklarını ve ülkenin halini anlattığı bu romanın yakında yayımlanacağını söyledikten sonra kim olduğu bilinmeyen kişiler tarafından zorla götürülür. Romanın taslağını çöp toplayan çocuğun almasını sağlar. Emanet ettiği kişi sağır ve dilsiz olan bir çocuktur ve yıllarca bu metinleri saklamıştır. Psikiyatr bu çöp çocuğun son tanık olduğunu düşünür.

Psikiyatr, bunca insanın yaşananları aynı anda unutmasının nasıl gerçekleştiğini öğrenmeye çalışır. Üniformalı kişinin anlatmaya çalıştıklarından büyük patlamayı yaşayan kimsenin bu olayı hatırlamaması için 3 Maymun Virüsü şehrin sularına katılmıştır. Çöplüğün etrafında yaşayan insanlar ise suya katılan virüsten etkilenmemişlerdir. *“Anlıyorum galiba: Virüs şehrin su şebekesiyle yaygınlaştırılmış olmalı. Oysa şehrin varoşlarında, çöp tepelerinde yaşayan insanlar o sudan hiç yararlanmamışlardı ki”* (Baydar, 2009: 253).

O gün büyük patlamayı yaşayan halk ise suya karıştırılan virüs nedeniyle hayatlarındaki bir kesiti hatırlamakta zorluk çekmektedirler. Hatta hatırlayamadıklarının farkında bile değillerdir. *“Mutlu ve güvenli yeni hayatın bedeli: Öğrenirsen, bilersen sorular sormaya başlarsın, sorgulama süreci bir kez başladı mı, huzurun bozulur.*

Hatırlarsan araştırırsın, araştırırsan güvenliğin tehlikeye girer, en azından huzurun kaçır" (Baydar, 2009: 232).

Çöplüğün Generali romanında toplumların hazıfalarının dahi güvenilir olmadığını bu nedenle mutlaka yaşananların bir yazı ile kayda geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Romanın sonunda virüse yakalandığını düşünen Psikiyatr teknolojinin gelişmiş olmasına rağmen unutma korkusu ile hemen öğrendiği her şeyi yazıya geçirip çıktısını alır. Öğrendiklerinden sonra yazma eyleminin gelecek nesillere bırakılabilecek en değerli unsur olduğu düşünülür. Psikiyatr arkadaşlarının da virüse yakalanabileceğini düşünerek hemen arkadaşlarını arar ve onlardan da öğrendiklerini yazmalarını ister. *"Lütfen bugüne kadar olanları, benim anlattıklarımı, senin düşüncelerini, bütün bildiklerini yaz. Jeolog'a da hemen bildir, o da yazsın. Her şey yazılı olsun, yazılı kalsın. Sadece yazı kalıyor, yazı direniyor"* (Baydar, 2009: 240). *"Anlattıklarım bilgisayar ekranında yazıya döküldükçe içimin ferahladığını, paniğimin dağıldığını, telaşımın azaldığını fark ettim"* (Baydar, 2009: 241). *"Okuduklarımı, anlattıklarımı kâğıda basmalıydım. Artık sadece kâğıdın belleğine, kâğıt üzerindeki yazıya güveniyordum"* (Baydar, 2009: 242).

Distopik kurgularda bireylerin düşünmesi, sorgulaması, var olan ideolojiyi eleştirmesi istenmez. İnsanların düşüncelerine dahi müdahale edilmeye çalışır. Romanda da bireylerin merak ve sorgulama gibi nitelikleri ortadan kaldırılmıştır. Sadece çöplerin içerisinde yaşayan bu insanlarda kolektif bilincin olduğu görülür. Herhangi bir siyasi güç olmadan bunca zaman yaşamayı başarır ve kendilerine ait özgür bir alan oluştururlar.

"Onca çöpün, mikrobun içinde, ölenler ölüp kalanlar kaldıktan sonra kazanılan bağışıklık; doğal ayaklanma. Bir üstün ırk: Geleceğe hükmedecek bir üstün ırk. Virüslere, mikroplara, teknolojinin saldırısına, o zamanki Merkez'in –bir Merkez her zaman vardır– afyonlu şarabına, bilgi akışının hain denetimine, mutlu, güvenli, huzurlu rıza toplumumuzun miskin düzenine karşı bağışıklık kazanmış çöp insanları ırkı" (Baydar, 2009: 255).

Romanda ilerleyen teknoloji ile birlikte üniversitede dersler sanal ortamda verilmektedir. Ayda bir de derslerin yüz yüze yapılmaya çalışıldığı söylenir. Distopik kurgular gelecek hakkında verilen kehanetlerdir. Yaşadığımız Covid-19 sürecinde ülkemizde de dersler ve sınavlar sanal ortamda yapılmış, tekrar normal hayata uyum sağlamamız çok zor olmuştur. Yine bu süreçte bireyler toplumdan izole edilmiş ve sosyalleşme, arkadaşlık, akraba kavramlarını kısmen unutmuştur. İnsanlar bu süreçte

sosyal medya ile daha yakından tanışmış hatta çoğu genç bu sanal köyün birer bağımlısı olmuştur.

“Dersler kural olarak internet ortamında interaktif şekilde yapılır ama bizim bölümde ayda bir defa, sanal ortamda değil öğrencilerle yüz yüze ders geleneğini yerleştirmeye çalışıyoruz. Diğer bölümler de bizden örnek almaya başladılar. Öğrencinin öğretmenle, alıcının vericiyle aracısız buluşması, insanın insana değmesi bambaşka bir duygu; dersin verimini artırıyor, bilgi ulaşımının kalitesini yükseltiyor, yaratıcı düşünceyi kışkırtıyor. Eskiden kalma bir yöntem, kabul. Ama insanın ruhsal ve etik gelişmesinin, bilimsel-teknolojik gelişmesinin gerisinde kaldığının gitgide daha iyi fark edilmesi ve biraz da korku yaratması bazı konularda eskiye dönüş eğilimlerini güçlendirmeye başladı. Tıpkı doğaya, doğal yaşama dönüş özlemlerinin de, özellikle aydın kesimler arasında hızla yaygınlaşması gibi” (Baydar, 2009: 234).

Yaşanan Covid-19 sürecinin çoğu alanda etkileri uzun zaman sürmüştür. Yine Covid-19 sürecinde bu virüsün insan eli ile çıkarılmış olabileceği gündeme getirilmiş ve romandaki şu cümlelerin haklı olabileceğini akla getirmiştir: *“Dünyanın geleceğini virüsler belirleyecek, bir de virüse hükmedenler”* (Baydar, 2009: 241). Romanda hasta olan Psikiyatr gelişen teknolojinin bile virüslere gücünün yetmemesine anlam verememektedir. *“Şu virüslerden kurtulamadı dünya; her şeye çare bulunuyor, yapay canlı bile üretiliyor, genlerle istendiği gibi oynanıyor, ama virüs salgını olunca insanlık çaresiz kalıyor,” diye hayıflandı*” (Baydar, 2009: 235).

Distopik kurgular kesin bir son ile bitmemektedir. Roman sonunda psikiyatr Çöplüğün Generali’nden başka kişilerin de büyük patlamayı hatırladığını öğrenir. Gördükleri uçurumun dibinde yaşayan bu insanları daha iyi görebilmek çin eğilir fakat sonrası verilmez. *“Coşku ve mutlulukla, orada, derinlerde süren yaşamı, unuttunaya bağışıklık kazanmış o insanları daha iyi görebilmek için, sarkıp aşağı bakıyorum. Başım dönüyor: vertigo. Ve...”* (Baydar, 2009: 257).

Pınar Dağ, “Çöplüğün Generali Romanında Karşıütopyayı Kuran Öğeler: Kolektif Bellek Yitimi ve Unut(tur)ma” başlıklı makalesinde Çöplüğün Generali romanını şu şekilde özetlemektedir.

“Alegorik bir anlatı olarak öne çıkan roman, geçmişin ve şimdinin aynı zamanda izini sürmeye olanak tanıyacak biçimde kurgulanmıştır. (...) Otoritenin erkini elde tutma savaşımı kolektif bellek yitimine neden olur. Buna çöplüklerin altında, boş arazilerde, oyun parklarında bulunan

bombalar, mermiler ve ceset torbaları eşlik eder. Bireyler geçmişten kopuk, şimdiye duyarsız ve geleceğe dair umudunu yitirmiş olarak yapıtın dünyasına konumlanır. Psikiyatr'ın yitik bir coğrafyada bulduğu roman taslağı ise geçmişten izleri gün yüzüne çıkarır ve yapıt, geçmişin aydınlatılması yoluyla geleceğe umutla bakılabileceği vurgusu üzerine oturur” (Dağ, 2017: 87, 88).

Çöplüğün Generali romanında yer alan karakterlerin isimlerine yer verilmemektedir. Başlıca karakterler: Temizlikçi Kadın, Müdür, Depo Sorumlusu, Yaşlı Adam, Oğlunu Arayan Köpekli Ana, Her Şeyi Unutmak İsteyen Adam, Komutan, Depo Sorumlusu, Müdür, Muhabir, Müsteşar, Doktor Hanım, Hacker, Yuva Öğretmeni Genç Kız, Mikrobiyoloji Profesörü, Psikiyatr, Jeolog, Gazeteci, Muhabir, Şairdir. Yazar bu şekilde toplumda görülen bellek kaybına göndermede bulunmaktadır.

Roman karakterlerinin çoğu kendi içinde sorulamalar yaşamaktadır. Doktor Hanım da bunlardan biridir.

“Çöplüğün Generali romanında Doktor Hanım karakteri başarılı bir kariyere sahip olmasına rağmen sıklıkla yaşamın amacını sorgular. İdealist bir kişi olan Doktor Hanım, mesleğini büyük bir tutkuyla yapar ve insanlar için faydalı şeyler yapmaktan mutluluk duyar. Hastaları ve ölüm karşısında yaşamı sorgular ve hiçlik duygusuna kapılır. İnsanlara yardım etmeyi, mesleğini çok sevse de bunaldığı zamanlarda insanları biraz daha fazla yaşatmanın neye yaradığını düşünür. Özellikle yoksul çocukları gördükçe ve onların hayatlarına kesin bir çözüm getiremeyeceğini bildikçe kendisi çaresiz hisseder ve dünyanın adaletsiz olduğunu, adaletsiz bir dünyada biraz daha fazla yaşamının anlamsız olduğunu düşünür” (Aydemir, 2020: 64).

Doktor Hanım'ın nöbetçi olduğu gece hastaneye bir çocuk getirilir. Çocuk karıştırdığı çöp bidonundaki bir cismin patlamasıyla yaralanmıştır. Doktor ani bir karar ile çocuğu ameliyata alır ve hayatını kurtarır fakat çocuğun bacağını kesmek zorunda kalır. İdealist bir karakter olan Doktor Hanım çocuğun ameliyatından sonra beynindeki sorulara cevap bulmaya çalışır.

“Kötü şeyler hep yoksulların, kadersizlerin mi başına gelir? Başkası ben olabilirim, benim de başıma gelebilir. (...) Son günlerde üst üste gelen benzer vakaları düşündü: hepsi çocuk yaşta, hepsi nedeni bilinmeyen bir patlamanın ya da zehirlenmenin kurbanı. Ve hepsi yoksulluk ötesi yoksul, kara gözlerine acı ve hüznün oturmuş sarı benizli, kavruk, sıksa, çocuklar” (Baydar, 2009: 43).

Kendisini hiçbir zaman başarılı ve mutlu hissetmeyen Doktor, hayatı sürekli sorgulamaktadır. *"Bazen yaptığım işin, bütün bu ameliyatların, bu yaşam kurtarma sapiantısının neye yaradığını düşünüyorum da... Yaşamın kendisi bu kadar acımasızsa,*

onu uzatmaya çalışmak neye yarar?” (Baydar, 2009: 45) “Son aylarda yoğunlaşan benzeri vakalar, patlamalarda yaralanmış çöp toplayıcısı çocuklar... Nasıl bir dünyada yaşıyoruz biz? Aç, hasta, sakat, yaralı çocukların sokaklarda dolaşıp çöp topladıkları, çöplükleri o patladığı, çöp bidonlarına bombaların. Silahların atıldığı bir ülke nasıl bir yerdir?” (Baydar, 2009: 47)

Bireylerin hayatlarının belli bir kesitini unutmaları sağlanmış böylece oluşturulan boşluk üzerine bir egemenlik kurulmuştur. Oluşturulan korku ortamı, teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının yardımı ile insanlar susturulmuş, yaşadıkları şeyleri kanıksar bir hale getirilmiştir. Geçmişini bilmeyen bu bireyler onları bekleyen gelecek konusunda da umutsuzdur. Roman sonunda karakterler tüm baskı ve korkuya rağmen var olan bilinmezlikten ancak düşünme ve sorgulama ile kurtulur.

4.3. GÖKDELEN, GECE, Y, SON ADA VE ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ ROMANLARINDA DİSTOPİK UNSURLAR VE KORKU KAVRAMI

4.3.1. Aile Kavramı

Aile; toplumun en küçük yapısıdır. Tarihsel süreç incelendiğinde ise aile yapısının sürekli değişime uğradığı görülmektedir. Avcı ve toplayıcı toplumlarda anaerkil bir yapı görülmektedir. Var olma mücadelesinin görüldüğü bu toplumlarda aile kavramı birlikte yaşama temeline dayanmaktadır. Tarım toplumunda ise ailede cinsiyete dayalı bir işbölümünün olduğu görülür. Toprağın işlenmesi ile yerleşik hayata geçilmiştir. Sanayi toplumu ile geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişim olmuştur. Kentlere göç ile toprağın yerini fabrikalar almıştır. Sanayi sonrası toplumda ise aile üyeleri arasında eşitlik ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kişisel alanda ve sorumluluklarda bazı köklü değişimler olmuştur. Modern yaşam ile birlikte ailenin sorumluluklarından ziyade bireylerin kişisel istekleri ön plana çıkmıştır. Modern yaşam kadının aile içerisindeki rolünü de değiştirmiştir. Kadının iş hayatına girmesi ile erkek ile eşit bir hal almıştır.

“Modernleşme süreci, temelde bir değişim sürecidir. Bu süreç farklı ülkelerde farklı biçimlerde ilerlemekle birlikte, hemen her yerde aile bu süreçten etkilenmektedir. Sadece ailenin yapı ve işlevlerinde değil, aynı zamanda ailenin kültürel değer ve normlarında da değişimler olmaktadır. Hatta söz konusu değişimler, aile fikrini kökünden etkilemekte ve ailenin önemine yapılan evrensel vurgu ve aileye güven sarsılmaktadır” (Canatan, Yıldırım: 2016: 113).

Distopik kurgularda tek bağılılığın devlete karşı olması istenir. Hem aile kurumunda hem de sosyal ilişkilerde ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kurgularda artık aile eski yapısını yitirmiş ve kontrol edilebilir bir hale getirilmiştir. Özellikle totaliter rejimlerde hiçbir şey var olan ideolojinin üzerinde değildir. Aile kurumundaki kişiler arasındaki bağlar koparıldığı için kişiler bireyselleşmiş ve aile bireylerini dahi ihbar edebilecek bir hale bürünmüştür.

İlk distopik kurgularda cinselliği özgürce yaşama hayali sonraki yıllarda değişime uğramış ve üremek için gerekli görülmüştür. Aldous Huxley'in 1932 yılında yayımlanan *Cesur Yeni Dünya* romanında herkes herkes içindir olarak ifade edilir. Her şeyin çok kolay ulaşılabilir olduğu bu dünyada hiçbir şeyin önemi kalmamıştır. Margaret Atwood'un 1985 yılında yayımlanan *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı eserde ise kısırlık ciddi bir sorun halini almış kadınlar egemen sınıf tarafından sadece üreme için var olan birer kölelere dönüştürülmüştür.

İncelenen romanlarda aile kurumuna bakılacak olursa bütün romanlarda aile kurumunun olduğu görülür. Fakat bu kurumun işlevi değişkenlik göstermektedir. *Gökdelen* romanında aile kurumu vardır fakat Can Tezcan ve eşi Gül böyle kötü bir dünyaya çocuk dünyaya getirmenin yanlış olduğunu düşündükleri için çocukları yoktur. Can Tezcan'ın sık sık çocuk özlemi çektiği görülse eşi Gül tamamen bir çocuğa sahip olmaya karşıdır. Onun sorumluluklarını almayı düşünemez bile. Modern hayatın getirdiği lüks ve rahatlık ile mutludur. *Son Ada* romanında da aile kurumunun olduğu görülür fakat adada çocuk yoktur. Çocuk olarak sadece adaya yerleşen Başkan'ın torunları görülür. Aile kurumu burada da neslin devam etmesi için kurulmamıştır. *Y* romanında y kromozmu dünyadan silindiği için çocuklar ailelerin evlat edinmeleri ile bir aileye sahip olmakta ve iki tane anneleri olmaktadır. Burada aile kurumu farklı cinsten olan iki kişinin evliliği ile kurulmamaktadır. *Gece* romanında aile kurumunun ve çocukların olduğu görülse de tek bağılılığın sisteme olmasını istedikleri için aile kurumu ön planda değildir. *Çöplüğün Generali* romanında aile kurumu ve çocuklar vardır. Distopik kurgularda aile kavramı yok edilmeye çalışılır çünkü bireylerin bir ailesi olursa ilgi alanları o kişilere yönelecektir. Fakat totaliter rejimler tüm bireylerin ilgisinin kendisinde toplanmasını ve tek bağılılığın da kendisine karşı olmasını istemektedir.

4.3.2. Kadın

Kadının toplum içerisinde var olan konumu tarihte bazı değişimler geçirmiştir. Anaerki toplumlarda toplumda mülkiyet kavramı bulunmamaktadır. Hiçkimsenin diğerinden daha fazla ekonomik gelire sahip olmadığı bu toplumda kimse karşıdakini de ezemez. Çünkü diğerini ezecek bir mal varlığı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu toplumda kadın ve erkek arasında eşitliğe dayanan bir toplumsal yapı olduğu görülür. Tüm bireyler yapacakları konusunda kararını belirtme hakkına sahiptir.

Avcı ve toplayıcı toplumlarda ise kadın erkek arasında kesin sınırlarla ayrılmış bir işbölümü bulunmamaktadır. Kadın diğer üyelerde olduğu gibi ailenin faaliyetlerine eşit oranda katılmaktadır. Çocuk bakımı ve yiyecek ihtiyacının sağlanması açısından basit bir görev dağılımı bulunmaktadır. Kadın, çocuk doğurma ve bakımını gerçekleştirme, erkek ise yiyecek ihtiyacını sağlamakla görevli olsa da kadınlar toplumda erkekler kadar saygın üyelerdir.

Sanayi devrimi köklü değişimlerin yaşandığı bir dönüm noktası olmuştur. Sanayi devriminden önce kadınlar annelik rolleri ile bütünlük kazanmış ve bu rollerin dışında fazla yer almamışlardır. Kadınlar hep üretim içerisinde yer almışlar fakat emeklerinin karşılığında bir ücret talep etmeleri sanayi devrimi ile gerçekleşmiştir. (Özer, Biçerli, 2003: 56-57) Avcılığın getirisi yanında tarımın daha verimli olması ile topluluklar avcılıktan tarıma doğru yönelmiştir. Bu yeni toplumsal düzen ile de kadının ailedeki konumunda bazı değişiklikler olmuştur.

‘Anaerki hukukun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel bozgunu oldu. Erkek evde de egemen oldu; kadınsa eski mevkiinden düştü, kullandı; erkeğin zevkinin kölesi, basit bir çocuk doğurma aleti haline geldi. Kadının bu aşağılık durumu giderek allanıp pullandı, yumuşak biçimlere büründü, kimi zaman düzenbazlıklarla gözlerden saklandı; ama hiçbir zaman ortadan kalkmadı’ (F. Engels, 2023).

Tarımın gelişmesi ile erkeğin bu sürece dâhil olması gerekmiş, hayvanların evcilleştirilmesi ile erkek sadece geçici süreçler için değil kalıcı olarak eve dönmüştür. İlk başlarda kadınlar üretim konularını üstlenirken erkekler beden gücü gerektiren görevleri yerine getirmiştir. Zamanla erkekler üretim alanında da yeterli düzeye gelerek kadınların geri planda kalmalarına neden olmuştur. Tarım toplumu ile erkek eve dönmüş ve temel üretici halini alarak kadını geri planda bırakmıştır.

Engels’e göre ‘Servetlerin çoğalması, bir yandan aile içinde erkeğe kadından daha önemli bir konum kazandırmış, bir yandan da geleneksel miras düzenini çocukların yararına değiştirmek için bu güçlenmiş konumdan yararlanma dürtüsünü üretmiştir. Ama bu, soy konusu analık hukukuna göre geçerli olduğu sürece olanaklı değildi. Öyleyse bunun da değiştirilmesi gerekliydi ve değiştirildi. Bu iş bugün bize görüldüğü kadar zor değildi. Gelecekte erkek üyelerinin çocuklarının oymakta kalmasını, kadın üyelerin ise bu oymaktan çıkarılarak babalarının oymağına gelmesini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi’ (Engels, 2003: 168-169).

4.3.3. Panoptikon

İngiliz filozof olan Jeremy Bentham tarafından 1785 yılında hapishaneler için tasarlanmış bir inşa modelidir. Birkaç kattan oluşan bu yapı bir halka biçimindedir ve tek odalı hücrelerden oluşmaktadır. Her hücre bu halkanın iç kısmına doğru açılmaktadır. Binanın dış kısmında ise pencereler bulunur. Bu halkanın ortasında bir nöbet kulesi bulunur fakat nerede olduğu bilinmez. Panoptikon da amaç tek hücreli olan bu mekanlarda kişilere saklanacak bir alan bırakmamaktır. Bentham’a göre bireyler yanlış bir davranışında ceza alacağını farkındadır ama ne zaman gözlemlendiğini bilmeyen bir birey her an tetikte olmak zorundadır. Böylece geniş kitleler denetim altına akılabilmektedir. Bentham, Rusya’da komutan olan arkadaşına bu yapıyı anlattığı mektubunda bu tasarının temelinde yatan düşüncelerden şu şekilde bahsetmektedir: *“Tasarımı yapılan Panoptikon’da en önemli temel ihtiyaç karşılayan yan, çok sayıda insanın gözetim altında tutulmasının amaçlandığı binalar marifetiyle, çevrelenemeyecek ya da denetlenemeyecek kadar geniş mekâna sahip olmayan, istisnasız bütün kurumlara uygulanabilir olduğu kabul edilecektir”* (Bentham, 2008).

Foucault ise bu düşünceye farklı bir açıdan bakar. Ona göre yirminci yüzyılda artık iktidar şekli değişmiş ve kapitalizm bireylerin her an izlenmesini gerekli bulmuştur. Birey izlenmese dahi sürekli izlendiğini düşünmekte ve yalnızlaştırılmaktadır. Foucault’a göre tüm dünya bir panoptikondur. Biz iktidardakileri göremesekte onlar bizim her halimizi görmektedirler.

“Feodal tipteki bir toplumda siyasi iktidar esas olarak yoksulların senyöre ve zaten zengin insanlara vergi ödediği, aynı zamanda onlar için askerlik hizmeti yaptığı bir iktidardır. Fakat kişilerin ne yaptığıyla hiç ilgilenilmiyordu, siyasi iktidar buna, sonuç itibarıyla, ilgisizdi. Bir senyörün gözünde varolan şey, toprak, köyü, köyünde oturanlardı, ailelerdi, fakat bireyler, somut olarak, iktidarın gözüne gözükmiyordu. Bir an geldi ki, herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist

türde bir toplum olsun istendi, yani mümkün olduğunda yaygınlaştırılmış, mümkün olduğunca verimli bir üretimle birlikte; işbölümünde kimilerinin şu işi, kimilerinin bu işi yapmasına ihtiyaç olduğunda, halkın direniş hareketlerinin, ataletin ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu kapitalist düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve keskin gözetlenmesi gerekli oldu...” (Foucault, 1992).

Kapitalizm kendi doğasında hür bir şekilde yaşayan bireyi kurumlara ve okullara hapseder. Bu durum da gözleri bireyin üzerine çekmiştir. Fakat artık yöneten kişi görünmemekte çoğu zaman kim olduğu dahi bilinmemektedir. Bu kim olduğu dahi bilinmeyen iktidar bireyleri yönetmekte ve hayatlarına şekil vermektedir. Bireyleri birer özne olarak gören iktidar onları tehlikeli bulur.

Althusser de Foucault ile aynı şeyleri düşünmektedir. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı eserinde iktidarın görünmez bir hal aldığına ve bireyleri tehdit unsuru olarak gördüğüne değinmektedir. Althusser’in Bentham ve Foucault’tan ayrıldığı nokta ise iktidarın varlığını ispatlamak, kendini görünür hale getirmek için bazı araçlar kullandığıdır. Bu ideolojik araçlar ise kimi zaman bir telefon ya da televizyon, kimi saman ise bir siyasi parti, eğitim ya da bir sanattır.

Kullanılan bu ideolojik aygıtların görevi ise halka iktidarın varlığını hissettirmek ve onu görünür kılmaktır. Bunu da iktidardakilerin ideolojisini farklı alanlardan halka ileterek yapmaktadırlar. İktidarın ilettiği ideolojileri bir anne çocuğuna, bir öğretmen öğrencisine empoze eder. Bu şekilde iktidarın görünmesine ya da göstererek cezalar vermesine gerek kalmamaktadır. İktidarın devamlılığı sağlanır.

4.3.4. İdeoloji Aygıtı Olarak Medya

Distopik türlerde yönetimin elinde olan medya sayesinde ülkede olanlar bir ütopyada olduğu gibi kusursuz olarak gösterilmektedir. Oysa gösterilenler ile gerçekte olanlar çok farklıdır. *Son Ada* romanında Başkan karakteri adanın geleceği için her şeyi yapan fedakâr bir vatansever olarak gösterilmektedir. Ancak görünenle gerçekler çok farklıdır. Aldous Huxle’in *Cesur Yeni Dünya* romanında distopik bir toplum kurgulanmıştır. Bu distopik kurgu daha çok bir ütopyaya benzemektedir çünkü bu dünyada insanları mutsuz edecek hiçbir şey yoktur. Korku, şiddet ve yasakların bulunmadığı bu romanda insanlarsoma adı verilen mutluluk sağlayıcı bir ilaç verilmektedir. Bu hap sayesinde bireyler mutludur ve kendilerine verilen görevleri harfiyen yerine getirirler. Bu hap sayesinde devletin herhangi bir baskı aracını

kullanmasına da gerek kalmaz. Çünkü bireyler düşünme ve sorgulama yeteneğini kaybetmiştir. Başta ütopya olarak görülen romanın bir distopya olduğu gerçeği ortaya çıkar. *Son Ada, Y, Gece, Gökdelen, Çöplüğün Generali* romanlarında yer alan medyanın görevi de somadır. Yönetimdekiler gücünü korumak için propogandayı en etkili biçimde kullanmaktadır. Propogandanın en etkili silahlarından biri de medyadır.

Distopik türlerde mükemmel işleyen bir yapı görülür. Bu sistemdeki bozukluklar ise adalet çarpıtılarak mükemmel gösterilmektedir. Televizyon aracılığı ile insanlara yaşadıkları sürecin eskilerden çok iyi olduğu algısı yaratılmaktadır. Medya araçları ideolojik baskı gücü de oluşturmaktadır.

Son Ada romanında Başkan gazetelerde hep olumlu özellikleri ile verilmektedir. Bazen huzur evi, kimsesiz çocuklar yurdu gibi yerlere yaptığı ziyaretlerin fotoğrafları gazetelerde yer alır. Her zaman ülkenin birliği için yaptığı mücadeleler verdiği anlatılmaktadır. “Gazetelerde başkanı hep “Milletin Babası” sıfatıyla, kurtarıcı olarak okuduk. Arada bir yaptığı resmi konuşmalarda bölünmeden, ülkenin kıyısına geldiği uçurumdan yabancı güçleri, düşman ülkelerin beşinci kol faaliyetlerini sorumlu tutar, darbeyi, milli birlik ve beraberliği tekrar sağlamak, ülkeyi bütünleştirmek için yaptıklarını belirtmektedir” (Livaneli, 2023: 34).

Y romanında daha on yaşında olan Constantine’in erkek olduğu anlaşıncı onu tanıyan herkes medya önünde konuşmaya çağrılır ve herkes acımasızca kullanılır. Medya, Constantine’i tanımayan kişilerin bile ona düşman olmasına neden olur. “Arkadaşların, komşularınız, annelerinin arkadaşları, okuldakiler, sokağınızdaki esnaf hepsi senin aleyhinde kamuoyu önünde ve aleyhinde ifade vermek zorunda bırakılacak, çoğu senin erkek olduğunu nasıl anlamadığına şaşıracak. Bir kısmı büyük bir suçluluk duyacak, okul yönetimi çok ciddi bir soruşturma geçirecek, okulun mütevelli heyeti Hilde’ye görevden el çektirecek” (Akaş, 2018: 105).

İdeolojik aygıtlar iktidarın silahıdır. Bu aygıtlar sayesinde istenen kişi kötü istenen kişi de mükemmel olarak gösterilebilir. Kontrol mekanizması tarafından dünyanın en büyük suçlusu olarak gösterilen Constantine yakalandıktan sonra insanların ona karşı tepkisi de çok acımasız olur. Bunu ilk olarak yakalanıp uçakla ülkesine götürülürken yaşadıkları şu şekilde anlatılmaktadır.

“Yanınızı, önünüzü, arkanızı boş bıraktıklarını göreceksin; senin uçakta olduğun bilgisi yolcular arasında yayılınca büyük bir karmaşa baş gösterecek, seninle aynı uçakta olmak istemediğini bas bas bağırarak bazı kadınlar. Bir iki kişi sana saldırır gibi olacak, bazı çocuklar görüntü almak isteyecek ve anneleri tarafından feci azarlanacaklar. Uçuş görevlileri hatta pilotlar asabi yolcuları sakinleştirmeye çalışacak” (Akaş, 2018: 120).

Onun ülkeye dönmekte olduğunu medyadan duyan herkes ülkeye girmemesi için eylemler yapar. *“Binlerce insan toplanmış, senin gelişini protesto ediyor olacak; çocuk çocuktur diye bağırarak ama sesini duyuramayan birkaç yüz kişilik ufak bir grup dışında herkes aralarına, şehirlerine hatta dünyalarına bir erkek sokulmasınakesinlikle karşı ve bunu engellemek için belli ki her şeyi yapmaya hazırlar”* (Akaş, 2018: 120).

Benzer bir linç bütün medya kanallarında da gittikçe büyür. Ciddi çoğunlukta bir grup Constantine’in öldürülmesini ister. Daha ılımlı bir grup ise onun erkek kalamayacağını, penis ve testislerinin alınıp kadınlık tedavisi görmesi gerektiğini söylerler. Kısırlaştırılmanın yeterli olacağını söyleyenlere ise terörist muamelesi yapılır.

Gökdelen romanında da medyanın gücü görülmektedir. Rıza Koç, yılkı insanların çaresizlikten kurtuluşu doğada aramaya mecbur bıraktıklarından bahseder. Fakat ülkeyi sadece medyanın ona gösterdiği kadar tanıyan Can Tezcan ekonomi bu kadar iyiysen hatta yeniden kurulan İstanbul’da bu şartlarda nasıl iş bulamadıklarına bir anlam veremez. Rıza Koç ise, tarımı, her şeyi, kuruttuklarını insanlar yerine robotların çalıştığını, yakında herkesin işsiz kalacağını zenginlerin de bavulunu alıp gideceklerini anlatır. Rıza, arkadaşını ona inanmadığını görünce çektiği fotoğrafı gösterir.

“Şunu al da iyice bak, dedi. En güzel Bergama’nın yakınlarında bir ormanın fotoğrafı iki ay önce çekilmiş, ağaçların yüzde doksan beşi kuru, yapraksız içinden çürümüş, yedi yaşında bir çocuk tekmeyi vurdu mu yıkılıveriyor hepsi, yıkılmıyor bile bir tuhaf toza dönüşüyor, bok sarısı bir toza” (Yücel, 2008: 98).

Can Tezcan, yılkı insanlarını Sabri Serin’e de anlatır arkadaşı Rıza’nın yılkı insanları ile olan durumu biraz abarttığını düşünür. Çünkü gazete ve televizyonlarda bu tarz haberleri asla görmemiştir. Sabri Serin ise: *“Evet, doğru, yönetimi ellerinde tutanlar böyle sorunlardan hoşlanmıyor. Bilmezlikte gelmeyi yeğliyorlar. Gazetelerde artık sizin gençlik döneminizin gazeteleri değil, efendim”* cevabını verir. (Yücel, 2008: 170).

Can Tezcan başbakan ile görüşmesinde yıllık adamlarının gerçekten olup olmadığını ve bu insanlara neden hiçbir gazetede yer verilmediği sorar. Başbakan bu insanların gerçekten var olduğunu fakat ekonomiyi etkilememek için haber yapılmadığını doğrular. *“Evet, böyle bir anlaşma var, hem ulusal, hem uluslararası, düzlemde, sessiz bir anlaşma: durumun açığa vurulması tehlikeli çünkü ekonomiyi altüst edebilir”* (Yücel, 2008: 115).

Rıza Koç, Can Tezcan'ın evine ziyarete geldiği bir gece kapıları polis tarafından çalınır. Rıza Koç'un burada olduğunu öğrenmiş ve onu almaya gelmişleridir. Can Tezcan kapıyı açma zorunda kalır ve arkadaşını götürürler. Ertesi gün tüm gazeteler Can'ın bir suçluyu bağrına basmasından bahsederler. Gece yarısı olan bu olayı tüm gazeteler ilk sayfa olarak haber yaparlar. Gazete yazıları tek bir elden çıkmış gibidir. Bir gün önce Türkiye'nin en başarılı avukatı olarak anılan Can Tezcan bir anda suçlu sıfatına bürünmüştür.

Toplumların bilgi alma ihtiyacına yanıt veren medya, modern hayat ile birlikte ideolojinin emrinde kullanılan bir güç olarak kullanılmaktadır. Çöplüğün Generali romanında denetim mekanizmasının elinde bulunan medya, toplumun düşünme sorgulama gibi niteliklerini bitiren, toplumun yaşadığı olumsuzlukları kanıksamasına neden olan bir korku mekanizmasıdır. Romana tarlalarda bulunana bombalar, patlayan çöplükler, gömülen insan cesetleri sürekli televizyon ve radyolarda verilmektedir. Medya yoluyla kişilerin içine korku ve kaygı kavramları yerleştirilmektedir. Ormanda köpeği ile dolaşan ve müdür olduğu söylenen kişinin köpeğinin bir çukuru kazması ile düşündükleri şu şekildedir:

"Neden bomba olabileceğini düşündüm şu sertliğin, neden büyücek bir taş, bir ağaç kökü olmasın? Hepsi ülkenin üstüne çökerttikleri uydurma terör senaryoları yüzünden; inanan inanmayan, hepimizi manyaklara, paranoyaklara dönüştürdüler. Halkın gözü açılmasın, hesap sorulmasın diye yapmayacakları yok bunların. Medyayı da almışlar yedeklerine... Ekranda gördüklerimizi gerçek sanmaya başladık" (Baydar 2009: 29).

Yine aynı romanda hoca belirtilen bir depo sorumlusu gelen kolileri incelerken şu düşüncelere kapılır:

“Mesela üstüne toz şeker ya da makarna kodu yapıştırılmış bir koli bomba, bir koli mermi gelse... Hangi şeytan soktu bu düşünceleri kafama! Hep şu medyanın işi. Televizyonu açıyorsun, gazeteyi açıyorsun, aynı

haberler. Yok şurada bomba bulunmuş, yok burada ceset bulunmuş. Millet meraklı ya bu işlere, doğru yanlış demeden yazıyorlar, gösteriyorlar, kafamızı bunlarla dolduruyorlar” (Baydar, 2009: 37).

Medya sürekli ölümler, patlamalar ve bulunan bombalar ve silah haberlerine o kadar çok yer vermektedir ki artık halk için bunlar sıradan bir olay halini almış ve halk yaşadığı felaketleri kanıksamıştır.

“Mühendis de Yaşlı Adam da, garip işler olduğundan kuşkulananmıyorlar bile. Onlar açısından bilip de suskun kalmak, konuşmamak, korktukları için unutmayı yeğlemek gibi bir durum yok. Çevrelerinde gördükleri şeyler onlara olağan geliyor; çünkü olağanlaştı, olağanlaştırıldı. Bu insanlar farkındalık geliştiremiyorlar, böylece de tehlikeden kendiliğinden uzaklaşmış oluyorlar. Çoğunluğun durumu nedir? Farkında olmamak mı, bilip de susmak mı?” (Baydar, 2009: 67).

Televizyolarda her geçen gün yeni bir fekalet haberi verilmesi karşısında toplumdaki bireylerden bir kısmı bunların doğruluğun inanırken bir kısmı verilen bu haberlere güvenmemektedir.

"O güzel küçük kafacığını bu saçma sapan korku masallarıyla doldurma canım. İşleri büyüten, çarpıtan, kafamızı her gün yeni bir dehşet haberiyle ütüleyen biraz da şu gazeteler, televizyonlar. Göreceksin, bir zaman sonra bu bomba momba hikâyeleri bitecek, başka hikâyeler sürecekler piyasaya..." "Başka hikâyeler... En az bunlar kadar korkunç, pis hikâyeler" (Baydar 2009: 81).

4.3.5. İdeoloji Aygıtı Olarak Teknoloji

Her geçen gün gelişen teknoloji birçok kolaylık sağlasa da çok fazla sorunu da beraberinde getirir. Her geçen gün farklı imkanlar sunan teknoloji ile bireyler yapay bir dünyaya doğru yönelmektedir. Bu yapay dünyada insanlar dışarı bile çıkmadan bütün işlerini halledebilmektedirler. Bu nedenle teknoloji distopik türlerin vazgeçilmez konuları arasında yer almaktadır. Fakat distopik kurgularda teknoloji olumlu bir unsur olarak görülmez.

Gökdelen romanında teknoloji en üst düzeydedir. Manhattan Building’ den yüz elli metre daha yüksek olan 25-C sayılı ve pembe renkli gökdelenin 98. Katındaki Tezcan Avukatlık kurumu Can Tezcan’a aittir. Burada 47 avukatı 4 araştırmacısı 29 sekreter baş hizmetli bu kurumda çalışmaktadır. *“Kalktı, pencereye gitti; yukarıda neredeyse her dakikada sinekler gibi vızıldayan şu mekik dedikleri küçük uçaklar birbirini izliyor*

aşağıda da arabalar sinekler gibi küçücük görünüyordu; arada sırada bir iki insanın da belirdiği oluyordu; onlar sinekten de küçüktü” (Yücel, 2008: 30).

Can Tezcan oturduğu gökdelen dairesinden yani 136. kattan yarım dakika içerisinde inebilmektedir. Teknolojinin hayatı kolaylaştıran unsurlarından dolayı Temel Diker’in gökdelen dikmek için verdiği mücadeleyi haklı ve yerinde bulur.

“Oturduğu gökdelenin asansörüne giderken tutumunu doğrulayacak bir gerekçe daha buldu: yüz otuz katı yarım dakikada çıkıveriyordum olabildiğine çirkinleştirilip kirletilmiş kentin o karışık yollarından, o birbirinden çirkin yapılarından kurtarılacak bir baştan bir başa gökdelenlerle donatılması kesinlikle doğru, kesinlikle gerekli bir şeydi, kendi ve insanların özgürleştirecek bir tasarıydı” (Yücel, 2008: 61).

Can Tezcan her gün işe uçak ile gidip gelmesine rağmen Rıza Koç’un anlattığı yılkı insanların nasıl göremediğine anlam veremez. Bundan sonra kuru dağlara, tepelere daha dikkatli bakmasını söyler Rıza Koç. Gül hâlâ böyle bir şeyin gerçek olabileceğine inanmadığını söyleyince de Rıza Koç: *“Her şeyinizi bilgisayar aracılığıyla görüp hiçbir yere çıkmazsanız, canınız çıkmak isteyince de Londra’da Fransa’da alırsınız soluğu, hiçbir şey göremezsiniz ama memleket yılkı adamlarıyla dolu. Ayrıca işin gerçeğine bakarsanız, hepimiz yılkı adamlarıyız” (Yücel, 2008: 101).*

Gelişen teknoloji ile ilgili bilgi sahibi ve kendini güncelleyip bulunduğu yüzyıla uyum sağlayabilen insanlar hariç hiçkimse yiyecek ekmek dahi bulamaz olmuştur. Çünkü bu yeni çağda teknoloji her alana hakim olmuş fabrikalarda her geçen gün yeni bir cihazın nasıl kullanılması gerektiğini öğrenmek gerekmektedir. Gelişen teknoloji bireylerin işsiz kalmasına neden olurken yeterli donanıma sahip kişilerin de sürekli yeni şeyler öğrenmesini şart koşmaktadır.

“Her işe uygun makineler üretildiği için insana ihtiyacın azaldığını, bu makineleri kullanmayı bilmeyenler iş bulamaz. Bu nedenle kapıcıdan çaycısına kadar herkes yüksek okul mezunudur. İş bulamayan kişiler bu nedenle doğaya sığınmaktadır. Bunun yanı sıra doğa kurumakta canlıların beslenmesi de zorlaşmaktadır. Bugünün insanı her şeyden çok çöp ürettiği için moloz dağları oluşmuştur” (Yücel, 2008: 170).

Doğa üzerinde oluşturulan bu moloz dağları ve kalın çöp tabakası fazla kurumuş ve toprağı artık kullanılamaz hale getirmiştir. Sabri Serin’in ifadeleri de doğanın teknoloji uğruna nasıl yok edilidiğini belgeler niteliktedir. *“Söylediklerine göre, artık o iş bitmiş, efendim, artık çok geç. Dün babam bir zamanlar insanların denizde yüzdüklerini*

anlatıyordu, yeğenim bizimle dalga geçtiğini sandı” (Yücel, 2008: 172). Dünyanın nasıl bu hale geldiğine şaşırان Can’a Sabri Serin; “Anamalcılar çok fazla ileri gittiler, efendim: ağırlığı doğanın en amansız düşmanlarına: makinelere verdiler. Doğadan ve insanlığın geri yanından soyutladılar kendilerini” (Yücel, 2008: 172).

Romanda gökdelen yapmayı bir saplantı haline getiren Temel Diker’in son teknolojiyi kullanarak evler yaptığı görölmektedir. Ayrıca Thomas More’un başkentinin evlerinde olduğu gibi İstanbul’u aynı boyda, aynı biçimde evlerle doldurmak istemekte ve şehri böyle düzelterceğine inanmaktadır.

“Niyorklunun gökdelenlerinin kentin hemen her semtinde yükselmeye başlamasından sonra, kent içerisinde bile gidecekleri yerlere kişisel uçaklarıyla gitmeyi sınıflarının vazgeçilmez göstergesi saymaya başlamış olan büyük patronlar ve gözde ceoları şimdi her gün dört bir yanı sarmış toz bulutları içinde yollarını şaşırmak, daha kötüsü, nakşa bir uçağa çarpmak korkusuyla bu alışkanlıklarından bir süre için vazgeçip sıradan insanlar gibi yeryüzeyinde gidip gelmeye boyun eğiyorlardı” (Yücel, 2008: 208).

Temel Diker bir gün avukatı Can Tezcan’ı yapımı devam eden heykeli görmesi için davet eder. Burada ne inşaat malzemesi vardır ne de çalışan tek bir işçi. Camdan oluşan bu heykel Can’ı ürkütür.

“Asansörün duvarları camdı ama ne bir insan, ne bir araç, ne bir aygıt hiçbir şey görünmüyordu ortalıkta. İnsanın tüylerini ürperten apak bir aydınlık, tüm gördüğü buydu. Buralar nereleri? İnsanlar nerede çalışıyorlar? Yosa artık çalışmalar bitti mi? Yoksa her şey kendi kendine mi yürüyor diye sorar. Ortıkta dünyanın souymuş gibi kimsecikler yoktu. Ayalnız gördükleri yerin altından, tavanın ve çevrelerindeki duvarların içinden sürekli olarak bir şeyler akıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu insanda” (Yücel, 2008: 217).

Olanlara bir anlam veremeyen Can Tezcan, peki sanatçı, sanatçı yani heykeltıraş nerede diye sorar. *“Bilgisayarın başında oturan esmer hanım, öyle bitri yok efendim dedi, sonra kısa bir duralamanın ardındanönündeki bilgisayarı gösterdi. Ya da isterseniz şu küçük aygıt diye ekledi: Ona nokta hanımın ve bayan Bartholdi’nin fotoğraflarını verdik, o da görevini isteklerimiz doğrultusunda tamamladı” (Yücel, 2008: 2018).*

Çöplüğün Generali adlı romanda bulunan teknolojik aletler, hava taksileri, birkaç yıl kendi kendini sarj edebilen, ses ve görüntü veren çok işlevli cep iletişim araçları, online ortamda yapılan toplantılar, ışıklı sesli trafik ışıkları, araçlardaki sesli uyarı sistemi

bulur. Sitelerin içerisinde okulları, çarşıları, spor tesisleri, güzellik salonları, tam donanımlı özel sağlık kliniği bulunmaktadır. Saydam iletişim toplumu çağında, uydular aracılığı ile evlerin içinde yer alan eşyalara kadar her şeyi kaydetme ve yansıtma yapılabilmektedir.

4.3.6. Kontrol Mekanizması

Distopik türlerde iktidar gücünün devamı için tüm baskı ve korku araçlarını etkin bir şekilde kullanır. *Son Ada* romanında Başkan, güzel koyları martılardan kurtardıktan sonra hemen bu koylara beş yıldızlı oteller, lüks kumarhaneler, diskolar, eğlence merkezleri yapılmasını planlamaktadır. Bu milyarlarca dolardan ada halkının da nasibini alacağı belirtilir. Başkanın konuşmasından sonra söz alan Lara ise Başkan’a “*martıları hangi yöntem ile kaçıracaksınız?*” diye sorar (Livaneli, 2023: 70). Başkan bu soru karşısına verdiği cevap ile düşüncelerindeki şiddetin boyutunu göstermektedir. “*Siz hiç av partisi görmediniz mi? Tüfekle hepsini avlayacağız, yumurtalarını da kıracağız. Anlayacağınız bir çeşit av şöleni*” (Livaneli, 2023: 70).

Adada pinus pinea adında ilginç bir çam çeşidi yetişmektedir. Ada halkı hep birlikte bu fıstıkları toplanır ve bakkala verilir. Gelen vapurlar başkentteki tüccarlara satar. Gelen para da tüm ada halkına eşit bir biçimde paylaştırılır. Bu para da ada halkının ihtiyaçlarına yetmektedir. Katliamın yarattığı nefret ortamından uzaklaşmak isteyen ada halkı yine fıstık toplama mevsiminin gelmesiyle çalışmaya başlarlar. Fakat ada mülkiyetinin kime ait olduğu bir kez daha hatırlatılır ve tek bir fıstık bile koparmanın hırsızlık olarak sayılacağını bildiren bir bildiri gönderilir. Toplayan kişiler de zorla ormandan çıkarılır.

“O akşam bakkalın oğlu evlerimize bir bildiri dağıttı. Daha kâğıdı görür görmez bir aksilik olduğunu anladık. Bildiri adanın mülkiyetinin kime ait olduğunu bir kez daha vurguluyor, adadaki fıstık ağaçlarının da bu mülke dâhil olduğunu, dolayısıyla çamlardan tek bir fıstık bile toplanırsa bunun hırsızlık kapsamına gireceğini açık bir şekilde dile getiriyordu. Bildiriye bir de adanın tapusu eklenmişti” (Livaneli, 2023: 85).

Ertesi gün birçok ada halkı her şeye rağmen fıstık toplamaya gider. Öğlen olduğunda başkanın adamları zorla ada halkını ormandan çıkarırlar. “*Adamlar bu noktada silahlarını çıkardılar ve bu emre karşı geleni tutuklayacaklarını söyleiler. Yazar*

acı acı güldü: Bu adada hapishane bile yok. Hele bir karşı koymayı deneyin var mı yok mu görürsünüz!” (Livaneli, 2023: 87).

Ada halkı Başkan tarafından bir çıkmazda bırakılmıştır. *“Bir tarafta gelirsiz kalma ve evlerimizi kaybetme korkusu, öteki tarafta turizm cennetine dönüşecek bir adada kazanılacak muazzam servetlerin hayali vardı. Adaya sıkıntılı bir sessizlik çökmüştü”* (Livaneli, 2023: 87).

Kontrol mekanizması sadece evlerinden olma korkusunu taşıyan ve bu nedenle susan ada halkı için değil adanın sahibi olan 1 Numara için de bir çaresizlik durumu oluşturmuş durumdadır. Birkaç adalı artık bu huzursuzluk ortamına bir son verilmesi için 1 Numaraya giderler. Fakat onun da kendilerinden çok farklı olmadığını görürler.

“Adanın tapusunda, yasalarla çelişen bazı durumlar oluşmuş. Eğer Başkan’ın dediklerini dinlemezsem adanın tapusu elimden gidebilirmiş. Bu unutulmuş adanın veraset ve emlak vergileri de zamanında ödenmemiş. Bunca yıl biriken faizleriyle birlikte ödenmesi mümkün olmayan miktarlara yükselmiş. Kısacası Başkan’a itiraz ettiğim anda ben dâhil hepimizin adayı terk etmesi gerekecek. Kusura bakmayın dostlarım onun dediklerini yapmaktan başka çaremiz yok” (Livaneli, 2023: 87-88).

1 Numara ile görüşen ada halkı Başkan’a boyun eğmekten başka çareleri olmadığını anlar ve tüm umutlarını kaybederek dönerler. *“Bizimkiler 1 Numaranın evinden süngüleri düşmüş, hayalleri sönmüş bir durumda ayrılmışlar. Bu görüşmeyi bizlere aktarırken de son derece üzgün bir ses tonu ile “Başkan’a gücümüz yetmez! En iyisi emirlerine uyalım” dediler. Acı gerçek buydu çaresizdik”* (Livaneli, 2023: 88).

Evlere gelen bildirilerden birtanesi de martılara karşı açılan savaşta tüm ada halkını sabah sekizde martılara karşı savaşmak üzere hazır olmaya davet etmektedir. O sakin ve huzurlu adada bir anda seferberlik ilan edilmiş, hatta ada halkının nasıl giyinmesi gerektiğine kadar belirtilmiştir. *“Bildiri ayrıca, bizlere silah dağıtılacağını bildiriyor, kadın erkek hepimizin papuç giymesi talimatını da içeriyordu. Uzun süre evlere dönmeyeceğimiz için yanımıza su ve fazla olmamak şartıyla yiyecek alabilirdik”* (Livaneli, 2023: 88).

Y romanında kontrol mekanizması tarafından dünyanın en büyük suçlusu olarak gösterilen Constantine yakalandıktan sonra insanların ona karşı tepkisi de çok acımasız olur. Bunu ilk olarak yakalanıp uçakla ülkesine götürülürken fark eder.

“Yanınızı, önünüzü, arkanızı boş bıraktıklarını göreceksin; senin uçakta olduğun bilgisi yolcular arasında yayılınca büyük bir karmaşa baş gösterecek, seninle aynı uçakta olmak istemediğini bas bas bağırarak bazı kadınlar. Bir iki kişi sana saldırır gibi olacak, bazı çocuklar görüntü almak isteyecek ve anneleri tarafından feci azarlanacaklar. Uçuş görevlileri hatta pilotlar asabi yolcuları sakinleştirmeye çalışacak” (Akaş, 2018: 120).

Gökdelen romanında Rıza Koç, yılkı adamları ile on beş gün kadar yaşadığını ve bu insanlar arasında mimarlar, mühendisler, öğretmenler bile gördüğünü söyler. Can bütün bunları kendilerinin neden duymadığını sorar. Rıza Koç ise bunu yasak üstüne yasak konulmasına bağlar. İnsanlar kontrol mekanizmasının istemediği şeyler hakkında bilgi alamamaktadırlar.

“Yasak üstüne yasak konuluyor, her şeye, yasak takımları bile kurmuşlar, her yere giremiyorsun, uçak kullanma belgen yoksa, yalnızca Tunceli’de, Bitlis’te, Sivas’ta değil, Bursa’da Balıkesir’ de İzmir’de bile senin benim gibi insanların canları istedi mi kent dışına çıkmalarına izim vermiyorlar kolay kolay, kimi yerlere girmek kesinlikle yasak. Kentler arası karayollarının tarihe karışmış olması da bayağı kolaylaştırıyor yasakçı, özgürlük tutkunlarının işini, uçaktan baktığın zaman da aşağılarda kaynaşan yok adamlarını pek seçemiyorsun. Kısacası günümüzün bu yeni insanlarını kendi ortamlarında görmek hiç kolay değil, hem de neresinden bakarsan bak, çok tehlikeli: aralarına düştün mü kolay kolay geri dönemezsin” (Yücel, 2008: 99).

Can Tezcan yargının özelleştirilmesi konusunda başbakan ile anlaşır. Fakat başbakan kendi işlerini halleden bazı yargıçların kesinlikle görevlerinde alınmamsını ister. *“Ötekileri benim istediğim gibi sonuçlandırırısın olur biter. Özel bir çaba harcaman da gerekmez: önem verdiğimiz davaları hepsi bize candan bağlı yargıçların elinde, onları görevde bırakman yeter”* (Yücel, 2008: 112).

Sabri Serin çoğu ülkenin bu yılkı insanlarına karşı bulduğu çareden bahseder. Amerika başta olmak üzere çoğu ülke bu insanları halkın eliyle yok etmekte ve sayılarını azaltmaktadır.

Amerika’nın doğal kaynak bakımından bizden kat kat zengin olmasına rağmen orada bile gizliden gizliye birtakım işlemlere başlandığını, yani Vietnam’da, Irak’ta, İran’da, Suriye ve Libya’da yaptığını şimdi de kendi kıtasında yaptığı söyleniyor, ama saydığım ülkelerdeki gibi açıktan açığa değil. Ben geçen gün bir İngiliz gazetesinde Güney Amerika’nın kimi ülkelerde bu sorunu halkın kendi eliyle çözmeye giriştiğini okudum. Nasıl yani? Nasıl olacak? En ufak bir suç işleyeni, örneğin bir ekmek çalmaya kalkanı dakikasında linç ederek” (Yücel, 2008: 171).

Temel Diker'in heykel yapmak için satın almak istediği bir arsa vardır fakat ev sahibi satmak istemez. O da kılıfına uydurarak arsayı kamulaştırıp devlet zoruyla almak ister. Birkaç gün sonra birkaç devlet adamı merhaba bile demeden Hikmet Bey'in evine girmeye çalışırlar. Hikmet Bey, eşyalarını zorla dışarı atmaya çalışan adamlardan birini vurur. Diğerleri de eşyaları bırakıp kaçmaya başlarlar. Adamlar bir saat sonra silahlı gelip kapısını kırmaya çalışınca tepesi atar ve onlara ateş etmeye başlar. Fakat adamların çok kalabalık ve silahlıdır.

“Bir dakika sonra, Hikmet Babanın Hikmet baba olduğu ancak kimyasal incelemeler sonunda kanıtlanabilirdi. Ne var ki polisin, yargının, belediyenin ve Temel Diker'in kimyasal çözümlemelerle yitirecek zamanı yoktu. Sorun çevredeki hâlâ yıkılmamış dört beş apartmanı bekleyen üç eski kapıcının tanıklığıyla çözümlendi. Gerisini kâğıt üzerinde küçük memurlar, alan üzerinde de Diker AŞ'nin dev makineleri çözümledi: 5 Eylül 2073 akşamı ev de, bahçe de, dümdüz bir alana dönüşmüştü ve öteki alanların tersine, buram buram toprak kokuyordu” (Yücel, 2008: 206).

Temel Diker, Hikmet Beyin böyle korkunç bir biçimde ölmesinden dolayı hüznü duyar. Ona Boğaz'a bakan küçük ama güzel bir mezar alır. Cenaze toprağa verilene kadar her aşamasında bulunur. Temel Diker başkana almak istediği arsalar karşılığında bir gökdelen dairesi vererek işini çözer ve ardından kaldığı yerden devam eder. İnşaatlar öyle hızlanır ki uçaklarıyla işe gitmeye çalışan kişiler bile toz yüzünden yolunu bulamaz.

“Ancak tüm İstanbul yeni biçimini ve yeni kimliğini üstlenmek için Hikmet babanın öldürülüp evinin yerle bir edilmesini beklemiyormuş gibi, en gözdeleleri başta olmak üzere, hiçbir semt, hiçbir cadde, hiçbir sokak, hiçbir yapı New York'lunun dört bir yana yayılarak ortalığı toza ve gürültüye boğan dev makineleri karşısında direnemez oldu. Önce bir zamanların çok görkemli ve çok pahalı yapıları kulakları sağır eden bir gümbürtü ve yoğun bir toz bulutu içinde anlamsız bir yığına dönüşüyor sonra önceden uygun yerlere yerleştirilmiş makineler ileriye fırlayarak iç içe geçmiş demir ve beton parçalarından oluşan bu yığını hızla kemirip yutmaya girişiyorlar. Bunların işlerini bitirmesiyle üçüncü bir alan makine dizisinin her türlü insan izinden arınmış olan alanı oymaya başlaması bir oluyordu” (Yücel, 2008: 207-208).

Temel Diker bir gün perişan bir halde Can'ın yanına gelir ve başbakanın isteklerine boyun eğmediği için onu ve Sabri Serin'i içeri attırma hatta öldürtme hazırlığı yaptığını söyler. Başbakan Can'ın kendisiyle ilgili herhangi bir demeç vermesinden ve

tekrar seçilmesini etkilemesinden korkmaktadır. Can ve yardımcısı heykelin açılacağı gün tutuklanacaktır. Bu nedenle Temel Diker, Can, Gül ve Sabri'yi heykelin açılacağı gün Fransa İtalya ya da İsviçre'ye kaçıracağını söyler.

4.3.7. Casusluk

Toplum içinde oluşturulan casusluk söylemleri ile insanlara, kimsenin onları izlemediği zamanlarda bile izleniyormuş hissi yaratılarak kişiler arasında güvenin yok olduğu bir toplum oluşturulmuştur. Rejimin oluşturduğu bu baskı dolu, bireylerin her halini gözetleyen sistemin amacı insanların birbirine güvenmesini engelleyerek rejime karşı oluşabilecek en ufak bir isyanı engellemektir.

Distopik kurgularda bireylerin her anları izlenir. Bunun yanı sıra bu toplumlarda muhbirlikte bulunmaktadır. Bu şekilde bireylerin herhangi bir direniş göstermeleri engellenmektedir. Casusluk söylentileri ile bireylerin birbirlerine olan güvenleri yıkılmakta ve birbirlerine güvensiz bağlanmalarına neden olmaktadır. Toplumda kimse kimseye güvenmediği için iletişim kurmakta istememektedir. Amaç dayanışmayı engelleyerek tek başına bırakmak ve isyan etmelerine engel olmaktır.

Y romanında da casusluk durumundan bahsedilmektedir. TtT örgütünün elinden kurtulan Constantine bir lokantada yemek yemektedir. Burada silah sesleri duyan Constantine kaçmaya çalışırken onu ihbar eden lokanta sahibi tarafından yakalanıp polislerle teslim ettiği görülür.

4.3.8. Gizli Düşmanlar

Son Ada romanında başkan, dış güçler yüzünden darbedeyi yapmaya mecbur kaldıklarından bahseder. “Gazetelerde başkanı hep “Milletin Babası” sıfatıyla, kurtarıcı olarak okuduk. Arada bir yaptığı resmi konuşmalarda bölünmeden, ülkenin kıyısına geldiği uçurumdan yabancı güçleri, düşman ülkelerin beşinci kol faaliyetlerini sorumlu tutar, darbeyi, milli birlik ve beraberliği tekrar sağlamak, ülkeyi bütünleştirmek için yaptıklarını belirtmektedir” (Livaneli, 2023: 34).

Kimse itiraf etmese de adada yaşanan gerginlik durumu her geçen gün artmaktadır. Bir gece vakti duyulan silah sesleri ile bu gerginlik durumu doruğa çıkar.

Silah seslerinin Başkan'ın evinden geldiğini duyan ada halkı acele ile oraya koşmaya başlarlar. Başkanın evine vardıklarında durum şu şekilde anlatılır:

“Terasta bir terörist yürüyordu diye açıklıyordu durumu. Onu sağ sağlim görmek içimizi bir parça olsun ferahlattı ama kafamızdaki soru işaretlerini de gidermeye yetmedi. Bu uzak adaya terörist nasıl gelir, nerede saklanabilirdi? Başkan'ın adamları ellerinde artık saklamaya gerek görmedikleri silahlarıyla hepimizi düşman gibi süzüyordu. Bu bakışlar altında ister istemez kızarıp bozariyor, kendimizi suçlu gibi hissediyorduk. Saçı başı dağılmış yarı çıplak komşularım gerçeği kavramaya çalışıyordu. Yazar bile oradaydı” (Livaneli, 2023: 50).

Aslında terasa girenin bir terörist değil martı olduğu gerçeği anlaşılır. Başkan her an her yerde can tehlikesi olduğunu düşündüğü ve korktuğu için terasta kim olduğunu görmediği halde düşmanlarının kendisine bir suikast planladıklarını düşünmektedir. Bu gizli düşmanların kim olduğu da bilinmemektedir.

Martı saldırıları ada halkının hayatını iyice yaşanmaz bir hale getirmiştir. Başkan ada halkının martılara duyduğu düşmanlıktan mutlu olmaktadır. Kendi düşmanını ortak düşman haline getirmiş olmanın keyfini sürmektedir. Düşmanın karşısına başka bir düşman çıkararak onları birbirine kırdırmayı amaçlamaktadır ve bunu fazlasıyla başarır da. Başkana göre tüm iç ve dış düşmanlara rağmen martılara karşı verilen mücadelede onlar onlar kazanmıştır. Bu süreçte halkı aydınlatan kişiler ise bozguncu ve hain olarak nitelendirilmiştir.

4.3.9. Kişi İsimleri

Son Ada romanında kişilere isimleri ile değil ev numaraları ile seslenilmektedir. Adada 40 ev bulunmakta bu evlerde yaşayan kişilere de adları ile değil ev numaralarına göre seslenildiği görülmektedir. 36 Numara, martılar, Yazar, Lara, Başkan, bakkalın oğlu romanın ana karakterlerini oluşturmaktadır. Romanda yer alan yardımcı karakterlerin tamamı ev numaraları ile verilmiştir sadece Lara karakterinin isminin olduğu görülür. *“Ada'da patronun evine 1 Numara denmektedir. Ona 1 Numara dememiz ise adanın en önde gelen insanı, lideri ya da artık çoktan unutmuş olduğumuz sahipliğinden değil, buradaki tuhaf bir gelenekten kaynaklanmaktadır. Biz buradaki insanlara daha çok ev numaraları ile sesleniriz” (Livaneli, 2023: 15).*

Gece romanında başlıca karakterler: Gecenin işçileri, Düzeltmen, N, O, Sevinç ve Sevim'dir. Romana hâkim olan belirsizlik kişi isimlerinde de kendini göstermektedir. Bilge Karasu eserinde kişilerin isimlerini gizli tutar ve kişi isimleri yerine sadece harfleri kullanmayı uygun bulur. Sevinç, Sevim, O ya da N olarak verilen kişilerin romanda bir gölgeden farksız oldukları görülmektedir. Gecenin işçileri: Geceleri ortaya çıkan ve kontrol mekanizmasının emirlerini yerine getiren bu kişiler çukurlar aşmakta, halkı korkutup emirlere karşı çıkanları öldürmekle görevlidirler. Düzeltmen: Düşünen, sorgulayan, alkı aydınlatan, aydın ve entelektüel bir kişidir. Yaşadığı toplum tarafından anlaşılmayan ve bu nedenle yalnız kalan aydın kesmi simgelemektedir. O: Güneş hareketi adlı bir örgütün yöneticilerinden birisidir.

Gökdelen romanında ise roman karakterlerinin isimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Varol Korkmaz (Can Tezcan'ın en yakın dostudur). Mevlüt Doğan (dönemin başbakanıdır). Gül Tezcan (Can Tezcan'ın eşi), Cüneyt Ender, Rıza Koç, Sabri Serin (Tezcan Avukatlık Bürosu'nun çalışanı), İnci (Can Tezcan'ın asistanı).

Y romanında da kişi isimlerine yer verilmektedir. Arendi (Constantine'in annesi), İliada (Constantine'in annesi), Constantine (İliada ve Arendi'nin kapılarının önünde bulup büyüttükleri çocuk. Bu yeni dünyanın tek erkek üyesidir)

Çöplüğün Generali romanında da kişi isimlerine yer verilmemekte karakterler meslekleri ile anılmaktadırlar.

4.3.10. Halkı Aydınlatan İnsanlar

Gece romanında halkı aydınlatmak için denetmenin verdiği mücadeleyi *Son Ada* romanında da yazar vermektedir. Başkan adaya yerleştikten sonra kendisinin de içerisinde yer aldığı bir komite kurar ve burada yapılan toplantılar ile ada halkı için olduğunu söylediği kararlar almaya başlar. Yine bir gün kurul toplanır ve adanın kıyılarında yaşayan martılara yönelik bir karar alınır. Bu kurulda yer alan yazar Başkan ile ilgili düşüncelerini anlatır ve insanları uyarır.

Son Ada romanında Başkanın adada yaşayacağı gerçeği adalıları tedirgin etse de emeklilik sürecini sakın geçirmek istediğini düşünürler. Bu süreçte 7 numarada oturan yazar ile başkanın gelişi ile ilgili tereddütlerini anlatır. Fakat ada halkı yazarın ne kadar haklı olduğunu ve onları aydınlatmak için yaptıklarını çok geç fark ederler.

“Hatırlıyorum başkan gelmeden önce yazar arkadaşımın gece boyunca konuşmuş, kaygılarımızı paylaşmıştık, Doğrusunu söylemem gerekirse ben onun kadar karamsar değildim. Başkanın sakın bir emeklilik hayatı sürmek için buralara geliyor olmasını o kadar olağandışı bulmuyordum. Yazar arkadaşım ise beni çok saf buluyordu. Ben siyasetle fazla ilgili olmadığım için, onun durumu abarttığını düşünüyor ve her zaman açıkladıkları gibi ülkeyi bir iç savaştan kurtarmak için yönetime el koymuş olan Başkan ve arkadaşlarının niyetlerinin iyi olduğunu düşünüyordum” (Livaneli, 2023: 22, 23).

Ada halkı artık Yazar’ın söylediklerini duymamakta ve onunla konuşmamaktadır fakat buna rağmen yazar onlara gerçeği göstermek ve yanlışlarından döndürmek için mücadele vermektedir. Martı saldırılarından sonra yaşadıkları korku o kadar akıllarını başlarından almıştır ki artık söylenen mantıklı sözlerle dahi sağır bir duruma gelirler. Yazar, artık halkın onu dinlemediğini bilmesine rağmen bulduğu ilk fırsatta halkı aydınlatmak için elinden geleni yapmaktadır.

“Eski günlerinizi düşünün, bütün canlılar gibi martılarla da iyi geçindiğimiz o mutlu dönemi hatırlayın. Her şeyi unutmuş olamazsınız; hani martıların gelin gibi süzülerek ahavada uçuşlarını seyrettiğimiz, huzur içinde sohbetler yaptığımız, müzisyen arkadaşlarımızın, sanki doğanın bir parçasıymış gibi yaydıkları flüt ve gitar seslerine kulak verdiğimiz o dönemi. Gölgeyi ağaçların altında hiçbir korku duymadan huzurla yürüdüğümüz günleri” (Livaneli, 2023: 132).

Başkan adadaki herkesin geçmişini araştırır ve Yazar adlı kişinin askeri bir hapisaneden firar eden mahkûm olduğunu anlar. Adada yaşanan tüm olumsuzluklardan yazarı sorumlu tutmaktadır. Buna karşılık 36 Numara tüm cesaretini toplayıp kötülüğün nedeninin Yazar değil de Başkan olduğunu ifade eder. *“Bu adada iyiliği arkadaşımız temsil ediyor, kötülüğü de siz. Buradaki herkes buna tanıklık edebilir. Adayı bu hale getiren o değil sizsiniz”* (Livaneli, 2023: 155).

Gökdelen romanında Can Tezcan’ın arkadaşı etrafındaki insanları aydınlatmak için her yolu denemekte, her türlü engellemelere ve hapis cezası ile korkutmalarına rağmen kitaplar yazarak elden dağıtmaktadır. Yılkı insanlarından hiç haberi olmayan Can Tezcan’ın da bu insanlardan haberdar olmasını sağlamıştır.

“Diyeceğim, söylediğim gerçek insanlar gözlerden uzak yerlere, dağlara, tepelere çekilmek zorunda kalıyor nicedir yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk sürülerle, evet sürülerle yalınayak yarı çıplak, pislik içinde, tarih öncesinden kalma hayaletler gibi dolaşıp duruyorlar öyle solucan, kurbağa, sıçan, çekirge, ot, kabuk, yosun daha ne bileyim, ne bulurlarsa, yiyorlar, bir

karga ölüsü için birbirlerine saldırıyorlar. Çiftliklere yaklaşımları bile yasak, buraları insan ormanları ellerinde makineli tüfeklerle bekliyor; öldürdükleri de ölüden sayılmıyor; tıpkı dirilerinin diriden sayılmadığı gibi!” (Yücel, 2008: 96).

Çöplüğün Generali romanında yanlış bir yola giren Psikiyatr olarak adlandırılan karakter o günden sonra kaybolduğu arazinin neresi olduğunu araştırmaya başlar. Bu arazinin devlet haritalarında bile olmadığını göründe merakı daha da artar. Açaevresinde bulunan arkadaşlarına durumu anlatan Psikiyatr en sonunda olayın aydınlatılmasını sağlayacaktır.

Y romanında ise Constantine karakteri geçmişe dair herhangi bir bilgiye sahip olmadan büyür. Dünyada yaşayan tek erkek olmasına rağmen bir kız çocuğu gibi büyütülen karakter kendi gerçeğini öğrenir. İleride önemli bir yazar olan karakter geçmiş, yaşananları öğrenecektir.

4.3.11. Kimlik Kaybı ve Tek Tiplilik

Baskı sonucunda bireyselliğini yitiren ve tek tip hale getirilen kişilerin karşı çıkmak, sistemi sorgulamak akıllarına bile gelmeyecektir. Distopyalarda çoğu zaman bireyler adına karar verildiği görülmektedir. Bireylerin nerede tatil yapacağı, ne okuyacağı, nasıl programları izleyeceği hatta sahip olacağı çocuk sayısı bile rejim tarafından belirlenmektedir. Kontrol mekanizması tüm bireylerin birbirinden hatta kendi kimliklerinden bile yalıtılmasını sağlayarak birey olarak varlıklarını bitirir. Ben değil bizleşmelerini sağlayarak topluma karşı gelmelerini engeller. Bireyin karakterini içinde doğup büyüdüğü aile, aldığı eğitimler ve birlikte yaşadığı toplum oluşturmaktadır.

“Bireyin eğitimi çok küçük yaşlarda aile ile birlikte başlar daha sonra da okullar ve ve içinde bulunduğu topluma göre gelişir. Birey için bir ekonomik dizgenin özelliklerine göre saptanan yaşam biçimi, bireyin bütün kişilik yapısının belirlenmesinde temel etmen haline gelir; bireyin kişiliği, her şeyden önce belli bir toplum ya da sınıfın tipik özelliklerini temsil eden ailesi kanalıyla daha çocukken karşılaştığı belli bir yaşam biçimi tarafından şekillendirilir” (From, 2015: 31).

Son Ada romanında ada halkı terlik, şort gibi rahat kıyafetler giymekte ve bu şekilde dolaşmaktadır. Fakat başkanın adaya gelmesinden sonra ada halkında bazı değişimler gözlenir. Bu değişim ilk olarak 1 Numarada gözlenir ve adada artık pantolon ve gömlek giymeye başlayanların sayısının her geçen gün arttığı görülür.

“24 Numaranın bahçesindeydik, ayakta duruyorduk. Başkan veranda da olduğu için bizden biraz daha yüksekteydi. Beyaz bir pantolon ve beyaz tiril tiril bir gömlek giymişti, güneş gözlüğü takmıştı. Ayağında beyaz mokasen papuclar vardı. Elini cebine sokmuş, başı biraz yukarıda, o etkileyici ses tonu ile konuşuyor. Oraya şikâyet etmek için gelmiş olan bizleri neredeyse o ağaçları kendi haline bıraktığımız için özür dileyecek duruma getiriyordu. Bizden de 1 Numaranın pantolon giymiş olduğunu farkettim. Oysa gece gündüz şortla dolaşır hiç pantolon giymezi” (Livaneli, 2023: 38).

Sonraki toplantılarda da pantolon giyinen kişilerin sayısında bir artış görülür. *Son Ada* romanında bakkalın oğlu siparişleri erken bir saatte dağıtmaya başlar. Başkan’ın terasına getirdiklerini bırakıp dönerken Başkan’ın adamları tarafından dövülür. Çok erken bir saatte güvenlik ve özel hayatın gizliliğini ihlal ederek Başkan’ın terasına kadar girmesi nedeniyle şiddet uygulanmış olduğu ifade edilir. O günden sonra da başkanlık komitesi bazı kurallar konulması gerektiğine karar verir. Böylece ada halkının hayatına bazı sınırlar konulmakta herkesin aynı şekilde hareket etmesi istenmektedir. Bunun yanı sıra insanların birbirinden de soyutlanması amaçlanmaktadır. Başkanlık komitesinin aldığı kararlar ise şu şekildedir:

“1. Hiç kimse evlere habersiz olarak, güvenlik ve bahçe sınırı sayılan altı metreden daha fazla sokulmayacaktır. 2. Gerekli malzemeyi dağıtmaktan sorumlu servis elemanları bu işi her sabah dokuz ile on bir arasında ve belirtilen sınırı aşmamak koşulu ile yerine getireceklerdir. 3. Ada komitesi tarafından konulan bu kuralları ihlal eden herkes, ev sahipleri tarafından ağır bir biçimde cezalandırılabilir” (Livaneli, 2023: 49).

Ada halkı arasında eski kardeşlik ve huzurdan eser kalmamış, herkes birbirine adeta bir yabancı olmuştur. *“Her şey aynı gibi görünüyordu ama aslında ne kadar farklıydı. Adalıların arasında ne eski güven kalmıştı ne de eski neşe. Herkesin yüzüne bir keder gölgesi çökmüştü. Komşular kuşkulu bakışlarla birbirini süzüyordu. Ortalıkta insanın içine dokunan bir kuşku dolaşıyordu” (Livaneli, 2023: 130).*

Ada halkı birer ölüm makinesi gibi davranmakta, 36 Numara ve Lara yıllardır birlikte yaşadıkları ve kardeş gibi oldukları bu insanları artık tanıyamamaktadırlar. *“Yıllardır kardeş gibi yaşadığımız, günümüzü gecemizi paylaştığımız bir zamanlar melek dediğim insanlar neden birer düşmana dönüşmüştü? Bizim adalılarımız değildi bu yaratılar. Gözlerine öfke ile kuşku karışımı bir bir bakış yerleşmişti” (Livaneli, 2023: 159).*

Y romanında, Constantine'in aykırı davranışlarından dolayı rehberlik uzmanı İliada'yı çağırır ve konuşmak ister. Ona Constantine'in sürekli sorgulayan, asi yanılla ilgili yönlendirmeye ihtiyacı olabileceğini söyler. İliada rehberlik uzmanını tek tip birey oluşturmak isteniyorsa özgürlük kelimesinin neden bulunduğunu sorar.

“Ortak alanda herkes uzlaşacaksa özgürlüğe gerek var mı? diye sorum boş boş baktı. Ne işe yarıyor özgürlük diye soruyorum dedim. Zaten toplum uzlaşmış, ortak vicdan oluşmuşsa herkes buna uyacak ve özgürlük teranesi okumayacağız ya da özgürlük varsa karşısına uzlaşmamış, ortaklıkmiş çıkarmayacağız değil mi. İkisi birden olmaz herhalde” (Akaş, 2018: 50).

Rıza Koçbarkadaşı Can Tezcan'ı ziyarete geldiğinde yılıkı adamlarından bahseder. Fakat Can Tezcan ilk defa duyduğu bu insanların varlığına bile inanmaz.

“Bunda anlaşılmayacak bir şey yok, dostum dedi. Siz meyveyi, sebzeyi, hatta ekmeklik buğdayı bile seralarda yetiştirirken, ta Mısır'dan kalkıp gelen leylekleri makineli tüfeklerle vurdurturken, insanlarımızın büyük çoğunluğu doğdu bayırdan aç, çıplak dolaşmaya, ağaç kabuğu, ot, solucan, çekirge, kurbağa, kaplumbağa, yenilebilecek ne bulursa yiyerek, içilebilecek ne bulursa içerek oradan oraya sürüklenip duruyorlar. Tarih öncesinde yaşamak demezler de ne derler buna?” (Yücel, 2008: 93).

Yılıkı adamlarıyla ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Kendi istekleri ile dağlara çıktıklarını kim söyledi sana? dedi. Bunlar yılıkı adamları! Yılıkı adamları sözünü duymadın mı hiç? Ya yılıkı atlarını? Bir zamanlar atlar, eşekler, katırlar insanların yaşamının ayrılmaz bir parçasıyken gün geliyor iyice yaşlanıp da işe yaramaz olunca, kentlerden, köylerden uzaklara, dağlara, tepelere, ıssız bozkırlara sürülmüş, onlar da birbirlerini bulup sürülerle dolaşırlarmış oradan oraya. Bugün atların ve eşeklerin kökü neredeyse tümünden kurudu. Sıra insanlara geldi, bunların işe yaramayanları, yani iş bulamayan ve bulamayacak olanları da doğaya bırakılıyor artık, daha doğrusu kendileri gidiyorlar, yalnız yaşlıları da değil, gençleri ve çocukları da. Doğa da bir zamanlar atların salındığı doğa olsa bari! Ama nerde! Öyle görünüyor ki şu koca dünyada türlerin en dayanıklısı insanı en zor koşullarda bile yaşıyor, üstelik ürüyor da...” (Yücel, 2008: 90).

Rıza Koç, kendi kaderine terk edilmiş durumda olan bu bireylerin doğada kendi kendilerine hayatta kalmaya çalıştıklarını anlatır.

“Diyeceğim, söylediğim gerçek insanlar gözlerden uzak yerlere, dağlara, tepelere çekilmek zorunda kalıyor nicedir yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk sürülerle, evet sürülerle yalınayak yarı çıplak, pislik içinde, tarih öncesinden kalma hayaletler gibi dolaşıp duruyorlar öyle solucan, kurbağa,

sıçan, çekirge, ot, kabuk, yosun daha ne bileyim, ne bulurlarsa, yiyorlar, bir karga ölüsü için birbirlerine saldırıyorlar. Çiftliklere yaklaşımları bile yasak, buraları insan ormanları ellerinde makineli tüfeklerle bekliyor; öldürdükleri de ölüden sayılmıyor; tıpkı dirilerinin diriden sayılmadığı gibi!” (Yücel, 2008: 96).

Gül, yaşlıların ve gençlerin yıldı insanları olma durumunu anlar fakat çocukların neden orada olduklarını, onları neden attıklarını merak eder. *“Neden atacaklar? Nasıl olsa ise yaramayacaklarını, daha önemlisi de bunca aç insanın tokların yaşamını katlanılmaz duruma getireceğini bildikleri için, sırtı kalın yurttaşlar her sabah sokağa çıktıklarında cesetlerle karşılaşmasınlar diye” (Yücel, 2008: 97).*

Zamanla olanağı olan herkes gökdelenlerde yaşamaya başlar. Yerleştikleri katlara göre de daha aşağıdakileri birer karınca gibi basit ve zavallı görmeye, kendilerinin onlardan daha üstün olduklarına inanmaya başlarlar.

“Olanağı olan tüm kenterler gökelenlere yerleşiyor, yerleştikleri katların yüksekliği oranında aşağılara ve aşağıdakileri küçük görüyor, yollarda oraya buraya seğirten insanları birer karınca olarak niteleyecekleri geliyordu. Ancak günler geçtikçe, aşağılara indikleri ve dünyaya herkesle aynı düzeyde baktıkları zaman da benzerlerini yine karınca gibi görmeye başlıyor, sonra yavaş yavaş eşleri, çocukları hatta kendileri de küçülmüş birer karıncaya dönüşmüş gibi bir duyguya kapılıyor, bir an önce yukarıya, gökdelenlerine dönmek dönmek istiyorlardı” (Yücel, 2008: 210).

Şehir aynı büyüklükte evler, aynı boyda kaldırımlar ve yollar ile kaplandığı için arabayla ya da mekik denen uçakla ne kadar yol alırlarsa alsınlar yerlerinde sayıyorlarmış gibi düşünmektedirler.

“Öte yandan hemen her yerde aynı yükseklik, aynı genişlik, aynı yapılar ve aynı kaldırımlarla karşılaştıklarından ne kadar yürürlerse yürüsünler, zırlı arabalarını ne kadar hızlı sürerlerse sürsünler, mekikleriyle ne kadar yükselirlerse yükselsinler, hep aynı yerde sayıyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyorlar, kolay kolay da bu duygudan sıyrılamıyorlardı. Bir inişten aşağı inmek ya da bir yokuştan yukarı çıkmak bir düş olup çıkmıştı nedense” (Yücel, 2008: 211).

Gece romanında bir zaman sonra kimse öldürölmez olur. Fakat artık insanlar bir ot gibi hareket etmekte ve yolda karşılarından gelen kişileri bile görememektedirler. Dışarıda işi olan insanlar sadece varacakları yere odaklanmakta ve bunun dışındaki hiçbir şeyi görmemektedir. Yazar, insanların birbirini görmemekten ziyade göz yuvalarının içinde göz olmadığını belirtmektedir. *“Boş gözlü diyorum ya; birbirlerine baksalar, göz*

yuvalarının içinde göz olmadığını mı görürlerdi, böyle bir tanım gereğince kör denmesi gereken bu insanlar? Gözümün önüne gelmiyor da değil: Birbirine bakan, birbirinin gözsüz olduğunu gören yaratıklar...” (Karasu, 2020: 199).

4.3.12. İletişim

Distopik kurgularda bireyler arasında iletişim yok denecek kadar azdır. Gerek casusluk olayları gerekse iktidarın ideolojik aygıtları ile bireylerin birbirlerine güven duyguları yok eilir. Herkesten şüphe duyan kişiler yalnızlaşır.

Gece romanındaki Güneş Hareketi’ne göre insanlar elden geldiğince baskı altında tutulmalı ve daraltılmış bir ahlak alanının sınırlarını aşmamalıdır. Toplumda yapmak istedikleri temizliği bir inanç haline getirirler.

“Bir temizlik gerek. Hareket’in amacı bu... Bu temizlik yapılmadan başka işler, nasıl olsa, gerçekleştirilemez. Bu temizlik, herkesi şuna inandırabilmeli: İçimizdeki kötüler, bozuklar, düşmanlar, ne ölçüde, ne çapta temizlik yapılsa gene de kolay kolay tükenmez; gene de pusuya yatıp uyuduğumuz, aldırıışsızlık ettiğimiz bir anı beklerler. Ondan ötürüdür ki sürekli bir uyanıklık içinde bunların en kımıltısını bile gözden kaçırmadan beklemeliyiz” (Karasu, 2020: 119).

Korku bu yolda kullandıkları bir araçtır. Özellikle gençlerin hem Harekete karşı güven duyması sağlanmakta hem de etraflarında düşmanları olduğu fikrine inandırılmaktadırlar. Bu şekilde hata yapmaları da engellenmektedir. Hareketinin ana amacı ise şu şekilde açıklanmaktadır: *“Özellikle gençleri bir büyük çelişki içine düşürmek... Bir yandan, en aşırı davranışlarında bile, korkacakları bir şey olmadığını, kimsenin onlara bir şey yapamayacağını duyurmak; bir yandan da kendilerine düşmanla kuşatılmış olduklarını düşündürmek. Saçma gibi gelebilir, ama korkunun işleyişini iyi bilenler, bunun hiçte saçma olmadığını iyi bileceklerdir”* (Karasu, 2020: 135).

Bu ortam insanları da birbirinden şüphe duymaya yöneltir. En güvendikleri kişin bile canlarını almak için bekleyen bir düşmanları olabileceğini düşünmeye başlarlar. Bu nedenle sadece geceden değil çevrelerindeki insanlardan da korkmaktadırlar. Bu da çevrelerindeki kişilerle olan iletişimlerinin daha da kopmasına ve yalnız kalmalarına neden olmaktadır. *“Bir anlamda herkes düşman... Düşmanım. Düşmanımız. Örneğin,*

kendi arkadaşlarımız, yandaşlarımız... İşkil, kuşku, yaşamımızın temeline koyduğumuz harç olmalı; yediğimiz ekmek, içtiğimiz su olmalı” (Karasu, 2020: 85).

Son Ada romanında toplanan başkanlık komitesinden matıların katliamına yönelik bir karar çıkar. Bu karardan sonra kimse kimse ile gözgöze gelmek istemez ve evlere dağılırlar. O günkü toplantıdan sonra adada çok büyük bir değişim gerçekleşir ve ada halkı arasındaki dostluk ve kardeşlikte bu toplantı ile bitmiştir. *“Adada ilk kez insanlar birbirinden utanıyor ve yolda karşılaştıkları zaman bile gözlerini kaçırıyordu. Toplantı dağılırken de hiçbir komşuluk ya da dostluk havası kalmamış, herkes bir an önce evine kaçıp saklanmak isteyen suçlular gibi dağılıvermişti; ne bir gülücük, ne bir baş selamı. Donuk bakışlar, asık suratlar...”* (Livaneli, 2023: 71).

Başkan gelmeden önce gününün büyük bölümünü birlikte geçiren ada halkı bir aileden farksızdır. Fakat artık bir sessizliğe, karanlığa bürünmüştür. Kimse kimse ile iletişim kurmamaktadır. *“Gecenin karanlığına gömülmüş olan adadaki hiçbir evden çıt çıkmıyor, bir süre öncesine kadar bahçelerden yükselen müzik ve kahkaha sesleri şimdi duyulmuyordu”* (Livaneli, 2023: 71).

Teknolojinin ilerlemiş olduğu *Gökdelen* romanında insanlar arasında iletişim hiç yok denecek kadar azdır. İnsanlar artık gökdelenlerde yaşamakta ve dünyaya yukarıdan bakmakta ve gidecekleri yerlere de mekik denen uçaklar ile gitmektedirler.

“Gül Tezcan İstanbul’un o güne kadar yapılmış en yüksek yüz elli üç gökdeleninden birinin sondan üç önceki katından, yani şöyle böyle beş yüz otuz beş metre yukarıdan bir şeyler seçebilirmiş gibi pencereye koştu. Küçük bir oyuncak adamın kendisi gibi kara bir oyuncak arabanın kapısını açtığını, hızla yaklaşan bir başka oyuncak adamın oyuncak arabanın arka koltuğuna yerleşmesini bekleyip kapıyı kapattıktan sonra, koşarak arkadan dolanıp ön kapıdan oyuncak arabaya girdiğini, iki saniye sonra da oyuncak arabanın hızla uzaklaştığını gördü” (Yücel, 2008: 15).

Can Tezcan’ın yılkı adamlarını hiç duymadığını fark eden arkadaşı Rıza Koç gerçek hayattan çok yüksekte yaşayan bu insanların duymamasını doğal kabul eder. *“Bir Diker gökdeleninin 127. katında yaşadığınız belli göğe çekildiniz artık, evden işe işten eve de havadan, uçakla gidiyorsunuz çoğu zaman; kısacası, siz artık bu ülkede yaşamıyorsunuz, dedi”* (Yücel, 2008: 94).

Can Tezcan her gün işe uçak ile gidip gelmesine rağmen Rıza Koç'un anlattığı yıllık insanlarını nasıl göremediğine anlam veremez. Bundan sonra kuru dağlara, tepelere daha dikkatli bakmasını söyler Rıza Koç. Teknolojiyi kullanarak her istediğini kolayca halleden üst kesim artık kendi yaşadığı ülkeye bile yabancılaşmış ve iletişim denen unsuru unutmuştur. Gül hâlâ böyle bir şeyin gerçek olabileceğine inanmadığını söyleyince de Rıza Koç: *“Her şeyinizi bilgisayar aracılığıyla görüp hiçbir yere çıkmazsanız, canınız çıkmak isteyince de Londra’da Fransa’da alırsınız soluğu, hiçbir şey göremezsiniz ama memleket yıllık adamlarıyla dolu. Ayrıca işin gerçeğine bakarsanız, hepimiz yıllık adamlarıyız”* (Yücel, 2008: 101).

4.3.13. Geçmiş ve Gelecek

Distopik kurgularda toplumun geçmişini hatırlaması istenmez. Çünkü geçmişini hatırlayan kişiler içinde bulunduğu şartlar ile o süreçleri değerlendirmeye girecektir. Geçmişe dair tüm yazılı kaynaklar yok edilmeye çalışılır ve bireylere unutturulur. Tarih yeniden yazılır fakat bunu çoğu zaman toplum dahi fark etmez.

Adada martı saldırılarının sona ermesinden sonra artan yılanlar ada halkının hayatını yaşanmaz bir hale getirir. Fakat ada halkı tüm bu yaşanan olumsuz durumlara kimin neden olduğunu unutmuş durumdadır.

“Ne acayip bir ada olmuştuk böyle. Başkan’ın adaya ilk gelişi ile yaptığı toplantılar, ağaçlarımızı budamalar, bakkalın zavallı oğluna atılan dayaklar, gördüğümüz hakaretler, martılara yapılan saldırılar unutulmuştur. İnsanların çoğu bu olayların alçak martıların hücumuyla başladığını hatırlıyordu. Sanki bir el gelmiş, bir gece ada halkı uykudayken herkesin hafızasını silmişti. Onlara göre yazar şom ağızlilik etmiş ve başımıza bu felaketlerin gelmesine neden olmuştu” (Livaneli, 2023: 128).

Çöplüğün Generali romanında bazı bilgilere kimse erişememektedir. Şehrin haritaları dahi gizli tutulmaktadır. İletişim teknolojisinin bu derece arttığı bir çağda neyin kimden gizlendiğine bir anlam verilememektedir.

“Arkadaşımsa benim şaşkınlığıma şaşırdı. “Yapma! Anladık bilim adamısın, ama hangi uzak galakside yaşıyorsun sen? Gizlilik her zaman vardır. Belki de hiçbir zaman bu günkü kadar yoğun olmamıştı. Bizden önceki kuşaklar iktidarların gizlilik zırhına bürünmelerine karşı saydamlık için mücadele vermişler. Onlar hiç değilse farkındalarmış olayın. Sonra saydam toplum düzenine geçilmiş, yani Merkez için herşey saydamlaşmış, ama bizler için değil. Mesele şu ki, bizler huzur ve güvenlik uğruna bazı soruları sormaktan vazgeçtik, razı olduk. Kim, neyi, neden gizliyor; sırların sahibi

kim? Böyle sorular soranlar kalmadı artık, kimsenin urourunda değil” (Baydar, 2009: 158).

Yaşanan büyük patlama ile ilgili karanlık kalmış noktalar da vardır. Olay çok yakın bir tarihte olmasına rağmen hatırlayan kimse bulunmamakta, geçmişe dair hiçbir bilgi yer almamaktadır.

“Tek bir tanıklık., sonrasında neler olduğuna dair tek bir canlı röportaj, bir gazete yazısı yoktur. Yeni Kent'in kuruluşu konusunda da öyle. Oysa binlerce yıl öncesinde olmadı bunlar, babalarımızın çocukluğunda, dedelerimizin döneminde oldu. Ustelik, sen benden daha iyi bilirsin, bilim öylesine ilerledi ki, geriye doğru binlerce yıl değil on binlerce yıl gidebiliyor, somut bilgi ve kanıtlar elde edebiliyoruz. Tabii erişim engellenmemişse” (Baydar, 2009: 159).

Çöplüğün Generali romanında geçmişte neler olduğunu araştıran kişiler geçmişlerine dair hiçbir yazılı belge dahi bulamaz çünkü her şey yok edilmiştir.

“Tarihin belleğinden silinmiş bir zaman parçası ya da sanki insanlar, canlılar, hatta mekânlar yokmuş da sadece somut fiziksel olaylar varmışçasına yansıyan tuhaf bir anlatım. (...) Gazeteci dostum, işin en kısa özeti şu: Bu şehrin tarihinde, gelecek kuşakların bilmesi istenmeyen, hatırlanmaması için tüm belgelerden silinmiş, çıkarılmış, yok edilmiş bir kesit, tuhaf bir zaman dilimi var. Burada birşeyler olmuş, muhtemelen korkunç birşeyler; bilen, gören, hatırlayan kalmasın istenen bir şeyler” (Baydar, 2009: 205).

Distopik türlerde karanlık bir gelecek çizilir. Gece romanında insanların sadece içinde bulunulan zaman dilimine değil gelecekte de artık bir umutları kalmamıştır.

“Belirsiz bir geleceğin belirsiz bir erinde yitilip gidileceği kaygısı içinde, değil yalnız kendini, ya da eşini dostunu, evindeki hayvanını bile onulmaz bir derde tutukmuş gibi görmeğe alışmıştı. Olumsuz hastalıklarda da hekime gidilir, çare aranır, çırpınılır; umut ya da bir çeşit umutsu duygu yitirilmez, ya da, yitirilmemiş gibi davranılır. Gene de bilinir ki insanların böyle bir korkuya, böyle bir kaygıya kapılabilmesi için kapılabilmesi için, insanlardan umudu kesmiş olmaları gerekir; her şeye karşın umudunu yitirmemiş gibi görünse de, bir şeyler yapmağa uğraşır görünse de” (Karasu, 2020: 30).

Son Ada romanında ada halkının da yaşadıkları karanlık ortamın biteceğine ve her şeyin daha iyi olacağına umutları kalmamıştır.

“Gece yatakta Lara sessizce ağladı, gözyaşları yine yatağını ıslattı. Sonra son derece umutsuz bir ses tonuyla adayı terk etmemizi önerdi. “Gidelim buradan!” dedi. “Artık, burası bir ada değil bir toplama kampı!”

“Nereye gidebiliriz ki!” dedim. Artık her yer kamp. Hem burada martı öldürülüyorsa, orada da insna öldürülüyor. Geldiğimiz şehird bizi daha iyi şartların beklediğini mi sanıyorsun!” Lara cevap vermedi, omuzlarının sarsılmaya devam ettiğini gördüm. İçim parçalandı ama elimden ne gelirdi ki!” (Livaneli, 2023: 89).

Son Ada romanında gelecek diktatör yönetimlerin demokrasi adı altında dünyayı yok edecekleri belirtilmektedir. Başkan adaya gelir gelmez bir kurul oluşturur ve ada ile ilgili kararları demokrasi ile alacaklarını belirtir. Fakat aslında yine kendi istedikleri olmaktadır. Yavaş yavaş artan kötülük bazen fark edilmez. Bu nedenle yapılan ilk haksızlıkta karşı gelinmesi gerektiği vurgulanır.

Gece romanı yine korku ve şiddetin hakim olduğu totaliter yönetimlerin gelecekte nasıl bir hal alacağı konusunda bireyleri uyarmaktadır. Romanda her satırda bireylerin yaşadıkları korku durumu hissedilmektedir.

Çöplüğün Generali romanı da korkunun hakim olduğu distopik bir kurgudur. Patlamalar, bulunan ceset torbaları, hakkını savunma durumunda susturulan insanlar, değiştirilen geçmiş, bir topluma unutturdukları ile gelecekteki karanlık süreci resmetmektedir.

Y romanında ise kadınlardan oluşan bir dünya sunulmaktadır. Yüzyıllar boyu erkeklerin yaptıkları işkenceler, kötülükler bir anda yok olmuştur. Bir halkın beynine korku durumunun nasıl yerleştirileceği çok net bir biçimde verilmiştir. Bu dünyada insanların erkek kelimesine bile tahammülleri yoktur. Hiç görmedikleri bir canlıdan nefret etmektedirler. Hatta bu nefretleri on yaşında olan Constantine’in öldürülmesini isteyek düzeye varmıştır.

Gökdelen romanında ise ilerleyen teknoloji, durmaksızın devam eden doğa katliamları ile bizleri nasıl bir sonun beklediğini göstermektedir. Teknolojinin hayatımızı kolaylaştırmak için getirdiği olumlu özelliklerin yanı sıra götürdüklerine, her alanda görülen özelleştirmeye bir son verilmediğinde olabilecekler anlatılmaktadır.

4.3.14. Eşitlik Kavramı

Distopik türlerde toplumsal bir hiyerarşinin olduğu görülmektedir. Bu toplumun üst basamağında yer alan kişilerin sahip olduğu haklar sınırsız iken alt basamağında bulunan kişilerin sahip olduğu haklar sınırlandırılmıştır. *Y* romanında eşitlik kavramının

geçmişten günümüze gelen bir saçmalık olduğunu, insanlar arasına eşitlik olamayacağını söylenir. *“Bir şaşkın cüceler dünyasında yaşadığımızı benden önce söyleyenler çok... Bizden önce... Eşitlik türünden saçmalar, bizi bu hale getirdi. Kuşkuya, işkile dayanan eşitlik mi olurmuş? Bir gün kurulabilecek tek eşitlik, ödevde, esleklikte, büyüklüğümüzün düşünde eşitliktir. Bize buyurana duyduğumuz sevgide eşitliktir”* (Karasu, 2020: 88).

Son Ada romanında Başkan, 1 Numaraya adanın sahibi varlıklı bir birey olduğu için onun diğerlerinden farklı davranması gerektiğini söyler. İnsanlar arasında eşitlik diye bir şey olmadığını bu nedenle de güçlüler arasında yerini alması gerektiğini öğütler. Onun beynini yıkayarak yanına çekmeyi başarır ve eşitlik konusundaki fikirlerini de şu şekilde dile getirir:

“Bunca servet ve isim sahibi bir ailenin oğlu olarak şu haline bak. Adadaki ayak takımına karışmış durumda yaşayıp gidiyorsun. Çünkü seni zararlı eşitlik fikirlerine, uyuşukluğa, haklarını savunmamaya alıştırmışlar. Oysa insanlar eşit değildir. Güçlüler ve zayıflar vardır; hayat da bunlar arasındaki mücadeleden ibarettir. Sen güçlüler arasında yerini almalısın. Sen servet sahibi bir insansın ve ona göre davranman gerekir. Eşitlik, dostluk, demokrasi... bunlar hep zayıfların uydurduğu saçmalıklar. Çünkü onların yaşayabilmek için bu tür kavramlara ihtiyacı var. Güçlünün ise tek bir istegi vardır: daha fazla güç!” (Livaneli, 2023: 67).

Bu sözlerden sonra 1 Numaranın davranışlarında birtakım farklılıklar olur. Artık ada halkı gibi giyinmemekte ve onlarla zaman geçirmemektedir.

Gökdelen romanında Can Tezcan'ın yanında çalışanlardan Sabri Serin halk arasındaki eşitsizliği şu örnekle açıklar: *“Bugün Türkiye’de bir milyon dolarlık bir alacak davası açabilmek orta halli bir araba parası. Bu durumda insanlar ya haksızlıkları sineye çekmeyi seçiyorlar ya da haklarını başka yollardan aramayı”* (Yücel, 2008: 148). Can Tezcan yargının bu derece pahalı duruma getirilmesinden rahatsız olmaktadır. Sabri Serin ise yargının zaten uzun zamandır pahalı olduğunu, sahip oldukları kuruluşun bu tarz ufak işlerle uğraşmadıkları için farkına varamadıklarını söyler. *“Yargının artık kodamanlar, yani en büyükler, en zenginler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekte yoğunlaşması istendiği, büyük uzlaşmazlıkları çözmekte yoğunlaşması istendiği, büyük uzlaşmazlıkları çözmenin ücreti de yüksek olduğu için. Biz bu son yıllarda neden böyle büyüdük, neden böylesine çok kazandık ki?”* (Yücel, 2008: 165). Sabri Serin son yıllarda yargıya başvuranların sayısının çok düşük olduğunu söyler. *“Son yıllarda neredeyse tek bir sınıf*

başvuruyor yargıya kodamanlar (Yücel, 2008: 166). Can Tezcan bunun nedenini sorduğunda ise Sabri Serin: “*Neden olacak? Yüzyıl başındaki öngörülerin tersine, ülke nüfusu hızla azalmaya başladı, yargı gittikçe pahalılaşırken, insanların geliri hızla düştü; bu yüzden, sıradan insanlar sorunlarını başka yollardan çözümlemeyi yeğler oldular*” (Yücel, 2008: 166).

Şehrin gökdelenlerde oluştuğu görülmektedir. Bu gökdelenlerde varlıklı, toplumun en zengin kişileri yaşamaktadır. Kara ile herhangi bir bağlantısı olmayan bu kişiler dışarıda bir işleri olduğu zaman da gökdelenlerin tepelerinde duran mekikleri ile gitmektedirler. Her daim yukarıda olan bu kişilerin halk ile aralarında herhangi bir bağ kalmamıştır. Hatta gökdelenin tepesinden aşağıdaki insanlara baktıklarında onları bir nokta olarak görmektedirler. Görülme, önemsenmeyen, ekonomik olarak iyi durumda olmayan hatta bir nokta olarak nitelendirilen kişiler ise aşağıda, sokaklarda hatta doğada bulunmaktadır. Çoğu bir iş bulup iyi kötü hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Onlar kadar şanslı olmayan çoğu kişi ise doğada dağlarda ovalarda yiyecek aramakta, buldukları şeyleri yiyerek hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Yılkı adamları olarak adlandırılan bu kişilerin arasında eğitilmiş olanlar bile vardır. Artık hizmet etmediği için doğaya bırakılan canlılar gibi bu kişiler de yeterli ekonomik duruma sahip olmadıkları için adeta doğaya bırakılmışlardır. Durmadan yükselen binalar yüzünden doğa talan edilmiş, çoğu canlı türü yok olmuştur. İnsanlar artık doğada bile yiyecek bulmakta zorlanmaktadırlar. Tüm kurumların özelleştiği bu ülkede buğday bile sadece zenginlerin bulup yiyebileceği bir madde olmuştur

“Gül Tezcan İstanbul’un o güne kadar yapılmış en yüksek yüz elli üç gökdeleninden birinin son üç önceki katından, yani şöyle böyle beş yüz otuz beş metre yukarıdan bir şeyler seçebilirmiş gibi pencereye koştu. Küçük bir oyuncak adamın kendisi gibi kara bir oyuncak arabanın kapısını açtığını, hızla yaklaşan bir başka oyuncak adamın oyuncak arabanın arka koltuğuna yerleşmesini bekleyip kapıyı kapattıktan sonra, koşarak arkadan dolanıp ön kapıdan oyuncak arabaya girdiğini, iki saniye sonra da oyuncak arabanın hızla uzaklaştığını gördü” (Yücel, 2008: 15).

Sabri Serin, ülkede tek bir tür yılkı adamı olmadığını, belli düzeylerde yılkı adamlarının olduğunu söyler.

“Oysa çok iyi bilindiği gibi, bugün ülkemizde okuryazar oranı, 21. yüzyılın ortalarındakinden daha düşük neredeyse yarısı. Bugün Türkiye’de

ilkokulda bir çocuk okutmak bile yurttaşların büyük çoğunluğu için olanaksız bir şey, iyi bir işçinin kazancının iki buçuk katı para gerektiriyor, çünkü tüm okullar özel, özel okulların patronları da tüm patronlar gibi en az çabayla en çok parayı kazanmak istiyorlar. İşçi çocuğunun karnını iyi kötü doyurabiliyorsa da okula yollayamıyor” (Yücel, 2008: 165).

Hatta çoğu ailenin örgütlenip çocukları kendileri eğitmeye çalışır. Onlara okuma yazma ve temel matematik işlemleri öğretirler. Fakat bu kadarı da böyle bir ortamda iş bulmaya yetmez insanlar iş bulamayınca da göç eder.

“Şimdi göç yönleri tersine döndü, efendim, yoksul insanlar artık Batı’ya değil Doğu’ya, Afganistan’a, Pakistan’a, Rusya’ya gidiyorlar. Öyle anlaşıyor ki oralarda iş olmasa da ot bulmak daha kolay. Aramızda yaşamayı sürdürenler de var kuşkusuz, ama toplum yaşamının dışında kalan insanlar bunlar. Öteki yoksulların, yani hala iyi kötü bir işi ya da ufak bir emekli aylığı bulunanların, yani ananın, babanın, kardeşin sırtından” (Yücel, 2008: 169, 170).

Rıza Koç, sık sık arkadaşı Can Tezcan’ı ziyarete gelir ve bu ziyaretler genelde gece gerçekleşmektedir. Can Tezcan ise bu gece ziyaretlerini tehlikeli bulur. Rıza Koç ise onu ülkeden haberi olmaması ile suçlar. *“Gecenin bu geç saatlerinde sokaklarda tek polis göremezsin. Polisler yalnız sırtı kalın kenterleri korur, sırtı kalın kenterler de bu saatlerde sokaklarda dolaşmaz; ortalıkta kenterler yoksa polis de yoktur” (Yücel, 2008: 233).* Rıza Koç zengin kesimleri yerden yere vurmaya da devam eder. *“Sırtı kalın kenterler mekikleriyle yukarılarda dolaşırlar; indikleri zaman da yüksek yerlere gökdelenlerinin tepesine inerler, gökdelenlerin tepesindeki barlarda eğlenirler” (Yücel, 2008: 233).* Gül Tezcan ise çoğu zenginin gece araçlarıyla yavaş bir şekilde gezdiğini hatta insanların yanında durduğunu gördüğünü söyler. Rıza Koç ise bunun farklı bir amacı olduğunu hatırlatarak anlatmaya başlar:

“Hiçbir yasal işi bulunmamasına karşın kentte kalmayı sürdürüp geceleri dolaşanlardır bunlar. Her tür kirli işi yaparlar, adam öldürürler ama başlıca işleri kadın ve oğlan pazarlamaktır. Kadın dediysem, sözün gelişi, ortalama yaş on ikilere, on birlere kadar inmiş görünüyor. Bu da korkunç bir şey: kısa zamanda posası çıkar bu çocukların sonra da yılık adamlarına katılırlar” (Yücel, 2008: 234).

Çöplüğün Generali adlı romanda çöp toplayan bir çocuk yanıklar içerisinde hastaneye getirilir. Son dönemlerde bu tarz olaylar artmıştır ve nedeni de bilinmemektedir. Doktor ameliyata giderken bu tarz olaylarda hep fakir çocukların yaralandığını düşünmektedir.

“Kötü şeyler hep yoksulların, kadersizlerin mi başına gelir? Başkası ben olabilirim, benim de başıma gelebilir. Hazırlıkları tamamlayıp ameliyathaneye girerken, son günlerde üst üste gelen benzer vakaları düşündü: hepsi çocuk yaşıta, hepsi nedeni bilinmeyen bir patlamanın ya da zehirlenmenin kurbanı. Ve hepsi yoksulluk ötesi yoksul, kara gözlerine acı ve hüznün oturmuş sarı benizli, kavruk, sıska, çocuklar...” (Baydar, 2009: 43).

Çöplüğün Generali adlı romanda yaralanan çocuk ameliyattan sonra birkaç gün hastanede kalması gerekse de hastaneden kaçır. Doktor ise onunla ilgili aklından geçirdiklerinden dolayı pişmanlık duyar. Kendi üstüne titreyerek büyüttüğü ve tüm ihtiyaçlarını giderdiği oğlu gelir aklına.

“Estetik ameliyat yaptıracak hali yok ya! Böylece de sürdürebilir yaşamını. Sonra bir an durdu, içini yokladı: bir hacağı kesik, yüzünün bir yanı yanık yarası, bir eli damarlardaki ağır hasar yüzünden çolak, sağır ve dilsiz bir çocuk... Birkaç yıl sonra delikanlı, sonra genç bir adam ve sonra yaşlı bir insan. İnsan... İnsan... Utandı, çok utandı. Kendine kızdı, el bebek gül bebek büyüttüğü, gözündeki hafif şehlalığı gidermek için bebekliğinden beri olmadık yöntemler, olmadık paralar dökerek çabaladığı oğluna kızdı” (Baydar, 2009: 48).

Bir gazeteci şehrin en büyük çöp tenekesinin kaymaya başlayıp gecekonduları tehdit eden bir buyut aldığını haber yapar. Şair bir arkadaşı da ertesi gününunla birlikte görmek istediği söyler ve giderler. Burayı bir film gibi izlemeye başlarlar. *“Şehri çepeçevre saran varoşlardan da farklı, -daha yoksul denemez- sanki bir başka dünyaya ya da fantastik bir film platosuna aitmiş izlenimi doğuran bir yerdi burası”* (Baydar, 2009: 94). Evler ve çocukların hali içler acısıdır. Sürekli görmesden geline bu dnyayı daha yakından incelerler. *“Çocuklar yarı çıplaktı. Giyinik olanları örten çaputlar, eski giysilerden çok yırtık krepon kâğıtlarını andırıyordu. Korkunç ve acıklı bir masal filminin, toprağın yedi kat altında yaşayan ve gelip kendilerini kurtaracak kahraman prensi bekleyen esir çocuklarına benziyorlardı”* (Baydar, 2009: 94). Buraya dökülen çöpler yüzünden mahalledeki ağır koku dayanılacak düzeyde değildir.

“Mahallenin dört bir yanında, salaş kulübelerin damlarında, çitlerin üzerinde, yolların kenarında, her yerde plastik torbalar uçuşuyordu. Kuru, küflü ekmek parçaları, çürümüş meyve, sebze, kokuşmuş yemek artıkları gibi değerli çöplere yaklaştırılmayan keçiler naylon torbaları kemiriyor; uyuz, sıska itler kaçırdıkları kuru kemikler, leşe dönüşmüş sakatat parçaları ve kuru ekmek dilimleri için birbirleriyle dalaşıyordu. Koku dayanılmazdı. İnsan önce ağzını burnunu kapatıyor, bağulacak gibi oluyor, bir an önce buradan kaçmak, temiz havalı bir yer bulup nefes almak istiyordu; ama koku her yerdeydi, kurtuluş yoktu” (Baydar, 2009: 95).

4.3.15. Gerçeğe Kör Olan İnsanlar

İnsanlar olayları işlerine geldiği gibi görmekte, inanmak istediklerine inanmaktadırlar. Gerçeği görüp aydınlanmayı bir yana ittiklerinde artık dünyayı işlerine geldiği gibi görmeye başlarlar. Olayın farkına vardıklarında ise çöken karanlık bir daha aydınlanmaz. Bu süreçte yaşanan olayları doğru bir şekilde algılayan ve ülkeye çöken karanlığın her geçen gün arttığını fark eden insanlar da vardır. Böyle bir ortamda yaşayan Düzeltmen'in yalnızlığından bahsedilmektedir. Düzeltmen her geçen gün artan bu karanlığa nasıl engel olunabileceğine yönelik çareler düşünmektedir. Karanlığın içinde varlığını koruyan tek şey dildir.

“Düzeltmenin yalnızlığı küçümsenir gibi değil; hele gece indikten sonra. Gecenin yere doğru aktığını görmüştür penceresinden: Önce çukurlara, özellikle, gecenin işçilerince kazılmış çukurlara; sonra ovaya dolduğunu görmüştür. İzlemiştir saniye saniye. Işığın azar azar söndüğünü görmüştür yeryüzünde; evlerin pencerelerinde daha yanmadığını görmüştür” (Karasu, 2020: 23).

Denetmen çantasına ne zaman konduğunu bilmediği bir not alır ve kendisini bekleyen araç ile Yargılamalar Bankalığına götürülmek üzere evinden alınır. İçinde oluşan korkuyu bastırmaya çalışır. Fakat bu duruma karşı çıkmayı bile düşünmez. *“Adı belki de Sevinç olan o kadın, bu sabah beni gelip evimden aldı, kendisiyle bir yere gitmem gerektiğini söyledi. Korkmamağa çalıştım gitmeme demeyi düşünmedim bile. “Siz kimsiniz” diye sormak, ancak kapının önünde beklettiği araba yola çıkıp iyice hızlandıktan sonra usuma gelebildi”* (Karasu, 2020: 36).

Son Ada romanında ada halkı başkanın varlığını her geçen gün hissetmektedir. Martılara karşı yapılanlardan sonra günlerce martı sladırları devam etmiştir. Adada martı saldırılarının sona ermesinden sonra ise artan yılanlar ada halkının hayatını yaşanmaz bir hale getirir. Doktorun elinde yeterince ilaç ve serum olmadığı içi yılan sokması sonucu ölenler olur. Başkanı bekleyen teknede yeterince ilaç olmasına rağmen bunu insanlar için kullanmaz. Fakat insanlar buna rağmen Başkan'a toz konduramaz ve gerçeği görmemekte ısrar ederler.

Tilkilerden kurtulmak için adada kontrollü bir yangın çıkarılır ve yangından kaçan tilkiler vurulur. Fakat ada halkı kendini bu rüyaya o kadar kaptırı ki rüzgârın yangını daha da büyüteceğini hesaba katamaz ve kendi elleri ile adanın ve evlerinin yok

olmasına neden olurlar. “Adalılar korku dolu gözlerle, içine düştükleri dehşet duygusundan akıllarını kaçırarak hale gelerek evlerinin teker teker yok oluşunu izliyordu. Yapacak hiç ama hiçbir şey yoktu” (Livaneli, 2023: 161).

Gerçeğe kör olan insanlar *Gökdelen* romanında da bulunmaktadır. Moloz yığınları ile tek bir ağaç bırakmayan, toprakları işlenmez hale getiren Temel Diker’in bir gökdelen dairesinde oturabilmek için insanlar birbiri ile yarışmaktadır. Yerleştikleri katlara göre de daha aşağıdakileri birer karınca gibi basit ve zavallı görmeye, kendilerinin onlardan daha üstün olduklarına inanmaya başlarlar.

Çöplüğün Generali romanında da bazı şeyler sürekli tekrar edilmekte ve halkta bunları görmektedir fakat insanlar için artık kötülük olağan bir hal almıştır.

"Belki de hepimiz, herşeyi seziyoruz, biliyoruz. Ama gözümüzü, kulağımızı kapatıyoruz. Görmüyoruz, duymuyoruz; çünkü görüp duyarsak birşeyler yapmamız gerekecek. Ve konuşmuyoruz; çünkü korkuyoruz. Canavarın kuyruğuna yapışmıyoruz. Aman bırakın, sakın uyandırmayın canavarı, diye bağıriyoruz dışardan. Canavarı yakalamaya çalışır gibi yapanların kim olduğunu, neye hizmet ettiklerini de bilmiyoruz" (Baydar, 2009: 81).

Medyanın durmadan ölüm, patlama, bomba haberlerine belli bir zaman sonra insanlar duyarsızlaşmakta ve bunları normal olarak algılamaya başlamaktadır.

Gazeteleri oturduğu bankın yanına bıraktı. Kanıksamak, diye söylendi kendi kendine; silahlara, ölümlere, patlamalara, cinayetlere, pisliğe kanıksıyoruz. Sözde duyarlı olduğunu iddia eden ben de kanıksıyorum. Bu yetmiyor; kaçmaya, bilmemeye, görmemeye çalışıyorum. Demin İhtiyar Balıkçı'nın telaşıyla dalga geçiyordum, bu günlerde oluyor böyle şeyler, diyordum ona. Oğlu haklıydı; onun Allahın gazabı, Allahın cezası dediğine, aymazlığımızın, pas tutmuş yüreklerimizin, vicdanlarımızın gazabı diyorum ben. Bu ülke, bu topraklar patlayacak, herhava olacak. Başladı bile işte. Yere göğe patlayıcı ekilmesini, bombaların fitillerinin çekilmesini, çöplüklerin patlamasını insanların öldürülmesini boş gözlerle seyreden, sonra da susup oturan, gördüklerini de unutinayı yegleyen insanlar ülkesi burası. Peki ya ben? Ben ne yapıyorum? Duymamak, görmemek, bilmernek için gazete okumaktan bile kaçınıyorum. Ne hakkım var ötekileri küçümsemeye?" (Baydar, 2009: 153).

Gece romanında herkesin onlar gibi görmesini sağlamak, benimsemeyenleri bulup ortadan kaldırmak ya da bu kişileri başkalarının gözlerini kullanmasını önlemede kullanmak Güneş Hareketi'nin amacıdır. Roman karakterlerinde O insanlara istediklerini nasıl yaptırdıklarını ve yaptıklarını kimse fark etmeden nasıl kapattıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

“Biraz gizemli, biraz şiirli bir şey göster insanlara; unuttukları, gömdükleri duyguları, duyarlılıkları, içtenlikleri biraz kışkırt; ne zamandır geride bıraktıklarına inandıkları birtakım çocukluk korkularını, kaygılarını, çekingenliklerini karıştırıp bulandır; ondan sonra da istediğini yaptır onlara. Açıkça görülecek tutarsızlıklar görülmez, ortaya çıkması istenmeyecek birtakım dolaplar, düzenler, hani biri görüverecek, söyleyecek olsa bile, iftira, çamur karalama diye yadsınır. Böyle iftiralar eden karaçalıcılar yerden yere vurulur. Öldürülür belki de. Oysa bu adamcağızlar, bir şeylerin ardında bir şeyler görmüş, en azından sezebilmişlerdir. O kadar” (Karasu, 2020: 105).

4.3.16. Korku Kavramı

Tüm distopik metinlerde olduğu gibi, bu romanlarda da korku, tehdit ve insanlardaki karamsar ruh halini görmekteyiz. Hepsinde roman boyu karamsarlığın hâkim olduğu korku dolu bir gelecek çizilerek yaşanabilecek kötü durumlara karşı insanları uyarmaktadır.

Gece romanında Gecenin İşçileri başta bir isim olarak anılır, ardından tek tük duyulur görülür hale gelirler. En sonunda da vurma, kırma ve öldürme eylemlerine başlar hala gelirler. *“Gecenin işçileri başlangıçta ancak anlatılan, işitilen, konuşmalara konu olan birtakım kişilerdi; zaman geçtikçe tek tük görülür, duyulur hale geldiler; iyice ortaya çıkıp herkesi yıldırmaları, vurmaları, kırmaları, öldürmeleri ancak çok sonra, pek şu yakın günlerde bir gerçeklik oluverdi herkes için. Oysa ta başından beri herkes karnının içinde korkunun kıprandığını duymuş, herkes”* (Karasu, 2020: 59).

Başlara sadece adını duydukları bir durumun gerçek olmasından sonra insanlarda oluşan korku durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

“Ölümcül bir hastalığın kaçınılmaz sonucunu bekler gibi, her sabah uyanıp kendini yoklayan, “bugün de belki öyle geçecek. Çok acı çekmeyeceğim belki, belki bugünü de çıkaracağım” diyen, gece uykuya dalmadan önce sabahı birdaha görebileceği umudunu gönlünden atamayan hastalar gibi belirsiz bir geleceğin belirsiz bir yerinde yitilip gidileceği kaygısı içinde, değil yalnız kendini, ya da eşini dostunu, evindeki hayvanını bile onulmaz bir derde tutulmuş gibi görmeğe alışmıştı. Onumsuz hastalıklarda da hekime gidilir, çare aranır, çırpınılır; umut –ya da bir çeşit umutsu duygu- yitirilmez, ya da yitirilmemiş gibi davranılır; gene de bilinir ki...” (Karasu, 2020: 60).

Bir grup gece işçilerinin de insan olduğunu söyleyerek duyulan bu korkunun yersiz olduğunu düşünse de bir diğer grup bu kadar kolay can alabilen kişilerin insan

olabileceğinden artık şüphe etmektedirler. Çoğu kişi ise gecenin işçilerini anlamaya, davranışlarının altında yatan nedeni bulmaya çalışır. Çünkü bir insanın nasıl bu derece kötü olabileceğini anlayamamaktadırlar.

“Bir insanın bir insanı vurması, öldürmesi, genellikle, öfke, korku ya da baskıyla açıklanan, açıklanmak istenen bir iştir. Öfke, korku, baskı, kolaylıkla birbirine dönüşür, birbirinin kılığına girer; dışarıdan geleni içten, içten geleni dışarıdan gelirmiş gibi gözükür. Enin, benliğin altta kaldığı duygusunun, birer görünümüdür üçü de. Gecenin işçileri, hep altta kaldığı duygusuyla bunalmış insanlardan mı derlendi? Çocukluğundaki umacılardan kurtulamayan, sevdiklerini gönüllerince saramayan, etlerini istedikleri etler ile birleştiremeyen insanlar mıdır hep, bu işçiler” (Karasu, 2020: 61).

Bu ortam insanları da birbirinden şüphe duymaya yöneltir. En güvendikleri kişinin bile canlarını almak için bekleyen bir düşmanları olabileceğini düşünmeye başlarlar. Bu nedenle sadece geceden değil çevrelerindeki insanlardan da korkmaktadırlar. *“Bir anlamda herkes düşman... Düşmanım. Düşmanımız. Örneğin, kendi arkadaşlarımız, yandaşlarımız... İşkıl, kuşku, yaşamımızın temeline koyduğumuz harç olmalı; yediğimiz ekmek, içtiğimiz su olmalı”* (Karasu, 2020: 85).

Son Ada romanında Başkan adaya gelmeden önce ada halkı adeta bir ütopyanın içerisinde yaşamaktadır. İnsanların güven dolu, huzurlu bir hayatları vardır. Kimse bunu kendine bile itiraf edemese de adadaki gerginlik her geçen gün artmaktadır. Ada halkı artık her yeni güne huzurla değil kaygı ile uyanmaktadır. Başkan adaya geldikten sonra bir komite kurar ve kendisinin de yer aldığı bu kurulda ada halkının yararına olduğunu söyleği kararlar alınmaya başlanır. Fakat bu kararlar ada halkının yararını gözetmekten uzak daha çok onları hayatlarını kısıtlayıcı niteliktedir. Başkan acil olarak komitenin toplanacağını söyleyince 36 Numaradaki yaşayan karakter şunları söyler: *“Bu acil toplantılardan ne biçim yeni kararlar çıkacaktı kim bilir? Artık kimsenin içi eskisi kadar rahat değildi. Kıyılarda, gecenin karanlığına sığınmış, bahçelerinde, akşamüstü gezintilerinde fısıl fısıl bu konular tartışılıyordu”* (Livaneli, 2023: 59).

Başkan komitesinin en son aldığı karar adanın en güzel koylarını martıların işgalinden kurtarmak bunun için de bir martı seferberliği düzenleyip martıları tamamen yok etmektir. Fakat Başkan bu karara ada halkının razı olmayacağını görünce olayı onları yerlerinden etmekle korkutarak çözer.

“Bir şeyi unutuyorsunuz sevgili komşularım dedi. Bu ada sahipsiz değildir. Adanın sahibi ise yanınızda oturan arkadaşımızdır. Hepiniz buraya bir cömertlik sayesinde gelmiş durumdasınız. Evlerin sahibi sizsiniz fakat hala arazinin sahibi 1 Numara. Yani eviniz var, araziniz yok. 1 Numara çok centilmen bir adam böyle bir şey yapmaz ama istese herkese evini başka bir yere götür diyebilir. Bu nedenle herkesten önce, bu adanın sahibi olaran en çok söz hakkına hatta tartışmasız karar verme yetkisine sahip olan 1 Numarayı dinlemenizi öneriyorum” (Livaneli, 2023: 68).

Bu konuşma ile ada halkı evlerinin bulunduğu arazi üzerinde herhangi bir söz hakkına sahip olmadıklarını ve her an kanun zoruyla adadan atılabilecekleri hatırlatılmış olur. Martılar konusunda da herhangi bir söz hakkına sahip olmadıklarını son kararın yine 1 Numaraya ait olduğu belirtilir. Ada halkı çaresiz Başkan’ın martılara karşı açtığı savaşa katılmak zorunda kalır. Gördükleri zalimlik karşısında şaşırırlar.

“Başkan ve geri kalanlar yollarına devam ettiler. Bizler de arkalarından gittik ve bir gün önce gördüğümüz katliamın daha büyüğüne tanık olma bahtsızlığına uğradık. Martılar yine çığlık çığlığa uçuyorlardı. Yumurtalarını bırakıp bir an havalandıktan sonra içgüdüleriyle geri dönüyor ve kurşunu yiyerek kızıl kana bulanıyorlardı. Geride uçuşan tüyler bırakarak, iri ve patlak kırmızı toprak gibi denize düşüyorlardı.” (Livaneli, 2023: 91) Böylece kumsala kadar ilerlediler. Sonra bazı yumurtaları ökçelerinin altında ezmeye başladılar. Bulduğumuz yerden göremiyorduk ama yumurtaların içindeki yavruların topuklar altında parçalanışı korkunçtu” (Livaneli, 2023: 92).

Ada halkının yaşadığı korku durumu sadece Başkan’a yönelik değildir. Martılar da artık onlara adayı yaşanmaz bir hale getirmiştir. Sürekli yaşanan martı saldırıları sonucu kırılan camlar ile ada savaştan çıkmış gibi bir görünüme bürünmüştür. İnsanlar artık dışarı çıkmaya dahi korkmaktadırlar.

“Çaresizlik herkesin elini kolunu bağlıyordu. Kafalarına geçirdikleri tencerelerle hızlı hızlı yürüyen, arada bir bu tencereleri bir miğfer gibi kenarlarından tutarak başlarını havaya kaldıran, korku içinde martıların gelip gelmediğini kollayan adamlar için hayat bütün çekiciliğini yitirmişti. Kıyıya toplanan insanlar, denize dalıp çıkan, havada pike yapan martıları nefret dolu gözlerle izliyordu. Geceleri fısıl fısıl martıları imha konuları konuşuluyordu” (Livaneli, 2023: 114).

Martıların yaşattığı korku durumunun bitmesinden sonra adada artan yılanlar da halkın yeni korkulu rüyası olmaktadır. Artık insanlar evlerinde bile güvende olmadıklarını düşünmekte ve bu zulüm sürecinin verdiği korku ile ellerinden geleni yapmaktadırlar. *“Her an her yerden bir tehlike çıkaca gibi geliyordu. Yatağın altı,*

dolapların içi, banyoda asılı duran havlu, taflanların arası, pergoların tahtaları gibi her gölgeli, kuytu yer, zehirli düşmanın çöreklenip bizi beklediği bir pusu olabilirdi” (Livaneli, 2023: 126).

36 Numara ve Lara gerçekleri görmesine, artık adanın yaşanmaz bir yer olduğunu fark etmesine rağmen adadan gidemezler. Ada dışındaki hayatın onları daha çok korkuttuğu görülmektedir.

“ Belki bizim de bu adadan kaçmamız gerekiyordu ama bu adadan gitme fikri fena halde korkutuyorfu bizi. Bunca yılın rahat, asude hayatından sonra ikimizi de bir yerlerde iş bulması, çalışması gerekti. Şiddet dolu kentlere nasıl uyum sağlayacağımız bir yana, er ya da geç Lara’nın izine rastlayacak kocasından nasıl korunacaktık? Bunları düşündükçe yılanlara rağmen adada kalmaya karar veriyor, ertesi gün buranın da yaşanmaz olduğu düşüncesine kapılıyor böylece günlerimizi tereddüt içerisinde geçiriyorduk” (Livaneli, 2023: 139).

Her daim huzur buldukları ve orada oldukları için şükrettikleri ada bile artık bu halk için yaşanmayacak bir yer haline gelmiştir. 36 Numara gidip saatlerce izlediği denizi bile artık korkunç bulmaktadır. *“Son günlerde adamızı çevreleyen deniz bile gözüme korkutucu gelmeye başlamıştı. Eskiden kıyıya oturup zevkle seyrettiğim gelgitler, yedi dalgadan birinin büyük olduğunu sayma oyunları şimdi içimi ürpeltiyor, denizin salınışında da bir zalimlik bir tehdit seziyordum. İçimdeki kaygı dozu arttıkça, ben de denizin parıltılı yüzeyini değil, karanlık derinliklerini düşünmeye başlamıştım” (Livaneli, 2023: 140).*

Ada artık insanların yanı sıra diğer canlılar için de yaşanmaz bir yer halini almıştır. Tilkilerin ölmesi ve yılanların daha fazla artmaması için ormana zehirli etler bırakılır. Bunlar ile sadece tilkiler değil ormanda yaşayan diğer canlılar da zehirlenir. Ada ölür solur hale gelmiştir.

“Ölü tilkiden, tavşandan, keklikten, kaplumbağadan, serçeden, sansardan, çakaldan geçilmiyordu. Avcılar hergün ölü tilki topluyor, getirip iskelenin meydanına yığıyorlardı. Yine de onlara yetmiyordu bu kadar ölüm. Sanki sadece ölüm solur, ölümden medet umar, ölüm konuşur olmuşlardı. Kan görmeden geçirdikleri gün, gün değilmiş gibi korkunç bir iseri içine girmiş olan bu adamlar, bir zamanlar bizim adamızın o güler yüzlü, sakın sevecen, insanları mıydı?” (Livaneli, 2023: 158).

Y romanı kadınlardan oluşan bir ülkede geçmektedir. Bu ülkede evlilikler de yine kadınlar ile olmaktadır. Roman, İliada ve Arendi'nin kapısının önüne bir erkek bebek bırakılması ile başlamaktadır. O gün kapılarına konan bu bebek erkektir. İkisi de kapılarına konan bu bebek ile korkudan ne yapacaklarını şaşırırlar. Polise gitmeleri durumunda olayın daha da büyüyeceğini düşünürler. Çünkü dünyaya yüzyıllardır bir erkek bebek gelmemiştir.

“Polise gitmemiz gerektiğini konuşuyorduk -bir aylık bir bebeği tanımadığı birilerinin kapısına bırakıp kaybolan annenin- annesi olduğunu varsayıyorduk bulunması gerekiyordu, herhangi bir bebek olsa bile ciddi bir durumdu bu. Constantine'in özelindeyse dünya çapında bir olaydan söz ediyorduk. Beni korkutan da buydu, polise gittiğimiz anda Constantine'i bizden alırlar, kendi ailesine asla vermezler, ortalık birbirine girer ve büyük olasılıkla Constantine ya devlet ya da gizli ve özel güçlerden biri tarafından öldürülürdü. Rektifikasyondan bu yana geçen 147 yılda pek çok şey kökten değişmişti elbette amagariptir; güç kullanan, üzerine güç kullanılan ve gücü kutsayan denklemde kayda değer bir değişiklik olmamıştı. Devlet aygıtının neler yapabileceğini bilecek kadar kafamız çalışıyordu” (Akaş, 2018: 14).

Ailece vakit geçirdikleri bir gün Constantine “ben erkek miyim?” diye sorar. Arendi korkudan ne diyeceğini şaşırır. *“Başka zaman olsa seveceğim, şimdiyse bir korku filminin çılgılık öncesi sahte sakinliğini çağrıştıran bir yerdi burası”* (Akaş, 2018: 41) İliada onu koruyabilmeleri için bu durumu herkesten saklaması gerektiğini anlatır. Eğer erkek olduğu öğrenilirse onu ailesinden alıp farklı testlere tabi tutacaklarından hatta öldüreceklerinden bahseder. *“Senin erkeklik organlarıyla doğduğun öğrenilirse bilimciler seni incik cıcık incelemek, testler, deneyler yapmak isteyecek, okulunu, arkadaşlarını, evini, bizi bırakmak zorunda kalacaksın. Devlet seni bir araştırma merkezine kapatacak ve her tarafına iğneler batıracak, makinelere bağlayacak”* (Akaş, 2018: 43).

Constantine başarıları ile birçok ilke imza atar, okulunun adının da duyulmasını sağlar. Buna rağmen Constantine'in çevresinde ve davranışlarında değişiklikler olur. Ders çalışmayı bırakır, eve geç gelmeye, yaşına uygun olmayan karanlık tipler ile görüşmeye başlar. Okulda erkek olduğunu söylediği arkadaşları olur. Durumun ciddiyetini öğrenen İliada, Costantine ile konuşmaya ona durumun ciddiyetini, korkularını anlatmaya çalışır. *“Constantine ne yapmaya çalışıyorsun? Alıp hapse atmazlar mı sanıyorsun? Peşine köktenci manyaklar takılıp seni gebertmezler mi sanıyorsun? Bizim hayatımızı karartmazlar mı sanıyorsun? Ne sanıyorsun?”* (Akaş, 2018: 159) Söylediklerinde dolayı

okul Constantine’i takibe alır ve onun bir uzmanla görüşmesini ister. *“Bak şimdi okul seni takibe aldı, profesyonel yardım alman gerekecek, sana bir sürü soru soracaklar, çok özel pek çok şeyi anlatman gerekecek, gel gör ki konuşacağın kişi zaten sakladığın şey her ne ise onu ortaya çıkarmak için konuşuyor seninle?”* (Akaş, 2018: 59) İliada ve Arendi bunca yıl verdikleri mücadelenin böyle korkunç bir biçime sonuçlanacak olmasından dolayı azap yaşamakta ve başlarına geleceklerden dolayı korkmaktadırlar. *“Sıçtık işte, her şeyi sıçtık, bunca yıl uğraşmamız, edinmemiz bitt, çocuğu koruyamadık, elimizden alacaklar, kim bilir başına neler gelecek, hiçbirini engelleyemeyeceğiz, kimseye derdimizi anlatamayacağız. Kimse bizi dinlemeyecek, dinlemekte istemeyecek, en yakın arkadaşlarımız bile sırt çevirecek, zaten bize ne olacağı da belli değil, sıçtık tamamen”* (Akaş, 2018: 60).

TfT adlı örgüt tarafından yakalanıp kapatılan Constantine burada duyduklarından ve gördüklerinden korkmaktadır. Örgüt üyesi Jasmin adlı kadının ona yaptığı konuşma bir ömür korkunun tanımı olur.

“Senin ve annenleri ne büyük birer pislik, ne kadar ölümcül birer mikrop olduğunuzu, seni geberttikten sonra annenleri hapishaneden kaçırıp işkece ede ede öldüreceklerini, senin penisini ve testislerini bizzat kendilerinin keseceklerini söyleyecek. İyice kanaman için bacak aranı tümüyle oyacağını, sen hayatında duymadığın bu acıyla çığlıklar atarken de seni bacaklarından ve kollarından başlayarak yakacağını fısıldayacak kulağına. Ağzının leş kokusu da zihnine işleyecek böylece” (Akaş, 2018: 109).

Constantine daha on yaşındadır ve yaşadıkları onu derinden yaralamakta ve korkutmaktadır. Bu küçük beden unutamadığı korkularını tutulduğu örgüt evinde yaşar. Orada tutulduğu bir gece şiddetli bir fırtına çıkar ve korkusu ikiye katlanır. *“Kerpe’deki dördüncü gecede rüzgârın uğultusuyla uyanacaksın, pencereye çakılmış tahtalara rağmen camlar zangırdalayacak, bir süre sonra tam tepenizde bir fırtına patlayacak. Korkudan kapıyı yumruklayacaksın, bağıracaksın. Gürel’e seslenip seni çıkarması için yalvaracaksın”* (Akaş, 2018: 111).

Şiddetli bir fırtınanın yaşandığı gece örgüt tarafından bir odaya kapatılan Constantine’i korkutur. İçeride bulunan örgüt üyesinin onun feryatlarını duymadığını anlayınca pencerelerdeki tahtayı kırar ve yaşadığı korku ile kendisini aşağı bırakır. Sular

onu aşağı doğru çeker. Uyandığında ıssız bir yerde, aç ve tek başındır. Ayrıca tüm dünya tarafından aranan bir suçlu durumundadır.

“ Fırtına nihayet dindiğinde, rüzgâr ve yağmur hafiflediğinde bitkin bir halde toprağa ayak basacaksın, bir iki adım atıp çamura bırakacaksın kendini. İssız bir yerdesin, fırtına her yeri kırıp geçirmiş, iliklerine kadar ıslanmışın, herkes peşinde ve nereye gideceğini bilmiyorsun. Daha on yaşındasın. Hala on ” (Akaş, 2018: 112).

Constantine'nin dünyada yaşayan tek erkek olduğu haberi yayılınca tüm dünya ondan nefret eder. Aslında insanlar onunla değil erkeklik fikri ile uğraşmaktadırlar. Halkın Constantine karşı duyduğu nefret ve korku durumu Ursu şu şekilde anlatmaktadır:

“On binlerce yıl insanlığı şiddete ve zulme mahkûm etmiş yaratıkların yeniden canlanıp dünyayı ele geçirme ve bütün kadınları yeniden ezerek bir düzen kurma olasılığı onları dehşete düşürüyor; bu sen değilsin, ben bunu biliyorum. Seni tanıyanlar da biliyor ama diğerlerine bu korku çocuk yaşlarından itibaren öğretildi, ellerinde değil” der (Akaş, 2018: 125).

Çöplüğün Generali romanında yoksul bir mahalledeki çöpleri incelemeye giden bir gazeteci ve şair gördükleri bu yoksulluk karşısında çok şaşırırlar. Yoksul evler, çöplerin dayanılmaz kokusu ile yaşamaya çalışmaktadırlar. Minicik çocuklar çöplerden mermi ve bomba toplamaktadır. Fakat gördüklerini yazmamaya karar verirler.

"Evet, çöplüğün generali. Sarsıcı, vahşi, muhteşem bir şiir ilham etti sana, işte kısa günün karı. Ama hepsi o kadar. Görmemiş, duymamış olacağız ve konuşmayacağız; çünkü çaresiziz, çünkü korkacağız. Konuşmadığımız için kalırolacağız ve unutacağız. Bildiklerimizle, gördüklerimizle yaşamayı sürdüremeyeceğimiz için unutacağız. Sonra unutma virüsü herkese bulaşacak, hastalık gitgide yayılacak, salgına dönüşecek" (Baydar, 2009: 100).

Çöplüğün Generali romanında vardiyası değiştirilen bir ekip başı gece işine gider başta her şey normaldir fakat malzeme almak için depoya girdiğinde deponun kapısının açık olduğunu görür. İçeride ise tanıdığı bir ekip başının kendini astığını görür. Fakat korkudan sessiz kalmayı seçer ve çalışmaya devam eder.

“Bazen en büyük korku ve panik anlarında insanın üstüne koruyucu bir örtü gibi çökuveren hissizlik ve boşluk haliyle, alm aya geldiği malzemenin bulunduğu tarafa yöneldi. Vardiyaya yetecek kadarını -iki kutu- acele etmeden aldı. Deponun kapısını çekti. Cebinden çıkardığı kâğıt mendille, kapıyı iterken ve çekerken dakunduğu yerleri özenle sildi. Hiçbir şey olmamış gibi imalat bölümüne döndü. Malzemeyi köşedeki kendi kumanda masasının altına yerleştirdi. Malzeme biterse, sanki kendinde yedek

varmış gibi kutuları masanın altından çıkarıp verecekti. İşçilere baktı, hepsi işe yoğunlaşmışlardı. Yokluğunun farkına varmamış olmalarını diledi içinden, kendi işine devam etti” (Baydar, 2009: 107).

Yine aynı romanda vardiyası değiştirilen bir işçi o gün bayram ve tek tatil günü olmasına rağmen çaresiz kabul eder. Çünkü işsiz kalma korkusu ile her şeye boyun eğilmektedir.

“İşsizliğin kol gezdiği şu zamanda hayır deme şansın var mı ki, diye düşündü içi ezilerek. Sendikadan mendikadan hiç umut yok, yönetir ole bu kadar kuzu sarması sendikaya yirmi beş yıllık işçilik hayatında hiç rastlamamıştı. Bunlar başka bir adamlar, sanki hepsi aynı çetenin üyeleri. Hakkını kendin arasan da işten atılırsın, hakkını aramayan sendikadan ayrılmaya kalkışırsan da işinden olursun. İki ucu boklu değnek yani...” (Baydar, 2009: 102).

4.3.17. Kontrol Mekanizmasının Yaşadığı Korku Durumu

Korku kavramı sadece halk için değil yöneticiler içinde geçerlidir. Gece romanında Güneş Hareketi yöneticilerinden N evi bireyin en zayıf olduğu yer olarak adlandırır ve çoğu zaman iş yerinde yatar. *“Kişinin en zayıf olduğu yer, evi. İki gecede bir işim var diyerek, burada yatıyorum. Düğmelerimin, bilgisayarımın, sayısız elimin ayağımın başında...” (Karasu, 2020: 116).*

Son Ada romanında bakkalın oğlu siparişleri erken bir saatte dağıtmaya başlar. Başkan’ın terasına getirdiklerini bırakıp dönerken Başkan’ın adamları tarafından dövülür. Çok erken bir saatte güvenlik ve özel hayatın gizliliğini ihlal ederek Başkan’ın terasına kadar girmesi nedeniyle şiddet uygulanmış olduğu ifade edilir. Bunlar Başkan’ın da bir korku içerisinde bulunduğunu göstermektedir. *“Bütün bunlar, Başkan’ın müthiş bir korku içerisinde yaşadığını, bizim gözlerden uzak huzurlu adamızda bile evinin bahçesinde bir nöbetçi bulundurduğunu gösteriyordu. Biz bu işe şaşırıp kalıyoduk. İskeleye bağlı motor hala buradaydı, adamların daha ne kadar kalacaklarını da bilmiyorduk” (Livaneli, 2023: 48).*

Kimse dile getirmese de adadaher geçen gün artan gerginlik hissedilir düzeydedir. Bir gece vakti duyulan silah sesleri ile bu gerginlik durumu doruğa çıkar. Silah seslerinin Başkan’ın evinden geldiğini duyan ada halkı acele ile oraya koşmaya başlarlar. Başkanın evine vardıklarında Başkan durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Terasta bir terörist yürüyordu diye açıklıyordu durumu. Onu sağ sağlam görmek içimizi bir parça olsun ferahlattı ama kafamızdaki soru işaretlerini de gidermeye yetmedi. Bu uzak adaya terörist nasıl gelir, nerede saklanabilirdi? Başkan’ın adamları ellerinde artık saklamaya gerek görmedikleri silahlarıyla hepimizi düşman gibi süzüyordu. Bu bakışlar altında ister istemez kızarıp bozarıyor, kendimizi suçlu gibi hissediyorduk. Saçı başı dağılmış yarı çıplak komşularım gerçeği kavramaya çalışıyordu. Yazar bile oradaydı” (Livaneli, 2023: 50).

Aslında terasa girenin bir terörist değil martı olduğu gerçeği anlaşılır. Başkan her an her yerde can tehlikesi olduğunu düşündüğü ve korktuğu için terasta kim olduğunu görmediği halde düşmanlarının kendisine bir suikast planladıklarını düşünmektedir.

Yazar, 36 Numara ve Lara artık ada halkından ayrılmış ve sadece üçü bir araya gelmeye başlamıştır. Yine böyle bir gece yazar aslında Başkan’ın da korkuları olduğunu ve davranışlarının altında yatan şeyin de sorgulayan ve soru soran beyinler olduğunu söyler. Diktatörler soru soran, sorgulayan ve düşünen beyinlerde korkmaktadırlar. *“Bakin sizin anlamadığınız esas sorun şu: Bu adamların korktuğu tek şey soru. Soru sorulmasından ödleri kopuyor”* (Livaneli, 2023: 102).

Gece romanında Gecenin İşçileri her ne kadar gündüz vakitlerinde de her an her yerde olsalar da onlar için asıl mutluluk gece vakitlerindedir. Aydınlık halk için güven demekken onlar için tedirginlik anlamı taşımaktadır. Bir an önce evine kavuşmak isteyen insanlar gibi onlar da bir an önce geceye kavuşmak istemektedirler. Gün ağarması da onlar için bir hüznün demektir.

“Gecenin işçileri gündüz saatlerinden tedirgin olurlar. Günün gerisinde duran karanlık onların gözünde satılık bir mutluluktur. Mut ülkesi, onlar için, masalsı bir geçmiştir; kendilerini sarıp sarmalamış, kuşatıp beslemiştir bir zamanlar bu güneş sızmaz bahçe. Ortalık ağarır gibi olduğu an ellerinden- bir daha ulaşamamacasına- kaçırmış oldukları bir dingin karanlığın anısıdır, usanmak bilmeden taşıdıkları. Koşturulmuş atların, boyu eğdirilmiş düşmanların, ancak kanla yıkanıp silinebilmiş öfkelerin, evreni kucaklamış sınırsız benliklerin düşü alabildiğine yaşar bu dinginlik, bu alacakaranlık içinde. Başka hiçbir şeyi yaşatmamacasına...” (Karasu, 2020: 37).

Gece bu işçiler için sığınılacak güvenli bir ev işlevi görmektedir. *“Gecenin bir yerinde, bir düşün loş sularına dalıp yüzmeğe başladıklarında kendilerini taşıyan ellerin üzerinde, bir çocukluk evine dönenler gibidir, gecenin işçileri... O evin penceresinden bakınca, bildikleri, anımsadıkları şehrin yerinde uçsuz bucaksız bir ettopraklıkla*

karşılayanlar gibidirler” (Karasu, 2020: 38). Gece onlar için bir anne, sonsuz bir özgürlüktür.

“Gecenin işçileri için mutluluk, gün battığında kendini bu toprağın ortasında at koşturur görmektir, koşan atlara bakmakta olmaktır. Penceresinden, penceresinin karanlığından ayrılmadan... Tükenmez bir karanlık südü, kurumaz bir memeden emmektir. Düşünden çıkmaksızın, yitirmedigine inanmak, istediği bir uçmaktan ayrı düşmeksizin, yüzerek, koşarak, uçarak yaşayıp gidebildiğine inanmaktır” (Karasu, 2020: 39).

Gecenin işçileri gözünde şehir şu şekilde betimlenmektedir: *“Yeşilliği düşündürebilecek küme küme lekeler vardır belki, öbek öbek damısı biçimler sezilebilir. Ama burada sokak yok, insan yoktur. Burası bir şehirdir ama bakandan başka hiçbir insanın bulunmadığı bir şehir. Tarımın bile unutulduğu, ölü, yeryüzünden kazınmış bir şehrin gölgesidir bu” (Karasu, 2020: 38-39).*

4.3.18. Kontrol Mekanizmalarının İnsanları Korkutmak İçin Kullandığı Yöntemler

Distopik kurgularda totaliter yönetimler boyun eğen kişileri sevmektedir. Sisteme karşı çıkan, düşünen, sorgulayan ve soru soran kişiler sistemin devamlılığında sorun çıkarabileceği için tehlikeli olarak bulunmaktadır. Bu kişiler kimi zaman çeşitli işkencelere maruz kalmakta kimi zamansa öldürülmektedir. Gece romanında iktidarın korku unsuru Gecenin İşçileridir. Bu kişiler geceleri sokaklara çıkmakta ve farklı aletler kullanmaktadır. Gecenin İşçileri arasında zincir, sopa ya da ip gibi aletleri kullanmayan bir grupta vardır. Kime hizmet ettikleri bilinmeyen bu kişiler, tedirginlik oluşturan kişileri yok etmek için farklı yollar da kullanmaktadır.

“Gecenin işçileri içinde, zincir, sopa, kamçı, ip taşımayan bir küme vardır. Bunların tek savutu, koltuklarının altındaki, neredeyse şiş kadar uzun, şiş kadar ince kamaları; bu kamaları da sanki taşımazlar, etlerinin bir parçası haline getirirler. Kollarını kavuşturmuş, elleriyle koltuk altlarını hafif hafif okşamalarına bakan, ister istemez öyle düşünür” (Karasu, 2020: 42). Bu kama Gecenin İşçilerinin en seveceği kullandığı araçtır. Kendilerini tedirgin eden birileri olduğunda bu kişileri ortadan kaldırmak için başka doğal yollar da kullanmaktadırlar.

Gecenin İşçileri gece dışarıda olan kişileri öldürmek için taşıdıkları aletlerin yanı sıra başlıkta takmaktadırlar. *“Önce arkaları, yavaş yavaş saçların tümünü, sonra da*

ensenin yarısını örtecek ölçüde genişlemiş. Başlıkların yanları da, ancak kulak memesini açıkta bırakacak denli uzamış. Daha sonra da önü inmiş, inmiş, gözleri, karşıdan bakanların artık hiç göremeyeceği biçimde gizlenmiş” (Karasu, 2020: 26). Bıraktıkları sakalları ile taktıkları başlıkları çıkardıklarında bile tanınmaz bir haldedirler. Amaçları tanınmamak ve ürkütücü olmaktır. “Öyle ki artık yüzlerinin bile yarısını yiyen başlıklarıyla, sakalları, bıyıklarıyla, gecenin işçileri birbirinden ayırt edilmez hale gelmişlerdir. Başlıksız, sakalsız, bıyıksız görülseler tanınmayacaklar arkadaşlarıncı. Bu halleriyle ise, onları anaları babaları bile tanıyamaz. İstenen, tanınmamaları; görevlerinin ürkütücülüğünden başka bir şey düşündürmemeleri...” (Karasu, 2020: 26).

Gece İşçileri korku düzeyinin artması için farklı yollar denemektedirler. İzledikleri kişilerde oluşturdıkları korkunun arttığını görünce mutlu olurlar, insanları daha da korkutmanın yollarını ararlar. İnsanları korkutmak için yapacakları önceden planlı şeyler değildir. Karanlığa gizlenip تنها sokaklar ile bir bütün olurlar. Gizlendikleri karanlık sokaklarda insanları izlerler.

“Gizlendikleri karanlık köşelerden seyrettiler aydınlık pencerelerden kaygılı bakışların sağa sola kaçamak kaçamak bakarak perdelerinin ardında yitmesini, yüpürgen ellerin kapı önlerindeki çocukları kapıp içeri alivermesini, karanlığa kalanların önlerine bakarak koşar adım evlere dalmasını... Kapıların sessizce sürgülendiğini işitti çakal kulakları. Işıkların teker teker söndüğünü gördüler. Karşı konmazı beklemenin, beklenenin gelmeyişiyle artan kaygının gitgide yeğînleştirdiği korkunun, karın boşluklarındaki kemiriciliğini duyar gibi oldular; dile gelmez hazlar duydular etlerinin her noktasında” (Karasu, 2020: 28).

Bu korku ortamı sadece gece için geçerli değildir. Gecenin İşçileri gündüz vakitlerinde de her an her yerden çıkabilmekte, hiçbir nedeni olmadan da insanları öldürebilmektedirler. Bir gün şehrin ana caddelerinden birinde Gecenin İşçileri bir genci kalabalığın içinden aralarına alıp tanınmaz bir et yığını haline getirirler. Bu gencin neden öldürüldüğünü kimse bilmemektedir. “Söylentilere bakılırsa, elinde götürmekte olduğu ekmek dört köşeli değilmiş; saçının rengi kara değilmiş; ya da aksayarak yürüyormuş... Söylenti elbet, bütün bunlar. Doğrusunu kimse bilmiyor. Ayrıca bilinecek bir doğru var mı? O bile bilinmiyor” (Karasu, 2020: 30). Bu korkunç olayda bilinen ve görülenler ise:

“Bilinebilen, görülebilen ise, işçilerin, ansızın duvarlardan, köşelerden, kapı ağızlarından sıyrılarak o genci kalabalığın içinden çekip ortalarına aldıkları, bir daha dağılıp ortadan yittiklerindeyse ortada kanlı,

tanınmaz bir et yığını kalmış olduğu. Genci, gecenin işçilerinin ortasında yitmeden önce görebilenlerin söylediğine gör, bu et parçası, o alımlı delikanlının yarısı kadar bile olamazdı. Bu kanlı etin üzerine talaş serpildi, kuru yapraklar örtüldü” (Karasu, 2020: 31).

Gecenin İşçileri olarak adlandırılan bu kişilerin kimin ya da kimlerin hizmetinde çalıştığı tam olarak bilinmemektedir. En baştaki kişinin kim olduğuna dair çeşitli rivayetler ortaya atılmaktadır. Bilinen tek şey ise Gecenin İşçilerinin işlediği en ufak hatada bile ölüm ile cezalandırıldıklarıdır. Bu nedenle başlarındaki kişiden korkmaktadırlar. *“Gene de, sanki herkesin bildiği bir şey var; her ağzın aynı biçimde yinelediği bir şey: Bu adam, her kim ise, işçilerin işlediği en ufağından en büyüğüne dek her kabahate, her suça tek bir ceza verdiği için hem çok bağlanılan, hem çok korkulan, çekinilen bir kişi” (Karasu, 2020: 47).*

Bu kişi işçilerin adam öldürmeye alışmasını istemektedir. Bu nedenle de öldürülecek bir suçlu çıktığında onu öldürmeleri için işçileri sırayla görevlendirmektedir. Bu sayede gece işçilerinin en ufak bir karşı çıkışı engellenmekte ve bir gün ölüm sırasının kendilerine gelebileceğini düşünmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

“Bu adam, işçilerden her birinin insanı öldürmeğe alışması gerektiğine inandığı için de, öldürülecek bir suçlu çıkınca onu öldürmek üzere, işçileri, ad listelerine göre, sıraya uyararak görevlendiriyormuş. Öldürenlerin günün birinde öldürülebileceklerini düşünmelerini sağlamak, gecenin işçileri arasında en ufak bir kıpırtıya bile set çekilmesi açısından, övülecek bir buluş diyenler de var” (Karasu, 2020: 47).

Gecenin İşçileri bir gün öldürülme sırasının kendilerine geleceğini bildikleri için nefret doludurlar. *“ Büyük, kuşatıcı bir gecenin habercileri arasında, insanın insanı kolaylıkla, yüreği cız etmeden, eli titremeden, yarı vurulma sırasının, öldürülme sırasının kendisine gelebileceğini bilerek –belki de bildiği için neredeyse hınçlı bir soğukkanlılıkla ortadan kaldırması varsa kesen, çarpan, çürüten, çökerten, kanatan, yırtan, kıran, yıkan her türlü nesnenin, yırtan delen parçalayan her türlü aletin peynir ekmek gibi satılıp alınması, kullanılması da var” (Karasu, 2020: 50).*

Bir sabah işe giden kalabalık yerde yatan birini görür. Bu kişi ölü mü, yaralı mı yoksa sarhoş mu belli değildir. Yerde yatan bu adamın yanına korkudan çevreden gelip geçenler yanaşmaz. Yerde yatan bu adamı yaşlı kadın zorluklu sırt üstü yatırır. Adamın iniltisi artık gelip geçen herkes duyabilmektedir. Her tarafı kanlar içinde olan bu adamın

vücudu da değişik yerlerinden kırılmıştır. “*Şimdi sırtüstü yatan, iniltisi hafifleyen bu adamın kollarıyla bacakları birkaç yerinden kırıldı. Yüzü darmadağındı, kanlar içinde. Yüzünden karnına, bacaklarına inen kan lekeleri, karnının altında apışlarına dek yayılan koca bir değirmi oluştuyordu*” (Karasu, 2020: 66).

İnsanlar hava kararmadan evine ulaşmaya çalışmaktadır. Günlerin kısaltmaya başladığını düşünenlerin yanı sıra gecenin işçilerinin sokağa çıkması ile havanın kararmasının daha da çabuklaştığını düşünenler de vardır. “*Bir süredir karanlık arttıkça, gece yaklaştıkça, gecenin işçileri sokaklara dağılmağa başlamıyor da, sanki tam tersi oluyor; hava daha güneşliyen kollar halinde sokaklara çıkan gecenin işçileri, ellerindeki tuhaf –kısa ama benlik gibi örülmüş, enli zincirleri salladıkça, hava, vaktinden önce kararmağa başlıyor. Günler kısaltmağa başlamış olsa gerek... Güneşin de onlara uyduğunu düşünmeğe mi kalkalım?*” (Karasu, 2020: 71).

Sabah kalkıp işe giden kalabalık artık geceleri, dövülüp öldürülen kişilerle dövülerek vücudunun değişik yerleri kırıldıktan sonra yol ortasına bırakılan kişileri ayırt etmeye başlarlar. Artık bu durum onlar için şaşılacak bir durum değildir. Dövülen kişiler, kalabalığın içinden rastgele seçilmektedir. İşkence ile insanların söylemek istemedikleri şeyleri hangi koşullar altında söyleyecekleri test edilmektedir. “*Şehrin en büyük alanında sabahları akıp giden kalabalık, geceleri dövülüp, vurulup öldürülen, yol ortasına bırakılanları, gene yol ortasında bırakılmış, belli yerleri kanlar içinde, genellikle kolları, bacakları kırılmış adamlardan ayırt etmeği öğrendi yavaş yavaş*” (Karasu, 2020: 71).

Aniden ortadan kaybolan insanlar olmaktadır. Yakınları onları üç dört gün arar bulamazsa gelmelerini beklemekten başka çareleri yoktur. Fakat bu çoğu zaman umutsuz bir bekleyiş ile son bulur. “*Günün birinde ortalıktan yitiveren insanları, üç dört gün süreyle, sabahları büyük alanda aramağa alıştı yakınları. Üç dört sabah, gidip bulamazlarsa, ya başka yerde başlarınca bulunmasını bekliyorlar ya da dönmesini... Gerçi umutsuz bir bekleyiş oluyor bu*” (Karasu, 2020: 74).

Bu ortam insanları da birbirinden şüphe duymaya yöneltir. En güvendikleri kişinin bile canlarını almak için bekleyen bir düşmanları olabileceğini düşünmeye başlarlar. “*Bir anlamda herkes düşman... Düşmanım. Düşmanımız. Örneğin, kendi arkadaşlarımız,*

yandaşlarımız... İşkil, kuşku, yaşamımızın temeline koyduğumuz harç olmalı; yediğimiz ekme, içtiğimiz su olmalı” (Karasu, 2020: 85).

Son Ada romanında ise yapılan yanlışlara baş kaldıran ada halkı evlerinden atılmakla tehdit edilmektedir. Oturdıkları evlerin arsası kendi üzerlerine olmayan bu kişiler yerlerinden edilme korkusu ile yapılan haksızlıklar karşısında susmayı ve boyun eğmeyi tercih etmektedirler.

Y romanında Constantine bir erkek olduğu ortaya çıkınca başına gelecekleri bildiği için sessiz kalmayı seçer. Romanın sonunda ise baş kaldırdığı bu düzene boyun eğmek zorunda kaldığı görülür ve sesini yazdığı eserler ile duyurmaya çalışır.

Çöplüğün Generali romanında sürekli patlamalar olur, cesetler ve askeri malzemeler bulunur fakat bunları yapan kimdir bilinmez. Haberlerde sadece bu tarz konular sunulmaktadır. Sürekli insanların dikkatli olması gerektiği öğütlenir. Çünkü bu karanlık kişiler kimlerdir bilinmez. *"Yine de dikkatli ol, herkes dikkatli olsun. Sakın yanlış anlama, içerden bilgi değil, sadece sezgi benimki. Çok fazla kan, çok fazla silah, bomba, bir sürü de katil var bu ülkede. Merkezler kendini korur, unutma"* (Baydar, 2009: 74).

Çöplüğün Generali adlı romanda her şeyi unutmak isteyen bir adam yaşadığı işkenceleri hatırlar. Haberde yıllar öne ona işkence yapan kişinin tutuklandığı yazmaktadır.

"Askeri bir aracın arkasına atılıp getirildiği, mahzenle zindan arası bir yer. Beton zemin, taş duvarlar. O koku, o çığlıklar, iliklerine işleyen rutubetli soğuk. Elleri arkasından bağlı, gözlerinde kalın siyah bir bant, yarı çıplak. İte kaka içeri sokarlarken, teslim olmadığını önce kendine kanıtlamak için yanındaki adama omuz atmaya, direnmeye çalışıyor. Sirtının ortasına bir tekme yiyor, yere yıkılıyor, yıkıldığı yerde bir tekme daha. Acıdan bağıarak yüzünü havaya kaldırıyor, hafifçe sıyrılmış göz bağının altından adamı hayal meyal görüyor" (Baydar, 2009: 123).

4.3.19. Distopik Türlerin Sonu

Distopik türlerde kesin bir son bulunmamaktadır. Kitap okurun beyninde devam etmektedir.

Gece romanının sonunda N bir kapıdan içeri girer, içerisi çok karanlık bir mekândır burası. Biraz ilerleyince aslında çok güçlü bir ışığın yanmakta olduğunu görür.

Karşısında duran kişinin kim olduğunu bir türlü çıkaramaz. Tek bir yüzde toplanmış birçok kişi ona bakmaktadır. Birden karşısında O, Sevim, Sevinç, sarışın sağır çocuk görünür. Hepsi tek bir yüzde ve kanlar içinde gülmektedir ona. Aynada kendini tanıyamaz. Aynada oluşan bu çoğulluk yazarın bir yaratımıdır. Kitabın sonunda yazarın oluşturduğu tüm öznelerin ölmesi ile oluşan bu karanlık süreçte son bulur.

“Bir kapıdan içeri itileceğim. Karanlığın içine. Gözlerimin karanlığa alışmasını beklemem boş değil belki de; Herhangi bir ışık damlası, kozanı yok bu karanlığın içinde. Beni kapıdan içeri iterken O, istediğini şimdi göreceksin diyordu; karşıdan uzaktan bir yüzün bana doğru gelmekte olduğunu göreceğim. Bildiğim ama yine de çıkaramadığım bir yüz. (...) Birden boğmak isteyeceğim onu. Deli gibi atılacağım boynuna doğru. Yıldırıcı bir acı, her yanımla kesiliyormuş gibi bir acı duyarken korkunç bir şangırtı içerisinde yere düşeceğim. Parçalanmış ışıkların yanı sıra O, Sevinç, Sevim, sağır bir sarışın çocuk, tek bir yüzde toplanmış, kanlar içinde, gülere bakmakta olacaklar bana, aynalarda sanki ya da yerde, belki kafamda... Her yanımda yapı yapı bir acı, çok eski, koyu bir koku. Işık yavaş yavaş kapanırken ben, benim artık, kırılmış bir parçanın içerisinde” (Karasu, 2020: 232).

Son Ada romanının sonunda adada bakkal olan kişinin hiç konuşamayan oğlu bir çılgılık atarak Başkan’a doğru koşar ve Başkan’ın aşağıya düşmesine neden olur. *“Bakkalın konuşamayan oğlu, aynı intihar bombacısı martılar gibi saldırmış ama onlardan daha büyük bir sonuç almıştı” (Livaneli, 2023: 165).* Romanda yazarın hala yaşadığı ve adada olduğu söylenir. 36 Numara ve Lara hapisneden çıkar çıkmaz hemen adalarına giderler. Orada birtakım gençlerin adalıların hikâyesini duyup orayı tekrar eski haline getirmek için mücadele verdiğini görürler ve korkuyla yazarı sorarlar.

“Geride tek bir soru kalmıştı; korka korka soracağımız, alacağımız cevaptan ürktüğümüz ama yine sormak zorunda olduğumuz soru. Yazar dedik. Onu gördünüz mü? Bu kadar güzel haberdan sonra sanki onu da ortaya çıkaracaklar ve bizi sevince boğacaklar gibi pek de gerçekçi olmayan bir hayale kapıldım ben. Lara önüne bakıyordu. Gençler birbirine baktı, bir süre sustular. Sonra uzun saçlı genç bir kız “Her devrim kurban ister!” dedi ve sustu. Başka bir şey sormadık” (Livaneli, 2023: 175).

Y romanın sonunda ise Constantine düzene boyun eğmek zorunda kalır ve kadın olmayı kabul eder. Müzik alanında birçok başarı elde eder. Ayrıca yazdığı eserlerle de içindeki düzene olan isyanını dile getirmeye devam eder.

Gökdelen romanında Temel Diker avukatı ve en yakın arkadaşı olan Can Tezcan’ın suçsuz yere hapse atılacağını duyar ve onu yurtdışına kaçırarak için bir plan

yapar. Heykelin açılışında birgün önce onu ve eşini evinde misafir eder. Heykelin açılışının olacağı gün herkes merakla heykeli izlemeye başladığı an uçak hareket edecek ve yönetim değişmeden Can Tezcan ve eşi geri dönmeyecektir. Herkes heykelin açılışı ile büyüldüğü an, güneyden ve kuzeyden yolkı adamlarının insan seli şeklinde şehre doğru geldiğı görölür. Can Tezcan, en yakın arkadaşı olan Rıza Koç'un bir sözünü hatırlar. “*Evet, sanki dünya yeniden kendisi oluyor,*” diye söylendi, bir an düşündü sonra bir kez daha ve kararlı bir biçimde yeşil düğmeye basar. “*Kaptanım biz Floransa'ya gitmekten vazgeçtik, evimize dönelim*” der (Akaş, 2018: 287). Roman sonunda heykele doğru ilerlemekte olan yolkı adamlarına ne olduğı, yönetiğimin değişip değişmediğıne dair bir bilgi verilmemektedir.

Çöplüğün Generali romanının sonu da net değildir. Roman sonunda psikiyatr Çöplüğün Generalinden başka kişilerin de büyük patlamayı hatırladığını öğrenir. Gördükleri uçurumun dibinde yaşayan bu insanları daha iyi görebilmek için eğilir fakat sonrası verilmez. Yükseklik korkusu olduğı bilinen psikiyatr uçurumdan düşmüş ve tüm öğrendikleri ile birlikte yok mu oldu ya da uçurumdan düşmekten son an kurtuldu mu bir netlik bulunmamaktadır. “*Coşku ve mutlulukla, orada, derinlerde süren yaşamı, unuttunaya bağışıklık kazanmış o insanları daha iyi görebilmek için, sarkıp aşağı bakıyorum. Başım dönüyor: vertigo. Ve...*” (Baydar, 2009: 257).

Distopik türlerin sonunda yer alan belirsizlikler, karanlık bırakılmış diyaloglar, benliklerini kaybeden insanlar, okurun sadece olayların gidişatını izlemesini değil anlamasını sağlayan unsurlardır. Okur beyni bu süreçte aktif olacağı için yazarın bıraktığı boşlukları dolduracaktır. Bu durum da metnin her okuyan tarafından farklı şekillerde yorumlanmasını ve metnin farklı şekillerde tamamlanmasını sağlayacaktır. Distopik türler bireyleri kucağına bir avuç soru ile baş başa bırakmaktadır. Birey kendi hayatına daha geniş bir pencereden bakmakta ve kendi hayatında yaşadığı baskılara, adaletsizliklere nasıl dayandığını düşünmektedir.

SONUÇ

İlk örneklerine Platon'un Devlet adlı eserinde rastlanan ve ütopya olarak adlandırılan kavram 16. yüzyıl ile birlikte ütopya adlı kavramın adı olmuştur. Sir Thomas More'un 1516'da yazdığı eserin yayımlanması ile birlikte bir türün de adı olan eser *Utopia* hala güncelliğini korumaktadır. Thomas More ideal bir toplum oluşturarak hayali kurulan o ülkede bireylerin mutlu olmasını sağlayacak konuları işlemiştir. İlk dönem ütopyaları ardından da bu tür yaygınlık kazanmıştır.

Tanzimat döneminden sonra ütopya türü bizim edebiyatımızda da yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Daha çok yirminci yüzyılda yazarlar içinde bulundukları karanlık süreçten kurtulmak için ütöpik tarzda eserler kaleme almışlardır. 1980 sonrasında bilimkurgu olarak adlandırılan tarzın yaygınlaşması ile edebiyatımızda ütöpik türlerin sayısı artmıştır.

Ütöpik kurgular yaşanabilecek düzeyde güzel, daha adil ve iyi bir dünyanın nasıl kurulabileceğine dair ipuçları vermekte ve çözüm önerileri de sunmaktadır. Distöpik romanlarda ise karanlık bir geleceğin tasviri yapılırken bizi gelecek konusunda uyarmaktadır. Bu gelecekte despotizmin hüküm sürdüğü, biyolojik silahların kullanıldığı, ekolojik dengelerin altüst olduğu, yapay zakanın insan bedenine hükmettiği, yapay gıdaların organik gıdaların yerini aldığı geleceğin karanlık dünyasında burjuva dışında herkes mutsuzdur.

Çalışmamızda ütöpik türler olarak değerlendirilen ve incelenen eserler Hüseyin Chit Yalçın'ın "Hayat-ı Muhayyel", Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesi*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara*, Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanı ve Melih Cevdet Anday'ın *Raziye* adlı romanlarıdır. Bu romanlar ütöpik bağlamda değerlendirilmiş ve yine bu romanlarda umut teması üzerinde durulmuştur.

Distöpik türler olarak değerlendirilen ve incelenen eserler ise Zülfü Livaneli *Son Ada*, Bilge Karasu'nun *Gece*, Cem Akas'ın *Y*, Tahsin Yücel'in *Gökdelen* ve Oya Baydar'ın *Çöplüğün Generali* adlı eserlerdir. Bu romanlar distöpik bağlamda değerlendirilmiş ve bu romanlarda korku teması ele alınmıştır.

İncelenen ütöpik türlerde umut yanı sıra zaman zaman karamsarlığın da yer aldığı görülür. Ütöpik türlerin genelinde geleceğe dair hep bir umut vardır. Yaşanan

olumsuz durumlara karşı hep daha iyinin ve güzelin hayali kurulmaktadır. İncelenen distopik türlerde ise korku kavramının hâkim olduğu görülmektedir. Korkuyu yaratan unsurlar ve korkunun nedenleri üzerinde durulmuştur.

Son yıllarda yaşanan savaşlar, depremler, ekonomik krizler, salgın hastalıklar nedeniyle dünya zor bir sürecin içerisine girmiştir. Uzmanlar da dünyayı karanlık bir geleceğin beklediğine dair söylemlerde bulunmaktadır. Distopyalarda bir kurgu şekline ele alınan karanlık gelecek çevre, sosyal, siyasal alanlarda gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda bakıldığında bir kurgu olarak kabul edilen eserlerin gerçekleşmeye başladığı söylenebilir. Aydın olmanın bir sorumluluğu da çağına kulak vermek ve var olan sorunları dile getirmektir. Özellikle iklim krizinin korkunç boyutlara ulaşması distopik türde verilen eserlerin de artmasına neden olacaktır. Gökdelen, Son Ada, Çöplüğün Generali gibi romanlarda bu konulara yer verilmektedir.

Hem ütopyalarda hem de distopyalarda teknolojinin olduğu görülmektedir. Ütopik türlerde teknoloji olumlu bir unsur olarak verilirken distopik türlerde teknolojinin ilerlemesinden korkulmaktadır. Özellikle günümüzde insanlık, ekolojik kriz, teknoloji, kapitalizm, endüstrileşme, adaletsizlikler gibi sorunların pençesindedir. Hızla gelişen teknoloji bir yandan hayatımıza birçok kolaylık sağlarken diğer yandan toplumda çoğu alanda bir yozlaşma yaşatmaktadır. Merhamet, adalet gibi kavramların da içi boşalmıştır. Yapay zeka, robotların fabrikalarda hatta yardımcı olarak evlerde dahi yer almaya başlaması, kontrolü elinde tutan ve istediği gibi oynayan güçlerin şekillendirmesi ile dünya her geçen gün dönülmez bir felakete doğru ilerlemektedir. Bu nedenle bireylerin doğa ile çatışmak yerine sistemin değişmesi gerektiğinin farkına varması gerekmektedir. Aksi takdirde distopyalarda yer alan çoğu felaketin yaşandığı bir distopik kurgu gerçek olacaktır.

Sonuç olarak hem ütopya hem de distopyalar geleceğe yönelik tahminlerde bulunan kurgulardır. Ütopyalar var olan olumsuz olayları olması gereken ideal toplum tasarısı ile dile getirmektedir. Distopyalar ise ver olan süreçten hareket ederek gelecekte bireylei nasıl olumsuz bir son beklediğini dile getiren kurgulardır. Zira özünde bir kurgudan ibaret olan bu metinlerin geleceğe dönük bir biçimde oluşturulması da bu nedenledir. Geleceğin daha kötü olacağı düşüncesi edebiyatımızda ütopyaların değil distopyaların yazılmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal ve siyasal alanda yaşanan

olumsuzluklar da son dönemlerde bu türe ilginin artmasına neden olmuştur. Bu açıdan distopik kurguları siyasal ve toplumsal uyarılar olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Distopya yazarları yaşadıkları çağa yönelik sorunları gelecekte anlatılan bir kurgu ile dile getirmektedirler. Bir başka ifade ile distopya yazarları yaşadıkları sürece yönelik kaygılarını aydın sorumluluğu ile dile getirmektedirler. Türk edebiyatında ütöpik türlerin ve distopik türlerin izlediği seyrin araştırıldığı bu çalışmada ele alınan eserlerde aydın çığılığı duyulmaktadır.

Bunların yanı sıra totaliter yönetimlerin her geçen gün artan gücü de dünyayı yaşanmaz bir yere getirmekte ve bireylerde korku duygusunun yerleştiğı görölmektedir. Bu yönetimler gücünü korkudan almakta ve ve bu duyguyu insanlar üzerinde güçlü bir silah olarak kullanmaktadır. Bu kimi zaman Zülfü Livaneli *Son Ada* romanında olduğı gibi bir demokrasi adı altında da uygulanabilmektedir. Romanda bir kurul kurulmuş ve ada halkının yararına olan her şeylerde bu kurul karar veriyor gibi görünmekte oysa tek kişinin kararı geçerli sayılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abensour, M. (2009). *Ütopya: Thomas More'dan Walter Benjamin'e*. (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: Versus Kitap.
- Atwood, M. (2017). *Damızlık Kızın Öyküsü*. (Çev.Özcan Kabakçıoğlu, Sevinç Altınçekiç).8. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akarsu, B. (2017). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akkoyun, T. (2016). *Ütopya-Distopya*. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akkoyun, T. (2016). *Ütopya Distopya Batı ve Türk Romanlarından Örneklerle Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Altan, Ç. (2005). *Kral Öldü Yaşasın Kral 2027 Yılı'nın Anıları*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aron, R. (1976), *Demokrasi ve Totalitarizm*. (Çev: Vahdi Hatay) Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri:3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Anık, C. (2000). *Siyasal İkna*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Asimov, I. (2020). *Ben, Robot*. (Çev. Ekin Odabaş). İthaki Yayınları.
- Atwood, M. (2017). *Damızlık Kızın Öyküsü*. (Çev: Sevinç Altınçekiç, Özcan Kabakçıoğlu). Doğan Kitap.
- Aydın, N. (2008). *İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya*. Kum Saati Yayınları.
- Aytaç, G. (2016). *Çağdaş Türk Romanı: Bilge Karasu'nun Gece'si*. Ankara: Doğu Batı.
- Ballard, J. G. (2006). *Öteki Dünya*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Bacigulupi, P. (2016) *Kurma Kız*.(Çev. Algan Sezin Türedi). İstanbul: Aylak Kitap.
- Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi*, (Çev. Hayrani Altıntağ). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*. İstanbul: Say Yayınları.

Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetlerini Sonu: Ters Ütopyalar*. İstanbul: Say Yayınları.

Bilgin, V. (1968). *Tophumların Edebiyatları ve Bunalım Dönemlerinde Edebiyatın Fonksiyonu*. Dost Yayınları, Cilt: 21, Sayfa:13-15, Haziran Temmuz.

Bingöl, U. (2019). *Modernizmden Postmodernizme Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: AK Yayınları.

Bloch, E. (2007). *Umut İlkesi*. (Çev. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Brabury, R. (2013). *Fahrenheit 451*. (Çev. Z. Ve K. Kayalıoğlu). İstanbul: İthaki Yayınları.

Bulaç, A. (1992). *İnsanın Özgürlük Arayışı*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Burgess, A. (2019). *Otomatik Portakal*. (Çev. Aziz Üstel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Burdekin, K. (2017). *Swastika Geceleri*. (Çev. Mehtap Gün Ayrıl). Encore Yayınları.

Bradshaw, D. (2013). *Cesur Yeni Dünya Üzerine*. (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: İthaki Yayınları.

Bregman, R. (2018). *Gerçekçiler İçin Ütopya*. (Çev. Duygu Akın). İstanbul: Domingo Yayınevi.

Bozkurt, V. (2009). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Ekin Yayınevi.

Bektaş, A. (2002). *Siyasal Propaganda*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Celâl, Ü. (2014). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört: Bir İnsanlık Karabasanı, George Orwell, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. (Çev. Celâl Üster). İstanbul: Can Yayınları.

Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cioran, E. M. (2017). *Tarih ve Ütopya*. (Çev. Haldun Bayrı). İstanbul: Metis Yayınları.

Charon, J. M. (1992). *Medya Dünyası*. (Çev. Oya Tatlıpınar). Sunuş. Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan. Ankara: Maraton Dizgievi.

Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Claeys, G. (2018). *Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell*. (Çev. Zeynep Demirsü.) Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğusu*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çetiner, A. (2003). *21. Yüzyılda Savaş Stratejileri*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve Ütopya – Ütopya, 1984 ve Mülksüzler Üzerinden*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Davis, J. C. (2018). *Thomas More'un Utopia'sı: Kaynaklar, Miras ve Yorumlama*. (Çev. Zeynep Demirsü). Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapishane yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri*. Ötüken Neşriyat.
- Domenach, Jean-Marie. (2003). *Politika ve Propaganda*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Engels, F. (1990). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*. (Çev. Sol Yayınları Çeviri Kurulu). Ankara: Sol Yayınları.
- Ertuğrul, G. (1975). Aldous Huxley'in Ütopik Dünyası. Atatürk Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Erzurum.
- Erdoğan, İ. ve Korkmaz, A. (1990). *İletişim ve Toplum: Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar*. Bilgi Yayınevi.
- Erol, G. (2007). *Medya Üzerine Çalışmalar*. İstanbul: Beta Basım.
- Escarpit, R. (1968). *Edebiyat Sosyolojisi*. (Çev. Ali Türkay Yazıcı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fitting, P. (2018). *Ütopya, Distopya ve Bilimkurgu*. (Çev. Zeynep Demirsü). Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Friedrich, C. J. ve Zbigniev K. B. (1964). *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, (Çev. Oğuz Onaran). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Fikret, T. (2005). *Rubab-ı Şikeste*, Haz: Abdullah Uçman-Hasan Akay, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Gariper, C. (2008). *Türk Edebiyatında Ütopya*, TÜBİTAK Projesi. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Gordin, M. vd. (2017). *Mekân ve Zamanın Ötesinde Ütopya ve Distopya*. (Çev. Cem Kayalığıl). Ütopya/Distopya: Tarihsel Olasılığın Koşulları. Ed. Michael Gordin vd. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Gordin, M. D., Tilley, H., Prakash, G. (2015). *Ütopya-Distopya*. (Çev. E. Kartal, C. Kayagil, A. Turan). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Göktürk, A. (2012). *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Le G. ve Ursula, K. (2017). *Mülksüzler*. (Çev. Levent Mollamustafaoğlu). Metis Yayınları.
- Güneş, S. (2001). *Medya ve Kültür: Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı*. Ankara: Vadi yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1985). *Ütopya*. Felsefe Ansiklopedisi, C. VII. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Havemann, R. H. (2005). *Yarın: Yol Ayrımındaki Sanayi Toplumu Eleştiri Ve Gerçek Ütopya*. (Çev. Filiz Özçelik). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Habermas, J. (2005). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*. (Çev.: İlknur Aka). İstanbul: YKY.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları* (Çev. Zeynep Gambetti). İstanbul: Metis.
- Herman, E. S. ve Noam C. (1998). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası*. (Çev. Berfu Akyoldaş vd.). Minerva Yayınları.
- Hortaçsu, N. (1998). *Grup içi ve Gruplar arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Huxley, A. (2015). *Ada*, (Çev. Seniha Akar). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Huxley, A. (2016). *Cesur Yeni Dünya*. (Çev. Ümit Tosun). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Hürmeriç, P. & Baban, E. (2012). *Simmel, Veblen ve Sombart'ın Penceresinden Hedonik Tüketim: Ütopyada Negotium ve Otium*. Global Media Journal. 2(4). 98
- Ilgaz, T. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İlal, E. (1997). *İletişim Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum*. Der Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2000). *Tutum-Algı, İletişim*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: MetisYayınları.
- Jameson, F. (2017). *Bir Yöntem Olarak Ütopya ya da Gelecek Tasarrufları*. (Çev. E. Kartal). Ütopya/Distopya:).Uyandığında. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kadri, H. K. (2000). *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım*. (2. Baskı), (Haz. İsmail Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1976). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalelioğlu, O. (2002). *Psikolojik Harp İstihbaratı*. Avrasya Dosyası. C:8. Sayı 2.
- Kır, Y. E. (2007). *Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kukathas, C. (2005). Liberal Takımadaları. (Çev. Mustafa Erdoğan). *Liberal Düşünce Dergisi*.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (Çev. Ali Somel). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*. (Çev. Ali Galip). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- London, J. (2003). *Demir Ökçe*. (Çev. Emin Türk Eliçin). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve Ütopya*. (Çev. Mehmet Okyavuz). Ankara: Deki Basım Yayın.
- Marcuse, H. (1968). *Tek Boyutlu İnsan: (İleri Endüstriyel Toplumun İdeolojisi Üzerinde İnceleme)*. (Çev. Seçkin Çağan). New York: May Yayınları.
- Marshall, G. (1996). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Matterland, A. (2005). *Gezegensel Ütopya Tarihi; Kehanetsel Kentten Küresel Topluma*. (Çev. Şule Ciltaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Merleau-P. M. (2006). *Algının Önceliği*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*.
- Mill, J. S. (2012). *Özgürlük Üzerine*. (Çev. Tuncay Türk). İstanbul: Roman Yayınları.
- More, T. (1997). *Utopia*. Dover Thrift Editions. New York: Dover Publications.
- Nozick, R. (2015). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (Çev. Alişan Oktay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Orwell, G. (2011). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. (Çev.: Celal Üster). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2012). *Hayvan Çiftliği*. (Çev. Celal Üster). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2005). *Aspidistra*. (Çev. Şemsa Yeğin). İstanbul: Can Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2008). *İstihbarat Teorisi*. Ankara: Kripto Kitaplar.

- Özer, K. (1997). *İletişimsizlik Becerisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Özkan, A. (2004). *Siyasal İletişim - Partiler, Seçimler, Stratejiler*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Pala, H. (2015). *Ütopyalar Tarihi*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Parrinder, P. (2018). *Ütopya ve Romans*. (Çev. Zeynep Demirsü). Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pohl, N. (2018). *More'dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma*. (Çev. Zeynep Demirsü). Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2017). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pratkanis, A. ve Elliot A. (2008). *Propaganda Çağı: İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*. Paradigma Yayıncılık.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rauf, M. (1927). *Edebi Hatıralar*. “Yeşil Yurt Hikayesi. Güneş. S.6.
- Riot-Sarcey, M. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü*. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Robbins, A. (1993). *Sınırsız Güç*. (Çev. Mehmet Değirmenci). İnkılap Kitabevi.
- Qualter, T. H. (1962). *Propaganda and Psychological Warfare*. New York: Random House.
- Sevinç, A. (2004). *Ütopya: Hayali Ahali Projesi*. İstanbul: Okyan Us, 124.
- Saramago, J. (2021). *Körlük*. (Çev. Işık Ergüden). Kırmızı Kedi Yayınları.
- Sargent, I. T. (2004). *Ütopya Gelenekleri: İzlekler ve Varyasyonlar*. (Çev.: Mehmet H. Doğan).
- Spencer, H. (2016). *Devlete Karşı İnsan*. (Çev. Yavuz Selim Altındal). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Somay, B. (1996). *Zamyatin'in “Biz”i Biz miyiz?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şamil, İ. (2008). *Gündelik Hayatın Gerçekliğine Fantastik Bir Başkaldırı: Ütopyalar ve Bilimkurgu Edebiyatı*.
- Sartre, J. P. (2010). *Varoluşçuluk*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tarhan, N. (2002). *Psikolojik Savaş: Gri Propaganda*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Teber, S. (2002). *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası Aşiyân'daki Kahin*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Tütüncü, F. ve Tütüncü, K. (2019). *Trajik Hissiyat, Ütopik Siyaset*.
- Rousseau, J. J. *Edebi ve Siyasi Tahayyülü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Urgan, M. (1984). *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Ülger, G. (2018). *Distopya Hayal ile Gerçek Arasında Distopik Yaşam Temsilleri*. İstanbul: Aya Kitap.
- Vieira, F. (2018). *Ütopya Kavramı*. (Çev. Zeynep Demirsü). Ütopya Edebiyatı. Ed. Gregory Claeys. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wells, H. G. (2013). *Efendi Uyanıyor*. (Çev. Egemen Yılıgür). İstanbul: Maya Kit.
- Wells, H. G. (2017). *Zaman Makinesi*. (Çev. Cellal Üster). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, H. C. (1935). *Edebi Hatıralar*. İstanbul: Akşam Kitaphanesi. S. 123
- Yalçinkaya, A. (2001). *Ütopyanın Tarihi ve Kaynakları*. *Bilim ve Ütopya*. Nr. 8. Mart.
- Yalçinkaya, A. (2004). *Eğer'den Meğer'e: Ütopya Karsısında Türk Romanı*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yetkin, G. B. (2020). *Andrey Platonov'da Ütopya Yaşamı ve Sanatı (1899-1951)*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Yengin, H. (1996). *Medyanın Dili: İletişime Kuramsal Bir Yaklaşım: Popüler Kültür Türlerinin Çözümlemesi*. Der Yayınevi.
- Yıldız, N. (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi - Liderler, İmajlar Medya*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yücel, T. (2006). *Gökdelen*. Can Yayınları.
- Zamyatin, Y. (2018). *Biz*, (Çev: Fatma Arıkan, Serdar Arıkan). İstanbul.
- Ziyaoğlu, R. (1963). *Propaganda ve Sanatı*. İstanbul: Halk Basımevi.

MAKALELER

- Şakacı, B. K. (2018). *Türk Romanında Kent Ütopyası: Peyami Safa'nın Simeranya'sı Üzerine Bir İnceleme*. Akademik Hassasiyetler. Cilt:5 Sayı:10.

DERGİLER

- Ağaoğlu, A. (1990). Ütopyalar: Ötelerin Çiçekleri. *Varlık*, s: 238, 15 Nisan.
- Akatlı, F. (1995). Ütopyanın Çevresinde. *Varlık*. nr. 1051, Nisan.
- Akkoyunlu, E. (2003). Kentin Tükenişi ve Ütopyalar. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:36, Sayı:2.
- Aktaş, Ş. (2012). Beklenmedik Bir Şey Olacak Beklentisi. *Notos*.
- Anka Martin, Meyerson. Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlanması. (Çev. Yurdanur Salman). *Cogito*. Sayı: 8.
- Aybala Sekman. Kentsel Formların Ütopya ve Distopya Kavramları Bağlamında İrdelenmesi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. s. 2.
- Bezel, N. (1989). Ütopya ve Karşı Ütopyalarda Yaşam, Düşünce ve Sınırları. *Milliyet Sanat*, s.216, Mayıs.
- Bulutsuz, S. (2009). Ütopya Yorgunları. *Sosyoloji Dergisi*. Dizi: 3, Sayı19, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Canbaz, Firdevs Y. (2012). Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği. *Bilig Dergisi*. Sayı 61. Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, İ. (2004). Şimdinin Eleştirisi: Thomas More ve Bir İmkân/Öneri Olarak Ütopyalar. *Hece Yayınları*. Haziran/Temmuz/Ağustos.
- Çetindaş, D. (2013). İsmail Gaspıralı'nın Roman ve Hikâyelerinde Kadın Kahramanlar ve İdeal Kadın Önerisi. *Turkish Studies*, 8. 9. S. 989-1008.
- Çetin, H. (2002). Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Doldaş, D. (1990). Edebiyatta Post-Modernizm. *Gösteri*. Sayı: 120.
- Frye, N. (1971). Edebiyatta Ütopya Türleri. (Çev. Akşit Göktürk). *Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II*.
- Kılıç, E. (2004). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebi Ütopyalara Bir Bakış. *Kitaplık*.
- Kukathas, C. (2003). Liberal Bir Toplum İlliberal Unsurlara Müsamaha Gösterebilir mi? (Çev. Özlem Çağlar Yılmaz). *Liberal Düşünce Dergisi*.
- Omay, M. (2009). Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*.

Özel, H. (2002). Liberalizmin Ütopyacı Toplum Tasarımı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Parakos, A. (2008). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört. *Sert Sessiz Dergisi*. Sayı: 6. Haziran.

Reyhanoğulları, G. (2012). Türk Edebiyatının İlk Bilim-Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru. *Turkish Studies*. 7(3), 218.

Taburoğlu, Ö. (2019). Ütopyalar ve Distopyalar: Kapalı Yerlerde Hareket ve Sükun Oranlarını Ayarlamak. *Birikim*.

Tarım, R. (1995). Servet Fünun Edebi Topluluğu'nun Yeşil Yurt Özlemi. *Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 2

Topdemir, H. G. (2011). Francis Bacon ve Yeni Bilimsel Yöntem. *Bilim ve Teknik Dergisi*. (523). 104.

Wells, H. G. (2010). A Modern Utopia. Auckland: *The Floating Press*.

Wolton, D. (1991). Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak. (Çev. Hülya Tufan ve Ömer Caviner). *Birikim Dergisi*.

Yalçın, H. C. (1934). Matbuat Hayatı: Hüseyin Kazım Bey. *Fikir Hareketleri Dergisi*. Yıl:1. Sayı: 20. s.11.

Yumuşak, C. F. (2012). Ütopya- Karşı Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği. *Biliş*.

Yücedağ, İ. (2011). Ütopyalar ve Toplum Sınıflamaları İlişkisi Üzerine. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*. Ankara.

Ziyalan, M. (1993). Ütopya Ötesi: AHipertekst. *Varlık*. nr. 1028.

TEZLER

Arslan, M. E. (2006). *20. Yüzyıl Teknolojik Ütopyalarının, Hareketlilik, Esneklik / Uyabilirlik ve Teknoloji Kavramları*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 102-103

Çelik, A. B. (2010). *Distopyalarda İletişim Araçlarının Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetintaş, S. (2018). *Değerler Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Ütopya Olarak Nitelendirilen Eserlere Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Darmaz, V. (2009). *George Orwell'in "Animal Farm" ve "1984" adlı eserlerinin William Goliing'in "Lord of the Flies" ve Joseph Conrad'ın "Heart of Darkness" isimli Eserleri İle Toplumsal Yergi Açısından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzgün, V. (2011). *Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: Cesur Yenidünya ve Ada*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, Erzurum, 320.

Kayhan, İ. (2018). *Ütopyalarda Sosyal Yaşam ve Eğitim*. Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Kocaoğlu, M. (2013). *Ütopya ve Gerçeklik Arasında Adalet Problemi: John Rawls ve Robert Nozick'in Adalet Teorilerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Küçükcoşkun, Y. (2006). *1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Maksudoğlu, F. (2006). *Kitle İletişim Araçlarının Seçim Propagandalarında Kullanımı: Antakya Örneği*. Mustafa Kemal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Özgenç, M. Ö. (2012). *İdeal Toplum Düzeni Arayışında Kurgulanan Kentsel Planlamalar, Ütopyalar ve Yavaş Şehir Akımı*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 186.

Şan, Z. (2010). *Ütopyalarda Devlet Tasarımı: Platon, More, Campanella*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 18.

Tandaçgüneş, N. (2009). *Tüketim Kültüründe Ütopya: Fantastik Tasarım İzleğindeki Televizyon Reklamları Üzerine Göstergibilimsel Bir Çözümleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural, E. (2011). *Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 112.

Yıldız, Ö. (2011). *George Orwell'de Ütopya ve Yabancılaşma*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

E KAYNAKLAR

Basmacı, A. (2014). Edebiyat ve Sinemadaki Distopya. *Fraktal Dergisi*, (1), 46-49. Dergi url'si:

https://www.academia.edu/11901431/FRAKTAL_EDEB%C4%B0YATD%C3%9C%C5%9E%C3%9CNCE_DERG%C4%B0S%C4%B0_1._SAYIS

Bozkurt, S. (2003). *Karşı-ütopya ve Postmodern Savaş*. Erişim adresi: http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=2146.

Demiray, U. (2008). İletişim Modelleri: Bölüm 2. İletişim adresi: http://www.midasebook.com/pdf/iletisim_modelleri_2008.pdf.

Koç, E. (2008). *Bir Umut Metafiziği Olarak Gabriel Marcel Felsefesi*. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 171-194. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/118000>

Orwell, G. (1946). Why I write. Erişim adresi: http://orwell.ru/library/essays/wiw/english/e_wiw adresinden alındı.

Prensese Mektuplar, Edebiyatın Karanlık Kahinleri: Aldous Huxley. Erişim adresi: <http://www.prensesmektuplar.com/2011/01/edebiyatin-karanlikkahinleri-aldots-huxley.html>

Tan, N. (2014). Ne Umabilirim? Kant'ın Ahlak Felsefesinde Umut Kavramı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 49-66. Erişim Adresi: <http://ilahiyat.firat.edu.tr/sites/ilahiyat.firat.edu.tr/files/dizgi4%2B%20necmettin%20tan.pdf>